

1. Eiropas Savienības darbība

1.1. Eiropas integrācija vēsturiskā skatījumā.....	3
1.1.1. Pirmie Līgumi.....	3
1.1.2. Sasniegumi pirms Vienotā Eiropas akta.....	7
1.1.3. Māstrihtas un Amsterdamas līgumi.....	12
1.1.4. Nicas līgums un Konvents par Eiropas nākotni.....	16
1.1.5. Lisabonas līgums.....	21
1.2. Eiropas Savienības tiesību sistēma un lēmumu pieņemšanas procedūras... 27	27
1.2.1. Eiropas Savienības tiesību avoti un tvērums.....	27
1.2.2. Subsidiaritātes princips.....	34
1.2.3. Pārvalstiskas lēmumu pieņemšanas procedūras.....	40
1.2.4. Starpvaldību lēmumu pieņemšanas procedūras.....	46
1.2.5. Budžeta procedūra.....	52
1.3. Eiropas Savienības iestādes un struktūras.....	57
1.3.1. Eiropas Parlaments: vēsturisks atskats.....	57
1.3.2. Eiropas Parlaments: Pilnvaras.....	62
1.3.3. Eiropas Parlaments: struktūra un darbība.....	68
1.3.4. Eiropas Parlaments: vēlēšanu procedūras.....	74
1.3.5. Eiropas Parlaments: attiecības ar dalībvalstu parlamentiem.....	82
1.3.6. Eiropadome.....	88
1.3.7. Eiropas Savienības Padome.....	95
1.3.8. Eiropas Komisija.....	101
1.3.9. Eiropas Savienības Tiesa.....	108
1.3.10. Eiropas Savienības Tiesas kompetences jomas.....	114
1.3.11. Eiropas Centrālā banka (ECB).....	120
1.3.12. Revīzijas palāta.....	125
1.3.13. Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja.....	130

1.3.14. Eiropas Reģionu komiteja.....	135
1.3.15. Eiropas Investīciju banka.....	140
1.3.16. Eiropas Ombuds.....	145
1.4. Finances.....	150
1.4.1. Savienības ieņēmumi.....	150
1.4.2. ES izdevumi.....	155
1.4.3. Daudz gadu finanšu shēma.....	162
1.4.4. Budžeta izpilde.....	170
1.4.5. Budžeta kontrole.....	174
1.4.6. Krāpšanas apkarošana un ES finanšu interešu aizsardzība.....	179

1.1. EIROPAS INTEGRĀCIJA VĒSTURISKĀ SKATĪJUMĀ

1.1.1. PIRMIE LĪGUMI

Ņemot vērā Otrā pasaules kara postošās sekas un nepārtrauktos austrumu un rietumu konfrontācijas draudus, par svarīgāko prioritāti kļuva Francijas un Vācijas izlīgums. Lēmums apvienot sešu valstu ogļu un tērauda nozares, ko realizēja, 1951. gadā noslēdzot Parīzes līgumu, bija pirmais solis virzībā uz Eiropas integrāciju. 1957. gadā noslēgtie Romas līgumi nostiprināja šīs integrācijas pamatu, kā arī domu par sešu Eiropas valstu kopēju nākotni.

JURIDISKAIS PAMATS

- [Eiropas Ogļu un tērauda kopienas \(EOTK\) līgumu](#) jeb Parīzes līgumu parakstīja 1951. gada 18. aprīlī, un tas stājās spēkā 1952. gada 23. jūlijā. Pirmo reizi sešas Eiropas valstis vienojās kopīgiem spēkiem sākt integrācijas procesu. Līgums radīja Kopienas pamatus, izveidojot izpildinstitūciju – tā dēvēto Augsto iestādi, Parlamentāro asambleju, Ministru padomi, Eiropas Kopienu Tiesu un Padomdevēju komiteju. EOTK līguma termiņš beidzās 2002. gada 23. jūlijā, kad noslēdzās tā 97. pantā noteiktais 50 gadu ilgais darbības periods. Saskaņā ar Līgumiem (Līgums par Eiropas Savienību un Līgums par Eiropas Savienības darbību) pievienoto protokolu Nr. 37 EOTK līdzekļu neto vērtību pēc tās likvidēšanas piešķīra Ogļu un tērauda pētniecības fondam, lai finansētu dalībvalstu pētniecību ar ogļu un tērauda rūpniecību saistītās nozarēs.
- Eiropas Ekonomikas kopienas (EEK) līgumu un Eiropas Atomenerģijas kopienas (EAEK, tā dēvēto Euratom) līgumu jeb Romas līgumus parakstīja 1957. gada 25. martā, un tie stājās spēkā 1958. gada 1. janvārī. Romas līgumi atšķirībā no EOTK

līguma tika noslēgti uz nenoteiktu laika periodu (EEK līguma 240. pants un EAEK līguma 208. pants), kas tiem piešķir gandrīz konstitucionālu nozīmi.

- Sešas dibinātājas valstis bija Beļģija, Francija, Itālija, Luksemburga, Nīderlande un Vācija.

MĒRĶI

- EOTK dibinātāju vispāratzīta iecere bija, noslēdzot Līgumu, veidot to kā pirmo posmu ceļā uz "Eiropas federāciju". Kopēja ogļu un tērauda tirgus izveide bija eksperiments, kuru varētu pakāpeniski paplašināt, ietverot citas ekonomikas jomas, un tādējādi beigu beigās radīt politisku Eiropu.
- Eiropas Ekonomikas kopienas mērķis bija izveidot kopēju tirgu, pamatojoties uz brīvu apriti četrās jomās, proti, brīvu preču apriti, personu brīvu pārvietošanos, brīvu kapitāla un pakalpojumu apriti.
- Euratom mērķis bija koordinēt skaldmateriālu piegādi un dalībvalstu jau uzsāktas vai plānotas pētniecības programmas kodolenerģijas izmantošanai miermīlīgos nolūkos.
- Aplūkojot minēto triju Līgumu preambulas, ir redzama Kopienų izveidošanas pamatā esošā mērķa vienotība, proti, pārliecība, ka Eiropas valstīm jāsadarbojas, lai veidotu kopēju nākotni, jo tikai tā tām būs iespējams kontrolēt savu likteni.

GALVENIE PRINCIPI

Eiropas Kopienų (EOTK, EEK un Euratom) izveidi pamudināja dedzīga vēlme pēc vienotas Eiropas. Šis process notika pakāpeniski, un iecere bija cieši saistīta ar notikumiem, kas bija satricinājuši Eiropas kontinentu. Pēc Otrā pasaules kara bija jāreorganizē stratēģiskās rūpniecības nozares, galvenokārt tērauda rūpniecība. Eiropas nākotne, kuru apdraudēja austrumu un rietumu konfrontācija, bija atkarīga no Francijas un Vācijas izlīguma.

Francijas ārlietu ministra Robēra Šūmaņa deklarāciju 1950. gada 9. maijā var uzskatīt par Eiropas integrācijas sākumpunktu. Ogļu un tērauda izvēle bija lielā mērā simboliska. 20. gadsimta 50. gadu sākumā dinamiskā ogļu un tērauda nozare bija valstu varenības pamats. Papildus tīri ekonomiskiem ieguvumiem ar Francijas un Vācijas resursu apvienošanu bija paredzēts iezīmēt divu valstu sāncensības beigas. Robērs Šūmanis 1950. gada 9. maijā paziņoja: "Eiropu neizveidos uzreiz vai saskaņā ar vienotu plānu. To veidos konkrēti sasniegumi, kas pirmām kārtām rada patiesu solidaritāti." Pamatojoties uz šo principu, Francija, Itālija, Vācija un Beniluksa valstis (Beļģija, Nīderlande, Luksemburga) parakstīja Parīzes līgumu, ar ko būtībā tika apstiprināta:

- brīva preču aprite un brīva piekļuve ražošanas resursiem,
- pastāvīga tirgus uzraudzība, lai izvairītos no tirgus kropļošanas, kas novestu pie ražošanas kvotu ieviešanas,
- konkurences noteikumu ievērošana un cenu pārredzamība,
- atbalsts ogļu un tērauda nozares modernizācijai un šo nozaru pārveidošana.

Pēc Parīzes līguma parakstīšanas Francijas premjerministrs Renē Plevēns ierosināja izveidot Eiropas armiju, lai gan Francija bija pret Vācijas valsts militāro spēku atjaunošanu. Eiropas Aizsardzības kopienai (EAK), kuras izveidi apsprieda 1952. gadā, bija jāpastāv līdztekus Eiropas Politiskajai kopienai (EPK). Abus plānus atlika pēc tam, kad Francijas Nacionālā asambleja 1954. gada 30. augustā atteicās ratificēt Līgumu.

Pēc tam, kad EAK izveide bija cietusi neveiksmi, 1955. gada jūnijā Mesīnas konferencē tika atkārtoti izteikti priekšlikumi par Eiropas integrācijas procesu, izveidojot savienību muitas un atomenerģijas jomā. Šo priekšlikumu rezultātā tika parakstīti EEK un EAEK līgumu.

Eiropas Ekonomikas kopienas dibināšanas līguma ([EEK līguma](#) jeb Romas līguma) noteikumi paredzēja:

- muitas nodokļu atcelšanu starp dalībvalstīm,
- ārēja kopējā muitas tarifa ieviešanu,
- kopējas lauksaimniecības politikas un transporta politikas ieviešanu,
- Eiropas Sociālā fonda izveidi,
- Eiropas Investīciju bankas izveidi,
- ciešu attiecību attīstīšanu starp dalībvalstīm.

Šo mērķu panākšanai EEK līgumā tika izklāstīti pamatprincipi un izveidota sistēma Kopienas iestāžu likumdošanas darbībām. Tas attiecās uz kopējas politikas jomām: kopējo lauksaimniecības politiku (38.–43. pants), transporta politiku (74. un 75. pants) un kopējo tirdzniecības politiku (110.–113. pants).

Kopējais tirgus bija nepieciešams, lai garantētu brīvu preču apriti un ražošanas faktoru mobilitāti (darba ņēmēju un uzņēmumu pārvietošanās brīvību, pakalpojumu sniegšanas brīvību un kapitāla brīvu apriti).

[Eiropas Atomenerģijas kopienas dibināšanas līgumā](#) (Euratom līgums) sākotnēji bija noteikti ļoti vērienīgi mērķi, tostarp "strauja atomenerģijas nozaru izveide un attīstība". Tomēr Euratom līguma vērienīgos mērķus nācās ierobežot, jo sarežģītā un sensitīvā atomenerģijas nozare skāra būtiskas dalībvalstu intereses (aizsardzību un valsts neatkarību).

Vienošanos par konkrētām kopīgām Eiropas Kopienu iestādēm – Parlamentāro asambleju un Tiesu – parakstīja, un tā stājās spēkā tajā pašā dienā, kad Romas līgumi. Šī vienošanās zaudēja spēku 1999. gada 1. maijā. Tagad tikai atlika apvienot izpildinstitūcijas. Iestāžu apvienošana tika pabeigta 1965. gada 8. aprīlī, pieņemot Līgumu par vienotas Eiropas Kopienu Padomes un vienotas Eiropas Kopienu Komisijas izveidi jeb tā dēvēto [Apvienošanās līgumu](#).

No šā brīža EEK noteica stāvokli nozaru kopienās, proti, EOTK un EAEK. Tādējādi priekšroku pār kopīgi pastāvošām organizācijām ar nozaru kompetenci guva vispārējā EEK sistēma un tās iestāžu izveide.

Šo faktu lapu sagatavojis Eiropas Parlamenta Pilsoņu tiesību un konstitucionālo jautājumu politikas departaments.

Mariusz Maciejewski / Rudolfs Verdins
04/2024

1.1.2. SASNIEGUMI PIRMS VIENOTĀ EIROPAS AKTA

Pirmo līgumu galvenās izmaiņas ir saistītas ar Kopienas pašu resursu izveidošanu, Parlamenta budžeta pilnvaru pastiprināšanu, EP deputātu ievēlēšanu tiešās vispārējās vēlēšanās un Eiropas Monetārās sistēmas (EMS) izveidi. Vienotā Eiropas akta stāšanās spēkā 1986. gadā, ar ko tika ievērojami mainīts Romas līgums, pastiprināja Eiropas integrāciju, izveidojot lielu iekšējo tirgu.

GALVENIE SASNIEGUMI PIRMAJĀ INTEGRĀCIJAS POSMĀ

Eiropas Ekonomikas kopienas (EEK) dibināšanas līguma jeb tā dēvētā [Romas līguma](#) 8. pants paredzēja izveidot kopējo tirgu 12 gadu pārejas perioda laikā, kas tika sadalīts trīs posmos un beidzās 1969. gada 31. decembrī. Pirmais mērķis – muitas savienības izveide – tika sasniegts ātrāk, nekā tika paredzēts. Pārejas periods kvotu palielināšanai un iekšējās muitas pakāpeniskai atcelšanai beidzās jau 1968. gada 1. jūlijā. Tomēr pārejas laika beigās joprojām pastāvēja būtiski brīvas pārvietošanās šķēršļi. Šajā pašā laikā EEK bija pieņemts kopējs ārējais tarifs tirdzniecībai ar valstīm ārpus EEK.

“Zaļās Eiropas” izveide bija otrs lielākais projekts saistībā ar Eiropas integrāciju. 1962. gadā tika pieņemtas pirmās regulas par kopējo lauksaimniecības politiku (KLP) un izveidoja Eiropas Lauksaimniecības virzības un garantiju fondu.

LĪGUMU PIRMIE GROZĪJUMI

A. Iestāžu pilnveidošana

Pirmās izmaiņas saistībā ar iestādēm tika ieviestas ar 1965. gada 8. aprīļa [Apvienošanas līgumu](#), ar kuru tika apvienotas izpildiestādes. Šis līgums stājās spēkā 1967. gadā, izveidojot vienotu Padomi un vienu Komisiju Eiropas Kopienām (Eiropas Ogļu un tērauda kopiena, EEK un Eiropas Atomenerģijas kopiena) un ieviešot vienota budžeta principu.

B. Pašu resursi un budžeta pilnvaras

Ar [Padomes 1970. gada 21. aprīļa lēmumu](#) par dalībvalstu finanšu iemaksu aizstāšanu ar Kopienas pašu resursiem tika izveidota Kopienas pašu resursu sistēma, tā aizstājot dalībvalstu finansiālo ieguldījumu ([1.4.1.](#)).

- Ar 1970. gada 22. aprīļa [Luksemburgas līgumu](#) Eiropas Parlamentam tika piešķirtas noteiktas budžeta pilnvaras ([1.3.1.](#)).
- Ar 1975. gada 22. jūlija Līgumu, ar ko groza dažus finanšu noteikumus Eiropas Kopienas dibināšanas līgumos un Līgumā par vienotas Eiropas Kopienas Padomes un vienotas Eiropas Kopienas Komisijas izveidi ([Briseles līgums](#)), Parlamentam tika piešķirtas tiesības noraidīt budžetu un piešķirt Komisijai budžeta izpildes pilnvaras. Ar šo pašu līgumu tika izveidota Revīzijas palāta – iestāde, kura ir atbildīga par Kopienas grāmatvedības revīziju un finanšu pārvaldību ([1.3.12.](#)).

C. Vēlēšanas

Ar [1976. gada 20. septembra](#) Aktu Eiropas Parlamentam tika piešķirta jauna leģitimitāte un pilnvaras, ieviešot Parlamenta ievēlšanu tiesās vispārējās vēlēšanās ([1.3.4.](#)). Akts tika [pārskatīts 2002. gadā](#), ieviešot proporcionālas pārstāvības vispārējo principu un citus pamatnoteikumus valstu tiesību aktiem saistībā ar Eiropas vēlēšanām.

D. Paplašināšanās

1973. gada 1. janvārī notika Apvienotās Karalistes, Dānijas un Īrijas pievienošanās. Norvēģijas iedzīvotāji referendumā nobalsoja pret pievienošanos. Grieķija kļuva par dalībvalsti 1981. gadā; Portugāle un Spānija pievienojās 1986. gadā.

E. ES budžets

Pēc šīs pirmās paplašināšanās kārtas tika pieprasīta stingrāka budžeta politika un KLP reforma. 1979. gadā Eiropadome panāca vienošanos par vairākiem papildu pasākumiem. Ar [Fontenblo vienošanos 1984. gadā](#) tika panākts ilgtspējīgs risinājums, nosakot principu, saskaņā ar kuru varēja ieviest korekcijas, lai palīdzētu ikvienai dalībvalstij, kuras finansiālais slogs ir pārmērīgi liels salīdzinājumā ar tās relatīvo labklājību.

PLĀNI TURPMĀKAI INTEGRĀCIJAI

Iedvesmojoties no ekonomikas kopienas sākotnējiem panākumiem, 20. gadsimta sešdesmito gadu sākumā atkārtoti tika izvirzīts mērķis apvienot dalībvalstis arī politiskā ziņā, neraugoties uz to, ka 1954. gada augustā nebija izdevies izveidot Eiropas Aizsardzības kopienas.

A. Centienu izveidot politisku savienību neizdošanās

Bonnas augstākā līmeņa sanāksmē 1961. gadā Eiropas Kopienas sešu dibinātāju valstu vai to valdību vadītāji pieprasīja starpvaldību komitejai, kuru vadīja Francijas vēstnieks Christian Fouchet, iesniegt priekšlikumus par Eiropas tautu apvienības politisko statusu. Šī pētniecības komiteja divas reizes (laikā no 1960. līdz 1962. gadam) bez panākumiem mēģināja izstrādāt tādu līguma projektu dalībvalstīm, kas būtu pieņemams visām pusēm, kaut gan Christian Fouchet savu plānu pamatoja ar principu, ka ir stingri jāievēro dalībvalstu identitāte, tādējādi noraidot federālo virzienu.

Neesošā politiskā kopiena tika aizstāta ar Eiropas politisko sadarbību jeb EPS. Hāgas augstākā līmeņa sanāksmē 1969. gada decembrī valstu un valdību vadītāji nolēma atrast vislabāko paņēmieni, lai panāktu virzību politiskās apvienošanās jomā. Davignon ziņojums, kuru 1970. gada oktobrī pieņēma ārlietu ministri un uz kuru vēlāk tika izdarītas atsauces citos ziņojumos, bija EPS pamatdokuments, līdz stājās spēkā Vienotais Eiropas akts ([VEA](#)).

B. 1966. gada krīze

Nopietna krīze radās, kad trešajā pārejas perioda posmā bija jāmaina balsošanas kārtība Padomē, prasību par vienprātīgu balsojumu atsevišķās jomās aizstājot ar kvalificētu balsu vairākumu. Francija iebilda pret vairākiem Komisijas priekšlikumiem, tostarp pret KLP finansēšanas pasākumiem, un pārtrauca apmeklēt Kopienas galvenās sanāksmes (tā sauktā tukšā krēsla politika). Visbeidzot tika panākts tā dēvētais

[Luksemburgas kompromiss \(1.3.7.\)](#), saskaņā ar kuru gadījumos, kad tiek skartas būtiski svarīgas kādas valsts vai vairāku valstu intereses, Padomes locekļi centīsies rast visiem pieņemamus risinājumus, ievērojot savstarpējās intereses.

C. Pieaugošā Eiropas augstākā līmeņa sanāksmju nozīme

Lai gan dalībvalstu valsts vai valdības vadītāju konferences neattiecās uz Kopienas iestāžu jomu, šīs konferences sāka sniegt politiskos stimulus un risināt problēmas, kurām nevarēja pievērsties Ministru padome. Šo konferenču nozīme pēc pirmajām sanāksmēm 1961. gadā un 1967. gadā pieauga, un augstākā līmeņa sanāksme Hāgā 1969. gada 1. un 2. decembrī bija panākums, kas ļāva uzsākt sarunas par Kopienas paplašināšanu, un šīs sanāksmes laikā tika panākta arī vienošanās par Kopienas finanšu sistēmu, savukārt Fontenblo augstākā līmeņa sanāksmē 1974. gada decembrī tika pieņemti svarīgi politiskie lēmumi par Parlamenta tiešajām vēlēšanām un Padomes lēmumu pieņemšanas procedūrām. Turklāt valstu un valdību vadītāji arī nolēma pulcēties trīs reizes gadā, nosaucot šādu tikšanos par Eiropadomi, lai apspriestu Kopienas jautājumus un politisko sadarbību ([1.3.6.](#)).

D. Iestāžu reforma un monetārā politika

Septiņdesmito gadu beigās dalībvalstīs īstenoja dažādas iniciatīvas, lai savstarpēji saskaņotu to ekonomisko un fiskālo politiku. Brēmenes un Briseles Eiropadomes 1978. gadā izveidoja EMS, lai novērstu monetāro nestabilitāti un tās negatīvo ietekmi uz KLP un dalībvalstu kohēziju. Brīvprātīgi un uz diferencētas pieejas pamata nodibinātā EMS (Apvienotā Karaliste nolēma nepiedalīties valūtas maiņas mehānismā) bija atkarīga no kopējas norēķinu vienības, proti, Eiropas valūtas vienības, pastāvēšanas.

Londonas Eiropadomē 1981. gadā Vācijas ārlietu ministrs H. D. Genscher un Itālijas ārlietu ministrs E. Colombo ierosināja priekšlikumu par "Eiropas aktu", kas attiektos uz vairākām jomām: politisko sadarbību, kultūru, pamattiesībām, tiesību aktu saskaņošanu Kopienas līgumos neiekļautajās jomās, kā arī uz paņēmieniem vardarbības, terorisma un noziedzības apkarošanai. Ierosinātajā veidā priekšlikumu nepieņēma, tomēr dažas tā sadaļas tika iekļautas 1983. gada 19. jūnijā Štutgartē pieņemtajā svinīgajā deklarācijā par Eiropas Savienību.

E. Spinelli projekts

Dažus mēnešus pēc pirmajām tiešajām Eiropas Parlamenta vēlēšanām 1979. gadā Eiropas Parlaments piedzīvoja nopietnu krīzi attiecībā ar Padomi par 1980. gada budžetu. Pēc EP deputāta un Eiropas Federālistu kustības dibinātāja, bijušā komisāra Altiero Spinelli iniciatīvas deviņi EP deputāti 1980. gada jūlijā sanāca kopā, lai apspriestu veidus, kā piešķirt iestāžu darbībai otro elpu. Parlaments 1981. gada jūlijā izveidoja Institucionālo lietu komiteju, lai izstrādātu plānu spēkā esošo līgumu grozīšanai, un A. Spinelli bija tās referents koordinators. Komiteja nolēma izstrādāt plānu tekstam, kas nākotnē kļūtu par Eiropas Savienības konstitūciju. Ar ievērojamu balsu vairākumu Līguma projektu 1984. gada 14. februārī pieņēma. Tika paredzēts, ka ES likumdevēja vara tiktu organizēta kā divpalātu sistēma, līdzīgi kā federālā valstī^[1]. Šīs sistēmas mērķis bija panākt līdzsvaru starp Eiropas Parlamentu un Padomi, tomēr dalībvalstīm tā nebija pieņemama.

[1]Amato, G., Bribosia, H., De Witte, B., [Genesis and destiny of the European Constitution](#), Bruylant, Brisele, 2007, 14. lpp.

VIENOTAIS EIROPAS AKTS

Pēc tam kad Eiropadome bija atrisinājusi strīdu par Kopienas budžetu astoņdesmito gadu sākumā, tā savā Fontenblo sanāsmē 1984. gada jūnijā nolēma izveidot ad hoc komiteju, kuru veidotu valstu un valdību vadītāju personīgie pārstāvji un kuru nodēvēja par Dooge komiteju tās priekšsēdētāja James Dooge vārdā. Komitejai bija jāsaprot priekšlikumi Kopienas sistēmas darbības uzlabošanai un politiskai sadarbībai. Taču Milānas Eiropadome 1985. gada jūnijā ar balsu vairākumu (septiņas balsis pret trīs – šajā struktūrā tā vērtējama kā izņēmuma procedūra) nolēma sasaukt starpvaldību konferenci, lai izskatītu institūciju pilnvaru stiprināšanu, Kopienas darbību paplašināšanu ar jaunām jomām un "īsta" iekšējā tirgus izveidi.

VEA 1986. gada 17. februārī parakstīja deviņas dalībvalstis; pēc tam – 1986. gada 28. februārī – to parakstīja arī Dānija (pēc pozitīva balsojuma referendumā), kā arī Itālija un Grieķija. Dalībvalstu parlamenti VEA ratificēja 1986. gadā, bet saistībā ar kādas privātpersonas (pilsoņa) vēršanos Īrijas tiesās tā stāšanās spēkā tika atlikta uz sešiem mēnešiem – līdz 1987. gada 1. jūlijam. Līdz ar VEA tika ieviestas pirmās būtiskās izmaiņas Romas līgumā. Tā svarīgākie noteikumi bija šādi.

A. Savienības pilnvaru paplašināšana

1. Izveidojot plašu iekšējo tirgu

Līdz 1993. gada 1. janvārim bija jāpabeidz pilnībā funkcionējoša iekšējā tirgus izveide, ietverot 1958. gadā ieviestā vienotā tirgus mērķa pārņemšanu un paplašināšanu ([2.1.1.](#)).

2. Nosakot jaunas pilnvaras šādās jomās:

- monetārā politika;
- sociālā politika;
- ekonomikas un sociālā kohēzija;
- pētniecība un tehnoloģiju attīstība;
- vide;
- sadarbība ārpolitikas jomā.

B. Ministru padomes lēmumu pieņemšanas spēju palielināšana

Kvalificēts balsu vairākums aizstāja vienprātīgu balsojumu četrās no pašreizējām Kopienas atbildības jomām (grozījumi attiecībā uz vienoto muitas tarifu, brīvu pakalpojumu sniegšanu, kapitāla brīvu apriti un kopējo politiku jūras un gaisa transporta jomā). Kvalificēts balsu vairākums tika ieviests arī vairākās jaunās atbildības jomās, proti, iekšējais tirgus, sociālā politika, ekonomiskā un sociālā kohēzija, izpēte un tehnoloģiskā attīstība un vides politika. Visbeidzot, kvalificēts balsu vairākums bija Padomes iekšējā reglamenta grozījuma pamatā, lai veiktu pielāgojumus saistībā ar iepriekšējo prezidentūras paziņojumu, ka turpmāk Padomē balsojums var notikt ne tikai pēc tās priekšsēdētāja iniciatīvas, bet arī pēc Komisijas vai dalībvalsts pieprasījuma, ja to ar vienkāršu balsu vairākumu atbalsta Padomes locekļi.

C. Eiropas Parlamenta nozīmes pastiprināšanās

Parlamenta pilnvaras tika pastiprinātas:

- nosakot, ka ir jāsaņem Parlamenta piekrišana attiecībā uz Kopienas paplašināšanās nolīgumiem un asociācijas nolīgumiem;
- ieviešot procedūru sadarbībai ar Padomi ([1.2.3.](#)), tādējādi dodot Parlamentam ierobežotas, tomēr īstenas likumdošanas pilnvaras. Tobrīd tas attiecās uz aptuveni desmit juridiskajiem pamatiem, un tas bija būtisks pavērsiena punkts Parlamenta īstenā pārtapšanā par vienu no likumdevējiem.

Šo faktu lapu ir sagatavojis Eiropas Parlamenta Pilsoņu tiesību un konstitucionālo jautājumu politikas departaments.

Mariusz Maciejewski / Rudolfs Verdins

04/2024

1.1.3. MĀSTRIHTAS UN AMSTERDAMAS LĪGUMI

Ar Māstrihtas līgumu tika grozīti iepriekšējie Eiropas līgumi un izveidota Eiropas Savienība, kuras pamatā ir trīs pīlāri: Eiropas Kopienas (EK), kopējā ārpolitika un drošības politika (KĀDP) un sadarbība tieslietās un iekšlietās (TI). Ar Amsterdamas līgumu tika ieviesti pielāgojumi, kas bija vajadzīgi, lai nodrošinātu efektīvāku un demokrātiskāku Savienības darbību pēc tās paplašināšanās.

MĀSTRIHTAS LĪGUMS

Māstrihtā 1992. gada 7. februārī parakstītais Līgums par Eiropas Savienību^[1] stājās spēkā 1993. gada 1. novembrī.

A. Savienības struktūras

Māstrihtas līgums, ar kuru tika izveidota Eiropas Savienība, iezīmēja jaunu posmu procesā, kas paredz "arvien ciešāk saliedēt Eiropas tautu savienību". Savienības pamatā bija Eiropas Kopienas, ko papildina Līgumā par Eiropas Savienību noteiktās rīcībpolitikas un sadarbības formas. Savienībai bija unikāla iestāžu sistēma, ko veido Padome, Eiropas Parlaments, Eiropas Komisija, Tiesa un Revīzijas palāta, kuras, tolaik būdamas vienīgās Eiropas Savienības iestādes šā jēdziena šaurākajā izpratnē, īstenoja savas pilnvaras saskaņā ar Līgumu noteikumiem. Ar Māstrihtas līgumu izveidoja Ekonomikas un sociālo lietu komiteju un Eiropas Reģionu komiteju, kas darbojās padomdevēju statusā. Papildus Eiropas Investīciju bankas grupā jau iepriekš iekļautajām finanšu iestādēm, proti, Eiropas Investīciju bankai un Eiropas Investīciju fondam, atbilstīgi Līguma paredzētajām procedūrām tika izveidota Eiropas Centrālo banku sistēma un Eiropas Centrālā banka.

B. Savienības pilnvaras

Ar Māstrihtas līgumu izveidotajai Savienībai šajā līgumā bija noteiktas pilnvaras, kas bija sadalītas trijās grupās un parasti tika sauktas par pīlāriem. Pirmo pīlāru veidoja Eiropas Kopienas. Tas nodrošināja satvaru, kurā Kopienas iestādes īstenoja tās pilnvaras, ko dalībvalstis Līgumā iekļautajās jomās bija tām nodevušas kā daļu no savas suverenitātes. Otrais pīlārs bija kopējā ārpolitika un drošības politika, kas tika noteikta Līguma V sadaļā. Trešais pīlārs bija sadarbība tieslietu un iekšlietu jomā, kas bija noteikta Līguma VI sadaļā. Līguma V un VI sadaļa noteica valdību sadarbību kopējo iestāžu satvarā, paredzot noteiktus pārvalstiskus aspektus, piemēram, Komisijas iesaisti un apspriešanos ar Parlamentu.

1. Eiropas Kopiena (pirmais pīlārs)

Kopienas uzdevums bija nodrošināt visā Kopienā sekmīgu vienotā tirgus darbību un cita starpā veicināt harmonisku, līdzsvarotu un ilgtspējīgu saimnieciskās darbības attīstību, augstu nodarbinātības un sociālās aizsardzības līmeni un vīriešu un sieviešu līdztiesību. Kopiena šos mērķus īstenoja atbilstīgi tai noteiktajām pilnvarām, izveidojot kopēju tirgu un veicot saistītus pasākumus, kas noteikti EK līguma 3. pantā, kā arī ieviešot ekonomikas un vienotu monetāro politiku, kas minēta 4. pantā. Kopienai

[1] [OVC 191, 29.7.1992., 1. lpp.](#)

savā rīcībā bija jāievēro proporcionalitātes princips, bet jomās, kas nebija ekskluzīvā Kopienas kompetencē, – subsidiaritātes princips (EK līguma 5. pants).

2. Kopējā ārpolitika un drošības politika (KĀDP) (otrais pīlārs)

Savienības uzdevums bija noteikt un īstenot kopēju ārpolitiku un drošības politiku, izmantojot starpvaldību metodes. Uzticības un savstarpējas solidaritātes garā dalībvalstīm šī politika bija aktīvi un konsekventi jāatbalsta. Tās mērķi cita starpā bija sargāt Savienības kopējās vērtības, pamatintereses, neatkarību un integritāti saskaņā ar Apvienoto Nāciju Organizācijas Statūtu principiem, visādi stiprināt Savienības drošību, veicināt starptautisko sadarbību, attīstīt un stiprināt demokrātiju un tiesiskumu, kā arī cilvēktiesību un pamatbrīvību ievērošanu.

3. Sadarbība tieslietu un iekšlietu jomā (trešais pīlārs)

Savienības mērķis bija izstrādāt kopēju rīcību šajās jomās, izmantojot starpvaldību metodes, lai garantētu iedzīvotājiem augstu aizsardzības līmeni brīvības, drošības un tiesiskuma telpā. Sadarbība attiecās uz šādām jomām:

- Kopienas ārējo robežu šķērsošanas noteikumi un kontroles stiprināšana,
- cīņa pret terorismu, smagiem noziegumiem, narkotiku kontrabandu un krāpšanu starptautiskā mērogā,
- tiesu iestāžu sadarbība krimināllietās un civillietās,
- Eiropas Policijas biroja (Eiropola) izveide, ieviešot arī sistēmu informācijas apmaiņai starp valstu policijas spēkiem,
- nelikumīgas imigrācijas kontrole,
- kopēja patvēruma politika.

AMSTERDAMAS LĪGUMS

Amsterdamas līgums, ar ko groza Līgumu par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienību dibināšanas līgumus, kā arī dažus ar to saistītos tiesību aktus^[2], un ko parakstīja 1997. gada 2. oktobrī Amsterdamā, stājās spēkā 1999. gada 1. maijā.

A. Savienības pilnvaru palielināšana

1. Eiropas Kopiena

Attiecībā uz mērķiem īpaša nozīme tika piešķirta līdzsvarotai un ilgtspējīgai attīstībai un augstam nodarbinātības līmenim. Tika izveidots dalībvalstu nodarbinātības rīcībpolitikas koordinācijas mehānisms un radīta iespēja šajā jomā piemērot dažus Kopienas pasākumus. Nolīgums par sociālo politiku līdz ar dažiem uzlabojumiem tika iekļauts EK līgumā (atteikšanās no nepiedalīšanās klauzulas). Turpmāk Kopienas metodi bija paredzēts piemērot tādās nozīmīgās jomās, kuras līdz šim ietvēra trešais pīlārs, piemēram, attiecībā uz patvērumu, imigrāciju, ārējo robežu šķērsošanu, krāpšanas apkarošanu, muitas iestāžu sadarbību un tiesu iestāžu sadarbību civillietās, kā arī daļu sadarbības Šengenas acquis satvarā, ko ES un Kopienas bija pilnībā atbalstījušas.

[2][OV C 340, 10.11.1997., 115. lpp.](#)

2. Eiropas Savienība

Tika pastiprināta valdību sadarbība attiecībā uz tiesu iestāžu sadarbību krimināllietās un policijas iestāžu sadarbību, nosakot mērķus un precizējot uzdevumus, kā arī izveidojot jaunu, direktīvai līdzīgu juridisku instrumentu. Kopējās ārpolitikas un drošības politikas instrumenti tika izstrādāti vēlāk, it īpaši, izveidojot jaunu – kopīgās stratēģijas – instrumentu un ieviešot jaunu – Padomes par KĀDP atbildīgā ģenerālsekretāra – amatu un jaunu struktūru, proti, Politikas plānošanas un agrinās brīdināšanas vienību.

B. Eiropas Parlamenta pozīcijas stiprināšana

1. Likumdošanas pilnvaras

Saskaņā ar koplēmuma procedūru, kuras piemērošanas loku paplašināja, iekļaujot tajā 15 EK līgumā paredzētos juridiskos pamatus, Eiropas Parlaments un Padome kļuva par diviem praktiski vienlīdzīgiem likumdevējiem. Izņemot lauksaimniecības un konkurences politiku, koplēmuma procedūru piemēroja visās jomās, kurās Padome bija pilnvarota pieņemt lēmumus ar kvalificētu balsu vairākumu. Četros gadījumos (18., 42. un 47., kā arī 151. pants par kultūras politiku, kas nav mainīts) tika paredzēts, ka koplēmuma procedūru apvieno ar vienprātīga Padomes lēmuma prasību. Attiecībā uz pārējām likumdošanas jomām, kurās bija prasīta vienprātība, koplēmuma procedūras piemērošana netika paredzēta.

2. Kontroles pilnvaras

Bija paredzēts, ka Eiropas Parlaments ar balsojumu apstiprina ne tikai Komisijas kolēģiju, bet arī personu, kura izvirzīta Komisijas priekšsēdētāja amatam (214. pants).

3. Deputātu ievēlēšana un statūti

Attiecībā uz procedūru, ko piemēro Eiropas Parlamenta ievēlēšanai tiešās vispārējās vēlēšanās (EK līguma 190. pants), jau pastāvošajām pilnvarām pieņemt vienotu procedūru tika pievienotas Kopienas pilnvaras noteikt kopējus principus. Šajā pantā tika ietverts arī juridiskais pamats, kas ļauj pieņemt vienotu Eiropas Parlamenta deputātu nolikumu. Tomēr joprojām netika ieviests noteikums, kas atļautu veikt pasākumus, lai izveidotu Eiropas līmeņa politiskas partijas (sk. 191. pantu).

C. Ciešāka sadarbība

Pirmo reizi Līgumos tika ietverti vispārēji noteikumi, kas ļauj dažām dalībvalstīm atbilstīgi zināmiem nosacījumiem izmantot kopējās iestādes, lai īstenotu ciešāku savstarpēju sadarbību. Šī iespēja papildināja ciešāku sadarbību, uz ko attiecās īpaši noteikumi, piemēram, par ekonomisko un monetāro savienību, brīvības, drošības un tiesiskuma telpas izveidi un Šengenas noteikumu iekļaušanu. Jomas, kurās var ieviest ciešāku sadarbību, tika ietvertas trešajā pīlārā un atbilstīgi noteiktiem ierobežojošiem nosacījumiem attiecās uz jautājumiem, kas nebija ekskluzīvā Kopienas kompetencē. Nosacījumi, kas bija jāievēro jebkādas ciešākas sadarbības gadījumā, un plānotās lēmumu pieņemšanas procedūras tika izstrādātas tā, lai nodrošinātu, ka šis jaunais integrācijas procesa faktors paliktu vien izņēmums, ko var izmantot tikai virzībai uz integrāciju, nevis soļu spēšanai atpakaļ.

D. Vienkāršošana

Ar Amsterdamas līgumu atcēla visus tos Eiropas līgumos paredzētos noteikumus, kuri laika gaitā bija zaudējuši spēku vai novecojuši, nodrošinot, ka ar to netiek mainīts juridiskais spēks ar atpakaļejošu datumu. Tajā arī tika mainīta Līgumu pantu numerācija. Juridisku un politisku iemeslu dēļ līgums tika parakstīts un iesniegts ratifikācijai esošo Līgumu grozījumu veidā.

E. Iestāžu reformas paplašināšanās kontekstā

1. Amsterdamas līgumā atbilstīgi Parlamenta pieprasījumam tika paredzēts, ka Eiropas Parlamentā nav vairāk par 700 deputātiem (189. pants).
2. Uz Komisijas sastāvu un jautājumu par balsu sadalījumu attiecās Līgumam pievienotais Protokols par iestādēm. Tas paredzēja, ka Savienībā, kurā ir līdz 20 dalībvalstīm, Komisijā ir pa vienam valstspiederīgajam no katras dalībvalsts, ja vien līdz minētajai dienai nav grozīts piešķirto balsu skaits Padomē. Jebkurā gadījumā vismaz gadu pirms tam, kad pievienojas 21. dalībvalsts, bija jāsasauca jauna starpvaldību konference, lai vispusīgi pārskatītu Līgumu noteikumus par iestādēm.
3. Iespēja Padomei izmantot kvalificētu balsu vairākumu, protams, bija paredzēta vairākos ar Amsterdamas līgumu ieviestos juridiskajos pamatos. Tomēr no pastāvošajām Kopienas rīcībpolitikām vienīgi attiecībā uz pētniecības rīcībpolitiku tika paredzēti jauni noteikumi par balsojumu ar kvalificētu vairākumu; pārējās joprojām bija nepieciešams vienprātīgs balsojums.

F. Citi jautājumi

Uz Kopienas procedūrām, kas saistītas ar subsidiaritātes principa piemērošanu, attiecās īpašs protokols. Tika uzlabota pārredzamība, pieņemot jaunus noteikumus par piekļuvi dokumentiem (255. pants) un lielāku Padomes likumdošanas darba atklātību (207. panta 3. punkts).

EIROPAS PARLAMENTA LOMA

Ar Eiropas Parlamentu apspriedās pirms starpvaldību konferences sasaukšanas. Turklāt Parlaments tika iesaistīts starpvaldību konferencēs, izmantojot ad hoc pieeju; pēdējās trijās konferencēs atkarībā no izskatāmajiem jautājumiem Parlamentu pārstāvēja priekšsēdētājs vai divi deputāti.

Šo faktu lapu sagatavojis Eiropas Parlamenta Pilsoņu tiesību un konstitucionālo jautājumu politikas departaments.

Mariusz Maciejewski
07/2024

1.1.4. NICAS LĪGUMS UN KONVENTS PAR EIROPAS NĀKOTNI

Nicas līgums tikai daļēji sagatavoja Eiropas Savienību svarīgajām paplašināšanās kārtām 2004. gada 1. maijā un 2007. gada 1. janvārī austrumu un dienvidu virzienā. Tādēļ, reaģējot uz Lākenes deklarācijā uzdotajiem jautājumiem, Eiropas Konvents centās izstrādāt Līgumu par Konstitūciju Eiropai kā jaunu Eiropas Savienības tiesisko pamatu. Šis līgums netika ratificēts tādēļ, ka divās dalībvalstīs iedzīvotāji referendumos nobalsoja pret tā pieņemšanu.

NICAS LĪGUMS

Nicas līgumu parakstīja 2001. gada 26. februārī, un tas stājās spēkā 2003. gada 1. februārī.

A. Mērķi

Eiropadomes 1999. gada Helsinku sanāksmes secinājumos bija noteikts, ka ES līdz 2002. gada beigām varēs uzņemt jauno dalībvalstu statusā tās pieteikuma iesniedzējas valstis, kuras ir gatavas pievienoties. Tā kā tikai divās pieteikuma iesniedzējās valstīs iedzīvotāju skaits bija lielāks nekā jau esošo dalībvalstu vidējais iedzīvotāju skaits, bija paredzams, ka ievērojami palielināsies to valstu politiskā ietekme, kurās ir mazs iedzīvotāju skaits. Tādējādi ar [Nicas līgumu](#) tika paredzēts padarīt ES iestādes efektīvākas un leģitīmākas un sagatavot ES nākamajai lielajai paplašināšanās kārtai.

B. Konteksts

Māstrihtas un Amsterdamas starpvaldību konferences (SVK) pievērsās vairākiem institucionāliem jautājumiem, kuri netika veiksmīgi atrisināti ("Amsterdamas pārpalikumi"). Starp tiem bija jautājumi par Komisijas lielumu un sastāvu, balsu sadalījumu Padomē un kvalificēta balsu vairākuma balsojuma paplašināšanu. Pamatojoties uz Somijas prezidentūras ziņojumu, Helsinku Eiropadomē 1999. gada beigās tika nolemts, ka jāorganizē SVK, lai atrisinātu jautājumus saistībā ar "Amsterdamas pārpalikumiem" un veiktu visas citas izmaiņas, kas vajadzīgas, gatavojoties nākamajai paplašināšanās kārtai.

C. Saturs

SVK tika atklāta 2000. gada 14. februārī un beidza darbu Nicā 2000. gada 10. decembrī. SVK tika panākta vienošanās par iepriekš minētajiem institucionālajiem jautājumiem un vairākiem citiem punktiem, proti, jaunu vietu sadalījumu Eiropas Parlamentā, ciešākas sadarbības lielāku elastīgumu, pamattiesību un vērtību uzraudzību Eiropas Savienībā un Savienības tiesu sistēmas stiprināšanu.

1. Balsu sadalījums Padomē

Kopumā izvērtējot balsošanas sistēmu Padomē, Komisijas sastāvu un zināmā mērā vietu sadalījumu Eiropas Parlamentā, SVK konstatēja, ka galvenais uzdevums būs mainīt dalībvalstu salīdzinošo īpatsvaru – šis jautājums nebija skatīts vēl nevienā citā SVK kopš Romas līguma.

Kvalificēta balsu vairākuma noteikšanai tika paredzētas divas metodes: jauna balsu vērtēšanas sistēma, kas radīta, pārveidojot iepriekšējo sistēmu, vai divkārtšā vairākuma – balsu un iedzīvotāju skaita – piemērošana, ko ierosināja Komisija un atbalstīja Parlaments. SVK izvēlējās pirmo variantu. Tika palielināts visām dalībvalstīm piešķirto balsu skaits, bet visapdzīvotāko dalībvalstu īpatsvars tika samazināts: pēc 10 jauno dalībvalstu pievienošanās no agrākajiem 55 % balsu tas ir samazinājies līdz 45 %, bet 2007. gada 1. janvārī – līdz 44,5 %. Tādēļ tika ieviests demogrāfiskais "drošības tīkls", proti, dalībvalsts var pieprasīt pārbaudīt, vai kvalificētais balsu vairākums veido vismaz 62 % no kopējā Eiropas Savienības iedzīvotāju skaita. Ja tā nebūtu, lēmumu nepieņemtu.

2. Eiropas Komisija

a. Sastāvs

Kopš 2005. gada Komisijā no katras dalībvalsts ir viens komisārs. Padomei ir pilnvaras ar vienprātīgu lēmumu noteikt komisāru skaitu un rotācijas sistēmas kārtību ar nosacījumu, ka katrā Komisijā tiek ņemtas vērā dalībvalstu demogrāfiskās un ģeogrāfiskās iezīmes.

b. Iekšējā organizācija

Ar Nicas līgumu Komisijas priekšsēdētājam tika piešķirtas pilnvaras uzticēt komisāriem atbildības jomas un savu pilnvaru laikā pārdalīt tās, kā arī izvēlēties priekšsēdētāja vietniekus un noteikt to skaitu.

3. Eiropas Parlaments

a. Sastāvs

Ar Amsterdamas līgumu noteica, ka Eiropas Parlamentā nedrīkst būt vairāk par 700 deputātiem. Ņemot vērā paplašināšanos, Eiropadomes dalībnieki Nicā uzskatīja par vajadzīgu pārskatīt katras dalībvalsts EP deputātu skaitu. Arī jaunā Parlamenta struktūra ir izveidota tā, lai līdzsvarotu mainīto balsu sadalījumu Padomē. Tādējādi tika noteikts, ka maksimālais deputātu vietu skaits Eiropas Parlamentā ir 732 deputāti.

b. Pilnvaras

Eiropas Parlamentam, tāpat kā Padomei, Komisijai un dalībvalstīm, tika piešķirtas pilnvaras juridiski apstrīdēt Padomes, Komisijas vai Eiropas Centrālās bankas rīcību, pamatojoties uz kompetences trūkumu, procedūras pamatprasību pārkāpšanu, Līguma vai jebkuru uz tā piemērošanu attiecināmu tiesību normu pārkāpšanu vai pilnvaru ļaunprātīgu izmantošanu.

Pēc Komisijas ierosinājuma 191. pants tika pārveidots par Parlamenta darbības juridisko pamatu, ļaujot ar koplēmuma procedūru pieņemt noteikumus, kas reglamentē politiskās partijas Eiropas līmenī, un noteikumus par to finansēšanu.

Parlamenta pilnvaras tika palielinātas, nedaudz paplašinot koplēmuma procedūras jomu un nosakot, ka Parlaments dod piekrišanu ciešākai sadarbībai jomās, uz kurām attiecas koplēmuma procedūra. Turklāt Parlamenta atzinums ir jādūdz arī gadījumos, kad Padome paziņo par nopietniem pamattiesību pārkāpumu draudiem kādā dalībvalstī.

4. Tiesu sistēmas reforma

a. Eiropas Savienības Tiesa

ES Tiesai tika piešķirta iespēja sanākt vairākos atšķirīgos veidos: tā var sanākt palātās (ar trim vai pieciem tiesnešiem), virspalātā (ar 11 tiesnešiem) vai Tiesas plēnumā. Padome ar vienprātīgu lēmumu var palielināt ģenerālvokātu skaitu. ES Tiesa saglabā jurisdikciju jautājumos, kas iesniegti prejudiciāla nolēmuma pieņemšanai, bet lietas, kas nav paredzētas Eiropas Kopienas dibināšanas līguma (EKL) 225. pantā, tā saskaņā ar Statūtiem var nodot Pirmās instances tiesai.

b. Vispārējā tiesa

Vispārējās tiesas (pirms Lisabonas līguma stāšanās spēkā 2009. gada 1. decembrī – Pirmās instances tiesas) pilnvaras tika palielinātas, lai aptvertu noteiktas prejudiciālo nolēmumu kategorijas. Tiesas palātas ir iespējams veidot ar vienprātīgu Padomes lēmumu. Visi šie darbības noteikumi, jo īpaši Tiesas pilnvaras, turpmāk tika noteikti tieši Līgumā.

5. Likumdošanas procedūras

Lai gan daudzās jaunās politikas jomās un pasākumos (27) tagad bija nepieciešams kvalificēts balsu vairākums Padomē, koplēmuma procedūra tika paplašināta tikai, lai aptvertu dažas mazāk svarīgas jomas (bijušais EKL 13., 62., 63., 65., 157., 159. un 191. pants); jautājumiem, uz kuriem attiecās bijušais 161. pants, tagad bija vajadzīga piekrišana.

6. Ciešāka sadarbība

Tāpat kā Amsterdamas līgumā, arī Nicas līgumā ir vispārīgi noteikumi, kas attiecas uz visām ciešākas sadarbības jomām, un attiecīgajam pīlāram piemērojami konkrēti noteikumi. Amsterdamas līgumā ciešāka sadarbība bija paredzēta tikai pirmā un trešā pīlāra jomās, savukārt Nicas līgumā tā tika paredzēta visu trīs pīlāru jomās.

Ar Nicas līgumu tika ieviestas citas turpmākas izmaiņas: vēršanās Eiropas Padomē vairs nebija iespējama, un tika precizēts jēdziens "saprātīgs laikposms". Parlamenta piekrišana tagad bija jāsaņem visās jomās, kur ciešāka sadarbība skar jautājumus, uz kuriem attiecas koplēmuma procedūra.

7. Pamattiesību aizsardzība

Līguma par Eiropas Savienību (LES) 7. pantu papildināja ar punktu, kas tiktu piemērots gadījumos, kad nepārprotams pamattiesību pārkāpums faktiski nav noticis, bet pastāv "acīmredzami draudi", ka tas var notikt. Padome, pieņemot lēmumu ar četru piektdaļu vairākuma locekļu atbalstu un saņēmusi Parlamenta piekrišanu, nosaka šādu draudu esamību un sniedz attiecīgajai dalībvalstij piemērotus ieteikumus. Tika pasludināta Eiropas Savienības Pamattiesību harta bez saistoša spēka.

D. Eiropas Parlamenta loma

Līdzīgi kā iepriekšējās starpvaldību konferencēs Eiropas Parlaments bija aktīvi iesaistīts 2000. gada SVK sagatavošanā. [1999. gada 18. novembra rezolūcijā par gatavošanos Līgumu reformai un nākamajai starpvaldību konferencei](#) un [2001. gada 31. maija rezolūcijā par Nicas līgumu un Eiropas Savienības nākotni](#) tas sniedza atzinumus par konferences paredzēto darba kārtību, norisi un mērķiem. Parlaments

pauda viedokli arī par Pamattiesību hartas būtību un tiesisko ietekmi. Parlaments pieprasīja, lai nākamā SVK tiktu īstenota kā pārrēdzams process, kurā iesaistīti Eiropas Parlamenta un valstu parlamentu deputāti, kā arī Komisijas pārstāvji un kurā savu ieguldījumu sniedz sabiedrība. Tā rezultātā būtu jāizstrādā konstitūcijas tipa dokuments.

KONVENTS PAR EIROPAS NĀKOTNI

A. Principi un mērķi

Saskaņā ar Nicas līgumam pievienoto Deklarāciju Nr. 23 Eiropadome Lākenes sanāksmē 2001. gada 14. un 15. decembrī nolēma sasaukt Konventu, pulcinot galvenās iesaistītās puses uz debatēm par Eiropas Savienības nākotni. Konventa mērķi bija sagatavot nākamo SVK pēc iespējas pārrēdzamākā veidā un pievērsties četriem galvenajiem ar ES turpmāko attīstību saistītajiem jautājumiem: labākai kompetenču sadalei; ES rīcības instrumentu vienkāršošanai; lielākai demokrātijai, pārrēdzamībai un efektivitātei; kā arī Konstitūcijas projekta sagatavošanai Eiropas pilsoņiem.

B. Organizācija

Konventu veidoja priekšsēdētājs Valéry Giscard D'Estaing, divi priekšsēdētāja vietnieki Giuliano Amato un Jean-Luc Dehaene, 15 dalībvalstu valdību vai valstu vadītāju pārstāvji, 30 dalībvalstu parlamentu deputāti (pa diviem no katras dalībvalsts), 16 Eiropas Parlamenta deputāti un divi Komisijas locekļi. Arī kandidātvalstis varēja piedalīties debatēs ar vienlīdzīgiem nosacījumiem, bet nevarēja likt šķēršļus dalībvalstu starpā panāktai vienprātībai. Līdz ar to Konventā pavisam iesaistījās 105 dalībnieki.

Papildus priekšsēdētājam un priekšsēdētāja vietniekiem prezidijā bija deviņi Konventa dalībnieki, kā arī pieaicinātais pārstāvis, ko līdzdalībai izvēlējās pieteikuma iesniedzējas valstis. Prezidijs bija Konventa virzošais spēks un nodrošināja pamatu tā darbam.

C. Iznākums

[Konventa](#) darbs sastāvēja no: "uzklausīšanas posma", kurā tas centās apzināt dalībvalstu un Eiropas pilsoņu cerības un vajadzības; pausto ideju analīzes posma un ieteikumu sagatavošanas posma, kurā tika izmantoti analīzes rezultāti. 2002. gada beigās 11 darba grupas iepazīstināja Konventu ar saviem atzinumiem. Turpinot darbu, 2003. gada pirmajā pusē Konvents sagatavoja un apsprieda dokumentu, kas kļuva par projektu [Līgumam par Konstitūciju Eiropai](#).

Eiropadomes Saloniku sanāksmē 2003. gada 20. jūnijā tika iesniegta līguma I daļa (principi un iestādes, 59 panti) un II daļa (Pamattiesību harta, 54 panti). Itālijas prezidentūrai 2003. gada 18. jūlijā tika iesniegta III daļa (politika, 338 panti) un IV daļa (nobeiguma noteikumi, 10 panti). Eiropadome pieņēma šo dokumentu 2004. gada 18. jūnijā. Lai gan tajā tika izdarīti vairāki grozījumi, Konventa sagatavotā projekta pamatstruktūra tika saglabāta. [Eiropas Parlaments Līgumu apstiprināja](#), bet Francija (2005. gada 29. maijā) un Nīderlande (2005. gada 1. jūnijā) savu valstu referendumos to noraidīja. Pēc negatīvajiem referendumu rezultātiem Francijā un Nīderlandē Līguma par Konstitūciju Eiropai ratifikācijas process netika pabeigts.

D. Eiropas Parlamenta loma

Lielākā daļa novērotāju uzskatīja, ka EP deputātu ietekmei bija izšķiroša nozīme Konventa darbā. Pateicoties vairākiem aspektiem, piemēram, EP deputātu pieredzei veikt sarunas starptautiskā līmenī un tam, ka Konventa darbība norisinājās Parlamenta telpās, EP deputāti varēja būtiski ietekmēt debates un Konventa darbības rezultātus. Turklāt viņi aktīvi sniedza ieguldījumu, veidojot EP un dalībvalstu parlamentu deputātu politiskās apvienības. Parlamentam izdevās sasniegt ievērojamu skaitu sākotnēji noteikto mērķu. Vairākums šo mērķu tika iekļauti Lisabonas līgumā.

Šo faktu lapu ir sagatavojis Eiropas Parlamenta Pilsoņu tiesību un konstitucionālo jautājumu politikas departaments.

Mariusz Maciejewski

04/2024

1.1.5. LISABONAS LĪGUMS

Šajā faktu lapā ir izklāstīta Lisabonas līguma priekšvēsture un pamatnoteikumi. Mērķis ir sniegt vēsturisko kontekstu, kādā no iepriekšējiem radies šis jaunākais ES pamatdokuments. Īpašie noteikumi (ar atsaucēm uz attiecīgajiem pantiem) un to ietekme uz Eiropas Savienības rīcībpolitikām sīkāk skaidrota faktu lapās, kurās aplūkotas konkrētas rīcībpolitikas un aspekti.

JURIDISKAIS PAMATS

Lisabonas līgums, ar ko groza Līgumu par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu (OV C 306, 17.12.2007.). Stājies spēkā 2009. gada 1. decembrī.

PRIEKŠVĒSTURE

[Lisabonas līguma](#) pirmsākums ir konstitucionāls projekts (Eiropadomes deklarācija par Eiropas Savienības nākotni jeb t. s. Lākenes deklarācija), kurš sākās 2001. gada beigās un kuru 2002. un 2003. gadā turpināja attīstīt Eiropas Konvents, kas sagatavoja Līgumu par Konstitūciju Eiropai (Konstitucionālo līgumu) ([1.1.4](#)). Process, kas noslēdzās ar Lisabonas līgumu, sākās pēc tam, kad divos 2005. gada maijā un jūnijā rīkotos referendumos par Konstitucionālo līgumu iznākums bija negatīvs un Eiropadome, uz to reaģējot, nolēma noteikt divu gadu "pārdomu periodu". Beidzot, pamatojoties uz 2007. gada marta Berlīnes deklarāciju, Eiropadome Portugāles prezidentūras laikā 2007. gada 21.–23. jūnijā pieņēma sīki izstrādātas pilnvaras gaidāmajai starpvaldību konferencei (SVK). SVK pabeidza darbu 2007. gada oktobrī. Eiropadome Līgumu parakstīja Lisabonā 2007. gada 13. decembrī, un to ir ratificējušas visas dalībvalstis.

SATURS

A. Mērķi un juridiskie principi

Eiropas Kopienas dibināšanas līgums ir pārdēvēts, proti, tagad tas ir Līgums par Eiropas Savienības darbību (LESD), un visā tekstā termins "Kopiena" ir aizstāts ar terminu "Savienība". Savienība aizstāj Kopieni un ir tās juridiskā pēctece. Lisabonas līgumā nav noteikti tādi valstīm raksturīgi Savienības simboli kā karogs vai himna. Kaut gan jaunais dokuments pēc nosaukuma vairs nav konstitucionāls līgums, tajā ir saglabāta lielākā daļa būtiskāko sasniegumu.

Lisabonas līgums Savienībai nepiešķir nekādas jaunas ekskluzīvas kompetences. Tomēr tas maina veidu, kādā Savienība īsteno savas pašreizējās pilnvaras – un arī dažas jaunās (dalītās) pilnvaras –, sekmējot pilsoņu līdzdalību un aizsardzību, radot jaunu institucionālo kārtību un mainot lēmumu pieņemšanas procesus, lai panāktu lielāku efektivitāti un pārredzamību, tādējādi arī nodrošinot augstāku parlamentārās uzraudzības un demokrātiskās atbildības līmeni.

Atšķirībā no Konstitucionālā līguma Lisabonas līgumā nav panta, kas oficiāli paredzētu Savienības tiesību pārākumu pār valstu tiesību aktiem. Tomēr Līgumam šajā sakarā

tika pievienota deklarācija (17. deklarācija); tajā paskaidrots, kā saskaņā ar iedibināto Eiropas Savienības Tiesas judikatūru ES tiesību akti prevalē pār valsts tiesību aktiem.

Lisabonas līgumā pirmo reizi ir precizētas Savienības pilnvaras. Tajā ir nošķirtas trīs kompetenču kategorijas: ekskluzīvā kompetence, kad tikai Savienība var pieņemt – un dalībvalstis vienīgi īstenot – tiesību aktus, dalītā kompetence, kad dalībvalstis var pieņemt juridiski saistošus tiesību aktus, ja Savienība to nav darījusi, un atbalsta kompetence, kad ES pieņem pasākumus, ar kuriem atbalstīt vai papildināt dalībvalstu politiku. Tagad Savienības kompetences var nodot atpakaļ dalībvalstīm Līguma pārskatīšanas laikā.

Lisabonas līgumā Eiropas Savienībai ir piešķirts pilnīgs juridiskas personas statuss. Tas nozīmē, ka Savienība var parakstīt starptautiskus nolīgumus savas kompetences jomās un pievienoties starptautiskām organizācijām. Dalībvalstis var parakstīt tikai tādus starptautiskus nolīgumus, kas atbilst ES tiesību aktiem.

Līgumā pirmoreiz paredzēta oficiāla procedūra, kas dalībvalstīm jāievēro, ja tās vēlas izstāties no Eiropas Savienības saskaņā ar savām konstitucionālajām prasībām, proti, Līguma par Eiropas Savienību (LES) 50. pants.

Ar Lisabonas līgumu ir pabeigta atlikušo trešā pīlāra brīvības, drošības un tiesiskuma aspektu, t. i., policijas un tiesu iestāžu sadarbības krimināllietās, iekļaušana pirmajā pīlārā. Bijusī starpvaldību kārtība vairs nepastāv, jo tiesību aktus šajā jomā tagad pieņem parastajā likumdošanas procedūrā (ar kvalificētu vairākumu un koplēmumu) un, ja nav norādīts citādi, izmanto Kopienas metodes juridiskos instrumentus (regulas, direktīvas un lēmumus).

Līdz ar Lisabonas līguma stāšanos spēkā Parlaments var ierosināt Līgumu grozījumus, kā jau varēja darīt Padome, dalībvalstu valdības un Komisija. Parasti, lai veiktu šādus grozījumus, būtu jāsasauk konvents, kas SVK ieteiktu grozījumus (taču Eiropadome varētu izlemt konventu nesasaukt, ja Parlaments tam piekristu (LES 48. panta 3. punkta otrā daļa)). Tad varētu sasaukt SVK, lai, savstarpēji vienojoties, noteiktu Līgumu grozījumus. Taču Līgumus var pārskatīt, nesasaucot SVK un izmantojot vienkāršotas pārskatīšanas procedūras, ja runa ir par Savienības iekšpolitiku un iekšējām darbībām (LES 48. panta 6. un 7. punkts). Šie grozījumi tad tiktu pieņemti ar Eiropadomes lēmumu, bet tiem var būt piemērojami dalībvalstu ratifikācijas noteikumi.

B. Lielāka demokrātija un labāka pamattiesību aizsardzība

Lisabonas līgumā ir noteikti trīs pamatprincipi: demokrātiska vienlīdzība, pārstāvības demokrātija un līdzdalības demokrātija. Līdzdalības demokrātija izpaužas kā jaunā pilsoņu iniciatīva ([4.1.5](#)).

Eiropas Savienības Pamattiesību harta nav tieši iekļauta Lisabonas līgumā, bet LES 6. panta 1. punktā ir noteikts, ka tā ir juridiski saistoša, un tas Hartai dod tādu pašu juridisku spēku kā Līgumiem ([4.1.2](#)).

ES pievienošanās Eiropas Cilvēktiesību konvencijai (ECTK) sākās pēc tam, kad 2010. gada 1. jūnijā stājās spēkā ECTK 14. protokols. Tas ļauj ECTK parakstīt ne tikai valstīm, bet arī starptautiskai organizācijai, t. i., Eiropas Savienībai. Pievienošanās vēl ir jāratificē visām valstīm, kas ir ECTK puses, kā arī pašai ES. Sarunas starp Eiropas Padomes un ES pārstāvjiem vainagojās ar nolīguma projekta pabeigšanu

2013. gada aprīlī, taču Eiropas Savienības Tiesa [atzinumā 2/13](#) atzina, ka tas neatbilst LES 6. pantam. Lai pievienošanās varētu notikt, būs vajadzīgas jaunas sarunas.

C. Jauna institucionālā struktūra

1. Eiropas Parlaments

Saskaņā ar LES 14. panta 2. punktu Parlaments "sastāv no Savienības pilsoņu pārstāvjiem", nevis no "valstu tautu pārstāvjiem".

Parlamenta likumdošanas pilnvaras ir paplašinātas, ieviešot "parasto likumdošanas procedūru", kas aizstāj iepriekšējo koplēmuma procedūru. Šo procedūru tagad piemēro vairāk nekā 40 jaunās rīcībpolitikas jomās, un to kopskaits ir sasniedzis 85. Piekrišanas procedūra joprojām pastāv, un konsultāciju procedūra ir palikusi nemainīta. Jaunā budžeta procedūra nodrošina pilnīgu Parlamenta un Padomes līdztiesību gada budžeta apstiprināšanā. Daudzgaļu finanšu shēma jāsaskaņo ar Parlamentu.

Parlaments tagad pēc Eiropadomes priekšlikuma ar deputātu balsu vairākumu ievēl Komisijas priekšsēdētāju; Eiropadomei kandidāts jāizvēlas ar kvalificētu balsu vairākumu, ņemot vērā Parlamenta vēlēšanu rezultātus. Parlaments joprojām apstiprina Komisijas locekļu kolēģiju kopumā.

Ir noteikts, ka maksimālais EP deputātu skaits ir 751 un pilsoņu pārstāvība ir degresīvi proporcionāla. Vienas dalībvalsts maksimālais vietu skaits ir samazināts uz 96 vietām, bet minimālais skaits ir palielināts uz 6 vietām. 2018. gada 7. februārī [Parlaments nobalsoja par tā vietu skaita samazināšanu no 751 uz 705](#) pēc AK izstāšanās no ES un par dažu attiecīgi atbrīvoto vietu pārdalīšanu starp tām dalībvalstīm, kas nelielā mērā bija nepietiekami pārstāvētas ([1.3.3](#)).

AK no ES izstājās 2020. gada 1. februārī. No tās dienas EP darbojas jaunajā 705 deputātu sastāvā. No 73 vietām, kas atbrīvojās līdz ar AK izstāšanos, 27 ir pārdalītas, lai labāk atspoguļotu degresīvās proporcionalitātes principu: Francijai +5, Spānijai +5, Itālijai +3, Nīderlandei +3, Īrijai +2, Zviedrijai +1, Austrijai +1, Dānijai +1, Somijai +1, Slovērijai +1, Horvātijai +1, Igaunijai +1, Polijai +1 un Rumānijai +1. Vietu skaits nav samazināts nevienai dalībvalstij.

2. Eiropadome

Lisabonas līgumā Eiropadome ir oficiāli atzīta par ES iestādi, kuras uzdevums ir "rosināt Savienības attīstību" un noteikt "vispārējos politiskos virzienus un prioritātes". Tai nav likumdošanas funkciju. Iepriekšējo sešu mēnešu rotācijas sistēmu aizstājusi ilgtermiņa prezidentūra. Priekšsēdētāju ievēlē ar Eiropadomes kvalificētu balsu vairākumu uz 30 mēnešu termiņu ar atkārtotas ievēlēšanas iespēju. Šai sistēmai vajadzētu uzlabot Eiropadomes darba nepārtrauktību un saskaņotību. Priekšsēdētājs arī nodrošina Savienības ārējo pārstāvību, neskarot pienākumus, kas noteikti Savienības Augstajam pārstāvim ārlietās un drošības politikas jautājumos (sk. turpmāk).

3. Komisijas priekšsēdētāja vietnieks / Savienības Augstais pārstāvis ārlietās un drošības politikas jautājumos (PV/AP)

PV/AP ieceļ Eiropadome ar kvalificētu vairākumu un Komisijas priekšsēdētāja piekrišanu, un PV/AP atbild par ES kopējo ārpolitiku un drošības politiku un var iesniegt priekšlikumus. PV/AP ne vien vada Ārlietu padomes sanāksmes, bet darbojas arī kā

Komisijas priekšsēdētāja vietnieks. PV/AP palīdz Eiropas Ārējās darbības dienests, ko veido Padomes, Komisijas un dalībvalstu diplomātisko dienestu darbinieki.

4. Padome

Lisabonas līgumā ir saglabāts noteikums par dubulto (pilsoņu un dalībvalstu) balsu vairākumu. Tomēr līdz 2014. gada novembrim spēkā palika iepriekšējā kārtība; jaunos noteikumus piemēro kopš 2014. gada 1. novembra.

Kvalificēts balsu vairākums ir sasniegts, ja priekšlikumu atbalsta 55 % Padomes locekļu (praksē tas nozīmē 15 valstis no 27), kas atbilst vismaz 65 % iedzīvotāju (LES 16. panta 4. punkts). Ja Padome nepieņem lēmumus pēc Komisijas vai PV/AP priekšlikuma, vajadzīgais dalībvalstu vairākums tiek palielināts līdz 72 % (LESD 238. panta 2. punkts). Lai bloķētu tiesību akta pieņemšanu, vismaz četrām dalībvalstīm ir jānobalso pret priekšlikumu. Jaunais mehānisms, kura pamatā ir t. s. Joanīnas kompromiss, dod iespēju 55 % dalībvalstu iedzīvotāju (75 % līdz 2017. gada 1. aprīlim) – tāds ir bloķējošā mazākuma veidošanai vajadzīgais skaitlis – pieprasīt priekšlikuma pārskatīšanu "saprātīgā laikposmā" (7. deklarācija).

Padomes sanāksmes ir atklātas, ja tā apspriež leģislatīvo aktu projektus vai balso par tiem. Šajā nolūkā katra Padomes sanāksme ir sadalīta divās daļās, kas attiecīgi veltītas Savienības leģislatīvajiem aktiem un neleģislatīviem jautājumiem. Padomes prezidentūra joprojām mainās ik pēc sešiem mēnešiem, taču, lai labāk nodrošinātu nepārtrauktu darbu, darbojas trīs dalībvalstu grupas prezidentūra 18 mēnešu laikposmam. Izņēmums ir Ārlietu padome, kuru pastāvīgi vada PV/AP.

5. Komisija

Tā kā Komisijas priekšsēdētāju tagad izraugās un ievēlē, ņemot vērā Eiropas Parlamenta vēlēšanu rezultātus, ir palielinājusies šā amata politiskā leģitimitāte. Priekšsēdētājs atbild par kolēģijas iekšējo struktūru (komisāru iecelšanu, atbildības sadalījumu, pieprasījumiem īpašos gadījumos atkāpties no amata).

6. Eiropas Savienības Tiesa

Tiesas jurisdikcijā tagad ir visas Savienības darbības jomas, izņemot kopējo ārpolitiku un drošības politiku (KĀDP). Ir vienkāršota kārtība, kādā pilsoņi var vērsties Tiesā.

D. Efektīvāka un demokrātiskāka rīcībpolitikas veidošana ar jaunām rīcībpolitikām un jaunām kompetencēm

Vairākas [pārejas klauzulas](#) ļauj lēmumu pieņemšanā pāriet no vienprātīga balsojuma uz kvalificēta vairākuma balsojumu un no konsultāciju procedūras uz koplēmuma procedūru (LES 31. panta 3. punkts, LESD 81., 153., 192., 312. un 333. pants, kā arī dažas pārejas veida procedūras attiecībā uz tiesisko sadarbību krimināllietās) ([1.2.4](#)). 2017. gada runā par stāvokli Savienībā Komisijas priekšsēdētājs Ž. Junkers izsludināja iniciatīvas, kuru mērķis ir vairākās jomās atteikties no vienprātības noteikuma, izmantojot pārejas klauzulas. Šajā sakarā Komisija ir pieņēmusi četrus paziņojumus, kuros ierosināts [KĀDP](#) (2018. gada septembrī), [nodokļu politikas](#) (2019. gada janvārī), [enerģētikas un klimata](#) (2019. gada aprīlī) un [sociālās politikas](#) (2019. gada aprīlī) jomās veicināt kvalificēta vairākuma balsošanas lietojumu vienprātības vietā. Šo paziņojumu mērķis ir jomās, kur ES jau ir kompetence, padarīt lēmumu pieņemšanu ātrāku, elastīgāku un efektīvāku.

Jomās, kas nav Savienības ekskluzīvā kompetencē, vismaz deviņas dalībvalstis var izveidot ciešāku sadarbību. Padomes pienākums pēc tam, kad saņemta EP piekrišana, ir piešķirt atļauju šādu sadarbību izmantot. Attiecībā uz KĀDP jautājumiem piemēro vienprātības principu.

Lisabonas līgums ievērojami pastiprina subsidiaritātes principu, iesaistot dalībvalstu parlamentus ES lēmumu pieņemšanas procesā ([1.2.2](#)) ([1.3.5](#)).

Ir ieviestas vairākas jaunas rīcībpolitikas, un citas ir paplašinātas. Vides rīcībpolitikā tagad ir ietverta klimata pārmaiņu novēršana. Enerģētikas rīcībpolitikā ir formulētas jaunas atsauces uz solidaritāti, kā arī uz piegādes drošību un savstarpējo savienotību. Turklāt tagad ES likumdošana var attiekties uz intelektuālā īpašuma tiesībām, sportu, kosmosu, tūrismu, civilo aizsardzību un administratīvo sadarbību.

Kopējās drošības un aizsardzības politikas jomā ([5.1.2](#)) ar Lisabonas līgumu ir ieviesta savstarpējas aizsardzības klauzula, kas paredz, ka dalībvalstīm ir pienākums sniegt palīdzību gadījumā, kad pret kādu dalībvalsti tiek vērsts uzbrukums. Solidaritātes klauzula paredz, ka Savienībai un katrai tās dalībvalstij ar visiem iespējamiem līdzekļiem jāsniedz palīdzība dalībvalstij, kas cietusi cilvēka darbības izraisītas vai dabas katastrofas rezultātā vai teroristu uzbrukuma dēļ. Visām dalībvalstīm, kas pašas apņemas piedalīties Eiropas militārā ekipējuma programmās un nodrošināt kaujas vienības, kuras var iesaistīties tūlītējā rīcībā, ir pieejama pastāvīga strukturēta sadarbība. Par šādas sadarbības izveidošanu Padomei pēc apspriešanās ar PV/AP jānobalso ar kvalificētu balsu vairākumu.

EIROPAS PARLAMENTA LOMA

Sk. [1.1.4](#) par Parlamenta ieguldījumu Eiropas Konventā un iesaistīšanos iepriekšējās SVK. SVK, kura notika 2007. gadā Portugāles prezidentūras vadībā un kuras rezultātā tika parakstīts Lisabonas līgums, bija pirmā SVK, uz ko Parlaments nosūtīja pārstāvjus (trīs).

Gandrīz desmit gadus pēc Lisabonas līguma parakstīšanas Parlaments atzina, ka daļa līguma noteikumu netiek izmantoti pēc iespējas pilnīgi. Tāpēc 2017. gada 16. februārī Parlaments pieņēma [rezolūciju par Eiropas Savienības darbības uzlabošanu, izmantojot Lisabonas līguma piedāvāto potenciālu](#), kur sniegta virkne ieteikumu, kā atrisināt līguma potenciālu, lai uzlabotu Savienības spēju stāties pretī pašreizējiem globālajiem izaicinājumiem.

Todien Parlaments pieņēma arī [rezolūciju par Eiropas Savienības pašreizējās institucionālās struktūras iespējamo attīstību un korekcijām](#), piedāvājot konkrētus Līguma reformu ierosinājumus.

ES pēdējā laikā ir saskārusies ar vairākām krīzēm, kas it īpaši saistītas ar Brexit, tiesiskumu, daudzgadu finanšu shēmu, Covid-19 pandēmiju un Krievijas iebrukumu Ukrainā. Šo krīžu pārvarēšanā vēlreiz ir atklājušās pašreizējās pārvaldības sistēmas nepilnības, un efektīvas lēmumu pieņemšanas trūkums ir mazinājis sabiedrības atbalstu Eiropas projektam. Reaģējot uz pašreizējām problēmām, 2021. gada 10. martā ES iestādes sāka Konferenci par Eiropas nākotni, kuras mērķis bija dot iedzīvotājiem iespēju paust viedokli par to, kā pārveidot ES un palielināt tās lēmumu pieņemšanas procedūru rezultativitāti un pārredzamību. 2022. gada 9. maijā konference pabeidza

darbu, kas vainagojās ar 49 priekšlikumiem, no kuriem daži nozīmētu izmaiņas ES Līgumos. Līdz ar to Parlaments 2022. gada 9. jūnijā pieņēma [rezolūciju par aicinājumu sasaukt konventu, lai grozītu Līgumus](#), 2023. gada 11. jūlijā – [rezolūciju par ES Līgumos paredzēto pārejas klauzulu īstenošanu](#), savukārt 2023. gada 22. novembrī – [rezolūciju par Līgumu grozījumu projektu](#). Mudinot Eiropadomi aicināt sasaukt konventu Līgumu pārskatīšanai, Parlaments vēlas modernizēt likumdošanas procedūras, lai atrisinātu pašreizējās problēmas un uzlabotu ES rezultativāti.

Eeva Pavy
04/2024

1.2. EIROPAS SAVIENĪBAS TIESĪBU SISTĒMA UN LĒMUMU PIEŅEMŠANAS PROCEDŪRAS

1.2.1. EIROPAS SAVIENĪBAS TIESĪBU AVOTI UN TVĒRUMS

Eiropas Savienība ir juridiska persona un kā tādai tai ir sava tiesību sistēma, kas pastāv neatkarīgi no starptautiskajām tiesībām. Turklāt ES tiesību aktu kopumam ir tieša vai netieša ietekme uz tās dalībvalstu tiesībām, un tas kļūst par katras dalībvalstu tiesību sistēmas sastāvdaļu. Eiropas Savienība ir uzskatāma par patstāvīgu tiesību avotu. Tiesību sistēma parasti ir iedalīta primārajos tiesību aktos (Līgumos un vispārējos tiesību principos), sekundārajos tiesību aktos (tie pamatojas uz Līgumiem) un papildu tiesību aktos.

SAVIENĪBAS TIESĪBU AVOTI UN HIERARHIJA

- Līgums par Eiropas Savienību (LES), Līgums par Eiropas Savienības darbību (LESD) un tiem pievienotie protokoli (kopā 37 protokoli, 2 pielikumi un 65 deklarācijas, kas ir pievienoti līgumiem un ir uzskatāmi par sīkāku to regulējumu, bet nav konsolidēti vienotā tiesību aktā) [1.1.5.](#);
- Eiropas Savienības Pamattiesību harta [4.1.2.](#);
- Eiropas Atomenerģijas kopienas dibināšanas līgums (Euratom) joprojām ir spēkā kā atsevišķs līgums;
- starptautiskie nolīgumi [5.2.1.](#);
- Savienības tiesību vispārējie principi;

- Sekundārie tiesību akti.

Eiropas Savienība ir uz tiesiskas valsts principu balstīta Savienība, kas ir izveidojusi pilnīgu tiesiskās aizsardzības līdzekļu un procedūru sistēmu, pamatojoties uz kuru, Eiropas Savienības Tiesa (EST) var pārbaudīt Savienības iestāžu tiesību aktu likumību (LESD 263. pants). Līgumi un vispārējie tiesību principi atrodas tiesību aktu hierarhijas pašā augšā, un tos dēvē par primārajiem tiesību aktiem. Pēc Lisabonas līguma stāšanās spēkā 2009. gada 1. decembrī tāds pats rangs tika piešķirts arī Pamattiesību hartai. Eiropas Savienības noslēgtie starptautiskie nolīgumi ir pakārtoti primārajiem tiesību aktiem. Sekundārie tiesību akti tiesību aktu hierarhijā atrodas vienu pakāpi zemāk un ir spēkā tikai tad, ja tie atbilst augstāka juridiska spēka aktiem un nolīgumiem. ES tiesību augstāka spēka doktrīna ir ES tiesību sistēmas stūrakmens, un tās mērķis ir nodrošināt ES tiesību vienotību un konsekveni. Eiropas Savienības Tiesa oficiāli uzstāj, ka ES tiesībām ir absolūts pārkums pār valsts tiesībām, un valstu tiesām tas ir jāņem vērā, pieņemot savus lēmumus. Tiesa vienmēr ir uzsvērusi, ka tai, nosakot attiecības starp Eiropas Savienības tiesībām un valsts tiesībām, ir galīgā vara. Kardinālajās lietās [van Gend en Loos pret Nederlandse Administratie der Belastingen](#) un [Costa/ENEL](#) EST izstrādāja ES tiesību tiesās iedarbības un pārkuma fundamentālās doktrīnas. EST šīs doktrīnas apstiprināja turpmāk minētajās lietās. Tā, piemēram, lietā [Internationale Handelsgesellschaft](#) tā apgalvoja, ka ES tiesību aktiem ir augstāks spēks pat par valstu konstitūcijām garantētajām pamattiesībām.

MĒRĶI

Izveidot Savienības tiesību sistēmu, pateicoties kurai, tā var sasniegt Līgumos nospraustos mērķus.

ES TIESĪBU AVOTI

A. Eiropas Savienības primāro tiesību akti [1.1.1.](#), [1.1.2.](#), [1.1.3.](#), [1.1.4.](#), [1.1.5.](#), [4.1.2.](#)

B. Eiropas Savienības sekundāro tiesību akti

1. Vispārīga informācija

Savienības tiesību aktu veidi ir uzskaitīti LESD 288. pantā. Šie akti ir: regulas, direktīvas, lēmumi, ieteikumi un atzinumi. ES iestādes minētos tiesību aktus var pieņemt vienīgi tad, ja tām šāda kompetence ir paredzēta Līgumos. Savienības kompetenču robežas ir noteiktas ar LES 5. panta 1. punktā nostiprināto kompetences piešķiršanas principu. Līgumā par Eiropas Savienības darbību ir noteikts Savienības kompetences apjoms, to iedalot trīs kategorijās: ekskluzīvā kompetence (3. pants), dalītā kompetence (4. pants) un atbalsta kompetence (6. pants), kuras īstenojot, ES pieņem regulējumu, ar kuru tā atbalsta vai papildina dalībvalstu rīcībpolitiku. To jomu uzskaitījums, kas atbilst šiem trijiem kompetenču veidiem, ir lasāms LESD 3., 4. un 6. pantā. Ja kāda no Līgumos noteikto mērķu sasniegšanai vajadzīgās rīcības pilnvarām paredzēta nav, iestādes var piemērot LESD 352. panta normas un tādējādi pieņemt "vajadzīgos pasākumus".

Iestādes pieņem tikai tos juridiskos instrumentus, kas ir minēti LESD 288. pantā. Vienīgie izņēmumi ir kopējās ārpolitika un drošības un aizsardzības politikas nostādnes, uz kurām joprojām attiecas starpvaldību procedūras. Šajā jomā kopējās stratēģijas,

kopējā rīcība un kopējās nostājas ir aizvietotas ar “vispārīgām pamatnostādnēm” un “lēmumiem, kuros nosaka” Savienības veicamās darbības un pieņemamās nostājas, kā arī šo lēmumu īstenošanas kārtību (LES 25. pants).

Papildus tam iestādes var rīkoties arī dažādos citādos veidos, piemēram, pieņemot ieteikumus, nākot klajā ar paziņojumiem, kā arī, izstrādājot aktus par iestāžu organizatoriskiem un vadības jautājumiem (tostarp iestāžu nolīgumus), kuru nosaukums, struktūra un tiesiskā iedarbība izriet no dažādām Līgumu normām vai noteikumiem, kas ir pieņemti, pamatojoties uz Līgumiem.

2. ES sekundāro tiesību aktu hierarhija

LESD 289., 290. un 291. pantā ir noteikta sekundāro tiesību aktu – leģislatīvo, deleģēto un īstenošanas aktu – hierarhija. Leģislatīvie akti ir tiesību akti, kas ir pieņemti parastā vai īpašā likumdošanas procedūrā. Savukārt deleģētie akti ir neleģislatīvi akti, kuru darbības joma ir vispārīga un kuri papildina vai groza atsevišķus nebūtiskus leģislatīvo aktu elementus. Pilnvaras pieņemt šos aktus likumdevējs (Parlaments un Padome) var deleģēt Komisijai. Leģislatīvajā aktā nosaka pilnvaru deleģēšanas mērķus, saturu, tvērumu un ilgumu, kā arī attiecīgā gadījumā – steidzamības procedūras. Turklāt likumdevējs reglamentē deleģējuma nosacījumus, saskaņā ar kuriem tas, piemēram, var deleģējumu atsaukt vai izteikt iebildumus pret to.

Īstenošanas aktus parasti pieņem Komisija, kurai ir šādas tiesības gadījumos, kad ir nepieciešami juridiski saistošu aktu vienādi īstenošanas nosacījumi. Padome tos pieņem tikai īpašos, pienācīgi pamatotos gadījumos, kā arī tā tos pieņem ārlietu un kopējās drošības jomā. Ja pamataktu pieņem saskaņā ar parasto likumdošanas procedūru, Eiropas Parlaments vai Padome jebkurā laikā var Komisijai darīt zināmu savu viedokli, ka īstenošanas akta projekts pārsniedz pamataktā paredzētās īstenošanas pilnvaras. Šādā gadījumā Komisijai attiecīgā tiesību akta projekts ir jāpārskata.

3. Dažādi ES sekundāro tiesību aktu veidi

a. Regulas

Regulas ir vispārpiemērojamas, tās uzliek saistības kopumā un ir tieši piemērojamas. To adresātiem (privātpersonām, dalībvalstīm, ES iestādēm) tās ir jāpiemēro pilnībā. Regulas ir tieši piemērojamas visās dalībvalstīs to spēkā stāšanās brīdī (regulās noteiktajā dienā vai, ja tādas nav, divdesmitajā dienā pēc to publicēšanas Eiropas Savienības Oficiālajā Vēstnesī), un tās dalībvalstu tiesībās jātransponē nav.

Regulu mērķis ir nodrošināt Savienības tiesību vienotu piemērošanu visās dalībvalstīs. Ja valsts noteikumi ir pretrunā regulu materiālajām normām, jāpiemēro ir regulas.

b. Direktīvas

Direktīvas dalībvalstij vai visām dalībvalstīm, kurām tās ir adresētas, uzliek saistības attiecībā uz sasniedzamo rezultātu, bet ļauj šo valstu iestādēm noteikt to īstenošanas formas un metodes. Valstu likumdevējiem ir jāpieņem transponēšanas akts vai “valsts īstenošanas akts”, ar kuru direktīvas transponē valsts tiesībās un valsts tiesību aktos iestrādā direktīvās noteiktos mērķus. Privātpersonām ar tiesību aktu tiek piešķirtas tiesības un uzlikti pienākumi tikai tad, kad ir pieņemts transponēšanas akts. Dalībvalstīm, transponējot direktīvas, ir zināma rīcības brīvība – tās var ņemt vērā īpašus iekšējos apstākļus. Transponēšana ir jāveic direktīvā noteiktajā termiņā.

Transponējot direktīvas, dalībvalstis nodrošina ES tiesību efektīvu piemērošanu, ievērojot LES 4. panta 3. punktā paredzēto lojālās sadarbības principu.

Vairumā gadījumu direktīvas tieši nepiemēro. EST tomēr ir noteikusi, ka atsevišķas direktīvas normas izņēmuma gadījumos var dalībvalstīs tikt piemērotas tieši, pat ja attiecīgā dalībvalsts transponēšanas aktu vēl pieņēmusi nav, proti gadījumos, kad: a) direktīva dalībvalsts tiesībās nav transponēta vai ir transponēta nepareizi; b) direktīvas normās ir noteikts pienākums un tās ir pietiekami saprotamas un precīzas un c) direktīvas normās fiziskām personām ir paredzētas tiesības.

Ja minētie nosacījumi ir izpildīti, privātpersonas, vēršoties valsts pārvaldes iestādē, drīkst atsaukties uz attiecīgajām normām. Pat ja ar šīm normām fiziskām personām tiesības noteiktas nav un ir izpildīts tikai pirmais un otrais nosacījums, dalībvalstu iestādēm ir pienākums netransponēto direktīvu ņemt vērā. Šā sprieduma galvenais pamatojums ir efektivitātes, Līguma saistību neizpildes nepieļaušanas un tiesiskās aizsardzības princips. No otras puses, fiziska persona atsaukties uz netransponētas direktīvas tiešo iedarbību saskarē ar citām privātpersonām nedrīkst (tā saucamā horizontālā iedarbība; [spriedums lietā C-91/92, Faccini Dori / Recreb Srl, 25. punkts](#)).

Saskaņā ar Tiesas judikatūru (spriedums [apvienotajā lietā C-6/90 un C-9/90, Frankovich](#)) privātpersonai ir tiesības prasīt atlīdzību no dalībvalsts, kura Savienības tiesības neievēro. To var darīt tādas direktīvas gadījumā, kura nav transponēta vai nav transponēta pienācīgi, ja: a) direktīva ir pieņemta, lai radītu tiesības fiziskām personām; b) tiesību saturu var konstatēt, pamatojoties uz direktīvas normām; un c) pastāv cēloņsakarība starp pienākuma transponēt direktīvu pārkāpumu un cietušajām pusēm radītajiem zaudējumiem un kaitējumu. Šādā gadījumā, lai noteiktu atbildību, attiecīgās dalībvalsts vaina nav jāpierāda.

c. Lēmumi, ieteikumi un atzinumi

Lēmumi uzliek saistības kopumā. Ja lēmumu adresāti ir tajos minēti (dalībvalstis, fiziskas vai juridiskas personas), tie ir saistoši tikai šiem subjektiem, un tajos regulē tikai šīs dalībvalstis vai personas skarošas situācijas. Privātpersona var atsaukties uz tiesībām, ko tai piešķir ar dalībvalstij adresētu lēmumu tikai tad, ja attiecīgā dalībvalsts ir pieņēmusi transponēšanas aktu. Lēmumus var piemērot tieši saskaņā ar tiem pašiem nosacījumiem, ar kādiem piemēro direktīvas.

Ieteikumi un atzinumi to adresātiem nekādas tiesības vai pienākumus nerada, taču tie var sniegt norādes attiecībā uz Savienības tiesību skaidrojumu un saturu.

Tā kā prasībām, kas ir celtas pret dalībvalstīm saskaņā ar LESD 263. pantu, ir jābūt pamatotām ar tiesību aktiem, ko ir pieņēmušas ES iestādes, struktūras, biroji vai aģentūras, EST kompetencē nav izskatīt dalībvalstu pārstāvju lēmumus, piemēram, attiecībā uz ES aģentūru atrašanās vietas noteikšanu. Saskaņā ar Tiesas 2022. gada 14. jūlija spriedumu lietā par Eiropas Zāļu aģentūras (EMA) pārcelšanu akti, kurus ir pieņēmuši dalībvalstu pārstāvji, rīkojoties nevis kā Padomes locekļi, bet kā savu valstu valdību pārstāvji, un tādējādi kolektīvi īstenojot dalībvalstu pilnvaras, pārbaudei tiesā pakļauti nav^[1]. Tiesa nosprieda, ka LESD 341. pants attiecas tikai uz Savienības iestādes, nevis struktūras, biroja vai aģentūras, atrašanās

[1]Sk. [apvienotās lietas C-59/18 Itālija/Padome un C-182/18 Comune di Milano /Padome](#), [apvienotās lietas C-106/19 Itālija/Padome un Parlaments un C-232/19 Comune di Milano / Parlaments un Padome](#) un [lietu C-743/19 Parlaments/Padome](#).

vietas noteikšanu. Kompetence noteikt Savienības aģentūru atrašanās vietu ir ES likumdevējam, kuram šajā nolūkā ir jārikojas saskaņā ar procedūrām, kas ir paredzētas attiecīgajās Līgumu materiāltiesiskajās normās. Attiecīgais lēmums bija nesaistošs politiskās sadarbības pasākums, ar kuru ierobežot ES likumdevēja rīcības brīvību nevar. Šajā ziņā minētais lēmums nedz Eiropas Parlamenta, nedz pārējo Savienības likumdevējstāžu rīcības brīvību ierobežot nevar.

4. Normas par kompetenci, procedūrām, tiesību aktu īstenošanu un izpildes kontroli

a. Likumdošanas kompetence, tiesību aktu ierosināšanas tiesības un likumdošanas procedūras: [1.3.2.](#), [1.3.6.](#), [1.3.8.](#) un [1.2.3.](#)

Parlaments, Padome un Komisija atkarībā no katra atsevišķā juridiskā pamata Savienības tiesību aktu pieņemšanā piedalās atšķirīgā statusā. Parlaments var prasīt, lai Komisija tam un Padomei iesniedz tiesību aktu priekšlikumus.

b. Savienības tiesību aktu īstenošana

Saskaņā ar Savienības primārajiem tiesību aktiem ES izpildes kontroles pilnvaras ir tikai ierobežotas, jo ES tiesību aktu izpildi parasti kontrolē dalībvalstis. Turklāt LESD 291. panta 1. punktā ir noteikts arī tas, ka "Dalībvalstis pieņem visus valsts tiesību aktus, kas vajadzīgi, lai īstenotu juridiski saistošos Savienības aktus". Ja ir nepieciešami juridiski saistošu Savienības aktu vienādi īstenošanas nosacījumi, Komisija rīkojas atbilstoši savām īstenošanas pilnvarām (LESD 291. panta 2. punkts).

c. Tiesību akta veida izvēle

Daudzos gadījumos Līgumos ir noteikts tā tiesību akta veids, kas ir jāpieņem. Taču daudzos citos gadījumos konkrēts tiesību akta veids precizēts nav. Šādā gadījumā piemēro LESD 296. panta pirmo daļu, kurā ir noteikts, ka iestādes atkarībā no katra attiecīgā gadījuma pašas nolemj, kādu tiesību aktu pieņemt "atbilstīgi piemērojamām procedūrām un ievērojot proporcionalitātes principu".

C. Savienības tiesību vispārējie principi un pamattiesības

Līgumos Savienības tiesību vispārējie principi ir minēti ļoti reti. Šie principi galvenokārt ir izstrādāti EST judikatūrā (juridiskā noteiktība, iestāžu līdzsvars, tiesiskā paļāvība u. c.) – judikatūrā ir noteikts arī tas, ka cilvēktiesības tiek atzītas kā Savienības tiesību vispārējie principi. Šie principi tagad ir nostiprināti LES 6. panta 3. punktā, kurā ir minētas pamattiesības, kas ir garantētas Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijā un kas izriet no dalībvalstu kopīgajām konstitucionālajām tradīcijām, un Eiropas Savienības Pamattiesību hartā ([4.1.2.](#)).

D. Starptautiskie nolīgumi, kurus ES ir noslēgusi saskaņā ar LESD 216. un 271. pantu Savienība savas kompetences ietvaros ir tiesīga ar trešām valstīm vai starptautiskām organizācijām noslēgt starptautiskus nolīgumus (LESD 216. panta 1. punkts). Šie nolīgumi ir saistoši Savienībai un dalībvalstīm un ir uzskatāmi par Savienības tiesību neatņemamu sastāvdaļu (LESD 216. panta 2. punkts). Saskaņā ar LESD 217. pantu ES papildus tam ir tiesīga noslēgt ar trešo valsti asociācijas nolīgumu, kas nosaka savstarpējas tiesības un pienākumus, kopīgu rīcību un īpašu procedūru. [Tirdzniecības un sadarbības nolīgums](#) starp Eiropas Savienību un Eiropas Atomenerģijas kopienu, no vienas puses, un Lielbritānijas un Ziemeļīrijas Apvienoto Karalisti, no otras puses,

[tika noslēgts](#), pamatojoties uz šo normu. Parlaments 2021. gada 28. aprīlī [sniedza piekrišanu](#) saskaņā ar LESD 218. panta 6. punkta a) apakšpunktu.

Saskaņā ar [Eiropas Savienības Tiesas \(EST\) judikatūru](#) starptautiskās tiesības pār (sekundārajām) ES tiesībām prevalē: "Tāpat ir jāatgādina, ka atbilstoši LESD 216. panta 2. punktam Savienības noslēgtie starptautiskie nolīgumi ir saistoši Savienības iestādēm un tādējādi šie nolīgumi ir pārāki par Savienības tiesību aktiem."

E. Neatkarīgas speciālās zināšanas un labāks likumdošanas process

Parlaments 2004. gadā izveidoja piecus [politikas departamentus](#), kas pēc komiteju un citu Parlamenta struktūru pieprasījuma nodrošināja [augstvērtīgu neatkarīgu ekspertīzi, analīzi un politikas konsultācijas](#). Šis [neatkarīgais pētījums](#), kas savieno EP deputātus, akadēmiskās aprindas un iedzīvotājus, būtu jāveic attiecībā uz katru likumdošanas iniciatīvu –, sākot ar tās plānošanu, līdz tās īstenošanas izvērtēšanai. Tai būtu jāveicina tiesību aktu augsta kvalitāte un to skaidrošana, kas ir neatņemama sagatavošanas darba daļa^[2].

[Optimāli ES tiesību akti](#) var radīt [potenciālu peļņu vairāk nekā 2200 miljardu euro apmērā](#) gadā. [Eiropas Parlamenta pasūtītajā pētījumā](#) ir konstatēts, ka, nodrošinot preču brīvu kustību, var gūt peļņu 386 miljardu EUR apmērā preču brīvas aprites jomā, 189 miljardu EUR apmērā – muitas savienības nozarē, 289 miljardu EUR apmērā – pakalpojumu brīvas aprites sfērā un 177 miljardu EUR apmērā, garantējot digitālā vienotā tirgus darbību.

[Iestāžu nolīgums par labāku likumdošanas procesu](#) aptver ikgadējo un daudzgadējo plānošanu un visus politikas cikla aspektus. Tajā ir izklāstītas arī iestāžu dažādās saistības izstrādāt kvalitatīvus ES tiesību aktus, kas būtu efektīvi, lietderīgi, vienkārši un saprotami un, pateicoties kuriem, varētu izvairīties no pārmērīga regulējuma un no privātpersonām, publiskajām iestādēm un uzņēmumiem, jo īpaši MVU, uzlikta nevajadzīga sloga.

Tomēr no nesenā Eiropas Parlamenta pasūtītā pētījuma izriet, ka neatkarīgas pētniecības piesaistīšana: 1) ir jāuzlabo ES stratēģiju izstrādes un plānošanas posmā^[3], tostarp, samazinot likumdošanas ceļā paredzēto reformu īstenošanas kavējuma termiņus, 2) ir vienādā mērā jāattiecinā uz visām likumdošanas iniciatīvām (piemēram, steidzamiem tematiem paredzētie izņēmumi samazina svarīgās jomās pieņemamo ES tiesību aktu kvalitāti) un 3) tikpat lielā mērā ir nepieciešama attiecībā uz to ES tiesību aktu seku izvērtējumu, kuru kvantitatīvās sekas patlaban izvērtētas netiek, jo netiek vākti attiecīgie dati^[4].

[2] Maciejewski M., [Role of the European Parliament in promoting the use of independent expertise in the legislative process](#) ("Eiropas Parlamenta loma neatkarīgu speciālo zināšanu izmantošanas veicināšanā likumdošanas procesā"), Ekonomikas, zinātnes un dzīves kvalitātes politikas departaments, Eiropas Parlaments, 2018. gada decembris.

[3] Jones S. un citi, [Better regulation in the EU: Improving quality and reducing delays](#) ("Labāka regulējuma nodrošināšana Eiropas Savienībā – kvalitātes uzlabošana un kavējumu samazināšana"), Pilsorņu tiesību un konstitucionālo lietu politikas departaments, Eiropas Parlaments, 2022. gada jūnijs.

[4] Sartor G. un citi, [The way towards better regulation in the EU – better focus, synergies, data and technology](#) ("Turpmākā virzība uz labāku regulējumu Eiropas Savienībā – labāka koncentrācija, sinerģija, dati un tehnoloģija"), Pilsorņu tiesību un konstitucionālo jautājumu politikas departaments, Eiropas Parlaments, 2022. gada augusts.

EIROPAS PARLAMENTA LOMA

LES 14. panta 1. punktā ir noteikts: "Eiropas Parlaments kopīgi ar Padomi veic likumdošanas (izmantojot "parasto likumdošanas procedūru") un budžeta pieņemšanas (izmantojot īpašu, LESD 314. pantā paredzētu likumdošanas procedūru) funkcijas." Parlaments cenšas likumdošanas procesu vienkāršot, uzlabot normatīvo tekstu izstrādes kvalitāti un nodrošināt to dalībvalstu efektīvāku sodīšanu, kas Savienības tiesības neievēro. Komisijas gada darba un likumdošanas programmā ir izklāstītas Komisijas galvenās politiskās prioritātes un darītas zināmas konkrētās darbības – vai nu likumdošanas, vai cita veida pasākumi –, ar kuru palīdzību šīs prioritātes tiek īstenotas praksē. Parlaments patiesi īsteno jaunu tiesību aktu izstrādes funkciju, jo tas izskata Komisijas gada darba programmu un nosauc tiesību aktus, kuru izstrādi tas uzskata par lietderīgu.

Tā kā Savienībai ir juridiskas personas statuss, tā tagad var slēgt starptautiskus nolīgumus (LESD 216. un 217. pants). Slēdzot nolīgumus, kas attiecas uz kopējo tirdzniecības politiku un visām jomām, kuras reglamentē saskaņā ar parasto likumdošanas procedūru, ir jāsaņem Parlamenta piekrišana (LESD 218. panta 6. punkta a) apakšpunkts). Piemēram, 2021. gada 28. aprīlī [Parlaments deva piekrišanu ES un Apvienotās Karalistes tirdzniecības un sadarbības nolīgumam](#). Parlaments jau iepriekš ir apliecinājis, ka neminstināsies izmantot veto tiesības, ja tam būs nopietnas bažas. Piemēram, 2012. gadā tas noraidīja [Viltošanas novēršanas tirdzniecības nolīgumu \(ACTA\)](#).

Parlaments 2022. gada jūlijā pieņēma [patstāvīgu ziņojumu](#), reaģējot uz [Komisijas paziņojumu "Labāks regulējums: apvienojam spēkus, lai izstrādātu labākus tiesību aktus"](#).

Pētījumi, kurus ir pasūtījuši Eiropas Parlamenta politikas departamenti, liecina, ka ir vajadzīgas reformas, lai veicinātu labāku likumdošanas procesu un regulējumu Eiropas Savienībā^[5]. Minētajā pētījumā ir arī norādīts, ka ES tiesību aktus varētu uzlabot, ja tiktu veikta tās izstrādes un struktūras reformas, pateicoties kam būtu skaidrākas minēto aktu priekšrocības un ES iedzīvotājiem tiktu atvieglota tiesību aktu digitāla izmantošana^[6]. Nesen veiktā pētījumā par [tiesībām un IST](#) ir ieteikts pakāpeniski digitalizēt ES tiesību sistēmu, tostarp tās avotus.^[7]

Udo Bux / Mariusz Maciejewski
05/2024

[5] Jones S. un citi, [Better regulation in the EU](#) ("Labāka regulējuma nodrošināšana Eiropas Savienībā"), Pilsoņu tiesību un konstitucionālo lietu politikas departaments, Eiropas Parlaments, 2023. gada oktobris.

[6] Xanthaki H., [The 'one in, one out' principle. A real better lawmaking tool?](#), ("Princips "viens pieņemts – otrs atcelts". Īstens labākas likumdošanas instruments?"), Pilsoņu tiesību un konstitucionālo jautājumu politikas departaments, Eiropas Parlaments, 2023. gada oktobris.

[7] Maciejewski M., [Law and ICT](#), ("Tiesības un IST"), Pilsoņu tiesību un konstitucionālo jautājumu politikas departaments, Eiropas Parlaments, 2024. gada aprīlis.

1.2.2. SUBSIDIARITĀTES PRINCIPS

Attiecībā uz jomām, kurās Savienībai nav ekskluzīvas kompetences, Līgumā par Eiropas Savienību ietvertais subsidiaritātes princips nosaka to, kādos gadījumos priekšroka dodama Savienības, nevis dalībvalstu rīcībai.

JURIDISKAIS PAMATS

Līguma par Eiropas Savienību (LES) 5. panta 3. punkts un Protokols (Nr. 2) par subsidiaritātes principa un proporcionalitātes principa piemērošanu.

MĒRĶI

Subsidiaritātes un proporcionalitātes principi nosaka Eiropas Savienības kompetenču īstenošanu. Jomās, kuras nav ES ekskluzīvā kompetencē, subsidiaritātes princips aizsargā dalībvalstu tiesības pieņemt lēmumus un rīkoties un ļauj Savienībai iejaukties tad, ja dalībvalstis kādas darbības mērķus nevar pietiekami labi īstenot, bet "ierosinātās darbības mēroga vai seku dēļ" tie ir labāk sasniedzami Savienības līmenī. Minēto principu Eiropas Līgumos iekļāva arī tādēļ, lai kompetenču īstenošanu pēc iespējas tuvinātu pilsoņiem saskaņā ar tuvuma principu, kas noteikts arī [Līguma par Eiropas Savienību 10. panta 3. punktā](#).

SASNIEGUMI

A. Pirmsākums un vēsturiskā attīstība

Subsidiaritātes princips tika oficiāli nostiprināts 1992. gadā parakstītajā LES. Atsauce uz šo principu tika iekļauta [Eiropas Kopienas dibināšanas līgumā \(EKL\)](#). Taču jau ar [Vienoto Eiropas aktu](#), kas tika parakstīts 1986. gadā, subsidiaritātes kritērijs bija iekļauts vides politikā, kaut arī uz to nebija skaidras atsauces. Tomēr Eiropas Kopienas Pirmās instances tiesa [1995. gada 21. februāra spriedumā \(T-29/92\)](#) nolēma, ka pirms Eiropas Savienības līguma stāšanās spēkā subsidiaritātes princips nav vispārējs tiesību princips, kas jāpiemēro, izvērtējot Kopienas tiesību aktu likumību.

Nemainot subsidiaritātes principa formulējumu EKL pārnumurētā 5. panta otrajā daļā, ar 1997. gadā parakstīto [Amsterdamas līgumu](#) EKL pievienoja [Protokolu par subsidiaritātes principa un proporcionalitātes principa piemērošanu](#) (turpmāk "1997. gada protokols"). Tādējādi piemērošanas noteikumi, kas nebija iekļauti Līgumos, bet bija apstiprināti vispārējā nostājā par subsidiaritātes principa piemērošanu, par kuru bija panākta iepriekšēja vienošanās 1992. gada Edinburgas Eiropadomē, ar protokolu par subsidiaritāti kļuva juridiski saistoši un pakļauti juridiskai kontrolei.

Ar 2007. gadā parakstīto Lisabonas līgumu, ar kuru tika grozīts LES un EKL, subsidiaritātes principu iekļāva LES 5. panta 3. punktā un atcēla attiecīgo EKL normu, vienlaikus pārņemot šajā normā izmantoto formulējumu. Līgumā ir pievienota arī nepārprotama atsauce uz subsidiaritātes principa reģionālo un vietējo dimensiju. Turklāt Lisabonas līgums aizstāja 1997. gada protokolu ar jaunu Protokolu Nr. 2.

Galvenā atšķirība bija dalībvalstu parlamentu jaunā loma subsidiaritātes principa ievērošanas nodrošināšanā (sk. faktu lapu [1.3.5.](#)).

B. Definīcija

Subsidiaritātes principa vispārējais mērķis ir dot pakļautai iestādei noteiktu neatkarību attiecībā ar hierarhijā augstāk stāvošu iestādi vai pašvaldībai attiecībā ar centrālo iestādi. Tāpēc ir paredzēts kompetences sadalījums starp vairākiem varas līmeņiem – princips, kas ir federālo valstu institucionālais pamats.

Piemērojot subsidiaritātes principu ES kontekstā, tas ir Savienības neekskluzīvo kompetenču īstenošanu reglamentējošs kritērijs. Tas nepieļauj Savienības iejaukšanos, ja dalībvalstis pašas jautājumu var efektīvi reglamentēt centrālā, reģionālā vai vietējā līmenī. Savienībai ir pamats īstenot savas pilnvaras tikai tad, ja dalībvalstis paredzētās darbības mērķus nespēj sasniegt pietiekami labi un ar Savienības mērogā īstenotu rīcību var iegūt pievienoto vērtību.

Saskaņā ar LES 5. panta 3. punktu pastāv trīs priekšnosacījumi, lai Savienības iestādes rīkotos atbilstīgi subsidiaritātes principam: a) attiecīgā joma nav ekskluzīvā Savienības kompetencē (t. i., neekskluzīva kompetence); b) dalībvalstis nespēj pietiekami labi sasniegt paredzētās darbības mērķus (t. i., nepieciešamība); c) darbības mēroga vai seku dēļ darbību var labāk īstenot Savienība (t. i., pievienotā vērtība).

C. Darbības joma

1. Eiropas Savienības kompetenču ierobežošana

Subsidiaritātes principu piemēro jomās, kurās Savienībai un dalībvalstīm ir dalīta kompetence. Stājoties spēkā Lisabonas līgumam, tika precīzāk noteiktas Savienībai piešķirto kompetenču robežas. Proti, [Līguma par Eiropas Savienības darbību \(LESD\)](#), ko parakstīja 2007. gadā un kas stājās spēkā 2009. gadā, pirmās daļas I sadaļā Savienības kompetences ir klasificētas trīs kategorijās (ekskluzīvās kompetences, dalītās kompetences un atbalsta kompetences) un ir uzskaitītas jomas, uz kurām trīs kompetenču kategorijas attiecas.

2. Uz ko attiecas subsidiaritātes princips

Subsidiaritātes princips attiecas uz visām Savienības iestādēm, un tam ir praktiska nozīme it īpaši likumdošanas procedūrās. Lisabonas līgums ir nostiprinājis valstu parlamentu un Eiropas Savienības Tiesas attiecīgās lomas subsidiaritātes principa ievērošanas kontrolē. Ieviešot nepārprotamu atsauci uz subsidiaritātes principa subnacionālo dimensiju, ar Lisabonas līgumu ir arī nostiprināta Eiropas Reģionu komitejas nozīme un ir dota dalībvalstu parlamentu pārziņā esoša iespēja reģionālajiem parlamentiem, kuriem ir likumdošanas pilnvaras, piedalīties ex ante agrīnās brīdināšanas mehānismā.

D. Dalībvalstu parlamentārā uzraudzība

Saskaņā ar LES 5. panta 3. punkta otro daļu un 12. panta b) punktu valstu parlamenti uzrauga subsidiaritātes principa ievērošanu atbilstīgi Protokolā Nr. 2 izklāstītajai procedūrai. Iepriekš minētā ex ante agrīnās brīdināšanas satvarā ir paredzēts, ka ikviens valsts parlaments vai ikviena valsts parlamenta palāta astoņās nedēļās no tiesību akta projekta nosūtīšanas dienas var iesniegt Eiropas Parlamenta, Padomes un Komisijas priekšsēdētājiem pamatotu atzinumu, izklāstot iemeslus, kāpēc tie uzskata,

ka attiecīgais projekts neatbilst subsidiaritātes principam. Ja pamatoti atzinumi tiek izteikti ar vismaz trešdaļu no valstu parlamentiem piešķirtajām balsīm (viena balss no palātas divpalātu parlamentiem un divas balsis vienpalātas parlamentiem), projekts ir jāpārskata ("dzeltenā kartīte"). Iestāde, kura ir iesniegusi tiesību akta projektu, var pieņemt lēmumu par to, vai projektu saglabāt, grozīt vai atsaukt, šo lēmumu pamatojot. Attiecībā uz tiesību aktu projektiem, kas saistīti ar policijas sadarbību vai tiesu iestāžu sadarbību krimināllietās, balsu skaits ir samazināts līdz vienai ceturtdaļai balsu. Ja saskaņā ar parasto likumdošanas procedūru valstu parlamenti vismaz ar vienkāršu tiem piešķirto balsu vairākumu apstrīd tiesību akta priekšlikuma atbilstību subsidiaritātes principam un Komisija nolemj savu priekšlikumu paturēt spēkā, jautājumu nosūta likumdevējam (Parlamentam un Padomei), kas pieņem lēmumu pirmajā lasījumā. Ja likumdevējs uzskata, ka tiesību akta priekšlikums neatbilst subsidiaritātes principam, to ar 55 % Padomes locekļu balsu vairākumu vai Eiropas Parlamenta balsu vairākumu var noraidīt ("oranžā kartīte").

Līdz šim "dzeltenās kartītes" procedūra ir sākta trīs reizes, savukārt "oranžās kartītes" procedūra nav nekad izmantota. Pirmā "dzeltenā kartīte" tika izmantota 2012. gada maijā pret [Komisijas priekšlikumu regulai par to, kā īstenojamas tiesības uz kolektīvu rīcību saistībā ar brīvību veikt uzņēmējdarbību un pakalpojumu sniegšanas brīvību \("Monti II"\)](#)^[1]. Kopumā 12 no 40 dalībvalstu parlamentiem vai šo parlamentu palātām uzskatīja, ka priekšlikuma saturs neatbilst subsidiaritātes principam. Beigu beigās Komisija atsauca savu priekšlikumu, tomēr uzskatīja, ka subsidiaritātes principa pārkāpums nebija noticis. Nākamo "dzeltenu kartīti" 2013. gada oktobrī izmantoja valstu parlamentu 14 palātas 11 dalībvalstīs attiecībā uz [priekšlikumu regulai par Eiropas Prokuratūras izveidi](#)^[2]. Komisija, izanalizējusi no valstu parlamentiem saņemtos pamatotos atzinumus, nolēma [priekšlikumu paturēt spēkā](#)^[3], apgalvojot, ka tas atbilst subsidiaritātes principam. Visbeidzot, trešo "dzeltenu kartīti" 14 parlamentu palātas 11 dalībvalstīs 2016. gada maijā iesniedza pret [priekšlikumu pārskatīt direktīvu par darba ņēmēju norīkošanu darbā](#)^[4]. Komisija plaši pamatoja [iemeslus](#)^[5], kāpēc priekšlikumu paturēt spēkā, uzskatot, ka tā subsidiaritātes principu nav pārkāpusi, jo darba ņēmēju norīkošana darbā pēc definīcijas ir pārrobežu jautājums.

Eiropas Savienības parlamentu Eiropas lietu komiteju konference (COSAC) ir noderīga platforma valstu parlamentiem, lai apmainītos ar informāciju par subsidiaritātes kontroli. Turklāt Eiropas Reģionu komitejas uzturētais Subsidiaritātes uzraudzības tīkls (SMN) atvieglo informācijas apmaiņu starp vietējām un reģionālajām pašvaldībām un ES iestādēm. SMN locekļi ir reģionālie parlamenti un valdības ar likumdošanas pilnvarām, vietējās un reģionālās pašvaldības iestādes bez likumdošanas pilnvarām un vietējo pašvaldību apvienības ES. Tajā var piedalīties arī Eiropas Reģionu komitejas valstu delegācijas un valstu parlamentu palātas.

[1]Priekšlikums Padomes regulai par to, kā īstenojamas tiesības uz kolektīvu rīcību saistībā ar brīvību veikt uzņēmējdarbību un pakalpojumu sniegšanas brīvību (COM(2012)0130).

[2]Priekšlikums Padomes regulai par Eiropas Prokuratūras izveidi (COM(2013)0534).

[3]Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei un valstu parlamentiem par priekšlikuma Padomes Regulai par Eiropas Prokuratūras izveidi pārskatīšanu, ņemot vērā subsidiaritātes principu, saskaņā ar Protokolu Nr. 2 (COM(2013)0851).

[4]Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai, ar ko groza Eiropas Parlamenta un Padomes 1996. gada 16. decembra Direktīvu 96/71/EK par darba ņēmēju norīkošanu darbā pakalpojumu sniegšanas jomā (COM(2016)0128).

[5]Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei un dalībvalstu parlamentiem par priekšlikumu pieņemt direktīvu, ar ko groza Direktīvu par darba ņēmēju norīkošanu darbā, sakarā ar subsidiaritātes principu, saskaņā ar Protokolu Nr. 2 (COM(2016)0505).

E. Konference par Eiropas nākotni

2017. gada martā Komisija Labāka regulējuma programmas ietvaros izveidoja [Subsidiaritātes, proporcionalitātes un scenārija "Darīt mazāk, bet efektīvāk" jautājumu darba grupu](#) un ar Komisijas priekšsēdētāja Ž. K. Junkera [Balto grāmatu](#) aizsāka debates par Eiropas nākotni. Darba grupas mērķi bija: 1) sniegt ieteikumus par to, kā labāk piemērot subsidiaritātes un proporcionalitātes principus; 2) noteikt politikas jomas, kurās darbs varētu tikt atkārtoti deleģēts vai galīgi nodots atpakaļ ES valstīm; un 3) rast veidus, kā labāk iesaistīt reģionālās un vietējās pašvaldības iestādes ES politikas veidošanā un īstenošanā.

Pamatojoties uz darba grupas ieteikumiem, Komisija 2018. gada oktobrī publicēja savu [subsidiaritātes tiesību aktu kopumu](#), kura mērķis ir stiprināt subsidiaritātes un proporcionalitātes principu nozīmi ES politikas veidošanā. Viens no galvenajiem darba grupas ieteikumiem bija iekļaut subsidiaritātes un proporcionalitātes novērtēšanas tabulu Komisijas labāka regulējuma pamatnostādņēs un izmantot šo tabulu, lai iepazīstinātu ar Komisijas konstatējumiem ietekmes novērtējumos, izvērtējumos un paskaidrojuma rakstos.

Subsidiaritātes un proporcionalitātes principi arī tika apspriesti konferencē par Eiropas nākotni saskaņā ar [Kopīgo deklarāciju par konferenci par Eiropas nākotni](#), ko parakstīja Parlamenta, Padomes un Komisijas priekšsēdētāji.

F. Pārskatīšana tiesā

Subsidiaritātes principa ievērošanu var pārbaudīt a posteriori (pēc tiesību akta pieņemšanas), pārsūdzības nolūkā vērsties Eiropas Savienības Tiesā. Tā tas arī ir norādīts protokolā. Savienības iestādēm ir liela rīcības brīvība šī principa piemērošanā, taču Tiesa spriedumā lietā [C-84/94](#) un lietā [C-233/94](#) norādīja, ka subsidiaritātes principa ievērošana ir viens no nosacījumiem, kas izriet no pienākuma norādīt Savienības tiesību akta pamatojumu atbilstīgi LESD 296. pantam. Šis nosacījums ir izpildīts, ja, lasot apsvērumus, ir skaidrs, ka princips ir ievērots. Tiesa nesenākā spriedumā ([lieta C-547/14](#), Philip Morris, 218. punkts) apstiprināja, ka tai ir jāpārbauda, "vai Savienības likumdevējs, pamatojoties uz detalizētu informāciju, bija tiesīgs uzskatīt, ka iecerētā pasākuma mērķis labāk var tikt sasniegts Savienības līmenī". Attiecībā uz procesuālajām garantijām un jo īpaši pienākumu norādīt pamatojumu attiecībā uz subsidiaritāti, Tiesa atgādināja, ka šā pienākuma ievērošana ir "jāizvērtē ne tikai ar atsauci uz apstrīdētā tiesību akta formulējumu, bet arī atsaucoties uz konkrētās lietas kontekstu un apstākļiem" (225. punkts).

Dalībvalstis var iesniegt Tiesā prasību atcelt tiesību aktu, pamatojoties uz subsidiaritātes principa pārkāpumu savas valsts parlamenta vai tā palātas vārdā saskaņā ar savu tiesību sistēmu. Arī Eiropas Reģionu komiteja var iesniegt šādas prasības pret tiesību aktiem, ja LESD ir paredzēta apspriešanās ar šo komiteju.

EIROPAS PARLAMENTA LOMA

Parlaments bija subsidiaritātes principa ieviešanas iniciators, proti, 1984. gada 14. februārī, pieņemot Līguma par Eiropas Savienību projektu, tas ierosināja noteikumu, ka gadījumā, ja Savienībai ar Līgumu noteiktā kompetence sakrīt ar dalībvalstu kompetencēm, dalībvalstis var rīkoties, ja vien Savienība nav pieņēmusi

tiesību aktu. Turklāt priekšlikumā tika uzsvērts, ka Kopienai jārikojas vienīgi tādēļ, lai veiktu uzdevumus, kuru izpildi var efektīvāk nodrošināt kopīgi, nevis dalībvalstīm rīkojoties atsevišķi.

Šos priekšlikumus Parlaments atkārtoti iekļāva vairākās rezolūcijās (piemēram, 1989. gada 23. novembra, 1989. gada 14. decembra, 1990. gada 12. jūlija, 1990. gada 21. novembra un 1995. gada 18. maija rezolūcijā), kurās tas no jauna apliecināja atbalstu subsidiaritātes principam.

A. Iestāžu nolīgumi

Attiecībā uz subsidiaritātes principa piemērošanu Parlaments pieņēma virkni pasākumu, lai saskaņā ar Līgumiem pildītu savu uzdevumu. Parlamenta Reglamenta 43. pantā ir noteikts, ka "legislatīvā akta priekšlikuma izskatīšanas laikā Parlaments īpašu uzmanību pievērš subsidiaritātes principa un proporcionalitātes principa ievērošanai". Juridiskā komiteja ir Parlamenta komiteja, kurai ir horizontāla atbildība par subsidiaritātes principa ievērošanas uzraudzību. Šajā sakarībā tā regulāri sagatavo ziņojumu par Komisijas gada ziņojumiem par subsidiaritāti un proporcionalitāti.

Padome, Parlaments un Komisija 1993. gada 25. oktobrī parakstīja iestāžu nolīgumu^[6], kurā skaidri apliecināta triju iestāžu gatavība apņēmīgi rīkoties šajā nolūkā. Līdz ar to tās apņēmas ievērot subsidiaritātes principu. Nolīgumā ir noteikta kārtība, kā, izmantojot subsidiaritātes principa piemērošanas procedūras, ir īstenojamas Savienības iestādēm ar Līgumiem piešķirtās kompetences, lai varētu sasniegt Līgumos noteiktos mērķus. Komisija apņēmas ņemt vērā subsidiaritātes principu, kā arī apliecināt tā ievērošanu. Tas pats attiecas uz Parlamentu un Padomi atbilstoši kompetencēm, kas piešķirtas šīm iestādēm.

Saskaņā ar [Eiropas Parlamenta, Padomes un Komisijas 2016. gada 13. aprīļa iestāžu nolīgumu par labāku likumdošanas procesu](#) (ar ko aizstāj 2003. gada decembra nolīgumu un iestāžu 2005. gada novembra vienoto pieeju ietekmes novērtējumam), Komisijai ierosinātie pasākumi paskaidrojumos jāpamato no subsidiaritātes principa viedokļa un šis princips jāņem vērā ietekmes novērtējumos. Turklāt saskaņā ar [2010. gada 20. novembra pamatnolīgumu](#)^[7] Parlaments un Komisija apņemas sadarboties ar valstu parlamentiem, lai palīdzētu tiem īstenot kontroles pilnvaras attiecībā uz subsidiaritātes principu.

B. Eiropas Parlamenta rezolūcijas

Eiropas Parlaments jau [1997. gada 13. maija rezolūcijā](#)^[8] skaidri pauda uzskatu, ka subsidiaritātes princips ir saistošs juridisks princips, bet norādīja, ka šā principa ievērošana nedrīkst kavēt ES ekskluzīvo kompetenču īstenošanu un ka to nedrīkst izmantot par ieganstu Kopienas tiesību aktu kopuma apšaubīšanai. Parlaments [2003. gada 8. aprīļa rezolūcijā](#)^[9] precizēja, ka domstarpības ir vēlams risināt politiskā līmenī, tajā pašā laikā ņemot vērā Konventa par Eiropas nākotni priekšlikumus attiecībā

[6]Parlamenta, Padomes un Komisijas 1993. gada 25. oktobra iestāžu nolīgums par subsidiaritātes principa īstenošanas procedūrām, OV C 329, 6.12.1993., 135. lpp.

[7]Pamatnolīgums par Eiropas Parlamenta un Eiropas Komisijas attiecībām, OV L 304, 20.11.2010., 47. lpp.

[8]Eiropas Parlamenta rezolūcija par Komisijas ziņojumu Eiropadomei "Tiesību aktu labāka izstrāde 1997", OV C 98, 9.4.1999., 500. lpp.

[9]Eiropas Parlamenta rezolūcija par Komisijas ziņojumu Eiropadomei par labāku likumdošanas procesu 2000. gadā (saskaņā ar EK līguma Protokola par subsidiaritātes principa un proporcionalitātes principa piemērošanu 9. pantu) un par Komisijas ziņojumu Eiropadomei par labāku likumdošanas procesu 2001. gadā (saskaņā ar EK līguma Protokola par subsidiaritātes principa un proporcionalitātes principa piemērošanu 9. pantu), OV C 64 E, 12.3.2004., 135. lpp.

uz valstu parlamentu agrīnās brīdināšanas mehānisma ieviešanu subsidiaritātes jomā. Šis mehānisms tika iekļauts Lisabonas līgumā (sk. iepriekš un faktu lapu [1.3.5.](#)).

Parlaments [2012. gada 13. septembra rezolūcijā](#)^[10] atzinīgi novērtēja valstu parlamentu ciešāku iesaistīšanos tiesību aktu priekšlikumu kontrolē, pārbaudot tos no subsidiaritātes principa un proporcionalitātes principa viedokļa, un ierosināja izvērtēt iespējas novērst iespējamus traucēkļus dalībvalstu parlamentu līdzdalībai subsidiaritātes kontroles mehānismā.

Savā [2018. gada 18. aprīļa rezolūcijā](#)^[11] Parlaments norādīja uz valstu parlamentu iesniegto pamatoto atzinumu skaita straujo pieaugumu, kas liecina par to, ka tās arvien vairāk iesaistās Savienības lēmumu pieņemšanas procesā. Parlaments arī atzinīgi novērtēja valstu parlamentu ieinteresētību uzņemt aktīvāku lomu, izmantojot “zaļās kartītes” procedūru. Šajā sakarībā tas ieteica pilnībā izmantot esošos instrumentus, kas ļauj valstu parlamentiem piedalīties likumdošanas procesā, neradot jaunas institucionālas un administratīvas struktūras.

Savā [2019. gada 13. februāra rezolūcijā par stāvokli debatēs par Eiropas nākotni](#)^[12] Parlaments uzsvēra vietējo pašvaldību un jo īpaši reģionālo parlamentu ar likumdošanas pilnvarām būtisko nozīmi. Tas arī ņēma vērā Subsidiaritātes, proporcionalitātes un scenārija “Darīt mazāk, bet efektīvāk” jautājumu darba grupas ieteikumus, taču norādīja, ka Parlaments jau ir uzsvēris daudzus no tiem, jo īpaši attiecībā uz valstu parlamentu lomu un nepieciešamību reformēt agrīnās brīdināšanas sistēmu.

[2021. gada 24. jūnija rezolūcijā](#)^[13] Parlaments norādīja, ka vietējās un reģionālās pašvaldības īsteno un izmanto aptuveni 70 % ES tiesību aktu, un aicināja Komisiju tās labāk iesaistīt apspriešanās procesos un integrēt paraugtabulu, lai novērtētu subsidiaritātes principa un proporcionalitātes principa piemērošanu visā lēmumu pieņemšanas procesā. Parlaments arī uzsvēra, ka subsidiaritātes kontroles mehānisma procedūras pašreizējās struktūras dēļ valstu parlamenti velta pārmērīgi daudz laika tehniskiem un juridiskiem novērtējumiem ar īsiem termiņiem un ka šī iemesla dēļ ir grūtāk sasniegt mērķi rīkot dziļākas politiskās diskusijas par Eiropas politiku.

Eeva Pavy
03/2024

[10] Eiropas Parlamenta 2012. gada 13. septembra rezolūcija par 18. ziņojumu par tiesību aktu labāku izstrādi – subsidiaritātes un proporcionalitātes principu piemērošana (2010. gads), OV C 353E, 3.12.2013., 117. lpp.

[11] Eiropas Parlamenta 2018. gada 18. aprīļa rezolūcija par 2015. un 2016. gada ziņojumiem par subsidiaritāti un proporcionalitāti ([2017/2010\(INI\)](#)), OV C 390, 18.11.2019., 94. lpp.

[12] Eiropas Parlamenta 2019. gada 13. februāra rezolūcija par stāvokli sarunās par Eiropas nākotni ([2018/2094\(INI\)](#)).

[13] Eiropas Parlamenta 2021. gada 24. jūnija rezolūcija par Eiropas Savienības tiesību aktu normatīvo atbilstību, subsidiaritāti un proporcionalitāti – ziņojums par labāku likumdošanas procesu (2017., 2018. un 2019. gads) ([2020/2262\(INI\)](#)).

1.2.3. PĀRVALSTISKAS LĒMUMU PIEŅEMŠANAS PROCEDŪRAS

Eiropas Savienības dalībvalstis, pamatojoties uz dalību ES, ir vienojušās nodot ES iestādēm atsevišķas pilnvaras konkrētas politikas jomās. Tādējādi ES iestādes pieņem pārvalstiski saistošus lēmumus likumdošanas, izpildes, budžeta, amatpersonu iecelšanas un kvazikonstitucionālās procedūrās.

VĒSTURE ([1.1.1.](#), [1.1.2.](#), [1.1.3.](#), [1.1.4.](#) UN [1.1.5.](#))

Romas līgums piešķīra Komisijai priekšlikumu iesniegšanas un sarunu pilnvaras, galvenokārt likumdošanas un ārējo ekonomisko sakaru jomā, kā arī piešķīra Padomei lēmumu pieņemšanas pilnvaras un dalībvalstu valdību pārstāvjiem – amatpersonu iecelšanas pilnvaras. Parlamentam Romas līgums piešķīra konsultatīvas pilnvaras. Parlamenta nozīme ir pakāpeniski palielinājusies gan budžeta jomā ar 1970. un 1975. gada reformām, gan likumdošanas jomā ar Vienoto Eiropas aktu un visiem turpmākajiem Līgumiem, sākot ar Māstrihtas līgumu, ar kuru tika ieviesta koplēmuma procedūra kopā ar Padomi un ar kuru tika arī palielināta Parlamenta loma amatpersonu iecelšanā. Vienotais Eiropas akts arī piešķīra Parlamentam pilnvaras apstiprināt pievienošanās līgumu un asociācijas nolīgumu ratifikāciju. Māstrihtas līgums šīs pilnvaras paplašināja, attiecinot tās uz citiem noteikta veida starptautiskiem nolīgumiem. Amsterdamas līgums bija būtisks panākums ceļā uz Kopienas demokratizāciju, vienkāršojot koplēmuma procedūru, paplašinot tās darbību un iekļaujot jaunas jomas, kā arī pastiprinot Parlamenta lomu Komisijas iecelšanā. Nicas līgums arī ievērojami paplašināja Parlamenta pilnvaras. No vienas puses, koplēmuma procedūru (kurā Parlamentam ir tādas pašas pilnvaras kā Padomei) piemēroja gandrīz visām jaunajām jomām, kurās Padome lēma ar kvalificētu balsu vairākumu. No otras puses, Parlaments ieguva tādas pašas pilnvaras kā dalībvalstīm attiecībā uz lietu nosūtīšanu izskatīšanai Eiropas Kopienų Tiesā. Lisabonas līgums ir nākamais kvalitatīvais solis virzienā uz pilnīgu vienlīdzību ar Padomi ES likumdošanas un finanšu jomā.

LIKUMDOŠANAS PROCEDŪRAS^[1]

A. Parastā likumdošanas procedūra (LESD 289. un 294. pants)

1. Piemērošanas joma

Ar Lisabonas līgumu ir pievienoti 40 papildu juridiskie pamati, it īpaši tādās jomās kā tiesiskums, brīvība un drošība un lauksaimniecība, kurās Parlamentam tagad lēmumu pieņemšanā par tiesību aktiem ir tādas pašas pilnvaras kā Padomei. Tādējādi parastā likumdošanas procedūra, ko kādreiz sauca par koplēmuma procedūru, tagad tiek piemērota 85 juridiskajiem pamatiem. Saskaņā ar parasto likumdošanas procedūru Padomē lēmumi tiek pieņemti ar kvalificētu vairākumu (LESD 294. pants). Tomēr koplēmuma procedūra neattiecas uz vairākām svarīgām jomām, piemēram, fiskālā

[1]Ar Lisabonas līgumu atcēla sadarbības procedūru, kas tika ieviesta ar 1986. gada Vienoto Eiropas aktu.

politika saistībā ar tiešajiem nodokļiem un ģimenes tiesību starptautiskie aspekti, kurās ir nepieciešams vienprātīgs balsojums Padomē.

2. Procedūra

Parastā likumdošanas procedūra ir līdzīga iepriekšējai koplēmuma procedūrai. Tomēr LESD formulējums ir būtiski pārveidots, lai īpaši uzsvērtu Padomes un Parlamenta līdzvērtīgo nozīmi šajā procedūrā.

a. Komisijas priekšlikums

b. Pirmais lasījums Parlamentā

Parlaments pieņem nostāju ar vienkāršu balsu vairākumu.

c. Pirmais lasījums Padomē

Padome pieņem savu nostāju ar kvalificētu vairākumu.

Ja kāds jautājums attiecas uz sociālo drošību vai policijas un tiesu iestāžu sadarbību krimināllietās, priekšlikumu var iesniegt Eiropadomei pēc vienas dalībvalsts pieprasījuma (LESD 48. un 82. pants), un tādā gadījumā parastā likumdošanas procedūra tiek apturēta, līdz Eiropadome jautājumu nodod Padomei (ne vēlāk kā pēc četriem mēnešiem). Ja ir piemērojams 82. pants, vismaz deviņas dalībvalstis var nolemt turpināt apspriedes, pamatojoties uz ciešāku sadarbību (LES 20. pants un LESD 326.–334. pants).

Ja Padome apstiprina Parlamenta nostāju, tiesību akts ir pieņemts tādā redakcijā, kas atbilst Parlamenta nostājam.

d. Otrais lasījums Parlamentā

Parlaments saņem Padomes nostāju, un tam ir trīs mēneši, lai pieņemtu lēmumu. Tādējādi Parlaments var:

- apstiprināt priekšlikumu ar Padomes ierosinātajiem grozījumiem vai nepieņemt nekādu lēmumu; abos gadījumos akts, kurā Padome izdarījusi grozījumus, ir pieņemts;
- noraidīt Padomes nostāju ar Parlamenta deputātu absolūtu balsu vairākumu; tiesību akts nav pieņemts, un procedūra tiek izbeigta;
- pieņemt grozījumus Padomes nostājā ar Parlamenta deputātu absolūtu balsu vairākumu un pēc tam iesniegt tos Komisijai un Padomei izskatīšanai.

e. Otrais lasījums Padomē

- Tiesību akts ir pieņemts, ja Padome, balsojot par Parlamenta grozījumiem ar kvalificētu balsu vairākumu un balsojot vienprātīgi par tiem grozījumiem, par kuriem Komisija ir sniegusi negatīvu atzinumu, apstiprina visus Parlamenta grozījumus ne vēlāk kā trīs mēnešus pēc to saņemšanas.
- Pretējā gadījumā sešu nedēļu laikā tiek sasaukta Samierināšanas komiteja.

f. Samierināšana

- Samierināšanas komitejā ir vienāds skaits Padomes un Parlamenta pārstāvju, piedaloties arī Komisijai. Tā izskata Parlamenta un Padomes nostājas, un tai ir

sešas nedēļas, lai vienotos par kopīgu dokumentu, ko atbalsta Padomes pārstāvju kvalificēts vairākums un Parlamenta pārstāvju vairākums.

- Ja komiteja līdz noteiktajam termiņam nepanāk vienošanos par kopīgu dokumentu, procedūra tiek izbeigta un tiesību akts nav pieņemts.
- Ja komiteja vienošanos panāk, kopīgo dokumentu nosūta apstiprināšanai Padomei un Parlamentam.

g. Procedūras pabeigšana (trešais lasījums)

- Padomei un Parlamentam ir sešas nedēļas kopīgā dokumenta apstiprināšanai. Padome rīkojas ar kvalificētu balsu vairākumu un Parlaments – ar nodoto balsu vairākumu.
- Tiesību akts ir pieņemts, ja Padome un Parlaments kopīgo dokumentu apstiprina.
- Ja neviena no iestādēm līdz termiņa beigām to nav neapstiprinājusi, procedūru pārtrauc un tiesību akts nav pieņemts.

Pēdējos gados ir ievērojami palielinājies vienošanos skaits pirmajā lasījumā, pamatojoties uz neoficiālām sarunām Padomes un Parlamenta starpā.

Dažas pārejas klauzulas ļauj Eiropadomei parasto procedūru piemērot jomām, uz kurām tā neattiecas (piemēram, sociālo politiku: 153. panta 2. punkts).

B. Apspriežu procedūra

Pirms lēmuma pieņemšanas Padomei ir jāņem vērā Parlamenta atzinums un, ja vajadzīgs, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas un Eiropas Reģionu komitejas atzinums. Padomei tas ir jādara – ja šādas konsultācijas nenotiek, tiesību akts ir prettiesisks un Eiropas Savienības Tiesa to var atzīt par spēkā neesošu (sk. spriedumu lietā 138/79 un lietā 139/79). Ja Padome paredz būtiski grozīt priekšlikumu, tai atkārtoti jāapspriežas ar Parlamentu (sk. spriedumu lietā 65/90).

C. Piekrišanas procedūra

1. Piemērošanas joma

Pēc Lisabonas līguma stāšanās spēkā piekrišanas procedūru jo īpaši piemēro horizontālajai budžeta elastīguma klauzulai, kā minēts LESD 352. pantā (bijušais EKL 308. pants). Vēl citi piemēri ir pasākumi diskriminācijas apkarošanai (LESD 19. panta 1. punkts) un dalība Savienībā (LES 49. un 50. pants). Turklāt Parlamenta piekrišana vajadzīga attiecībā uz asociācijas nolīgumiem (LESD 217. pants), Savienības pievienošanos Eiropas Cilvēktiesību konvencijai (LES 6. panta 2. pants), slēdzot nolīgumus, ar ko izveido īpašu iestāžu sistēmu, slēdzot nolīgumus, kas nopietni ietekmē budžetu, un slēdzot nolīgumus tajās jomās, kurām piemērojama parastā likumdošanas procedūra (LESD 218. panta 6. punkts).

2. Procedūra

Parlaments izskata Padomes iesniegto tiesību akta projektu. Tas lemj par projekta pieņemšanu (Parlaments to grozīt nevar), balsojot ar absolūtu balsu vairākumu. Līgums nepiešķir Parlamentam nekādu oficiālu statusu procedūras iepriekšējos posmos Komisijas priekšlikuma izskatīšanai, bet ar iestāžu vienošanos ir panākta prakse, ka Parlaments tiek iesaistīts neoficiāli (sk. Parlamenta Reglamentu).

IECELŠANAS PROCEDŪRAS

1. Parlaments ievēlē Komisijas priekšsēdētāju (LES 14. panta 1. punkts) ([1.3.8.](#)).
2. Eiropadome ar kvalificētu balsu vairākumu ieceļ Augsto pārstāvi ārlietās un drošības politikas jautājumos (LES 18. panta 1. punkts).
3. Padome, balsojot ar kvalificētu balsu vairākumu, pieņem to pārējo personu sarakstu, kuras tā iesaka iecelt par Komisijas locekļiem, savstarpēji vienojoties ar ievēlēto priekšsēdētāju (LES 17. panta 7. punkts).
4. Padome pieņem:
 - a. Revīzijas palātas locekļu sarakstu (LESD 286. pants) – pēc apspriešanās ar Parlamentu un saskaņā ar dalībvalstu iesniegtajiem priekšlikumiem;
 - b. Eiropas Reģionu komitejas un Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas locekļu un to aizstājēju sarakstu, ko sagatavo saskaņā ar katras dalībvalsts iesniegtajiem priekšlikumiem (LESD 301., 302. un 305. pants).
5. Parlaments ievēlē Eiropas ombudu (LESD 228. pants).

STARPTAUTISKU NOLĪGUMU SLĒGŠANA

Līdz ar juridiskas personas statusa iegūšanu Savienība tagad var slēgt starptautiskus nolīgumus (LESD 218. pants). Lisabonas līgums paredz Eiropas Parlamenta piekrišanu, slēdzot jebkādus nolīgumus kopējās tirdzniecības politikas jomā, kā arī visās ES politikas jomās, uz kurām attiecas parastā likumdošanas procedūra. Padome ar kvalificētu balsu vairākumu lemj par nolīgumiem, kas draud ierobežot Savienības kultūru un valodu daudzveidību, un par nolīgumiem jomās, kurās iekšēju noteikumu pieņemšanai ir vajadzīga vienprātība, bet ne par asociācijas nolīgumiem un pievienošanās līgumiem.

- Procedūra: Komisija vai Savienības Augstā(-ais) pārstāve(-is) ārlietās un drošības politikas jautājumos iesniedz ieteikumus Padomei, Padome nosaka sarunu mandātu un izvirza Savienības sarunu vadītāju (no Komisijas vai AP). Eiropas Parlaments ir nekavējoties un pilnīgi jāinformē visos procedūras posmos (218. panta 10. punkts).
- Lēmums: Padome ar kvalificētu balsu vairākumu, izņemot iepriekš minētās jomas.
- Parlamenta loma: piekrišana attiecībā uz vairumu nolīgumu (sk. iepriekš), apspriešanās par nolīgumiem, kas attiecas tikai uz ārpolitiku un drošības politiku.

KVAZIKONSTITUCIONĀLĀS PROCEDŪRAS

- A.** Pašu resursu sistēma (LESD 311. pants)
 - Priekšlikums: Komisija.
 - Parlamenta loma: apspriešanās.
 - Lēmums: Padome, balsojot vienprātīgi, un tas ir jāpieņem dalībvalstīm saskaņā ar to attiecīgajām konstitucionālajām prasībām.

B. Noteikumi par Parlamenta ievēlšanu tiešās vispārējās vēlēšanās (LESD 223. pants)

- Priekšlikums: Parlaments.
- Lēmums: Padome, balsojot vienprātīgi pēc Parlamenta piekrišanas un iesakot dalībvalstīm pieņemt priekšlikumu saskaņā ar to attiecīgajām konstitucionālajām prasībām.

C. Eiropas Parlamenta deputātu nolikuma pieņemšana (LESD 223. panta 2. punkts) un Ombuda statūtu pieņemšana (LESD 228. panta 4. punkts)

- Priekšlikums: Parlaments.
- Komisijas loma: atzinums.
- Padomes loma: piekrišana (ar kvalificētu balsu vairākumu, izņemot gadījumus saistībā ar nosacījumiem, kas reglamentē Parlamenta deputātu vai bijušo Parlamenta deputātu nodokļu režīmu, kad piemēro vienprātīgu balsojumu).
- Lēmums: Parlaments.

D. Grozījumi protokolā par Eiropas Savienības Tiesas Statūtiem (LESD 281. pants)

- Priekšlikums: Eiropas Savienības Tiesa (apspriežoties ar Komisiju) vai Komisija (apspriežoties ar Eiropas Savienības Tiesu).
- Lēmums: Padome un Parlaments (parastā likumdošanas procedūra).

EIROPAS PARLAMENTA LOMA

Parlaments 2000. gada starpvaldību konferencē (SVK) ierosināja vairākus priekšlikumus par to jomu paplašināšanu, kurās būtu jāpiemēro parastā likumdošanas (iepriekš "koplēmuma") procedūra. Parlaments arī atgādināja par savu nostāju, ka, pārejot no vienprātīga balsojuma uz kvalificētu balsu vairākumu, koplēmuma procedūra būtu jāpiemēro automātiski. Ar Nicas līgumu šo nostāju apstiprināja, bet kvalificēts balsu vairākums un koplēmuma procedūra netika pilnībā saskaņoti. Līdz ar to jautājums par procedūru vienkāršošanu bija viens no galvenajiem jautājumiem Konventā par Eiropas nākotni. Tika ierosināts atcelt sadarbības procedūru un konsultāciju procedūru, kā arī vienkāršot un paplašināt koplēmuma procedūru, attiecinot to uz visām likumdošanas jomām, un ierobežot piekrišanas procedūru, lai tā attiektos tikai uz starptautisko nolīgumu ratificēšanu. Vairāki šādi uzlabojumi tika īstenoti ar Lisabonas līgumu ([1.1.5.](#)).

Amatpersonu iecelšanas jomā ar Nicas līgumu neizdevās likvidēt daudzās dažādās procedūras, lai gan tika panākti daži uzlabojumi. Dažos gadījumos joprojām piemēro vienprātību, un tas parasti izraisa politiskus strīdus un mazina Parlamenta ietekmi. Pēc Nicas līguma stāšanās spēkā ir gūti ievērojami panākumi, pārejot no vienprātīga balsojuma uz kvalificētu balsu vairākumu, lai ieceltu Komisijas priekšsēdētāju. Turklāt Lisabonas līgumā paredzēts, ka Komisijas priekšsēdētāju ievēl Parlaments. Izvirzot kandidātu Komisijas priekšsēdētāja amatam, pēc pienācīgas apspriešanās ar Parlamentu jāņem vērā Eiropas vēlēšanu rezultāti. Tas uzsver Eiropas Komisijas politisko leģitimitāti un atbildību. Pēc Eiropas Parlamenta vēlēšanām 2014. gadā šie noteikumi tika pirmo reizi īstenoti. Eiropadome vienojās par Eiropas Komisijas

priekšsēdētāju izvirzīt Žanu Klodu Junkeru, jo Eiropas Tautas partija (EPP) pēc vēlēšanām bija lielākā politiskā grupa Eiropas Parlamentā.

Martina Schonard
07/2024

1.2.4. STARPVALDĪBU LĒMUMU PIEŅEMŠANAS PROCEDŪRAS

Lēmumu pieņemšanas procedūra kopējās ārpolitikas un drošības politikas (KĀDP) jomā, kā arī dažos citos jautājumos, piemēram, ciešāka sadarbība, iecelšana noteiktos amatos un Līgumu pārskatīšana, atšķiras no tās procedūras, ko piemēro saistībā ar parasto likumdošanas procedūru. Šo jomu dominējošā iezīme ir ciešāka starpvaldību sadarbība. Valsts parāda krīzes problēma ir izraisījusi to, ka šādus lēmumu pieņemšanas mehānismus izmanto arvien biežāk, jo īpaši saistībā ar Eiropas ekonomikas pārvaldību.

JURIDISKAIS PAMATS

[Līguma par Eiropas Savienību](#) (LES) 20., 21.–46., 48. un 49. pants; [Līguma par Eiropas Savienības darbību](#) (LESD) 2. panta 4. punkts, 31., 64. panta 3. punkts, 81., 89., 103. panta 1. punkts, 113., 115., 118., 127., 153. pants, 191. panta 3. punkts, 192. pants, 194. panta 2. punkts, 215., 218., 220., 221., 312., 329. un 333. pants.

APRAKSTS

A. Procedūra Līgumu grozīšanai (LES 48. pants)

- Priekšlikums: jebkura dalībvalsts, Parlaments vai Komisija.
- Komisijas loma: apspriešanās un piedalīšanās starpvaldību konferencēs.
- Parlamenta loma: apspriešanās pirms starpvaldību konferenču sasaukšanas (konferenču darbā Parlamentu iesaista pēc vajadzības, bet ar pieaugošu nozīmi – ilgu laiku to pārstāvēja vai nu priekšsēdētājs, vai divi tā deputāti; uz pēdējo starpvaldību konferenci tika nosūtīti trīs pārstāvji).
- Eiropas Centrālās bankas Valdes loma: apspriešanās, ja gaidāmas institucionālas pārmaiņas monetārajā jomā.
- Lēmums: to pieņem, valdībām savstarpēji vienojoties par grozījumiem Līgumos, kuri dalībvalstīm pēc tam jāratificē saskaņā ar šo valstu konstitucionālajām prasībām; pirms tam Eiropadomei ar vienkāršu balsu vairākumu un pēc tam, kad ir saņemta Parlamenta piekrišana, ir jāpieņem lēmums par to, vai sasaukt konventu.

B. Procedūra pārejas klauzulu aktivēšanai

- Eiropadome: aktivē un vienprātīgi lemj par vispārējās pārejas klauzulas (LES 48. pants) un īpašās daudzgadu finanšu shēmai paredzētās pārejas klauzulas (LESD 312. pants) izmantošanu. Ikvienam valsts parlamentam ir veto tiesības attiecībā uz vispārējo klauzulu.
- Padome: var lemt par citu pārejas klauzulu aktivēšanu, lēmumu pieņemot vienprātīgi vai ar kvalificētu balsu vairākumu atkarībā no attiecīgā Līguma noteikuma (LES 31. pants, LESD 81., 153., 192. un 333. pants).

C. Pievienošanās procedūra (LES 49. pants)

- Pieteikumi: tos var iesniegt jebkura Eiropas valsts, kura respektē Savienības principus (LES 2. pants); par to tiek paziņots dalībvalstu parlamentiem un Eiropas Parlamentam; par atbilstības nosacījumiem vienojas Eiropadome.
- Komisijas loma: apspriešanās; tā aktīvi piedalās sarunu sagatavošanā un risināšanā.
- Parlamenta loma: piekrišana ar absolūtu deputātu balsu vairākumu.
- Lēmums: tiek pieņemts ar vienprātīgu balsojumu Padomē; ES dalībvalstu un pieteikuma iesniedzējas valsts nolīgums, kurā ir izklāstīti pievienošanās nosacījumi un nepieciešamie pielāgojumi, ir jāratificē visām dalībvalstīm saskaņā ar to konstitucionālajām prasībām.

D. Izstāšanās procedūra (LES 50. pants)

- Pieprasījums: attiecīgā dalībvalsts paziņo Eiropadomei par savu nodomu saskaņā ar savām konstitucionālajām prasībām.
- Iznākums: izstāšanās nolīguma veidā, ko noslēdz Padome pēc tam, kad ir saņemta Parlamenta piekrišana, pieņemot lēmumu ar īpašu kvalificētu balsu vairākumu (LESD 238. panta 3. punkta b) apakšpunkts), proti, vismaz 72 % to Padomes locekļu balsu, kuri pārstāv iesaistītās dalībvalstis (izņemot attiecīgo valsti), kas aptver vismaz 65 % iesaistīto dalībvalstu iedzīvotāju.

E. Sankciju procedūra pret dalībvalsti, kura vairākkārt nopietni ir pārkāpusi Savienības principus (LES 7. pants)

1. Galvenā procedūra

- Priekšlikums lēmumam, kurā konstatē, ka pastāv nopietni vairākkārtēji pārkāpumi: trešdaļa dalībvalstu vai Komisija.
- Parlamenta piekrišana: pieņem ar divu trešdaļu nodoto balsu vairākumu, kas pārstāv Parlamenta deputātu vairākumu (Parlamenta Reglamenta 83. panta 3. punkts).
- Lēmumu, kurā konstatē pārkāpuma esamību: pieņem Eiropadome vienprātīgi, bez attiecīgās dalībvalsts piedalīšanās un pēc aicinājuma attiecīgajai valstij iesniegt savus apsvērumus par šo jautājumu.
- Lēmumu uz laiku atņemt attiecīgajai dalībvalstij atsevišķas tiesības: pieņem Padome ar kvalificētu balsu vairākumu (bez attiecīgās dalībvalsts piedalīšanās).

2. Nicas līgums papildināja šo procedūru ar piesardzības sistēmu

- Argumentēts tāda lēmuma priekšlikums, kurā konstatē skaidru iespēju, ka kāda dalībvalsts varētu nopietni pārkāpt Savienības principus: pēc Komisijas, Parlamenta vai trešdaļas dalībvalstu iniciatīvas.
- Parlamenta piekrišana: pieņem ar divu trešdaļu nodoto balsu vairākumu, kas pārstāv Parlamenta deputātu vairākumu.

- Lēmums: pieņem Padome ar četru piektdaļu tās locekļu balsu vairākumu pēc attiecīgās dalībvalsts uzklaušanās. Padome var adresēt dalībvalstij ieteikumus pirms šāda lēmuma pieņemšanas.

F. Ciešākas sadarbības procedūra

1. Vispārīgie noteikumi (LES 20. pants, LESD 329. panta 1. punkts)

- Priekšlikums: Komisijas ekskluzīvās tiesības; dalībvalstis, kas vēlas ciešāk sadarboties kādā no Līgumā minētajām jomām, var Komisijai iesniegt pieprasījumu šajā sakarībā.
- Parlamenta loma: piekrišana.
- Lēmums: Padome ar kvalificētu balsu vairākumu.

2. Sadarbība KĀDP jomā (LESD 329. panta 2. punkts)

- Attiecīgā dalībvalsts nosūta iesniegumu Padomei.
- Priekšlikumu nosūta Savienības Augstajam pārstāvim ārlietās un drošības politikas jautājumos (AP), kurš sniedz atzinumu.
- Parlaments tiek informēts.
- Padome rīkojas vienprātīgi.

Līdzīga procedūra pastāv attiecībā uz strukturētas sadarbības sākšanu aizsardzības politikas jomā, kuru aizsāka ar Lisabonas līgumu ([5.1.2.](#)).

G. Lēmumu pieņemšanas procedūra ārlietu jomā

Ar Lisabonas līgumu atcēla iepriekšējo Līgumu trīs pīlāru struktūru, savukārt ārpolitika joprojām palika nošķirta no citām ES politikas jomām. KĀDP mērķi un noteikumi ir ietverti Līgumā par Eiropas Savienību. Tagad tie ir labāk izstrādāti un saskaņotāki nekā iepriekšējos Līgumos.

Lielākās institucionālās pārmaiņas ir saistītas ar AP amata izveidošanu, ko atbalsta jaunais Eiropas Ārējās darbības dienests un kas var ierosināt KĀDP iniciatīvas. KĀDP tika iekļauta Savienības regulējumā, taču tai piemēro īpašus noteikumus un procedūras (LES 24. panta 2. punkts).

- Priekšlikums: jebkura dalībvalsts, AP vai Komisija (LES 22. pants).
- Parlamenta loma: prezidentvalsts regulāri informē Parlamentu un ar to apspriežas par galvenajiem politikas aspektiem un pamatvirzienu izvēli. Saskaņā ar lestāžu nolīgumu par KĀDP finansēšanu šis apspriežu process notiek katru gadu, pamatojoties uz Padomes dokumentu.
- Lēmums: to vienprātīgi pieņem Eiropadome vai Padome. Eiropadome nosaka ES prioritātes un stratēģiskās intereses; Padome pieņem lēmumus vai veic darbības. AP un dalībvalstis īsteno šos lēmumus, izmantojot valstu vai Savienības resursus. Eiropadomes priekšsēdētājs var sasaukt Eiropadomes ārkārtas sanākumi, ja tas ir nepieciešams, ņemot vērā starptautiskos notikumus.

H. Citi likumdošanas pasākumi ([2.6.8.](#))

Starpvaldību lēmumu pieņemšana tiek saglabāta arī vairākās specifiskās, politiski jutīgās ES politikas jomās, jo īpaši:

- tieslietu un iekšlietu joma: pasākumi saistībā ar tiesu iestāžu sadarbību krimināllietās, tiesu iestāžu sadarbība (LESD 89. pants);
- iekšējais tirgus: kapitāla aprites ierobežojumi (LESD 64. panta 3. punkts), konkurences politika (LESD 103. panta 1. punkts), nodokļu saskaņošanas pasākumi (LESD 113. pants), tiesību aktu tuvināšanu attiecībā uz iekšējā tirgus izveidi (LESD 115. pants), intelektuālā īpašuma tiesības (LESD 118. pants);
- monetārā politika: īpašu prudenciālās uzraudzības uzdevumu uzticēšana Eiropas Centrālajai bankai (ECB) (LESD 127. pants);
- citas politikas jomas, piemēram, sociālā politika un nodarbinātība (LESD 153. pants), enerģētika (LESD 194. panta 2. punkts) un vide (LESD 191. panta 3. punkts).

I. Finanšu krīzes pārvaldība ([2.6.8.](#))

Sakarā ar finanšu grūtībām, kas skāra dažas dalībvalstis 2010. gadā, radās nepieciešamība nodrošināt tām dažāda veida palīdzību. Dažas atbalsta pasākumu kopuma daļas pārvalda Savienība, piemēram, Eiropas finanšu stabilizācijas mehānismu. Atbalsta pasākumu kopuma lielāko daļu, jo īpaši ieguldījumus Eiropas Finanšu stabilitātes instrumentā (EFSI), sedz ar dalībvalstu tiešajiem maksājumiem. EFSI ir īpašam nolūkam dibināta sabiedrība, pamatojoties uz eurozonas dalībvalstu starpvaldību nolīgumu. Tādējādi šādu starpvaldību pasākumu īstenošanai nepieciešamie lēmumi bija jāpieņem Eiropadomes vai Eurogrupas valstu vai valdību vadītāju līmenī, tostarp jāveic ratificēšana dalībvalstīs saskaņā ar valsts konstitucionālajām prasībām. Šīm pārmaiņām ir divi svarīgi iemesli: saistību nepārņemšanas klauzula (LESD 125. pants) un dažu valstu konstitucionālo tiesu atteikšanās Eiropas Savienībai nodot papildu finanšu un budžeta pilnvaras.

Eiropadome 2011. gada 25. martā saskaņā ar vienkāršoto Līgumu pārskatīšanas procedūru, nesasaucot konventu, pieņēma LESD 136. panta (ekonomikas politikas koordinēšana) grozījumu (Eiropadomes Lēmums 2011/199/ES). Tas stājās spēkā 2013. gada aprīlī, un tādējādi varēja sākt darboties tādi pastāvīgi krīzes novēršanas mehānismi kā Eiropas Stabilizācijas mehānisms (ESM). ESM tika izveidots ar starpvaldību līgumu starp eurozonas dalībvalstīm, un tas stājās spēkā 2012. gada 27. septembrī. Valdes balsošanas noteikumos ir paredzēta "ārkārtas procedūra", kurai vajadzīgs 85 % vairākums, ja Komisija un ECB secina, ka ir vajadzīgs steidzams lēmums par finanšu palīdzību. Visbeidzot, dalībvalstu valdības sagatavoja Līgumu par stabilitāti, saskaņošanu un pārvaldību ekonomikas un monetārajā savienībā (LSKP), un tas stājās spēkā 2013. gada 1. janvārī pēc tam, kad 12 līgumslēdzējas puses, kuru valūta ir euro, iesniedza savus ratifikācijas dokumentus. Līgums jo īpaši paredz prasību pēc līdzsvarotas budžeta normas valsts tiesību sistēmās (fiskālais pakts). No 25 LSKP līgumslēdzējām pusēm fiskālais pakts ir oficiāli saistošs 22 līgumslēdzējām pusēm (19 eurozonas dalībvalstīm, kā arī Bulgārijai, Dānijai un Rumānijai).

J. Iecelšana amatā

- Eiropadome, pieņemot lēmumu ar kvalificētu balsu vairākumu, ieceļ Eiropas Centrālās bankas priekšsēdētāju, priekšsēdētāja vietnieku un četrus citus Valdes locekļus, ņemot vērā Padomes ieteikumu un pēc apspriešanās ar Parlamentu (LESD 283. panta 2. punkts).
- Eiropadome, pieņemot lēmumu ar kvalificētu balsu vairākumu, ar Komisijas priekšsēdētāja piekrišanu ieceļ Savienības Augsto pārstāvi ārlietās un drošības politikas jautājumos (LES 18. panta 1. punkts). Tomēr Eiropas Parlaments balso, dodot piekrišanu, arī par Augsto pārstāvi kā Komisijas priekšsēdētāja vietnieku kopā ar Komisijas priekšsēdētāju un pārējiem Komisijas locekļiem.
- Dalībvalstu valdības, kopīgi vienojoties, ieceļ Eiropas Savienības Tiesas un Vispārējās tiesas (iepriekš – Pirmās instances tiesa) tiesnešus un ģenerālvokātus (LES 19. panta 2. punkts).
- Padome, pieņemot lēmumu ar kvalificētu balsu vairākumu, ieceļ Revīzijas palātas locekļus, ņemot vērā katras dalībvalsts ieteikumu un pēc apspriešanās ar Parlamentu (LESD 286. panta 2. punkts).

EIROPAS PARLAMENTA LOMA

Gatavojoties 1996. gada Starpvaldību konferencei, Parlaments prasīja otrā un trešā pīlāra "iekļaušanu Kopienas kompetencē", lai lēmumu pieņemšanas procedūras, kuras piemēro saskaņā ar Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu, attiektos arī uz tiem.

Pēc Parlamenta ilgstošiem centieniem Eiropas Konventa laikā panākt, lai bijušais otrais un trešais pīlārs kļūtu par daļu no Savienības struktūras ([1.1.4.](#)), ar Lisabonas līgumu ir ievērojami paplašināta pārvalstisku lēmumu pieņemšana bijušajā trešajā pīlārā (tieslietu un iekšlietu jomā) un ieviests saskaņots iestāžu regulējums ārlietu un drošības politikas jomā ar tādiem svarīgiem jauninājumiem kā Eiropadomes priekšsēdētāja ilgtermiņa iecelšana un Savienības Augstā pārstāvja ārlietās un drošības politikas jautājumos amats.

Ņemot vērā to, ka ar ekonomiku un fiskālo pārvaldību saistīti jautājumi arvien biežāk tiek risināti, valdībām sadarbojoties, Parlamentam ir bijusi liela nozīme, nodrošinot ES iestāžu atbilstošu iesaistīšanos sarunās par I sadaļā minēto starptautisko līgumu.

Parlaments 2019. gada februārī pieņēma rezolūciju par Līguma noteikumu par ciešāku sadarbību īstenošanu^[1], kurā tas sniedza ieteikumus ciešākas sadarbības turpmākai attīstībai. Konkrētāk, Parlaments uzskatīja, ka ir jāizstrādā procedūra, saskaņā ar ko atļauju izveidot ciešāku sadarbību politiski ļoti nozīmīgās jomās varētu piešķirt steidzamības kārtā vēl pirms pagājis regulējumā paredzētais laiks, proti, divas secīgas Padomes prezidentūras. Tas arī aicināja Komisiju ierosināt regulu nolūkā vienkāršot un saskaņot attiecīgo tiesisko regulējumu ciešākai sadarbībai.

2019. gada 13. februāra rezolūcijā par stāvokli sarunās par Eiropas nākotni^[2] Parlaments atbalstīja vispārējo pārejas klauzulu (LES 48. panta 7. punkta pirmā un

[1] [Eiropas Parlamenta 2019. gada 12. februāra rezolūcija par Līguma noteikumu par ciešāku sadarbību īstenošanu \(OV C 449, 23.12.2020., 16. lpp.\)](#).

[2] [Eiropas Parlamenta 2019. gada 13. februāra rezolūcija par stāvokli sarunās par Eiropas nākotni \(OV C 449, 23.12.2020., 90. lpp.\)](#).

otrā daļa) un citu īpašu pārejas klauzulu izmantošanu, lai palīdzētu pārvarēt strupceļu, ko rada prasība pēc vienprātīga balsojuma, nemeklējot starpvaldību risinājumus ārpus Līgumu darbības jomas. [Ziņojumā par konferences par Eiropas nākotni galīgo iznākumu](#), kas triju iestāžu priekšsēdētājiem tika iesniegts 2022. gada 9. maijā, ir uzsvērts, cik svarīgi ir pārskatīt tos lēmumu pieņemšanas procesus, kuru pamatā ir vienprātība. Parlaments 2023. gada 11. jūlijā pieņēma rezolūciju^[3] par ES Līgumos paredzēto pārejas klauzulu īstenošanu:

Eeva Pavy
03/2024

[3][Eiropas Parlamenta 2023. gada 11. jūlija rezolūcija par ES Līgumos paredzēto pārejas klauzulu īstenošanu, pieņemtie teksti](#)

1.2.5. BUDŽETA PROCEDŪRA

Parlamenta loma budžeta procesā kopš 1970. un 1975. gada budžeta līgumiem ir pakāpeniski paplašinājusies. 2009. gadā ar [Lisabonas līgumu](#) Parlamentam un Padomei tika noteiktas vienlīdzīgas lēmumu pieņemšanas pilnvaras attiecībā uz visu ES budžetu.

JURIDISKAIS PAMATS

- [Līguma par Eiropas Savienības darbību](#) (LESD) 314. pants un [Eiropas Atomenerģijas kopienas dibināšanas līguma](#) 106.a pants;
- [Finanšu regulas \(Eiropas Parlamenta un Padomes 2018. gada 18. jūlija Regula \(ES, Euratom\) 2018/1046 par finanšu noteikumiem, ko piemēro Savienības vispārējam budžetam, ar kuru groza Regulas \(ES\) Nr. 1296/2013, \(ES\) Nr. 1301/2013, \(ES\) Nr. 1303/2013, \(ES\) Nr. 1304/2013, \(ES\) Nr. 1309/2013, \(ES\) Nr. 1316/2013, \(ES\) Nr. 223/2014, \(ES\) Nr. 283/2014 un Lēmumu Nr. 541/2014/ES un atceļ Regulu \(ES, Euratom\) Nr. 966/2012\)](#) 39. līdz 55. pants;
- [Eiropas Parlamenta, Padomes un Komisijas lestage nolīgums par budžeta disciplīnu, sadarbību budžeta jautājumos un pareizu finanšu pārvaldību](#).

MĒRĶI

Budžeta pilnvaru īstenošana nozīmē ES izdevumu ikgadējās summas, tās sadalījuma un izdevumu segšanai nepieciešamo ieņēmumu noteikšanu, kā arī budžeta izpildes kontroli. Budžeta procedūra kā tāda ietver budžeta sagatavošanu un pieņemšanu (sīkākai informācijai par ES budžeta ieņēmumiem sk. [1.4.1](#), par izdevumiem [1.4.2](#), par daudzgadu finanšu shēmu (DFS) [1.4.3](#), par budžeta izpildi [1.4.4](#) un par budžeta izpildes kontroli [1.4.5](#)).

APRAKSTS

A. Pamatinformācija

Parlaments un Padome kopā veido budžeta lēmēj institūciju. Līdz 1970. gadam budžeta pilnvaras bija vienīgi Padomei, un ar Parlamentu tikai apspriedās. Ar 1970. gada 22. aprīļa un 1975. gada 22. jūlija Līgumiem tika paplašinātas Parlamenta pilnvaras budžeta jomā:

- [1970. gada Līgums](#) – lai gan ar to tika saglabātas Padomes tiesības pieņemt galīgo lēmumu par obligātajiem izdevumiem, kas saistīti ar Līgumā vai saskaņā ar to pieņemtajos tiesību aktos noteiktajiem pienākumiem, Parlamentam tika piešķirtas tiesības pieņemt galīgo lēmumu par neobligātajiem izdevumiem, kas sākotnēji bija tikai 8 % no ES budžeta.
- Ar [1975. gada Līgumu](#) Parlamentam tika piešķirtas tiesības noraidīt budžetu kopumā.

Kamēr nebija stājies spēkā Lisabonas līgums, budžeta procedūra gan Padomē, gan Parlamentā norisinājās divos lasījumos, un procedūras beigās Parlaments varēja vai nu pieņemt budžetu, vai arī to noraidīt kopumā.

Nākamais Līgums, ar ko tika ieviestas būtiskas izmaiņas, bija Lisabonas līgums. Ar Lisabonas līgumu budžeta procedūru padarīja vienkāršāku un pārredzamāku (koplēmuma procedūra budžeta jomā). Galvenās izmaiņas galvenokārt ir saistītas ar iedalījuma obligātajos un neobligātajos izdevumos atcelšanu. Tas ļauj visiem izdevumiem piemērot vienādu pieeju, izmantojot vienu un to pašu procedūru, kas ir vēl vairāk vienkāršota, paredzot tikai vienu lasījumu katrā iestādē, pamatojoties uz Komisijas iesniegto budžeta projektu.

B. Procedūras posmi

LESD 314. pantā ir izklāstīti posmi un termiņi, kas ir piemērojami budžeta procedūras laikā. Tomēr pašlaik iestādes katru gadu pirms budžeta procedūras sākšanas vienojas par pragmatisku grafiku.

1. Pirmais posms: Komisija iesniedz budžeta projektu

Parlaments un Padome nosaka pamatnostādnes attiecībā uz budžeta prioritātēm. Komisija sagatavo budžeta projektu un iesniedz to Padomei un Parlamentam (saskaņā ar LESD 314. panta 2. punktu ne vēlāk kā līdz 1. septembrim, bet saskaņā ar pragmatisko grafiku – līdz aprīļa beigām vai maija sākumam). Lai ņemtu vērā jaunākos notikumus, Komisija vēlākā procedūras posmā budžeta projektā var veikt izmaiņas līdz Samierināšanas komitejas (sk. turpmāk tekstā) sasaukšanai.

2. Otrais posms: Padome pieņem nostāju attiecībā uz budžeta projektu

Padome pieņem nostāju par budžeta projektu un nosūta to Parlamentam (saskaņā ar LESD 314. panta 3. punktu tā jāiesniedz vēlākais līdz 1. oktobrim, bet saskaņā ar pragmatisko grafiku tā tiek nosūtīta līdz jūlija beigām). Padome pilnībā informē Parlamentu par savas nostājas pieņemšanas iemesliem.

3. Trešais posms: Budžeta projekts tiek izskatīts Parlamentā

Parlamentam uz Padomes nostāju jāatbild 42 dienu laikā. Šajā periodā tas var vai nu pieņemt Padomes nostāju, vai atteikties pieņemt lēmumu (šādā gadījumā budžets tiek uzskatīts par pieņemtu galīgajā variantā), vai arī Parlaments var ierosināt grozījumus, ja tie tiek pieņemti ar visu deputātu balsu vairākumu (šādā gadījumā grozītais budžeta projekts tiek nosūtīts atpakaļ Padomei un Komisijai). Šādā gadījumā Parlamenta priekšsēdētājam, vienojoties ar Padomes priekšsēdētāju, nekavējoties jāsasauca Samierināšanas komiteja.

4. Ceturtais posms: Samierināšanas komitejas sanāksme un budžeta pieņemšana

Lai ņemtu vērā jaunākos notikumus, Komisija vēlākā procedūras posmā budžeta projektā var veikt izmaiņas līdz Samierināšanas komitejas (sk. turpmāk tekstā) sasaukšanai. Šajā nolūkā tai jāpieņem lēmums ar Padomes locekļu vai viņu pārstāvju kvalificētu balsu vairākumu un ar Parlamenta pārstāvju balsu vairākumu. Komisija piedalās Samierināšanas komitejas sanāksmēs un uzņemas jebkādu iniciatīvu, kas nepieciešama, lai tuvinātu Parlamenta un Padomes nostāju.

Padome pilnībā informē Parlamentu par savas nostājas pieņemšanas iemesliem. Ja Samierināšanas komiteja minētajā termiņā vienojas par kopīgu dokumentu,

Parlamentam un Padomei kopīgais dokuments ir jāapstiprina 14 dienu laikā kopš šīs vienošanās panākšanas. Beidzoties minētajam 14 dienu periodam, ir iespējams šāds iznākums (sk. tabulu).

Samierināšanas komitejas kopīgā dokumenta apstiprināšana

Nostāja attiecībā uz kopīgo dokumentu	Parlaments	Padome	Iznākums
+ = pieņemt - = noraidīt nav = lēmums netika pieņemts	+	+	Kopīgais dokuments ir pieņemts.
		-	Parlaments var apstiprināt savu nostāju ^[1] .
		nav	Kopīgais dokuments ir pieņemts.
	nav	+	Kopīgais dokuments ir pieņemts.
		-	Komisija iesniedz jaunu budžeta projektu.
		nav	Kopīgais dokuments ir pieņemts.
	-	+	Komisija iesniedz jaunu budžeta projektu.
		-	Komisija iesniedz jaunu budžeta projektu.
		nav	Komisija iesniedz jaunu budžeta projektu.

Ja procedūra tiek sekmīgi pabeigta, Parlamenta priekšsēdētājs paziņo, ka budžets ir pieņemts galīgajā variantā. Ja vienošanās netiek panākta līdz finanšu gada sākumam, līdz tās panākšanai piemēro provizoriskās vienas divpadsmitās daļas sistēmu. Šādā gadījumā attiecībā uz visām budžeta nodaļām katru mēnesi drīkst izlietot summu, kas nepārsniedz vienu divpadsmito daļu no iepriekšējā finanšu gada budžeta apropriācijām. Tomēr minētā summa nedrīkst pārsniegt vienu divpadsmito daļu no apropriācijām, kas paredzētas tajā pašā budžeta projekta nodaļā. Tomēr atbilstoši LESD 315. pantam Padome pēc Komisijas ierosinājuma saskaņā ar Finanšu regulas 16. pantu var apstiprināt izdevumus, kas pārsniedz minēto vienu divpadsmito daļu, ja vien Parlaments 30 dienu laikā nenolemj samazināt Padomes apstiprinātos izdevumus.

5. Budžeta papildinājumi un grozījumi

Nepārvaram, ārkārtēju vai neparedzētu apstākļu gadījumā (atbilstoši Finanšu regulas 44. pantam) Komisija var ierosināt grozīt pieņemto attiecīgā gada budžetu, iesniedzot budžeta grozījuma projektu. Šiem budžeta grozījumiem piemēro tāds pašus noteikumus kā vispārējam budžetam.

EIROPAS PARLAMENTA LOMA

A. Ar LESD 314. pantu piešķirtās pilnvaras

1970. gadā Parlaments ieguva tiesības pieņemt galīgo lēmumu par neobligātajiem izdevumiem. Neobligāto izdevumu īpatsvars budžetā palielinājās no 8 % 1970. gadā

[1] Ja Parlaments apstiprina kopīgo dokumentu, bet Padome to noraida, Parlaments var nolemt apstiprināt dažus vai visus savus iepriekšējos grozījumus ar visu deputātu balsu vairākumu un trijām piektdaļām nodoto balsu. Ja Parlaments nesasniedz prasīto balsu vairākumu, tiek pieņemta nostāja, par kuru tika panākta vienošanās kopīgajā dokumentā.

līdz vairāk nekā 60 % 2010. gadā, kas bija pēdējais gads, kad tika nošķirti obligātie un neobligātie izdevumi. Līdz ar iedalījuma obligātajos un neobligātajos izdevumos atcelšanu Parlamentam tagad ir tādas pašas pilnvaras kā Padomei attiecībā uz kopējo budžeta izdevumu noteikšanu. Var pat uzskatīt, ka Parlamenta nostājai ir lielāks spēks par Padomes nostāju, jo Padome nevar pieņemt budžetu, ja to neatbalsta Parlaments, savukārt Parlamentam atsevišķos apstākļos var būt galavārds, un tas var pieņemt budžetu arī tad, ja Padome to neatbalsta (sk. B.4. punktu iepriekš tekstā). Tomēr šāda iespējamība ir maza, un būtu pareizāk teikt, ka jaunā budžeta procedūra lielākoties balstās uz patiesu (lai gan specifisku) Parlamenta un Padomes koplēmuma procedūru uz vienlīdzīgiem noteikumiem attiecībā uz visiem Savienības izdevumiem. Kopš Parlaments 1975. gadā ieguva pilnvaras noraidīt visu budžetu kopumā, tas to ir noraidījis divas reizes (1979. gada decembrī un 1984. gada decembrī). Kopš ar Lisabonas līgumu ir pieņemti jaunie noteikumi, Samierināšanas komitejai nav izdevies panākt vienošanos četras reizes (par 2011., 2013., 2015. un 2018. gada budžetu). Visos četros gadījumos galu galā tika pieņemts jaunais Komisijas iesniegtais budžeta projekts, kas atspoguļoja samierināšanas procedūrā panākto "gandrīz vai" kompromisu.

Attiecībā uz 2024. gada budžetu Parlaments un Padome panāca provizorisku vienošanos 2023. gada 11. novembrī pirms samierināšanas laikposmam noteiktā termiņa. Galīgo vienošanos par budžetu Padome pieņēma 2023. gada 20. novembrī, savukārt Parlaments to pieņēma plenārsēdē divas dienas vēlāk, un Parlamenta priekšsēdētājs tad apstiprināja galīgo tekstu. Saskaņā ar Parlamenta un Padomes vienošanos 2024. gada budžetā kopējais apropriāciju līmenis ir noteikts 189,4 miljardu EUR apmērā saistību apropriācijās un 142,6 miljardu EUR apmērā maksājumu apropriācijās.

Sarunās Parlaments ES 2024. gada budžetam nodrošināja papildu finansējumu gandrīz 670 miljonu EUR apmērā salīdzinājumā ar Komisijas sākotnējo priekšlikumu. Šis finansējums tiks novirzīts tādām galvenajām prioritātēm kā humānā palīdzība, globālas problēmas (piemēram, Ukrainā notiekošā kara seku novēršana), Erasmus+, transporta infrastruktūra un atbalsts gados jauniem lauksaimniekiem.

2024. gada februārī Parlaments un Padome vienojās par vēl nepieredzētu papildinājumu ES daudzgadu finanšu shēmai, lai ar ES budžetu varētu labāk reaģēt uz pašreizējām problēmām. 2024. gada budžets bija jāgroza, lai atspoguļotu šīs izmaiņas, tāpēc 2024. gada 29. februārī Komisija ierosināja budžeta grozījuma projektu.

B. Iestāžu nolīgumi par budžeta disciplīnu (iestāžu nolīgumi) un daudzgadu finanšu shēmas (DFS) ([1.4.3](#))

Pēc atkārtotiem strīdiem par budžeta izpildes juridisko pamatu iestādes 1982. gadā pieņēma kopīgu deklarāciju, kurā noteica arī pasākumus budžeta procedūras netraucētākai pabeigšanai. Pēc tam tika pieņemti vairāki iestāžu nolīgumi, kas attiecās uz šādiem laikposmiem: no 1988. gada līdz 1992. gadam, no 1993. gada līdz 1999. gadam, no 2000. gada līdz 2006. gadam un no 2007. gada līdz 2013. gadam. [Iestāžu nolīgums, kas aptver laikposmu no 2021. līdz 2027. gadam](#), stājās spēkā 2020. gada decembrī. Šie secīgie nolīgumi iestādēm nodrošināja atskaites sistēmu ikgadējai budžeta procedūrai, un tas būtiski uzlaboja šīs procedūras norisi.

Pašreiz spēkā esošā iestāžu nolīguma mērķis ir panākt budžeta disciplīnu, uzlabot ikgadējās budžeta procedūras darbību un iestāžu sadarbību budžeta jautājumos, kā arī nodrošināt pareizu finanšu pārvaldību. Tas ir arī izstrādāts ar mērķi īstenot sadarbību un paredz sagatavot ceļvedi par to, kā 2021.–2027. gada DFS laikā tiks ieviesti jauni pašu resursi, kas būtu pietiekami, lai segtu ar [Padomes Regulu \(ES\) 2020/2094](#) izveidotā ES Atvaseļošanas instrumenta atmaksu.

Lai gan DFS neaizstāj ikgadējo budžeta procedūru, ar iestāžu nolīgumiem tika ieviesta sava veida budžeta koplēmuma procedūra, kas ļauj Parlamentam pildīt pilnvērtīgas budžeta lēmējietādes lomu, nostiprināt savu kā iestādes uzticamību un orientēt budžetu uz savām politiskajām prioritātēm. Lisabonas līgums un Finanšu regula paredz arī to, ka ikgadējā budžetā ir jāievēro maksimālie apjomi, kas noteikti DFS, kurā savukārt jāievēro lēmumā par pašu resursiem noteiktie maksimālie apjomi.

C. Eiropas pusgads

2010. gada 7. septembrī Ekonomikas un finanšu padome apstiprināja t. s. Eiropas pusgada ieviešanu. Tas ir ekonomikas politikas ES līmeņa koordinācijas cikls, kura mērķis ir īstenot stratēģijas "Eiropa 2020" mērķus. Tas ir ikgadējs sešu mēnešu periods, kura laikā tiek pārskatīta dalībvalstu budžeta politika un struktūrpolitikas virzieni, lai atklātu jebkādu neatbilstību un nelīdzsvarotības rašanos. Komisija, pamatojoties uz analītisko ekonomisko novērtējumu, dalībvalstīm sniedz politikas pamatnostādnes un/vai ieteikumus par fiskālām, makroekonomiskām un strukturālām reformām. Eiropas pusgada mērķis ir stiprināt koordināciju laikā, kad svarīgākie lēmumi par budžetu vēl tiek gatavoti valsts līmenī. Papildus dalībvalstu budžetu savstarpējai koordinēšanai Parlaments arī cenšas izmantot sinerģiju un pastiprināt koordināciju starp dalībvalstu budžetiem un ES budžetu.

Lai iegūtu vairāk informācijas, apskatiet [Budžeta komitejas](#) tīmekļa vietni.

Eleanor Remo James

04/2024

1.3. EIROPAS SAVIENĪBAS IESTĀDES UN STRUKTŪRAS

1.3.1. EIROPAS PARLAMENTS: VĒSTURISKS ATSKATS

Eiropas Parlamenta pirmsākums bija Eiropas Ogļu un tērauda kopienas (EOTK) Kopējā asambleja, kas kļuva par tolaik pastāvošo trīs pārvalstisko Eiropas kopienu kopējo asambleju. Šī asambleja vēlāk ieguva Eiropas Parlamenta nosaukumu. Laika gaitā šī iestāde, kuras deputātus kopš 1979. gada ievēlē tiešās vēlēšanās, ir ievērojami mainījusies: no asamblejas ar ieceltiem dalībniekiem tā kļuvusi par vēlētu parlamentu, kas tagad tiek vispārēji atzīts par Eiropas Savienības politiskās darba kārtības noteicēju.

JURIDISKAIS PAMATS

- Pamatlīgumi ([1.1.1.](#), [1.1.2.](#), [1.1.3.](#), [1.1.4.](#), [1.1.5.](#));
- Lēmums un [Akts](#) par Eiropas Parlamenta deputātu ievēlšanu vispārējās tiešās vēlēšanās (1976. gada 20. septembris), kurā grozījumi izdarīti ar Padomes 2002. gada 25. jūnija un 23. septembra lēmumu.
- Līguma par Eiropas Savienību (LES) 14. panta 2. punkts un 17. panta 2. punkts.

TRĪS KOPIENAS, VIENA ASAMBLEJA

Pēc Eiropas Ekonomikas kopienas un Eiropas Atomenerģijas kopienas izveidošanas EOTK Kopīgā asambleja tika paplašināta, lai aptvertu visas trīs kopienas. Jaunais forums, kuram tika dots Eiropas Parlamentārās asamblejas nosaukums, pirmo reizi pulcējās Strasbūrā 1958. gada 19. martā, piedaloties 142 delegātiem, savukārt 1962. gada 30. martā tas ieguva jaunu nosaukumu, kļūstot par Eiropas Parlamentu.

NO IECELTAS ASAMBLEJAS LĪDZ VĒLĒTAM PARLAMENTAM

Pirms tika ieviesta kārtība, ka deputātus ievēl tiešās vēlēšanās, tos darbam Eiropas Parlamentā izvirzīja ikvienas dalībvalstu parlamenti. Tādēļ visiem deputātiem bija divi mandāti.

Augstākā līmeņa sanāsmē Parīzē 1974. gada 9. un 10. decembrī tika nolemts, ka tiešajām vēlēšanām jānotiek 1978. gadā vai vēlāk, un Parlamentu lūdza iesniegt jaunus priekšlikumus, lai aizstātu tā 1960. gada Konvencijas projektu. 1975. gada janvārī Parlaments pieņēma jaunu Konvencijas projektu, uz kura pamata valstu vai valdību vadītāji pēc vairāku domstarpību atrisināšanas 1976. gada 12. un 13. jūlija sanāsmē panāca vienošanos.

Lēmums un Akts par Asamblejas pārstāvju ievēlšanu vispārējās tiešās vēlēšanās tika parakstīts Briselē 1976. gada 20. septembrī. Pēc tiesību akta ratificēšanas visās dalībvalstīs tas stājās spēkā 1978. gada jūlijā, bet pirmās vēlēšanas notika 1979. gada 7. un 10. jūnijā.

PAPLAŠINĀŠANĀS

Kad Apvienotā Karaliste, Dānija un Īrija 1973. gada 1. janvārī pievienojās Eiropas Kopienām ([pirmā paplašināšanās](#)), Eiropas Parlamenta deputātu skaits palielinājās līdz 198.

Otrajā paplašināšanās reizē, kad 1981. gada 1. janvārī [pievienojās Grieķija](#), šis valsts parlaments Eiropas Parlamentam delegēja 24 deputātus, kurus 1981. gada oktobrī aizstāja ar tieši ievēlētiem deputātiem. Otrās tiešās vēlēšanas notika 1984. gada 14. un 17. jūnijā.

Pēc [trešās paplašināšanās](#) 1986. gada 1. janvārī deputātu vietu skaits palielinājās no 434 līdz 518, pievienojoties 60 Spānijas un 24 Portugāles deputātiem, kurus nozīmēja šo valstu parlamenti un vēlāk aizstāja tieši ievēlēti deputāti.

Pēc Vācijas apvienošanās Parlamenta sastāvs tika pielāgots demogrāfiskajām pārmaiņām. Saskaņā ar Parlamenta [1992. gada 10. jūnija rezolūcijā](#) "Vienota vēlēšanu procedūra: Eiropas Parlamenta deputātu vietu sadales shēma" iekļautajiem priekšlikumiem Eiropas Parlamenta deputātu skaits 1994. gada jūnija vēlēšanās palielinājās no 518 līdz 567. Pēc [ceturtās ES paplašināšanās](#) deputātu skaits palielinājās līdz 626, taisnīgi sadalot deputātu vietas jaunajām dalībvalstīm saskaņā ar iepriekš minēto rezolūciju.

Starpvaldību konference, kas 2000. gadā tika rīkota Nicā (Francijā), ieviesa jaunu kārtību deputātu vietu sadalījumam Parlamentā, ko piemēroja Eiropas vēlēšanās 2004. gadā. Maksimālais deputātu skaits tika palielināts līdz 732 (iepriekš – 700). Deputātu vietu skaits, kas piešķirts 15 līdzšinējām dalībvalstīm, tika samazināts par 91 vietu (no 626 līdz 535). Atlikušās 197 vietas proporcionāli tika sadalītas starp visām iepriekšējām un jaunajām dalībvalstīm.

Pēc [Bulgārijas un Rumānijas pievienošanās](#) 2007. gada 1. janvārī deputātu vietu skaits Parlamentā īslaicīgi tika palielināts līdz 785, lai uzņemtu EP deputātus no šīm valstīm. Pēc 2009. gada vēlēšanām, kas notika no 4. līdz 7. jūnijam, vietu skaits tika samazināts līdz 736. Tā kā Lisabonas līgumā saskaņā ar LES 14. panta 2. punktu tika noteikts,

ka deputātu maksimālais skaits ir 751 un īslaicīgi līdz nākamajām vēlēšanām tas palielināms līdz 754, 2009.–2014. gada pilnvaru termiņā vēl 18 deputāti pievienojās tiem, kuri tika ievēlēti 2009. gada jūnijā, jo dalībvalstis bija ratificējušas 2010. gada 23. jūnija starpvaldību konferencē pieņemto grozījumu protokolu. Līdz ar Horvātijas pievienošanos Savienībai 2013. gada 1. jūlijā maksimālais deputātu skaits uz laiku tika palielināts līdz 766, lai uzņemtu Parlamentā 12 Horvātijas deputātus, kuri tika ievēlēti 2013. gada aprīlī (atbilstoši 19. pantam [Aktā par Horvātijas Republikas pievienošanās nosacījumiem](#)).

Sagaidot 2014. gada vēlēšanas, kopējais vietu skaits tika samazināts līdz 751. Pēc tam vietu sadalījums tika pārskatīts vēlreiz (ar 705 deputātiem) sakarā ar Apvienotās Karalistes izstāšanos no ES, kas stājās spēkā 2020. gada 1. februārī ([1.3.3.](#)). Ņemot vērā demogrāfiskās izmaiņas dalībvalstīs kopš 2019. gada vēlēšanām, saskaņā ar atbilstoši LES 14. panta 2. punktam Parlamenta [2023. gada 15. jūnija rezolūcijā](#) iekļauto priekšlikumu tika nolemts deputātu vietu skaitu palielināt par 11. Eiropadome ar [2023. gada 22. septembra galīgo lēmumu](#) to palielināja vēl par četrām vietām, nosakot, ka kopējais 2024.–2029. gada sasaukumam ievēlamo EP deputātu skaits ir 720.

PAKĀPENISKS PILNVARU PIEAUGUMS

Kad dalībvalstu iemaksas tika aizvietotas ar ES pašu resursiem ([1.4.1.](#)), pirmo reizi tika paplašinātas Parlamenta budžeta pilnvaras, rīkojoties saskaņā ar [Luksemburgas līgumu](#), kas parakstīts 1970. gada 22. aprīlī. Otrs līgums par šo pašu tēmu, ar ko tika nostiprinātas Parlamenta pilnvaras, tika parakstīts [Briselē 1975. gada 22. jūlijā](#) ([1.1.2.](#)).

Ar 1986. gada 17. februāra [Vienoto Eiropas aktu](#) tika palielināta Parlamenta loma noteiktās likumdošanas jomās (sadarbības procedūra) un noteikts, ka pievienošanās un asociācijas nolīgumiem nepieciešama tā piekrišana.

1992. gada 7. februāra [Līgums par Eiropas Savienību](#), izveidojot Eiropas Savienību (ES) un ieviešot koplēmuma procedūru vairākās likumdošanas jomās un attiecinot sadarbības procedūru uz citām, iezīmēja sākumu procesam, kurā Parlaments kļuvis par līdztiesīgu likumdevēju iestādi. Parlamentam tika piešķirtas galīgā apstiprinājuma tiesības attiecībā uz Komisijas sastāvu: tas bija nozīmīgs panākums, īstenojot Parlamenta politisko kontroli pār Eiropas Savienības izpildvaru ([1.1.3.](#)).

Ar 1997. gada 2. oktobra [Amsterdamas līgumu](#) koplēmuma procedūra tika attiecināta uz vairumu likumdošanas jomu un procedūra tika pārveidota, Parlamentam līdzās Padomei kļūstot par līdzvērtīgu likumdevēju. Nosakot, ka arī Komisijas priekšsēdētāju amatā apstiprina ar Parlamenta piekrišanu, vēl vairāk tika paplašinātas tā kontroles tiesības pār izpildvaru. Ar Nicas līgumu turpināja pieaugt to jomu skaits, kurās tiek piemērota koplēmuma procedūra.

[Nicas līgums](#), ar ko grozīja LES, Eiropas Kopienu dibināšanas līgumus (EKL) un dažus saistītos tiesību aktus, tika parakstīts 2001. gada 26. februārī un stājās spēkā 2003. gada 1. februārī. Šā jaunā Līguma mērķis bija reformēt ES institucionālo struktūru, lai tā spētu risināt ar turpmāko paplašināšanos saistītās problēmas. Tika palielinātas Parlamenta likumdošanas un uzraudzības pilnvaras, savukārt balsošana ar kvalificētu balsu vairākumu Padomē tika attiecināta uz vēl vairākām jomām ([1.1.4.](#)).

Savukārt ar [Līguma par Eiropas Savienības darbību](#) (LESD) (1.1.5.) parakstīšanu 2007. gada 13. decembrī būtiski tika paplašināta gan balsošanas ar kvalificētu balsu vairākumu piemērošana Padomē (no 2014. gada 1. novembra izmantojot jaunu metodi – LES 16. pants), gan koplēmuma procedūras piemērošana (attiecinot to uz aptuveni 45 jaunām likumdošanas jomām). Šī t. s. parastā likumdošanas procedūra kļuva par visplašāk izmantoto lēmumu pieņemšanas procedūru, aptverot visas svarīgās LESD politikas jomas (EKL 294. pants – bijušais EKL 250. pants). Pieaugusi arī Parlamenta loma līgumu turpmāko grozījumu sagatavošanā (LES 48. pants). Turklāt kā daļa no Lisabonas līguma (un sākotnēji kā daļa arī no neveiksmīgā līguma projekta par Konstitūciju Eiropai) juridiski saistoša kļuva [Eiropas Savienības Pamattiesību harta](#), ko Eiropas Parlamenta, Komisijas un Padomes priekšsēdētāji parakstīja Nicā 2000. gada 7. decembrī (4.1.2.).

Ar 2019. gada 23.–26. maija Eiropas vēlēšanām nostiprinājusies pārliecība, ka Parlaments tagad pilnībā īsteno LES 14. pantā paredzēto, kurā noteikts, ka “Eiropas Parlaments kopīgi ar Padomi veic likumdošanas un budžeta pieņemšanas funkcijas. Tas veic politiskās kontroles (..) funkcijas (..) Tas ievēlē Komisijas priekšsēdētāju”. Turklāt saskaņā ar LES 17. panta 7. punktu pārējo Komisijas locekļu kandidatūras kopumā ar balsojumu apstiprina Eiropas Parlaments.

Nesenie pētījumi par Parlamenta ieguldījumu izaugsmē liecina, ka, nostiprinot Savienības iedzīvotāju un uzņēmumu tiesības, tā izstrādātie tiesību akti ik gadu palīdz radīt ES iekšzemes kopproduktu vairāk nekā 1 triljona euro apjomā^[1]. Citu nozīmīgu ieguldījumu nodrošina ES budžets (1.4.3.)^[2]. Uz pierādījumiem un speciālajām zināšanām balstītus tiesību aktus papildina [pētījumi un semināri](#), ko nodrošina pieci politikas departamenti, kuri pēc komiteju, delegāciju, priekšsēdētāja, Prezidija un ģenerālsekretāra pieprasījuma sniedz augsta līmeņa neatkarīgas speciālās zināšanas, analīzi un politikas konsultācijas.

Kopš 2014. gada vēlēšanām Eiropas politiskās partijas (1.3.3.) izvirza vadošos kandidātus Komisijas priekšsēdētāja amatam, lai tā palielinātu vēlētajū līdzdalību Eiropas vēlēšanās.

Pēc tam, kad 2020. gada 24. janvārī tika parakstīts [Līgums par Lielbritānijas un Ziemeļīrijas Apvienotās Karalistes izstāšanos no Eiropas Savienības un Eiropas Atomenerģijas kopienas](#), Parlaments deva piekrišanu Padomes lēmumam noslēgt šo izstāšanās līgumu (LES 50. panta 2. punkts). 2020. gada 29. janvāra balsojums, 621 deputātam atbalstot līgumu, bet 49 – balsojot pret, arī bija pēdējā reize, kad Apvienotās Karalistes deputāti piedalījās Eiropas Parlamenta darbā, jo izstāšanās stājās spēkā 2020. gada 1. februārī.

2021. gada 28. aprīlī Parlaments deva piekrišanu (LESD 218. panta 6.a punkts) [Tirdzniecības un sadarbības nolīguma noslēgšanai starp Eiropas Savienību un Eiropas](#)

[1]Maciejewski M., Contribution to Growth: Delivering economic benefits for citizens and businesses (“Ieguldījums izaugsmē: ekonomisku ieguvumu nodrošināšana iedzīvotājiem un uzņēmumiem”), Iekšējā tirgus un patērētāju aizsardzības komitejas uzdevumā sagatavota publikācija, Ekonomikas, zinātnes un dzīves kvalitātes politikas departaments, Eiropas Parlaments, Luksemburga, 2019. gads.

[2]Stehrer R. u. c., How EU funds tackle economic divide in the European Union (“Kā ES fondi palīdz pārvarēt ekonomisko plaisu Eiropas Savienībā”), Publikācija Budžeta komitejai, Budžeta jautājumu politikas departaments, Eiropas Parlaments, Luksemburga, 2020. gads.

[Atomenerģijas kopienu, no vienas puses, un Lielbritānijas un Ziemeļīrijas Apvienoto Karalisti, no otras puses.](#)

Nākamās Eiropas vēlēšanas notiek 2024. gada 6.–9. jūnijā.

Šo faktu lapu sagatavojis Parlamenta Pilsoņu tiesību un konstitucionālo jautājumu politikas departaments.

Udo Bux / Mariusz Maciejewski

04/2024

1.3.2. EIROPAS PARLAMENTS: PILNVARAS

Eiropas Parlaments pilda savu institucionālo lomu Eiropas politikas veidošanā, veicot savus dažādos uzdevumus. Demokrātijas principu ievērošanu ES līmenī Parlaments nodrošina, piedaloties likumdošanas procesā, īstenojot ar budžetu un kontroli saistītās pilnvaras, iesaistoties Līgumu pārskatīšanā un izmantojot tiesības vērsties Eiropas Savienības Tiesā.

JURIDISKAIS PAMATS

Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 223.–234. un 314. pants.

MĒRĶI

Parlaments kā iestāde, kas pārstāv Eiropas pilsoņus, veido Eiropas Savienības demokrātisko pamatu. Lai nodrošinātu ES lēmumu demokrātisko leģitimitāti, Parlamentam ir cieši jāiesaistās ES likumdošanas procesā un pilsoņu vārdā jāveic citu ES iestāžu politiska kontrole.

KONSTITUCIONĀLĀS UN RATIFIKĀCIJAS PILNVARAS (SK. [1.2.4.](#))

Kopš [Vienotā Eiropas akta](#) stāšanās spēkā visiem līgumiem par jaunu dalībvalstu pievienošanu un visiem asociācijas līgumiem ir vajadzīga Parlamenta piekrišana. Saskaņā ar Vienoto Eiropas aktu šī procedūra ir piemērojama arī citiem starptautiskiem nolīgumiem, kas būtiski ietekmē Savienības budžetu (aizstājot 1975. gadā pieņemto saskaņošanas procedūru). Ar Māstrihtas līgumu šī prasība ir attiecināta arī uz līgumiem, ar ko tiek veidotas īpašas iestāžu sistēmas vai kas ir saistīti ar koplēmuma procedūrā pieņemta tiesību akta grozīšanu. Parlaments (kopš Māstrihtas līguma stāšanās spēkā) dod piekrišanu arī tiesību aktiem, kas reglamentē vēlēšanu procedūru. Kopš Amsterdamas līguma stāšanās spēkā Padomei vispirms ir jāsaņem Parlamenta piekrišana, ja tā vēlas paziņot par skaidru risku, ka kāda dalībvalsts ir būtiski pārkāpusi ES pamatprincipus, un tikai pēc tam Padome var sniegt attiecīgajai dalībvalstij ieteikumus vai piemērot tai sankcijas. Savukārt Padomes piekrišana ir vajadzīga ikreiz, kad tiek pārskatīts Eiropas Parlamenta deputātu nolikums.

Kopš Lisabonas līguma stāšanās spēkā Parlaments var pats ierosināt Līgumu pārskatīšanu un tam ir galavārds par iespējamu konventa sasaukšanu, lai sagatavotu turpmākus Līgumu grozījumus (Līguma par Eiropas Savienību (LES) 48. panta 2. un 3. punkts).

LĪDZDALĪBA LIKUMDOŠANAS PROCESĀ (SK. [1.2.3.](#))

Parlamenta līdzdalība Savienības tiesību aktu pieņemšanas procesā ir atkarīga no katra tiesību akta juridiskā pamata. Parlamenta loma ir pakāpeniski pieaugusi — no vienkārši padomdevēja tas ir kļuvis par līdzvērtīgu Padomes partneri kopīgā lēmumu pieņemšanas procesā.

A. Parastā likumdošanas procedūra

Kopš ir stājies spēkā Nicas līgums (sk. [1.1.4.](#)), koplēmuma procedūra tiek piemērota 46 juridiskā pamata veidiem, kas noteikti Eiropas Kopienas dibināšanas līgumā (EK līgums). Faktiski šī procedūra Parlamentu padara līdzvērtīgu Padomei — ja abas iestādes vienojas, tiesību akts tiek pieņemts pirmajā vai otrajā lasījumā; ja vienošanās nav panākta, to var pieņemt, tikai sekmīgi īstenojot pušu samierināšanas procedūru.

Stājoties spēkā Lisabonas līgumam (sk. [1.1.5.](#)), koplēmuma procedūra ir kļuvusi par parasto likumdošanas procedūru (LESD 294. pants). Saskaņā ar minēto līgumu šī procedūra tiek piemērota vairāk nekā 40 jaunām politikas jomām, piemēram, brīvību, drošību un tiesiskumu, ārējo tirdzniecību, vides politiku un kopējo lauksaimniecības politiku (KLP).

B. Apspriežu procedūra

Apspriežu procedūru joprojām piemēro LES 27., 41. un 48. pantā paredzētajos gadījumos, kā arī nodokļu un konkurences politikas jomā, ar iekšējo tirgu nesaistītu tiesību aktu tuvināšanai un atsevišķiem sociālās politikas aspektiem.

C. Sadarbības procedūra (atcelta)

Tā saukto sadarbības procedūru (bijušais EK līguma 252. pants) ieviesa ar Vienoto Eiropas aktu, bet ar Māstrihtas līgumu šo procedūru attiecināja uz lielāko daļu likumdošanas jomu, kurās Padome pieņēma lēmumu ar balsu vairākumu. Saskaņā ar šo procedūru Padomei otrajā lasījumā bija obligāti jāņem vērā ar absolūto balsu vairākumu pieņemtie Eiropas Parlamenta grozījumi, kurus ir atbalstījusi Komisija. Šīs procedūras ieviešana nozīmēja, ka Parlamentam ir piešķirtas reālas likumdošanas pilnvaras, taču ar Lisabonas līgumu minētā procedūra tagad ir atcelta (sk. [1.1.5.](#)).

D. Piekrišanas procedūra

Ar Vienoto Eiropas aktu 1986. gadā tika ieviesta piekrišanas procedūra, kas iepriekš dēvēta arī par apstiprināšanas procedūru. Ar Māstrihtas līgumu šo procedūru piemēroja dažām likumdošanas jomām, kurās Padomei lēmums ir jāpieņem vienbalsīgi, bet pēc Amsterdamas līguma stāšanās spēkā šī procedūra attiecas vairs tikai uz struktūrfondiem un Kohēzijas fondu.

Atbilstoši Lisabonas līgumam piekrišanas procedūru piemēro dažām jaunām jomām, piemēram, LES 7., 14., 17., 27., 48. un 50. pantā un LESD 19., 83., 86., 218., 223., 311. un 312. pantā paredzētajos gadījumos, un saistībā ar pasākumiem, kas Padomei jāveic, ja ir vajadzīga ES rīcība, bet Līgumos attiecīgās pilnvaras nav paredzētas (LESD 352. pants).

E. Iniciatīvas tiesības

Māstrihtas līgums Parlamentam piešķir likumdošanas iniciatīvas tiesības, taču tās ir tikai tiesības prasīt Komisijai, lai tā iesniegtu priekšlikumu. Lisabonas līgums šīs tiesības saglabā (LESD 225. pants), un tās ir sīkāk izklāstītas Parlamenta un Komisijas noslēgtajā iestāžu nolīgumā. Turklāt ir daži specifiski gadījumi, kuros Parlamentam ir tiešas iniciatīvas tiesības. Šādu tiešo iniciatīvas tiesību izmantošana ir spēkā regulējumam, kurš attiecas uz Parlamenta sastāvu, Parlamenta deputātu ievēlēšanu un vispārējiem nosacījumiem, kas reglamentē Parlamenta deputātu pienākumu izpildi, un

kurš attiecas arī uz pagaidu izmeklēšanas komiteju veidošanu un uz noteikumiem un vispārējiem nosacījumiem, kas reglamentē Ombuda pienākumu izpildi.

2022. gada jūnijā pieņemtajā [rezolūcijā](#) Parlaments norādīja, ka tas "pauž stingru pārliecību, ka Līgumi būtu jāpārskata, lai Parlamentam kā vienīgajai tieši ievēlējai ES iestādei un tādējādi iestādei, kas pārstāv pilsoņu viedokli ES lēmumu pieņemšanas procesā, tiktu piešķirtas vispārējas un tiešas tiesības ierosināt tiesību aktus".

BUDŽETA PILNVARAS (SK. 1.2.5.)

Stājoties spēkā Lisabonas līgumam, ir atcelta obligāto un neobligāto izdevumu nošķiršanas prakse, turklāt Parlaments ir kļuvis par līdzvērtīgu Padomes partneri ikgadējā budžeta procedūrā, kas tagad līdzinās parastajai likumdošanas procedūrai.

Parlaments ir viena no divām budžeta lēmējietādēm (LESD 314. pants). Parlaments iesaistās budžeta veidošanas procesā jau tā sagatavošanas sākumposmā, proti, nosakot vispārīgās pamatnostādnes un izdevumu veidus. Parlaments pieņem budžetu un uzrauga tā izpildi (LESD 318. pants). Parlaments apstiprina budžeta izpildi (LESD 319. pants).

Turklāt Parlamentam ir jāsniedz piekrišana daudzgadu finanšu shēmas (DFS) pieņemšanai (LESD 312. pants). DFS 2014.–2020. gadam ir pirmā šāda shēma, kurai piemērojami LESD noteikumi.

IZPILDVARAS DARBĪBAS KONTROLE

Parlamentam ir vairākas kontroles pilnvaras. Konkrēti, tas apspriež Komisijas iesniegto gada pārskata ziņojumu (LESD 233. pants) un kopā ar Padomi uzrauga Komisijas īstenošanas un deleģēto aktu izpildi (LESD 290. un 291. pants).

A. Komisijas apstiprināšana

Parlaments 1981. gadā sāka neoficiāli apstiprināt Komisiju, pārbaudot un apstiprinot tās darba programmu. Tomēr tikai kopš 1992. gada (kad stājās spēkā Māstrihtas līgums) Parlamentam ir oficiāli jāapstiprina gan dalībvalstu izvēlētais Komisijas priekšsēdētāja amata kandidāts, gan komisāru kolēģija kopumā. Amsterdamas līgums šīs tiesības paplašināja, nosakot, ka vēl pirms pārējo komisāru iecelšanas Parlamentam ir atsevišķi jāapstiprina Komisijas priekšsēdētāja iecelšana. Parlaments 1994. gadā ieviesa arī komisāru amata kandidātu uzklauššanu. Saskaņā ar Lisabonas līgumu Komisijas priekšsēdētāja amata kandidāts ir jāizvēlas, ņemot vērā Eiropas Parlamenta vēlēšanu rezultātus. Attiecīgi savā [2012. gada 22. novembra rezolūcijā par Eiropas Parlamenta vēlēšanām 2014. gadā](#) Parlaments mudināja Eiropas politiskās partijas izvirzīt kandidātus Komisijas priekšsēdētāja amatam, tā tiecoties nostiprināt abu iestāžu politisko leģitimitāti. 2014. gadā tika ieviesta tā dēvētā "lokomotīves" (Spitzenkandidaten) procedūra, proti, Eiropas politiskās partijas vēl pirms Eiropas Parlamenta vēlēšanām izraugās savus vadošos kandidātus Komisijas priekšsēdētāja amatam. Lai gan no šī procedūras 2019. gadā atteicās, tomēr tā tiek uzskatīta par ES iestāžu pārredzamībai un politiskajai leģitimitātei nozīmīgu procedūru (sk. [1.3.3.](#)).

B. Priekšlikums izteikt neuzticību

Jau kopš Romas līguma stāšanās spēkā pastāv noteikums, kas ļauj ierosināt izteikt Komisijai neuzticību (to dēvē arī par "neuzticības balsojumu"). Pašlaik vispārīgie noteikumi, ar ko ir paredzētas Parlamenta tiesības balsot par neuzticības izteikšanu Komisijai, ir izklāstīti LESD 17. panta 8. punktā un LESD 234. pantā. Lai pieņemtu priekšlikumu izteikt neuzticību, ir vajadzīgs divu trešdaļu Eiropas Parlamenta deputātu nodoto balsu vairākums. Ja ar balsojumu priekšlikums tiek atbalstīts, Komisija atkāpjas pilnā sastāvā, un tas cita starpā nozīmē, ka savu pienākumu pildīšanu Komisijas sastāvā pārtrauc arī tā brīža Komisijas priekšsēdētāja vietnieks/ Savienības Augstais pārstāvis ārlietās un drošības politikas jautājumos. Līdz šim Parlaments vairākas reizes nesekmīgi ir mēģinājis izmantot attiecīgos spēkā esošā Līguma un tā priekšteču noteikumus, lai panāktu Komisijas atkāpšanos pilnā sastāvā.

C. Parlamenta jautājumi

Ikviens deputāts var uzdot jautājumu, uz kuru saņēmējam — Eiropadomes priekšsēdētājam, Padomei, Komisijai vai Komisijas priekšsēdētāja vietniekam/ Savienības Augstajam pārstāvim ārlietās un drošības politikas jautājumos — ir jāatbild rakstiski. LESD 230. pantā ir noteikts, ka Komisijai uz Parlamenta vai tā deputātu iesniegtajiem jautājumiem ir jāatbild mutiski vai rakstiski, savukārt Eiropadomi un Padomi Parlamentam ir jāuzklausā saskaņā ar nosacījumiem, kas paredzēti Eiropadomes reglamentā un Padomes reglamentā.

Tas nozīmē, ka Parlaments ar vai bez debatēm var uzdot jautājumus, uz kuriem jāatbild rakstiski vai mutiski, un var tos uzdot arī jautājumiem īpaši paredzētajā laikā.

D. Izmeklēšanas komitejas

Saskaņā ar LESD 226. pantu Parlaments ir pilnvarots izveidot pagaidu izmeklēšanas komiteju, kurai tiek uzdots izmeklēt iespējamus pārkāpumus vai administratīvās kļūmes, kas pieļautas, īstenojot ES tiesību aktus. Tajā pašā pantā ir noteikts, ka Parlamentam, pieņemot regulējumu pēc paša iniciatīvas, tiklīdz tas ir saņēmis Padomes un Komisijas piekrišanu, pašam ir detalizēti jānosaka, kā ir īstenojamas tiesības veikt izmeklēšanu. Kamēr šāds regulējums vēl nav pieņemts, tiesības veikt izmeklēšanu ir īstenojamas saskaņā ar 1995. gada Iestāžu nolīgumu, kas pievienots Parlamenta Reglamenta pielikumā. Parlaments ne reizi vien ir norādījis, ka triju iestāžu savstarpējā saziņa un sadarbība ir jāuzlabo, lai EP spētu īstenot savas pilnvaras, pamatojoties uz LESD 226. pantu. Tas 2014. gadā pieņēma [nostāju par priekšlikumu regulai par sīki izstrādātiem noteikumiem, kas reglamentē Eiropas Parlamenta izmeklēšanas tiesību īstenošanu](#). Tomēr triju iestāžu sarunas par šo priekšlikumu pastāvīgi nonāca strupceļā. Tāpēc 2019. gada aprīlī Parlaments pieņēma [rezolūciju](#), kurā puda visdziļāko neapmierinātību ar Padomes un Komisijas attieksmi, kas ir par iemeslu tam, ka pēc vairāk nekā četrus gadus neoficiālām sanāksmēm vēl arvien nav sarīkota oficiāla sanāksme, lai apspriestu konstatēto problēmu iespējamus risinājumus. Savā rezolūcijā Parlaments norādīja, ka uzskata — Padome un Komisija nav ievērojušas iestāžu sadarbības principu, un aicināja abas minētās iestādes sarunas par šo jautājumu atsākt ar jaunievēlēto Parlamentu.

E. Kontrole kopējās ārpolitikas un drošības politikas jomā

Šajā jomā Parlamentam ir tiesības saņemt informāciju, un tas var vērsties pie Padomes ar jautājumiem un ieteikumiem. Ar Parlamentu apspriežas par kopējās ārpolitikas un drošības politikas (KĀDP) būtiskākajiem aspektiem un pamatvirzienu izvēli (LES 36. pants). Īstenojot [lestāžu nolikumu par budžeta disciplīnu, sadarbību budžeta jautājumos un pareizu finanšu pārvaldību](#), vismaz finanšu jautājumos ir uzlabojušās arī apspriežu procedūras par KĀDP. Parlamenta ietekmi ir palielinājis izveidotais Savienības Augstā pārstāvja ārlietās un drošības politikas jautājumos amats, jo šajā amatā ieceltā persona vienlaikus pilda arī Komisijas priekšsēdētāja vietnieka pienākumus.

VĒRŠANĀS EIROPAS SAVIENĪBAS TIESĀ

Parlamentam ir tiesības iesniegt prasību Eiropas Savienības Tiesā (Tiesa), ja cita iestāde ir pārkāpusi Līguma noteikumus.

Parlamentam ir tiesības iejaukties lietā, t. i., Tiesā atbalstīt vienu no tiesvedībā iesaistītajām pusēm. Šīs savas tiesības Parlaments izmantoja arī vēsturiskajā spriedumā "izoglikozes" lietā (1980. gada 29. oktobra spriedums lietās 138/79 un 139/79), kurā Tiesa pasludināja Padomes regulu par spēkā neesošu, jo Padome nebija ievērojusi pienākumu apspriesties ar Parlamentu. Parlaments var celt Tiesā prasību par bezdarbību (LESD 265. pants), vērsties pret iestādi, kas pārkāpusi Līgumu, kā tas notika, piemēram, lietā 13/83, kurā Tiesa atzina Padomi par vainīgu, jo tā nebija veikusi pasākumus kopējās transporta politikas jomā.

Saskaņā ar Amsterdamas līgumu prasību atcelt citas iestādes pieņemtu tiesību aktu Parlaments var iesniegt vienīgi nolūkā aizsargāt savas prerogatīvas. Kopš Nicas līguma stāšanās spēkā Parlamentam vairs nav jāpierāda īpaša ieinteresētība — tagad tas var ierosināt tiesvedību tāpat kā Padome, Komisija un dalībvalstis. Parlaments var būt atbildētāja puse lietā, kas ierosināta par koplēmuma procedūrā pieņemtu tiesību aktu, kā arī par tādiem EP tiesību aktiem, kuri ir pieņemti, lai radītu tiesiskas sekas attiecībā uz trešām personām. Tādējādi LESD 263. pants apstiprina Tiesas judikatūru lietās 320/81, 294/83 un 70/88.

Visbeidzot, Parlamentam ir tiesības lūgt Tiesai sniegt iepriekšēju atzinumu par to, vai starptautisks nolīgums ir saderīgs ar Līgumu (LESD 218. pants).

LŪGUMRAKSTI (SK. [4.1.4.](#))

ES pilsoņi, izmantojot savas tiesības iesniegt lūgumrakstus, tos nosūta Eiropas Parlamenta priekšsēdētājam (LESD 227. pants).

EIROPAS PILSONU INICIATĪVA (SK. [4.1.5.](#))

Parlaments Lūgumrakstu komitejas vadībā rīko sanāksmi, lai uzklautu tos, kas iesnieguši Līgumam atbilstošas Eiropas pilsoņu iniciatīvas. Parlaments un Padome 2019. gada 17. aprīlī oficiāli pieņēma [Regulu \(ES\) 2019/788 par Eiropas pilsoņu iniciatīvu](#), un šī regula stājas spēkā 2020. gada 1. janvārī.

OMBUDA IECELŠANA

Saskaņā ar Lisabonas līgumu Eiropas Parlaments ievēlē Eiropas ombudu (LESD 228. pants) (sk. [1.3.16.](#)).

Eeva Pavy
04/2024

1.3.3. EIROPAS PARLAMENTS: STRUKTŪRA UN DARBĪBA

Eiropas Parlamenta organizatorisko struktūru un darbības kārtību nosaka tā Reglaments. Parlamenta darbu vada tā politiskās struktūras, komitejas, delegācijas un politiskās grupas.

JURIDISKAIS PAMATS

- Līguma par Eiropas Savienību (LES) 14. pants un Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 223., 224., 226., 229., 231. un 232. pants;
- [Eiropas Parlamenta Reglaments](#).

SASTĀVS UN SADALĪJUMS

Vispārīgie noteikumi par Eiropas Parlamenta sastāvu ir izklāstīti Līguma par Eiropas Savienību 14. panta 2. punktā, kurā noteikts, ka Eiropadome pēc Parlamenta iniciatīvas un ar tā piekrišanu vienprātīgi pieņem lēmumu par sastāva noteikšanu. Tajā arī norādīts, ka Parlamentu veido ne vairāk kā 751 ES pilsoņu pārstāvis (750 deputāti un priekšsēdētājs). Turklāt pilsoņu pārstāvība ir līdzsvaroti proporcionāla, ar minimālo sliekšni seši Parlamenta locekļi dalībvalstij. Nevienai dalībvalstij nevar būt vairāk par 96 vietām.

Līdzsvarotās proporcionalitātes jēdziens nozīmē to, ka, lai gan kopējo vietu skaitu piešķir, pamatojoties uz dalībvalstu iedzīvotāju skaitu, dalībvalstis ar lielāku iedzīvotāju skaitu piekrīt mazākai pārstāvībai, lai dalībvalstīm ar mazāku iedzīvotāju skaitu pārstāvība būtu lielāka: jo lielāka ir valsts, jo mazāks tās deputātu vietu skaits attiecībā pret iedzīvotāju skaitu. Šis princips ir sīkāk precizēts vairākos turpmākos Eiropadomes lēmumos, kas pieņemti saskaņā ar LES 14. panta 2. punktu kopš Lisabonas līguma stāšanās spēkā.

Nākamās Eiropas vēlēšanas notiks 2024. gada 6.–9. jūnijā. Pēc Parlamenta 2023. gada 15. jūnija normatīvās rezolūcijas par Eiropas Parlamenta sastāvu Eiropadome 2023. gada 22. septembrī pieņēma lēmumu par Parlamenta sastāvu, palielinot kopējo vietu skaitu Parlamentā no 705 līdz 720 vietām. No katras dalībvalsts tiks ievēlēts šāds Eiropas Parlamenta deputātu skaits:

Beļģija	22
Bulgārija	17
Čehijas Republika	21
Dānija	15
Vācija	96
Igaunija	7
Īrija	14
Grieķija	21
Spānija	61

Francija	81
Horvātija	12
Itālija	76
Kipra	6
Latvija	9
Lietuva	11
Luksemburga	6
Ungārija	21
Malta	6
Nīderlande	31
Austrija	20
Polija	53
Portugāle	21
Rumānija	33
Slovēnija	9
Slovākija	15
Somija	15
Zviedrija	21

Pēc katrām vēlēšanām Eiropas Parlamentam jāsanāk kopā, neprasot sasaukšanu, pirmajā otrdienā pēc tam, kad apritējis viens mēnesis pēc vēlēšanām ([1976. gada 20. septembra Akts](#)). Saskaņā ar LESD 229. panta 1. punktu Eiropas Parlamentam arī bez īpaša paziņojuma jāsanāk ik marta otrajā otrdienā.

ORGANIZĀCIJA

A. Priekšsēdētājs

Saskaņā ar Reglamentu Parlamenta priekšsēdētāju ievēlē no Parlamenta deputātu vidus uz atjaunojamu divarpus gadu pilnvaru termiņu (19. pants). Priekšsēdētājs pārstāv Parlamentu ārējās attiecībās un attiecībās ar citām ES iestādēm. Priekšsēdētājs pārrauga debates plenārsēdēs un nodrošina Parlamenta Reglamenta ievērošanu. Katras Eiropadomes sanāksmes sākumā Eiropas Parlamenta priekšsēdētājs izklāsta Parlamenta nostāju un savu viedokli par darba kārtības punktiem un citiem jautājumiem. Pēc ES budžeta pieņemšanas Parlamentā priekšsēdētājs to paraksta, un tad budžets stājas spēkā. Eiropas Parlamenta un Eiropas Savienības Padomes priekšsēdētāji paraksta visus legīslatīvos aktus, kas ir pieņemti saskaņā ar parasto likumdošanas procedūru. Priekšsēdētāju var aizvietot viens no 14 priekšsēdētāja vietniekiem (23. pants).

B. Plenārsesija

Plenārsesija ir Eiropas Parlaments *sensu stricto*, un tās sēdes vada priekšsēdētājs. Parlaments uz plenārsesiju Strasbūrā sanāk katru mēnesi (izņemot augustā), un sesija ilgst četras dienas – no pirmdienas līdz ceturtdienai. Papildu sesijas rīko Briselē. Sesijas sīkāk iedala ikdienas sēdēs (153. pants). Deputātiem vietas plenārsēžu zālē piešķir pēc viņu politiskās piederības, no kreisās puses uz labo, vienojoties ar grupu priekšsēdētājiem. Priekšsēdētājs atklāj sēdi, nereti izsakot kādu pagodinājumu vai sakot runu par svarīgu tematu. Priekšsēdētājam palīdz 14 priekšsēdētāja vietnieki, kuri

var pārņemt sēdes vadību. Sēdēs piedalās Komisijas un Eiropas Savienības Padomes pārstāvji, lai atvieglotu sadarbību starp iestādēm lēmumu pieņemšanas procesā. Ja Parlaments to pieprasa, abu iestāžu pārstāvjus var arī aicināt sniegt paziņojumus vai pārskatu par savu darbību.

C. Politiskās struktūras

Parlamenta politiskās struktūras ir Prezidijs (24. pants – veido priekšsēdētājs un 14 priekšsēdētāja vietnieki), Priekšsēdētāju konference (26. pants – veido priekšsēdētājs un politisko grupu priekšsēdētāji), pieci kvestori (28. pants – tie atbild par deputātu administratīvajām un finanšu lietām), Komiteju priekšsēdētāju konference (29. pants) un delegāciju priekšsēdētāju konference (30. pants). Parlamenta priekšsēdētāja, priekšsēdētāja vietnieku un kvestoru, kā arī komiteju un delegāciju priekšsēdētāju amata pilnvaru laiks ir divarpus gadi (19. pants).

D. Komitejas un delegācijas

Deputāti strādā 20 komitejās, četrās apakškomitejās un 44 delegācijās (parlamentu sadarbības delegācijās, delegācijās apvienotajās parlamentārajās komitejās, parlamentārās sadarbības komitejās un daudzpusējo parlamentāro asambleju delegācijās)^[1]. Parlaments arī nosūta delegāciju dalībai Apvienotajā parlamentārajā asamblejā, kas izveidota saskaņā ar nolīgumu starp Āfrikas, Karību jūras reģiona un Klusā okeāna valstīm un Eiropas Savienību^[2]. Parlaments var izveidot arī īpašās komitejas (207. pants) vai izmeklēšanas komitejas (LESD 226. pants un Reglamenta 208. pants). Lai nodrošinātu labāku uzdevumu sadali, Parlaments 2024. gada 10. aprīlī [pieņēma](#) jaunu 207.a pantu par pagaidu likumdošanas komitejām. Jaunajā noteikumā ir paredzēts, ka tad, ja kāds jautājums ietilpst vairāk nekā trīs komiteju kompetencē un nevienas komitejas kompetence nav galvenā, Priekšsēdētāju konference, pamatojoties uz Komiteju priekšsēdētāju konferences ieteikumu, var kā pēdējo iespēju ierosināt Parlamentam izveidot pagaidu likumdošanas komiteju, kas nodarbotos ar konkrētu juridiski saistoša akta priekšlikumu vai pirmslikumdošanas posma stratēģisku dokumentu.

Saskaņā ar Reglamenta 213. pantu ikviena komiteja vai delegācija ievēlē savu biroju, ko veido priekšsēdētājs un līdz četriem priekšsēdētāja vietniekiem.

E. Politiskās grupas

Deputāti apvienojas nevis pēc to pārstāvētās valsts, bet starptautiskās grupās – atbilstoši savai politiskajai pārliecībai. Reglaments nosaka, ka politiskajā grupā jābūt deputātiem, kuri ievēlēti vismaz vienā ceturtdaļā dalībvalstu, un minimālais deputātu skaits, lai izveidotu politisko grupu, ir 23 deputāti (33. pants). Politiskās grupas rīko regulāras sanāksmes nedēļā pirms plenārsesijas un arī plenārsesijas nedēļā, grupas rīko arī seminārus, lai noteiktu savas darbības svarīgākos principus. Vairākas politiskās grupas atbilst pārnacionālām politiskajām partijām, kas darbojas ES līmenī.

F. Eiropas politiskās partijas un fondi

Parlaments sekmē Eiropas politisko partiju un fondu turpmākai attīstībai labvēlīgu vidi, tostarp pieņemot arī pamata tiesību aktus. LESD 224. pants nodrošina juridisko

[1]Deputātu skaits katrā komitejā noteikts [Eiropas Parlamenta 2020. gada 15. janvāra lēmuma par pastāvīgo komiteju skaitlisko sastāvu](#) (OV C 270, 7.7.2021., 117. lpp.) 1. punktā.

[2]Skatīt [Samoa nolīguma 90. pantu](#).

pamatu, lai saskaņā ar parasto likumdošanas procedūru varētu pieņemt noteikumus par Eiropas līmeņa politiskajām partijām un par to finansēšanu. 2003. gadā tika izveidota Eiropas politisko partiju finansēšanas sistēma, kas ļāva veidot politiskos fondus ES līmenī^[3]. Reaģējot uz zināmām ļaunprātīgām darbībām, šie noteikumi nesēn tika grozīti ar 2018. gada 3. maija [Regulu \(ES, Euratom\) 2018/673](#), lai stiprinātu Eiropas politisko partiju Eiropas dimensiju, nodrošinātu līdzekļu taisnīgāku sadali un uzlabotu izpildi.

Pašlaik pastāv šādas Eiropas politiskās partijas: Eiropas Tautas partija, Eiropas Sociālistu partija, Eiropas Liberāļu un demokrātu apvienība, Eiropas Zaļo partija, Eiropas Konservatīvo un reformistu partija, Eiropas Kreiso spēku partija, Identitātes un demokrātijas partija, Eiropas Demokrātu partija, Eiropas Brīvā apvienība un Eiropas kristiešu politiskā kustība. Pārnacionālās partijas cieši sadarbojas ar attiecīgajām Eiropas Parlamenta politiskajām grupām.

Daži no nozīmīgākajiem Eiropas politiskajiem fondiem ir: Vilfrīda Martensa Eiropas studiju centrs, Eiropas Progresīvo pētījumu fonds, Eiropas Liberālais forums, Eiropas Zaļais fonds, Eiropas Demokrātu institūts, Transform Europe un Jaunais virziens – Eiropas Reformu fonds.

2012. gada 22. novembrī Parlaments pieņēma [rezolūciju](#), kurā mudināja Eiropas politiskās partijas nominēt kandidātus Komisijas priekšsēdētāja amatam, tādējādi nostiprinot gan Parlamenta, gan Komisijas politisko leģitimitāti. Šāda kārtība tika īstenota pirms 2014. gada vēlēšanām, kad vadošos kandidātus izvirzīja pirmo reizi. Pēc šīm vēlēšanām viens no vadošajiem kandidātiem Žans Klods Junkers 2014. gada 22. oktobrī arī tika ievēlēts par Komisijas priekšsēdētāju. Parlaments [2018. gada 7. februāra lēmumā](#) par pamatnolīguma par Parlamenta un Komisijas attiecībām pārskatīšanu norādīja, ka ir gatavs noraidīt jebkuru Eiropas Komisijas priekšsēdētāja amata kandidātu, kurš pirms 2019. gada Eiropas vēlēšanām nebūs izvirzīts kā kādas Eiropas politiskās partijas vadošais kandidāts (Spitzenkandidat). Kaut arī saistībā ar 2019. gada vēlēšanām notika atteikšanās no šīs kārtības, tiek atzīts, ka vadošo kandidātu process rada plašāku platformu diskusijām starp kandidātiem, palielinot gan pārredzamību, gan Komisijas priekšsēdētāja lomas politisko leģitimitāti un veicinot ES pilsoņu iesaistīšanos un informētību šajā procesā. 2022. gada 3. maijā Parlaments pieņēma [nostāju](#) pirmajā lasījumā par vēlēšanu likuma reformu, kurā norādīja, ka vadošo kandidātu procesu varētu formalizēt ar politisku vienošanos starp Eiropas politiskajām struktūrām un ar leštāžu nolīgumu starp Parlamentu un Eiropadomi. Tajā Eiropas politiskās partijas, Eiropas vēlēšanu apvienības un Eiropas vēlēšanu organizācijas arī aicinātas izvirzīt savus kandidātus Komisijas priekšsēdētāja amatam vismaz 12 nedēļas pirms vēlēšanu dienas un norādīts, ka attiecīgajā Savienības mēroga vēlēšanu apgabala sarakstā šie kandidāti būtu iekļaujami ar pirmo kārtas numuru.

2018. gada paziņojumā par [institucionālajiem risinājumiem Eiropas Savienības darba efektivitātes uzlabošanai](#) Komisija izvirzīja ideju par pārnacionāliem sarakstiem kā soli ceļā uz ES iestāžu leģitimitātes uzlabošanu iedzīvotāju redzējumā: Eiropas mēroga vēlēšanu apgabala izveide varētu stiprināt vēlēšanu Eiropas dimensiju, jo tas dotu pilsoņiem iespēju veidot saikni ar kandidātiem visā Eiropā. Tomēr Parlaments uzskatīja,

[3] Eiropas Parlamenta un Padomes 2014. gada 22. oktobra Regula (ES, Euratom) Nr. 1141/2014 par Eiropas politisko partiju un Eiropas politisko fondu statusu un finansēšanu (OV L 317, 4.11.2014., 1. lpp.).

ka vēl nav īsti laikā izveidot transnacionālu vēlēšanu apgabalu 2019. gada Eiropas vēlēšanām, taču pauda gata vību turpināt diskusijas par šo jautājumu. Iepriekš minētajā [nostājā](#) par vēlēšanu likuma reformu Parlaments ierosināja ieviest Savienības mēroga vēlēšanu apgabala sarakstos saistošu ģeogrāfisko pārstāvību un mudināja Eiropas politiskās partijas, Eiropas vēlēšanu apvienības un citas Eiropas vēlēšanu struktūras iecelt Savienības mēroga sarakstos kandidātus no visām dalībvalstīm. Šīs vēlēšanu reformas ietvaros papildus pašreizējām 705 deputātu vietām vajadzētu izveidot vēl 28 vietas no ES mēroga vēlēšanu apgabala ievēlētajiem deputātiem, pilnībā ievērojot ģeogrāfisko un dzimumu līdzsvaru.

G. Parlamenta ģenerālsekretariāts

Eiropas Parlamenta ģenerālsekretariātu vada [ģenerālsekretārs](#), kuru ieceļ Prezidijs (234. pants). Prezidijs arī nosaka ģenerālsekretariāta struktūru un uzbūvi: to pašlaik veido 13 ģenerāldirektorāti un Juridiskais dienests. Ģenerālsekretariāta uzdevums ir koordinēt Parlamenta likumdošanas darbu un organizēt plenārsēžu un sanāksmju darbu. Turklāt tas nodrošina tehnisko, juridisko un speciālistu palīdzību parlamenta struktūrvienībām un Parlamenta deputātiem to pilnvaru īstenošanā. Ģenerālsekretariāts nodrošina visu sanāksmju mutisko tulkošanu un visu oficiālo dokumentu rakstisko tulkošanu.

DARBĪBA

Līgumi nosaka, ka Parlaments organizē savu darbību neatkarīgi. Ar deputātu vairākuma lēmumu tas pieņem savu Reglamentu (LESD 232. pants). Ja vien Līgumi neparedz citādu procedūru, Eiropas Parlaments pieņem lēmumu ar nodoto balsu vairākumu (LESD 231. pants). Parlaments nosaka plenārsesiju darba kārtību, galvenokārt iekļaujot tajā komiteju sagatavoto ziņojumu apstiprināšanu, jautājumus Komisijai un Eiropas Savienības Padomei, tematiskas un steidzamas debātes un prezidentūras paziņojumus. Komiteju sanāksmes un plenārsēdes ir atklātas, un tās tiek straumētas tiešsaistē.

ATRAŠANĀS VIETA UN DARBA VIETAS

Kopš 1981. gada 7. jūlija Parlaments ir pieņēmis vairākas rezolūcijas par tā atrašanās vietu, aicinot dalībvalstu valdības pildīt līgumos noteiktās saistības un nodrošināt iestādēm vienotu atrašanās vietu. Tā kā valstu valdības to ilgu laiku nespēj izdarīt, Parlaments pieņēma virkni lēmumu par savu darba organizāciju un darba vietām (Luksemburga, Strasbūra un Brisele). Edinburgas Eiropadomes laikā 1992. gada 11. un 12. decembrī dalībvalstu valdības panāca vienošanos par iestāžu atrašanās vietu, saskaņā ar kuru:

- Parlamenta mītnes vieta ir Strasbūra, kur jārīko 12 ikmēneša plenārsesijas, tostarp sesija, kurā pieņem lēmumu par ES ikgadējo budžetu;
- papildu plenārsesijas jārīko Briselē;
- Parlamenta komiteju sanāksmes jārīko Briselē;
- Parlamenta ģenerālsekretariātam un palīgdienestiem jāturpina darbs Luksemburgā.

Parlaments kritizēja šo lēmumu. Tomēr Eiropas Savienības Tiesa (1997. gada 1. oktobra spriedums C-345/95) apstiprināja, ka šajā lēmumā Parlamenta mītnes vieta ir noteikta atbilstoši LESD 341. pantam. Šā lēmuma būtība iekļauta Amsterdamas līgumā, Līgumiem pievienotā protokolā.

Kaut arī Parlaments kritizēja šos lēmumus, tā pienākums ir pēc Priekšsēdētāju konferences priekšlikuma izstrādāt ikgadējo plenārsesiju grafiku. Parasti Parlamentam ik gadu ir 12 četru dienu plenārsesijas Strasbūrā un sešas divu dienu plenārsesijas Briselē. Deputāti nākuši klajā ar vairākām ierosmēm, lai mazinātu nepieciešamību doties uz Strasbūru. Piemēram, 2012. gadam tika pieņemts tāds kalendārs, kurš paredzēja divas divu dienu plenārsesijas rīkot vienā un tajā pašā kalendārajā nedēļā oktobrī, tādējādi samazinot kopējo sanāksmju laiku Strasbūrā par četrām dienām. Tomēr pēc Francijas iesniegtās sūdzības Eiropas Savienības Tiesa nosprieda (Lieta C-237/11), ka ir nepieciešamas divas pilna apjoma sesijas, lai nodrošinātu atbilstību pieņemtajiem lēmumiem.

Saskaņā ar LESD 229. pantu Eiropas Parlaments var sanākt ārkārtas sesijās pēc tā deputātu vairākuma lūguma, kā arī pēc Eiropas Savienības Padomes vai pēc Komisijas lūguma. 2006. gada 18. decembrī Parlaments pirmo reizi sarīkoja papildu plenārsēdi Briselē, kas notika tieši pēc 2006. gada 14. un 15. decembra Eiropadomes tikšanās. Kopš tā laika kārtība šādas sēdes rīkot tieši pēc Eiropadomes sanāksmēm ir nostiprinājusies.

Kopš Covid-19 pandēmijas Parlaments dod iespēju deputātiem piedalīties plenārsēdēs attālināti un izmantot attālinātas balsošanas procedūras.

PARLAMENTA DEPUTĀTU DALĪJUMS PA GRUPĀM UN DALĪBVALSTĪM

Tabula ar datiem par politiskajām grupām un to sastāvu ir atrodama Parlamenta tīmekļa vietnes [īpašā sadaļā](#).

Eeva Pavy
04/2024

1.3.4. EIROPAS PARLAMENTS: VĒLĒŠANU PROCEDŪRAS

Eiropas Parlamenta vēlēšanu procedūras reglamentē gan Eiropas tiesību akti, ar kuriem nosaka visām dalībvalstīm kopīgus noteikumus, gan īpaši dalībvalstu noteikumi, kas katrā valstī ir atšķirīgi. Kopīgajos noteikumos paredz proporcionālas pārstāvības principu, noteikumus par procentu sliekšņiem un uzskaita konkrētas situācijas, kas nav savienojamas ar Eiropas Parlamenta deputāta mandātu. Daudzi citi svarīgi noteikumi, piemēram, par konkrēto vēlēšanu sistēmu, kas ir jāizmanto, un vēlēšanu apgabalu skaitu, ir noteikti dalībvalstu tiesību aktos.

JURIDISKAIS PAMATS

- [Līguma par Eiropas Savienību](#) (LES) 14. pants;
- [Līguma par Eiropas Savienības darbību](#) (LESD) 20., 22. un 223. pants un Pamattiesību hartas 39. pants;
- [1976. gada 20. septembra Akts](#) par Asamblejas pārstāvju ievēlšanu tiešās vispārējās vēlēšanās, kurā jaunākie grozījumi izdarīti ar Padomes 2018. gada 13. jūlija [Lēmumu \(ES, Euratom\) 2018/994](#).

KOPĪGIE NOTEIKUMI

A. Principi

Dibināšanas līgumos ([1.1.1.](#)) paredzēja, ka Eiropas Parlamenta deputātus sākotnēji izraudzīsies dalībvalstu parlamenti, tomēr tika paredzēts arī noteikums par viņu ievēlšanu tiešās vispārējās vēlēšanās. Padome šo noteikumu īstenoja pirms pirmajām tiešajām vēlēšanām 1979. gadā ar 1976. gada 20. septembra Aktu par Eiropas Parlamenta pārstāvju ievēlšanu vispārējās tiešās vēlēšanās (1976. gada Vēlēšanu akts). Tas būtiski mainīja Eiropas Parlamenta institucionālo stāvokli un ir demokrātiskākas Eiropas Savienības pamatdokuments.

Ar Māstrihtas līgumu ([1.1.3.](#)) 1992. gadā paredzēja, ka šīs vēlēšanas ir jārīko saskaņā ar vienotu procedūru, kuras priekšlikums ir jāizstrādā Eiropas Parlamentam, savukārt Padomē ir jāpanāk vienprātīgs apstiprinājums. Taču, tā kā Padome nespēja vienoties ne par vienu no priekšlikumiem, ar Amsterdamas līgumu paredzēja iespēju pieņemt vairākus vienotos principus. Ar [Padomes 2002. gada 25. jūnija un 23. septembra Lēmumu 2002/772/EK, Euratom](#), ar ko groza 1976. gada Vēlēšanu aktu, attiecīgi ieviesa proporcionālas pārstāvības principu, kā arī nosacījumus par valsts un Eiropas mandāta nesavienojamību.

Jaunākie grozījumi 1976. gada Vēlēšanu aktā tika pieņemti ar [Padomes 2018. gada 13. jūlija Lēmumu \(ES, Euratom\) 2018/994](#), kurā iekļauti noteikumi par iespēju izmantot dažādas balsošanas metodes (iepriekšēja balsošana, elektroniskā balsošana, balsošana internetā un balsošana pa pastu), par minimālajiem sliekšņiem, par personas datu aizsardzību, par to, ka valstu tiesību aktos ir jāparedz sankcijas par divkāršu

balsošanu, par balsošanu trešās valstīs un par iespēju vēlēšanu zīmēs darīt pamanāmas Eiropas politiskās partijas.

Līdz ar Lisabonas līgumu ([1.1.5.](#)) tiesības balsot un tiesības kandidēt iegūst pamattiesību statusu (Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 39. pants).

B. Piemērošana: kopējie spēkā esošie noteikumi

1. Ārvalstnieku tiesības balsot un kandidēt vēlēšanās

Saskaņā ar LESD 22. panta 2. punktu "ikvienam Savienības pilsonim, kas dzīvo kādā dalībvalstī, bet nav tās pilsonis, ir tiesības balsot un kandidēt Eiropas Parlamenta vēlēšanās šajā dalībvalstī". Kārtība šo tiesību īstenošanai tika noteikta ar 6. pantu [Padomes Direktīvā 93/109/EK](#), kurā jaunākie grozījumi izdarīti ar [Padomes Direktīvu 2013/1/ES](#), nosakot, ka "ikviens Savienības pilsonis, kas dzīvo dalībvalstī, kuras pilsonis tas nav, un kam ar atsevišķu tiesas nolēmumu vai administratīvu lēmumu ar noteikumu, ka pēdējam var piemērot tiesiskās aizsardzības līdzekļus, saskaņā ar dzīvesvietas dalībvalsts vai piederības dalībvalsts tiesību aktiem ir atņemtas tiesības kandidēt, nevar izmantot šīs tiesības Eiropas Parlamenta vēlēšanās dzīvesvietas dalībvalstī".

2. Vēlēšanu sistēma

Saskaņā ar grozīto 1976. gada Vēlēšanu aktu Eiropas vēlēšanām ir jābūt balstītām uz proporcionālu pārstāvību un jāizmanto vai nu sarakstu sistēma, vai arī atsevišķa pārdalāmu balsu sistēma. Dalībvalstis var arī atļaut balsošanu, kuras pamatā ir atvērto sarakstu sistēma.

Papildus brīvprātīgam minimālajam sliekšnim deputātu vietu sadalījumam, kas var būt līdz 5 % no valsts līmenī nodotajām derīgajām balsīm, jaunākie grozījumi 1976. gada Vēlēšanu aktā, kas pieņemti ar [Padomes Lēmumu \(ES, Euratom\) 2018/994](#), dalībvalstīs, kurās izmanto sarakstu sistēmu, nosaka minimālo sliekšni deputātu vietu sadalījumam vēlēšanu apgabaliem, kuros ir vairāk nekā 35 deputātu vietas, un šis sliekšnis nav zemāks par 2 % un nepārsniedz 5 % attiecīgajā vēlēšanu apgabalā (tostarp dalībvalstī ar vienu vēlēšanu apgabalu). Dalībvalstis veic nepieciešamos pasākumus, lai izpildītu šo pienākumu ne vēlāk kā līdz 2024. gada vēlēšanām.

Saskaņā ar minēto lēmumu dalībvalstis var arī paredzēt iespēju vēlēšanās balsot iepriekš, balsot pa pastu un balsot elektroniski un internetā. Šādā gadījumā tām jānodrošina rezultātu uzticamība, balsojuma aizklātums un personas datu aizsardzība.

3. Nesavienojamība

Saskaņā ar 7. pantu 1976. gada Vēlēšanu aktā, kas grozīts ar Padomes [Lēmumu 2002/772/EK, Euratom](#), Eiropas Parlamenta deputāta amats nav savienojams ar dalībvalsts valdības locekļa, Komisijas locekļa, Eiropas Savienības Tiesas tiesneša, ģenerāladvokāta un sekretāra, Revīzijas palātas locekļa, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas locekļa amatu, tādu komiteju un citu struktūru locekļa amatu, kas saskaņā ar Līgumiem izveidotas, lai pārvaldītu Savienības fondus vai veiktu pastāvīgus tiešus administratīvos uzdevumus, Eiropas Investīciju bankas Direktoru padomes, Pārvaldības komitejas vai personāldaļas darbinieka amatu un ar Eiropas Savienības institūciju vai ar tām saistīto specializēto struktūru ierēdņa vai darbinieka amatu. Papildu noteikumi par nesavienojamību turpina attiekties uz Eiropas Reģionu komitejas locekļiem (pievienoti 1997. gadā), Eiropas Centrālās bankas Direktoru

valdes locekļiem, Eiropas Savienības ombudu un, pats būtiskākais, dalībvalstu parlamenta deputātiem (pievienoti 2002. gadā).

KĀRTĪBA, KO NOSAKA DALĪBVALSTU NOTEIKUMI

Papildus šiem kopīgajiem noteikumiem vēlēšanu kārtību reglamentē arī dalībvalstu noteikumi, kas var būt ļoti atšķirīgi; vēlēšanu sistēma tāpēc ir uzskatāma par polimorfu vēlēšanu sistēmu.

A. Vēlēšanu sistēma un sliekšņi

Visām dalībvalstīm ir jāizmanto proporcionālas pārstāvības sistēma. Papildus brīvprātīgam sliekšnim deputātu vietu sadalījumam, kas var būt līdz 5 % valsts līmenī, ar [Padomes Lēmumu \(ES, Euratom\) 2018/994](#) tika noteikts minimālais sliekšnis, kas nav zemāks par 2 % un nepārsniedz 5 %, deputātu vietu sadalījumam vēlēšanu apgabalos (tostarp dalībvalstī ar vienu vēlēšanu apgabalu), kuros ir vairāk nekā 35 deputātu vietas. Šī prasība jāizpilda, vēlākais, līdz 2024. gada Eiropas vēlēšanām.

Šobrīd sliekšņus piemēro šādas dalībvalstis: Beļģija, Čehija, Francija, Horvātija, Latvija, Lietuva, Polija, Rumānija, Slovākija un Ungārija (5 %); Austrija, Itālija un Zviedrija (4 %), Grieķija (3 %) un Kipra (1,8 %). Pārējās dalībvalstis sliekšni nepiemēro, lai gan Vācija to mēģināja darīt, bet divos attiecīgi [2011.](#) un [2014.](#) gada lēmumos Vācijas Konstitucionālā tiesa atzina, ka spēkā esošais sliekšnis attiecībā uz ES vēlēšanām (kas vispirms bija 5 %, bet pēc tam – 3 %) neatbilst valsts konstitūcijai.

B. Vēlēšanu apgabalu robežas

Eiropas vēlēšanās gandrīz visas dalībvalstis piemēro kārtību, ka visa valsts ir viens vēlēšanu apgabals. Tomēr četras dalībvalstis (Beļģija, Īrija, Itālija un Polija) savu teritoriju ir sadalījušas vairākos reģionālos vēlēšanu apgabalos.

C. Tiesības balsot

Lielākajā daļā dalībvalstu vēlēšanās var piedalīties no 18 gadu vecuma, izņemot Austriju, Beļģiju, Maltu un Vāciju, kur tas iespējams no 16 gadu vecuma, un Grieķiju – no 17 gadiem.

Četrās dalībvalstīs (Beļģijā, Bulgārijā, Grieķijā un Luksemburgā) balsošana ir obligāta – pienākums balsot attiecas gan uz valstspiederīgajiem, gan uz reģistrētiem ES pilsoņiem, kas nav attiecīgās valsts pilsoņi.

1. Ārvalstnieku tiesības balsot dzīvesvietas valstī

Savienības pilsoņiem, kuri dzīvo kādā dalībvalstī, bet nav tās pilsoņi, ir tiesības balsot Eiropas Parlamenta vēlēšanās šajā dalībvalstī saskaņā ar tādiem pašiem nosacījumiem kā šīs valsts pilsoņiem (LESD 22. pants). Tomēr jēdziens "dzīvesvieta" dažādu dalībvalstu vēlēšanu sistēmās tiek skaidrots atšķirīgi. Dažās valstīs (Francijā, Igaunijā, Polijā, Rumānijā, Slovēnijā un Vācijā) ir noteikts, ka vēlētajiem vēlēšanu teritorijā ir jābūt pastāvīgai vai pamata dzīvesvietai vai ka viņiem ir pastāvīgi jāuzturas šajā vēlēšanu teritorijā (Dānijā, Grieķijā, Īrijā, Kiprā, Luksemburgā, Slovākijā un Zviedrijā), vai arī attiecīgajiem vēlētajiem ir jābūt reģistrētiem iedzīvotāju reģistrā (Beļģijā un Čehijā). Lai piedalītos vēlēšanās dažās valstīs (piemēram, Kiprā), ES pilsoņiem ir jāatbilst arī prasībai par minimālo uzturēšanās laiku. Visās dalībvalstīs citu ES valstu

pilsoņiem ir jāreģistrējas balsošanai pirms vēlēšanu dienas. Reģistrācijas termiņi dažādās dalībvalstīs ir atšķirīgi.

2. Pilsoņu, kuri nedzīvo savā dalībvalstī, tiesības balsot izcelsmes valstīs

Gandrīz visas dalībvalstis dod iespēju Eiropas vēlēšanas balsot no ārvalstīm. Dažās dalībvalstīs vēlētājiem ir jāreģistrējas valsts vēlēšanu iestādēs, lai viņi būtu tiesīgi balsot no ārzemēm pa pastu vai vēstniecībā vai konsulatā. Citās dalībvalstīs balsošana pa pastu var notikt vēstniecībās vai konsulātos. Dažās dalībvalstīs tiesības balsot ārvalstīs piešķir tikai tiem pilsoņiem, kas dzīvo citā dalībvalstī (piemēram, Bulgārijā un Itālijā). Turklāt lielākā daļa dalībvalstu paredz īpašu kārtību attiecībā uz diplomātiem un militārpersonām, kas strādā ārvalstīs.

Tas, ka daži pilsoņi var balsot gan uzņēmējā valstī, gan kā valstspiederīgie savā izcelsmes valstī, varētu izraisīt iespēju rīkoties ļaunprātīgi, piemēram, balsot divkārt, kas ir noziedzīgs nodarījums dažās dalībvalstīs. Šajā sakarībā jaunākie grozījumi 1976. gada Vēlēšanu aktā, kas pieņemti ar [Padomes Lēmumu \(ES, Euratom\) 2018/994](#), paredz dalībvalstu pienākumu nodrošināt, lai par divkārtu balsošanu Eiropas Parlamenta vēlēšanās tiktu piemēroti efektīvi, samērīgi un atturoši sodi.

D. Tiesības kandidēt vēlēšanās

Tiesības kandidēt Eiropas Parlamenta vēlēšanās citā dzīvesvietas dalībvalstī izriet arī no nediskriminācijas principa, kas aizliedz diskrimināciju starp pilsoņiem un nepilsoņiem, un izriet no tiesībām brīvi pārvietoties un uzturēties Eiropas Savienībā. Jebkurai personai, kas ir Savienības pilsonis un nav dzīvesvietas dalībvalsts pilsonis, bet atbilst tiem pašiem nosacījumiem attiecībā uz tiesībām kandidēt, ko šī valsts ar likumu izvirza saviem pilsoņiem, ir tiesības kandidēt Eiropas Parlamenta vēlēšanās dzīvesvietas dalībvalstī, ja vien šīs tiesības tai nav īpaši liegtas ([Padomes Direktīvas 93/109/EK](#) 3. pants).

Attiecībā uz kandidēšanu nosacījumi katrā dalībvalstī ir atšķirīgi, taču visām kopīga ir viena prasība – proti, par dalībvalsts pilsonību. Neviena persona nevar vienās un tajās pašās vēlēšanās kandidēt vairāk nekā vienā dalībvalstī ([Padomes Direktīvas 93/109/EK](#) 4. pants). Vairākumā dalībvalstu minimālais vecums, no kura drīkst kandidēt vēlēšanās, ir 18 gadi, izņemot Beļģiju, Bulgāriju, Čehiju, Igauniju, Īriju, Kipru, Latviju, Lietuvu, Poliju un Slovākiju (21 gads), Rumāniju (23 gadi) un Grieķiju un Itāliju (25 gadi).

E. Kandidātu izvirzīšana

Dažās dalībvalstīs kandidatūras var izvirzīt tikai politiskās partijas un politiskās organizācijas. Visās pārējās dalībvalstīs kandidātu sarakstus drīkst iesniegt, ja tos apstiprina noteikts skaits parakstu vai vēlētāju, un dažos gadījumos ir nepieciešama arī drošības nauda.

[Eiropadomes 2018. gada 28. jūnija Lēmumā \(ES\) 2018/937](#), ar ko nosaka Eiropas Parlamenta sastāvu, ir paredzēta kārtība, kā aizpilda LES 14. panta 2. punktā paredzētās vietas Eiropas Parlamentā, piemērojot līdzsvarotas proporcionalitātes principu ([1.3.3.](#)).

F. Vēlēšanu datumi

Saskaņā ar 1976. gada Vēlēšanu akta 10. un 11. pantu Eiropas Parlamenta vēlēšanas notiek vienā un tajā pašā periodā, kas sākas ceturtdienas rītā un beidzas svētdienā, bet

precīzu dienu un laiku nosaka katra dalībvalsts. 1976. gadā Padome pēc apspriešanās ar Eiropas Parlamentu ar vienprātīgu lēmumu noteica vēlēšanu periodu pirmajām vēlēšanām 1979. gadā. Turpmākās vēlēšanas kopš 1979. gada notika Vēlēšanu akta ([1.3.1.](#)) 5. pantā minētā piecu gadu perioda pēdējā gada attiecīgajā laikposmā.

Lai 2014. gada vēlēšanas nebūtu jārīko Vasarsvētku brīvdienās, Padome ar 2013. gada 14. jūnija lēmumu sākotnēji jūnijā paredzētos vēlēšanu datumus pārcēla uz 22.–25. maiju, izmantojot šādu 11. panta noteikumu: “Ja šajā laika periodā (..) nav iespējams sarīkot vēlēšanas, Padome, apspriedusies ar Eiropas Parlamentu, ar vienprātīgu lēmumu vismaz vienu gadu pirms 5. pantā minētā piecu gadu termiņa beigām nosaka vēlēšanu periodu, kas nav vairāk kā divus mēnešus pirms vai vienu mēnesi pēc perioda, kas noteikts saskaņā ar šā punkta iepriekšējās daļas noteikumiem.” Nākamās vēlēšanas notiek minētā piecu gadu perioda pēdējā gada attiecīgajā laikposmā (1976. gada Vēlēšanu akta 11. pants). Līdz ar to 2019. gada vēlēšanas notika no 23. līdz 26. maijam. [2024. gada Eiropas Parlamenta vēlēšanas](#) notika no 6. līdz 9. jūnijam.

G. Vēlētāju iespējas mainīt kandidātu secību sarakstos

Vairākumā dalībvalstu vēlētāji var veikt preferenciālu balsošanu, izmainot sarakstā norādīto kandidātu secību. Tomēr sešās dalībvalstīs (Francijā, Portugālē, Rumānijā, Spānijā, Ungārijā un Vācijā) saraksti ir slēgti (nav iespējama preferenciāla balsošana). Maltā un Īrijā vēlētāji sarindo kandidātus vēlamajā secībā (atsevišķi pārdalāma balss).

H. Pilnvaru laikā atbrīvoto vietu aizpildīšana

Dažās dalībvalstīs atbrīvotās vietas piešķir pirmajiem no saraksta neievēlētajiem kandidātiem (ja nepieciešams, pēc izmaiņām, lai atspoguļotu balsu skaitu, ko saņēmuši kandidāti). Citās dalībvalstīs vakantās vietas piešķir aizstājējiem un gadījumā, ja nav aizstājēju, kandidātu secība sarakstos ir izšķirošais kritērijs. Dažās citās dalībvalstīs EP deputāti ir tiesīgi atgriezties darbā Eiropas Parlamentā pēc tam, kad viņu atkāpšanās iemesls ir zaudējis aktualitāti.

EIROPAS PARLAMENTA LOMA

Kopš 20. gadsimta 60. gadiem Eiropas Parlaments vairākkārt ir pārdalījis viedokli par vēlēšanu tiesību jautājumiem, kā arī iesniedzis priekšlikumus saskaņā ar EK līguma 138. pantu (tagad LESD 223. pants). Tas, ka nav īsteni vienotas procedūras Eiropas Parlamenta ievēlēšanai, liecina, cik grūti ir saskaņot atšķirīgās dalībvalstu tradīcijas. Amsterdamas līgumā paredzētā iespēja pieņemt kopīgus principus tikai daļēji ļāva pārvarēt šīs grūtības. LESD 223. pantā noteiktais mērķis pieņemt vienotu procedūru, kurai nepieciešama Eiropas Parlamenta piekrišana, vēl nav īstenots. Parlaments pastāvīgi centās modernizēt un “eiropēizēt” kopējo vēlēšanu procedūru, un tā rezultātā 1997. gadā tika iesniegts priekšlikums par vienotu vēlēšanu procedūru; šā priekšlikuma galvenie aspekti tika iekļauti Padomes 2002. gada lēmumā. 2015. gada 11. novembrī Eiropas Parlaments pieņēma [rezolūciju](#) par Eiropas Savienības Vēlēšanu likuma reformu. Ar šo Konstitucionālo jautājumu komitejas sagatavoto likumdošanas iniciatīvu tika ierosināti grozījumi 1976. gada Vēlēšanu aktā, lai padarītu Eiropas vēlēšanas demokrātiskākas un palielinātu sabiedrības līdzdalību vēlēšanu procesā. Parlamenta ierosinātie grozījumi daļēji tika pieņemti un iekļauti Padomes 2018. gada 13. jūlija Lēmumā (ES, Euratom) 2018/994. Tomēr Padome nepiekrīta Parlamenta

priekšlikumam izveidot kopīgu vēlēšanu apgabalu un izvirzīt vadošos kandidātus Komisijas priekšsēdētāja amatam.

Ņemot vērā 2018. gada 7. februāra rezolūciju par Eiropas Parlamenta sastāvu, Parlaments nobalsoja par tā deputātu vietu skaita samazināšanu no 751 uz 705 pēc Apvienotās Karalistes izstāšanās no ES un par Brexit rezultātā atbrīvoto vietu pārdalīšanu starp tām ES valstīm, kas ir nedaudz nepietiekami pārstāvētas ([1.3.3.](#)). 2023. gada 13. septembrī Eiropas Parlaments pieņēma rezolūciju, dodot piekrišanu Eiropadomes lēmuma projektam, ar ko 2024. gada vēlēšanās vietu skaits Eiropas Parlamentā tiek palielināts no 705. līdz 720.

2012. gada 22. novembrī Eiropas Parlaments pieņēma [rezolūciju](#), kurā mudināja Eiropas politiskās partijas 2014. gada vēlēšanu kampaņā nominēt kandidātus Komisijas priekšsēdētāja amatam, tādējādi nostiprinot gan Parlamenta, gan Komisijas politisko legimitāti. Šāda kārtība tika ieviesta pirms 2014. gada vēlēšanām, un pirmo reizi vadošie kandidāti tika izvirzīti 2014. gada vēlēšanās. Visbeidzot, 2014. gada vēlēšanu rezultātā vienu no šiem kandidātiem – Žanu Klodu Junkeru – 2014. gada 22. oktobrī Eiropas Parlaments ievēlēja par Komisijas priekšsēdētāju. [2018. gada 7. februāra lēmumā](#) par pamatnolīguma par Eiropas Parlamenta un Eiropas Komisijas attiecībām pārskatīšanu Parlaments norādīja, ka ir gatavs noraidīt jebkuru Eiropas Komisijas priekšsēdētāja amata kandidātu, kurš pirms 2019. gada Eiropas vēlēšanām nebūs izvirzīts kā kādas Eiropas politiskās partijas [vadošais kandidāts](#) ("Spitzenkandidat"). Tomēr pēc 2019. gada vēlēšanām par Komisijas priekšsēdētāju ievēlēja Urzulu fon der Leienu, kura nebija vadošā kandidāte. 2023. gada 22. novembra plenārsēdē Parlaments balsoja par [priekšlikumiem grozīt Līgumus](#), tostarp par Komisijas ievēlēšanas kārtības pārskatīšanu.

2003. gadā tika izveidota Eiropas politisko partiju finansēšanas sistēma, kas paredz iespēju izveidot arī ES līmeņa politiskos fondus ([1.3.3.](#)). Regulu (EK) Nr. 2004/2003 atcēla un aizstāja ar Eiropas Parlamenta un Padomes 2014. gada 22. oktobra [Regulu \(ES, Euratom\) Nr. 1141/2014](#) par Eiropas politisko partiju un Eiropas politisko fondu statusu un finansēšanu). 2014. gada regula tika grozīta, ņemot vērā Parlamenta [2017. gada 15. jūnija rezolūciju](#) par politisko partiju un politisko fondu finansēšanu Eiropas līmenī. Šajā rezolūcijā tika norādīts uz trūkumiem attiecībā uz līdzfinansējuma līmeni un iespēju Eiropas Parlamenta deputātiem būt vairāku partiju biedriem, tādējādi cenšoties panākt, lai publiskie līdzekļi tiktu pareizi izmantoti Eiropas politisko partiju un fondu finansēšanai, kā to nosaka Eiropas Parlamenta un Padomes 2018. gada 3. maija [Regula \(ES, Euratom\) 2018/673](#).

Nesenie notikumi ir apliecinājuši iespējamus riskus vēlēšanu procesam un demokrātijai, kas var rasties no saziņas tiešsaistē (manipulācijas ar personas datiem vēlēšanu kontekstā). Lai novērstu personas datu nelikumīgu izmantošanu, pēc tam tika pieņemti jauni grozījumi 2014. gada regulā par Eiropas politisko partiju un Eiropas politisko fondu statusu un finansēšanu (Eiropas Parlamenta un Padomes 2019. gada 25. marta [Regula \(ES, Euratom\) 2019/493](#), ar ko attiecībā uz pārbaudes procedūru, kura saistīta ar personas datu aizsardzības noteikumu pārkāpumiem Eiropas Parlamenta vēlēšanu kontekstā, groza Regulu (ES, Euratom) Nr. 1141/2014). Jaunie noteikumi, par kuriem vienojās Parlaments un Padome, ir paredzēti, lai aizsargātu vēlēšanu procesu no tiešsaistes dezinformācijas kampaņām, kas ļaunprātīgi izmanto vēlēšanu personas datus, un tie ļauj piemērot finansiālas sankcijas Eiropas

politiskajām partijām un fondiem, kas apzināti ietekmē vai mēģina ietekmēt Eiropas vēlēšanu rezultātus, izmantojot datu aizsardzības noteikumu pārkāpumus.

Turklāt pēc Parlamenta 2017. gada 15. jūnija rezolūcijas par tiešsaistes platformām un digitālo vienoto tirgu, kurā tas aicināja Komisiju apsvērt iespēju pieņemt tiesību aktus nolūkā ierobežot viltus satura izplatīšanu, Komisija 2018. gada aprīlī nāca klajā ar [paziņojumu](#) "Vēršanās pret dezinformāciju tiešsaistē: Eiropas pieeja" un ierosināja ES mēroga [prakses kodeksu](#), kuru 2018. gada septembrī parakstīja trīs tiešsaistes platformas. Komisijas 2018. gada decembra ["Rīcības plāns dezinformācijas apkarošanai"](#) cita starpā mudina tiešsaistes platformas ātri un efektīvi pildīt saistības un galveno uzmanību pievērst darbībām, kas ir steidzamas saistībā ar Eiropas vēlēšanām, tostarp viltus kontu dzēšanai, automatizēto kontu jeb botu marķēšanu un sadarbībai ar faktu pārbaudītājiem un pētniekiem, lai atklātu dezinformāciju un padarītu redzamāku ar faktiem pārbaudītu saturu. Gatavojoties 2019. gada maija Eiropas vēlēšanām, Komisija aicināja trīs prakses kodeksu parakstījušas platformas [ik mēnesi ziņot](#) par veiktajiem pasākumiem nolūkā uzlabot reklāmu izvietošanas kontroli, nodrošināt politiskās un uz problēmjaudājumiem balstītās reklāmas pārredzamību un cīnīties pret viltus kontiem un botu ļaunprātīgu izmantošanu.

Parlaments 2020. gada 26. novembra [rezolūcijā](#) par Eiropas vēlēšanu izvērtēšanu ieteica izskatīt šādus jautājumus, lai uzlabotu Eiropas vēlēšanu procesu, jo īpaši darot to konferencē par Eiropas nākotni:

- jaunus attālinātās balsošanas līdzekļus iedzīvotājiem balsošanai Eiropas Parlamenta vēlēšanās īpašos vai ārkārtējos apstākļos,
- kopīgus noteikumus par kandidātu pieņemamību, priekšvēlēšanu kampaņām un finansējumu,
- saskaņotus visām dalībvalstīm paredzētus standartus par iespējām izmantot balsošanas tiesības un tiesībām tikt ievēlētam, tostarp pārdomas par minimālā vecuma cenza samazināšanu visās dalībvalstīs līdz 16 gadiem,
- noteikumus par Eiropas Parlamenta deputātu prombūtni, piemēram, grūtniecības un dzemdību atvaļinājuma, bērna kopšanas atvaļinājuma vai smagas slimības laikā.

Parlaments mudināja dalībvalstis garantēt to, ka visi balsstiesīgie iedzīvotāji, tostarp ES pilsoņi, kuri dzīvo ārpus savas izcelsmes valsts, bezpajumtnieki un ieslodzītie, kuriem šādas tiesības ir dotas saskaņā ar valsts tiesību aktiem, šīs tiesības spēj izmantot.

Pēc 2023. gada 15. jūnija ziņojuma, ko sagatavoja Izmeklēšanas komiteja "Pegasus" un līdzvērtīgas novērošanas spieģelprogrammatūras izmantošanas izmeklēšanai (PEGA komiteja), Parlaments pieņēma [ieteikumu](#), kurā aicināja Komisiju, iesaistot valstu vēlēšanu komisijas, izveidot darba grupu ar uzdevumu aizsargāt Eiropas 2024. gada vēlēšanas visā Savienībā. Tomēr Komisija uz to nav atbildējusi.

EIROPAS VĒLĒŠANU AKTA REFORMA

Ar 2022. gada 3. maija [nostāju](#) par priekšlikumu Padomes regulai par Eiropas Parlamenta deputātu ievēlēšanu tiešās vispārējās vēlēšanās Parlaments uzsāka Eiropas Vēlēšanu akta reformas procesu, cenšoties sistēmu ar 27 atsevišķu valstu vēlēšanām un to atšķirīgajiem noteikumiem pārveidot par vienotām Eiropas vēlēšanām

ar kopīgiem minimālajiem standartiem. Saskaņā ar Parlamenta ierosināto sistēmu ikvienam vēlētajam būtu divas balsis: viena, lai ievēlētu Eiropas Parlamenta deputātus valstu vēlēšanu apgabalos, un otra – lai balsotu par deputātiem no ES mēroga vēlēšanu apgabala, no kura ievēlētu papildu 28 deputātus. Dalībvalstis tiktu sadalītas trīs grupās atkarībā no to iedzīvotāju skaita, lai tādējādi šajos sarakstos garantētu ģeogrāfiskās pārstāvības līdzsvaru. Saraksti tiktu proporcionāli aizpildīti ar kandidātiem no šīm grupām. ES mēroga kandidātu sarakstus iesniegtu Eiropas vēlēšanu struktūras, piemēram, valstu politisko partiju koalīcijas un/vai valstu vēlētajū apvienības, vai Eiropas politiskās partijas.

Citi priekšlikumi paredz:

- noteikt 9. maiju par kopēju Eiropas vēlēšanu dienu;
- paredzēt tiesības kandidēt vēlēšanās ikvienam Savienības pilsonim, kurš sasniedzis 18 gadu vecumu;
- vēlēšanu apgabalos, kuros ir vairāk nekā 60 mandātu, noteikt procentuālo barjeru, kas nav zemāka par 3,5 %;
- padarīt vēlēšanas pieejamas visiem iedzīvotājiem, arī cilvēkiem ar invaliditāti, un ieviest iespēju balsot pa pastu;
- obligāti panākt dzimumu līdztiesību, šajā nolūkā izmantojot pēc t. s. rāvējslēdzēja principa veidotus sarakstus vai kvotas;
- garantēt iedzīvotājiem tiesības vēlē Eiropas Komisijas priekšsēdētāju ar tā dēvētās vadošo kandidātu ("Spitzenkandidaten") sistēmas starpniecību, šim nolūkam izmantojot kopējo ES kandidātu sarakstu.

Priekšlikumā ierosināts izveidot jaunu Eiropas Vēlēšanu iestādi, kas pārraudzītu vēlēšanu procesu un raudzītos, ka tiek ievēroti jaunie noteikumi.

Kā noteikts [LESD 223. pantā](#), Parlamenta likumdošanas iniciatīva būtu vienprātīgi jāapstiprina Padomei. Pēc tam priekšlikums atkal nonāks Parlamentā, kur tam savu piekrišanu varētu dot deputāti. Process noslēgsies ar to, ka visām dalībvalstīm tas būs jāapstiprina atbilstoši savai konstitucionālajai kārtībai. Sarunas ar Padomi sāktos, līdzko būs pieņemtas dalībvalstu nostājas.

Tiesību akta projekts pašlaik nonācis Padomē, kur to analizē Vispārējo lietu padome. Pirmās politikas debates par priekšlikumu [notika](#) 2022. gada 18. oktobrī. Dažu dalībvalstu izteiktās atrunas attiecas uz priekšlikumiem par vienotu ES vēlēšanu apgabalu, kas balstīts uz transnacionāliem sarakstiem, un priekšlikuma elementiem, kas paredz Eiropas vēlēšanās izmantotās vēlēšanu sistēmas saskaņošanu.

Pablo Abril Marti / Mariusz Maciejewski
07/2024

1.3.5. EIROPAS PARLAMENTS: ATTIECĪBAS AR DALĪBVALSTU PARLAMENTIEM

Virzība uz ciešāku Eiropas integrāciju ir mainījusi dalībvalstu parlamentu lomu. Ir izveidoti vairāki instrumenti sadarbībai starp Eiropas Parlamentu un dalībvalstu parlamentiem, lai nodrošinātu efektīvu demokrātisko ES likumdošanas procesa kontroli visos līmeņos. Šo tendenci ir pastiprinājuši ar Lisabonas līgumu ieviestie noteikumi.

JURIDISKAIS PAMATS

Līguma par Eiropas Savienību (LES) 12. pants, 1. protokols par valstu parlamentu lomu Eiropas Savienībā un 2. protokols par subsidiaritātes principa un proporcionalitātes principa piemērošanu.

MĒRĶI

A. Sadarbības pamatojums

Jau pats Eiropas integrācijas process paredz, ka kompetences, kas iepriekš bijušas dalībvalstu valdībām, tiek nodotas kopējām iestādēm, kurām ir lēmumu pieņemšanas pilnvaras, tādējādi samazinot dalībvalstu parlamentu nozīmi likumdošanā, budžeta pieņemšanā un izpildvaras kontrolē. Lai gan vairāku no valstīm uz Eiropas Savienības līmeni nodoto pienākumu saņēmēja sākotnēji bija Padome, Eiropas Parlaments pakāpeniski ir ieguvis pilnas parlamentārās funkcijas.

- Dalībvalstu parlamenti ir apzinājušies, ka efektīvāka kontrole pār valdības darbu ES lietās un ciešāka sadarbība ar Parlamentu ir iespēja palielināt ietekmi ES politikas izstrādē un vienlaikus nodrošināt ES attīstību atbilstoši demokrātijas principiem.
- Savukārt Parlaments kopumā uzskata, ka ciešas attiecības ar dalībvalstu parlamentiem palīdzētu stiprināt tā legitimitāti un tuvināt ES pilsoņiem.

B. Sadarbības aspekta attīstība

Eiropas integrācijas gaitā dalībvalstu parlamentu loma sākotnēji samazinājās: ES pilnvaras palielinājās un kompetences joma paplašinājās, kamēr Padomē par normu ir kļuvis vairākuma balsojums un ir pieaugušas arī Parlamenta likumdošanas pilnvaras.

Līdz 1979. gadam Parlaments un dalībvalstu parlamenti bija organiski saistīti, jo deputātus izraudzījās no dalībvalstu parlamentu deputātu vidus. Pārejot uz Parlamenta ievēlšanu tiešās vēlēšanās, šīs saites zuda, un aptuveni desmit gadus attiecību faktiski nebija. Nepieciešamība tās atjaunot kļuva acīmredzama 1989. gadā, kad tika nodibināti kontakti un parādījās mēģinājumi atjaunot sākotnējās organiskās saites. To veicināja Māstrihtas līgums, jo tajā bija iekļautas divas deklarācijas par šo jautājumu (Nr. 13. un Nr. 14.), kuras it īpaši paredz:

- pienācīgi atzīt dalībvalstu parlamentu iesaistīšanos Eiropas Savienības darbībā (attiecīgo valstu valdībām "laikus" jāinformē dalībvalstu parlamenti par ES

likumdošanas priekšlikumiem un vajadzības gadījumā jāorganizē kopīgas konferences);

- Parlamentam ciešāk sadarboties ar dalībvalstu parlamentiem, sistemātiskāk organizējot saziņu, apmainīties ar informāciju, organizēt regulāras sanāksmes un pēc iespējas sniegt savstarpēju nodrošinājumu.

Turklāt dalībvalstu parlamenti pakāpeniski ieguva kontroles pilnvaras pār valdību darbībām Eiropas lietās, to panākot ar konstitucionālām reformām, valdības saistībām, pašu parlamentu darbības metožu izmaiņām un ar dažu dalībvalstu konstitucionālo tiesu interpretētajiem valsts konstitucionālajiem noteikumiem. Dalībvalstu parlamentu ES lietu komitejām sadarbībā ar Parlamentu šajās norisēs bija būtiska loma.

Amsterdamas līgumam pievienotais protokols par dalībvalstu parlamentu lomu mudināja dalībvalstu parlamentus vairāk iesaistīties ES darbībās un pieprasīja nekavējoties tiem pārsūtīt apspriežu dokumentus un priekšlikumus, lai dalībvalstu parlamenti tos varētu izskatīt pirms lēmuma pieņemšanas Padomē. Valstu parlamentiem bija svarīga loma Konventa par Eiropas nākotni debatēs (1.1.4.), un tie bija apspriežu temats vienā no 11 darba grupām. Komisija 2006. gada maijā piekrita pārsūtīt visus jaunus priekšlikumus un apspriežu dokumentus dalībvalstu parlamentiem. Līdz ar Lisabonas līgumu šis "politiskais dialogs" ir kļuvis par Komisijas juridisku pienākumu. Līgums par Eiropas Savienības darbību (LESD) valstu parlamentiem nodrošina tiesības uz plašāku informāciju no ES iestādēm, kurām ir pienākums nosūtīt visus tiesību aktu projektus un pieteikumus pievienoties Eiropas Savienībai. Ar Lisabonas līgumu dalībvalstu parlamentu loma tika vēl vairāk pastiprināta, iesaistot tos Līgumu pārskatīšanas procedūrās, kā arī novērtēšanas mehānismos attiecībā uz ES politikas īstenošanu brīvības, drošības un tiesiskuma jomā. Ar to tika arī oficiāli paredzēta dalībvalstu parlamentu un Parlamenta sadarbība saskaņā ar Protokolu par valstu parlamentu lomu Eiropas Savienībā.

Turklāt ar Lisabonas līgumu tika ievērojami palielināta valstu parlamentu loma ES likumdošanas procesā, ieviešot agrīnās brīdināšanas mehānismu (EWM), proti, sistēmu, kas ļauj dalībvalstu parlamentiem pārraudzīt, kā likumdošanas priekšlikumos tiek respektēts subsidiaritātes princips (Protokols Nr. 1 par valstu parlamentu lomu Eiropas Savienībā un Protokols Nr. 2 par subsidiaritātes principa un proporcionalitātes principa piemērošanu). Astoņu nedēļu laikā pēc tiesību akta priekšlikuma nosūtīšanas dalībvalstu parlamenti var nosūtīt Eiropas Parlamenta, Padomes un Komisijas priekšsēdētājiem argumentētu atzinumu, norādot, kāpēc viņi uzskata, ka attiecīgais projekts neatbilst subsidiaritātes principam. Tiesību aktu priekšlikumi var tikt bloķēti, ja vairums parlamentu par to panāk konsensu. Taču galīgais lēmums jāpieņem likumdevējām iestādēm (Eiropas Parlamentam un Padomei) (1.2.2.). Kopš Lisabonas līguma stāšanās spēkā šis mehānisms ir izmantots trīs reizes – 2012. gada maijā attiecībā uz [priekšlikumu Padomes regulai par to, kā īstenojamas tiesības uz kolektīvu rīcību saistībā ar brīvību veikt uzņēmējdarbību un pakalpojumu sniegšanas brīvību \("Monti II"\)](#)^[1], 2013. gada oktobrī attiecībā uz [priekšlikumu Padomes regulai par Eiropas Prokuratūras izveidi](#)^[2] un 2016. gada maijā attiecībā uz [priekšlikumu pārskatīt direktīvu par darba ņēmēju norīkošanu darbā](#)^[3]. Valstu parlamenti var

[1]COM(2012)0130.

[2]COM(2013)0534.

[3]COM(2016)0128.

paust bažas par subsidiaritāti un uzsākt oranžās kartītes un dzeltenās kartītes procedūras, ja ir sasniegtas vajadzīgās robežvērtības. Šī subsidiaritātes pārbaude ir dalībvalstu parlamentu ekskluzīvā kompetencē. Reģionālo parlamentu loma šajā procedūrā ir šādi izklāstīta 2. protokola 6. pantā: "Ikviens valsts parlaments vai ikviena valsts parlamenta palāta vajadzības gadījumā apspriežas ar reģionālajiem parlamentiem, kuriem ir likumdošanas pilnvaras." Tādējādi tiešie iesniegumi, kas saņemti no reģionālajiem parlamentiem, saskaņā ar Līgumiem netiek uzskatīti par valstu parlamentu iesniegumiem attiecībā uz subsidiaritāti. To viedokļi būtu jādara zināmi ar dalībvalstu parlamentu starpniecību. Tomēr, kad Eiropas Parlaments saņem iesniegumu no reģionāla parlamenta, to informatīvos nolūkos nosūta attiecīgajiem dienestiem, tostarp par attiecīgo jautājumu atbildīgajai komitejai, Reģionālās attīstības komitejai kā komitejai, kas atbild par attiecībām ar reģionālajām iestādēm, un pētniecības un dokumentācijas dienestiem. Līgumā ietverti arī jauni panti, kuros skaidrota dalībvalstu parlamentu loma ES institucionālajā uzbūvē (LES 10. un 12. pants).

Pēc ES valstu parādu krīzes sākuma 2010. gada martā eurozonas valstu parlamentu loma glābšanas tiesību aktu ratifikācijā un pārskatīšanā ir parādījusi, cik nozīmīga ir cieša sadarbība un pastāvīga informācijas apmaiņa starp dalībvalstu parlamentiem un Parlamentu. Līguma par stabilitāti, koordināciju un pārvaldību ekonomiskajā un monetārajā savienībā, kurš stājās spēkā 2013. gada janvārī, 13. pantā ir paredzēta konkrēta sadarbība starp valstu parlamentiem un Parlamentu parlamentārajā kontrolē ekonomikas un finanšu pārvaldības jomā.

SASNIEGUMI: SADARBĪBAS INSTRUMENTI

A. Eiropas Savienības parlamentāro asambleju priekšsēdētāju konferences

Pēc 1963. un 1973. gadā notikušajām tikšanās reizēm šādas konferences tiek rīkotas regulāri kopš 1981. gada. Sākotnēji tās notika ik pēc diviem gadiem, un tajās piedalījās dalībvalstu parlamentu priekšsēdētāji un Parlamenta priekšsēdētājs. Tās sagatavo ģenerālsekretāru sanāksmēs, un tajās apspriež konkrētus valstu parlamentu un Parlamenta sadarbības jautājumus. Pēdējos gados parlamentu priekšsēdētāji šādā veidā ir tikušies katru gadu. Kopš 1995. gada Parlaments ir uzturējis ciešas attiecības ar asociēto valstu un pievienošanās kandidātvalstu parlamentiem. Parlamenta priekšsēdētājs un šo valstu parlamentu priekšsēdētāji ir regulāri tikušies, lai apspriestu pievienošanās stratēģijas un citus aktuālus jautājumus.

B. Eiropas Parlamentārās pētniecības un dokumentācijas centrs (ECPRD)

"Lielajā Vīnes konferencē" 1977. gadā tika izveidots Eiropas Parlamentārās pētniecības un dokumentācijas centrs. Centrs ir dokumentēšanas un izpētes pakalpojumu tīkls, kurā notiek cieša sadarbība ar mērķi atvieglot piekļuvi informācijai (tostarp dalībvalstu un Eiropas datubāzēm) un koordinēt pētniecību, lai novērstu divkāršu darbu. Centrs nodrošina pētījumu centralizāciju un izplatīšanu un ir izveidojis tīmekļa vietni, lai uzlabotu informācijas apmaiņu. Tā reģistrs palīdz pilnveidot saziņu starp dalībvalstu parlamentu dažādiem pētniecības departamentiem. Šo centru kopīgi vada Parlaments un Eiropas Padomes Parlamentārā asambleja. Tajā piedalās parlamenti no Eiropas Savienības un Eiropas Padomes dalībvalstīm, un tā pakalpojumus var izmantot arī

to valstu parlamenti, kurām ir novērotāja statuss Eiropas Padomes Parlamentārajā asamblejā.

C. Kopienas parlamentu konference

Ideja par šādu konferenci īstenojās 1990. gadā Romā ar nosaukumu "Eiropas izbraukuma sanāksmes". Šo sanāksmju tēma bija "Kopienas nākotne – priekšlikumu par Ekonomikas un monetāro savienību un Politisko savienību ietekme uz Kopienas un dalībvalstīm un, konkrētāk, dalībvalstu parlamentu un Eiropas Parlamenta loma", un tajās piedalījās 258 dalībnieki – 173 no dalībvalstu parlamenti un 85 no Parlamenta. Šī iniciatīva netika turpināta.

D. Eiropas Savienības valstu parlamentu Eiropas lietu komiteju konference (COSAC)

Šādas konferences rīkošanu sākotnēji ierosināja Francijas Nacionālās asamblejas priekšsēdētājs, un kopš 1989. gada sanāksmes notiek reizi pusgadā, un tajās piedalās dalībvalstu parlamentu par ES jautājumiem atbildīgās komitejas, kā arī Eiropas Parlamenta deputāti. Tās sanāksmēs katru parlamentu pārstāv seši deputāti. Konferenci rīko ES prezidējošais valsts parlaments, un to kopīgi sagatavo Parlaments un prezidentūras trijotnes valsts parlamenti; katrā konferencē apspriež Eiropas integrācijas svarīgākās tēmas. COSAC nav lēmējinstītūcija, bet gan konsultatīva un koordinējoša parlamentāra struktūra, kas lēmumus pieņem pēc vienprātības principa. Protokolā par dalībvalstu parlamentu lomu Eiropas Savienībā ir īpaši noteikts, ka COSAC var dot jebkādu ieguldījumu, ko tā uzskata par piemērotu ES iestāžu interesēm. Tomēr COSAC lēmumi nekādā ziņā nav saistoši dalībvalstu parlamenti, kā arī nekādā veidā neietekmē to nostāju.

COSAC sanāksmēs tiekas valstu parlamentu delegācijas, kas veido interešu grupas Eiropas lietu jautājumos; tādējādi dalībvalstu parlamentu deputātiem ir iespēja apspriesties ar ES iestāžu pārstāvjiem. Piemēram, [COSAC sanāksme](#), ko 2024. gada martā Briselē rīkoja Padomes prezidentvalsts Beļģija, ietvēra paneldiskusijas par dzimumpolitiku, stratēģisko autonomiju un tiesiskuma un demokrātijas stāvokli ES. Pēdējā minētā paneldiskusija ietvēra jautājumu un atbilžu apmaiņu, kurā piedalījās deputāti un Eiropas Savienības Tiesas priekšsēdētājs Koen Lenaerts, kurš uzsvēra īpašo pienākumu aizsargāt brīvas vēlēšanas, preses brīvību un dalībvalstu solidaritāti.

E. Apvienotās parlamentārās sanāksmes

Pēc gūtās pieredzes Eiropas Konventā gan Parlamenta, gan valstu parlamentu deputāti uzskatīja, ka būtu lietderīgi izveidot pastāvīgu politiskās sadarbības forumu, lai risinātu specifiskus jautājumus. Attiecīgi Eiropas Parlamenta un dalībvalstu parlamentu deputāti kopš 2005. gada tiekas apvienotajās parlamentārajās sanāksmēs, lai risinātu svarīgus jautājumus, kuri skar parlamentus saistībā ar ES politikas izstrādes un institucionālās attīstības procesu.

F. Citi sadarbības instrumenti

Lielākā daļa Parlamenta pastāvīgo komiteju apspriežas ar dalībvalstu atbilstīgajām struktūrām, rīkojot divpusējas vai daudzpusējas sanāksmes, kā arī priekšsēdētāju un referentu vizītes.

Saziņa starp Parlamenta politiskajām grupām un dalībvalstu parlamentu atbilstīgajām grupām ir attīstījusies dažādi atkarībā no politiskajām partijām vai valstīm.

Administratīvā sadarbība attīstās, organizējot praksi Parlamenta dienestos un ierēdņu apmaiņas. Lielākās daļas dalībvalstu parlamentu pārstāvju biroji atrodas Parlamenta ēkā, kurā atrodas Direktorāts attiecībām ar valstu parlamentiem. Arvien lielāka nozīme ir savstarpējai informācijas apmaiņai par parlamentu darbu, it īpaši par likumdošanu, galvenokārt pateicoties modernajām informācijas tehnoloģijām, piemēram, interneta datu un komunikāciju tīklam IPEX, ko uztur datu apmaiņas un komunikācijas elektroniska platforma: [ES starpparlamentu informācijas apmaiņas platforma](#).

EIROPAS PARLAMENTA LOMA

Parlaments 2018. gada 19. aprīlī pieņēma [rezolūciju par Līguma noteikumu par dalībvalstu parlamentiem īstenošanu](#)^[4], kurā norādīja, ka dalībvalstu parlamenti uzlabo un aktīvi veicina labu Eiropas Savienības konstitucionālo darbību, tādējādi nodrošinot lielāku plurālismu un demokrātisko leģitimitāti. Tas arī atzīst, ka valstu valdību pārskatbildība pret dalībvalstu parlamentiem joprojām ir "valstu parlamentu palātu lomas Eiropas Savienībā galvenais stūrakmens". Lai gan Parlaments uzsver, ka kopš Lisabonas līguma stāšanās spēkā agrīnās brīdināšanas mehānisms ir reti izmantots, tomēr uzskata, ka to varētu reformēt pašreizējā Līguma sistēmā. Šajā sakarībā tas aicina Komisiju piemērot tehniskās paziņošanas periodu, lai sniegtu papildu laiku no dienas, kad dalībvalstu parlamenti saņem tiesību aktu projektus, un dienu, kad sākas astoņu nedēļu laikposms. Turklāt Parlaments atbalsta dalībvalstu parlamentu iespēju iesniegt Komisijai konstruktīvus priekšlikumus, lai pozitīvi ietekmētu Eiropas debates un Komisijas iniciatīvas pilnvaras. Visbeidzot, tas ierosina vairākus priekšlikumus, kuru mērķis ir nostiprināt pašreizējos Parlamenta un dalībvalstu parlamentu sadarbības instrumentus.

Parlaments 2024. gada 17. janvārī pieņēma [jaunu rezolūciju](#) par Līguma noteikumu par dalībvalstu parlamentiem īstenošanu^[5]. Tajā Parlaments aicināja dalībvalstis nodrošināt, ka dalībvalstu parlamentiem ir pietiekami resursi, lai tie varētu pildīt savas konstitucionālās uzraudzības funkcijas, un ieteica valstu parlamentiem efektīvāk izmantot IPEX platformu un iesaistīt savus reģionālos parlamentus EWM ieviešanā. Parlaments arī aicināja pagarināt esošo astoņu nedēļu laikposmu, kurā dalībvalstu parlamenti var iesniegt pamatotus atzinumus, jo tas pēc būtības bija nepietiekams, lai savlaicīgi uzraudzītu subsidiaritātes principa ievērošanu. Turklāt Parlaments aicināja ieviest zaļās kartes sistēmu, saskaņā ar kuru vismaz viena trešdaļa dalībvalstu parlamentu varētu iesniegt iniciatīvas, kas "pozitīvi ietekmētu" Eiropas debates.

Katru gadu Parlamenta Direktorāts attiecībām ar valstu parlamentiem publicē gada ziņojumu par attiecībām starp Eiropas Parlamentu un ES dalībvalstu parlamentiem. Ziņojumā sniegts pārskats par visām darbībām un norisēm starpparlamentārajā sadarbībā ar valstu parlamentiem, kurā iesaistīti 39 valstu parlamenti un palātas no 27 dalībvalstīm un Eiropas Parlaments. Saskaņā ar [2022. gada ziņojumu](#) galvenie temati, kas tika apspriesti minētā gada starpparlamentārajās sanāksmēs,

[4]Eiropas Parlamenta 2018. gada 19. aprīļa rezolūcija par Līguma noteikumu par dalībvalstu parlamentiem īstenošanu, OV C 390, 18.11.2019., 121. lpp.

[5]Eiropas Parlamenta 2024. gada 17. janvāra rezolūcija par Līguma noteikumu par valstu parlamentiem īstenošanu, Pieņemtie teksti, [P9_TA\(2024\)0023](#).

bija ES drošība un ārējā darbība, reaģējot uz karu Ukrainā, atveseļošanās pēc Covid-19 pandēmijas, stāvoklis tiesiskuma jomā dalībvalstīs, Eiropas Savienības Atveseļošanas instruments NextGenerationEU un ekonomikas atveseļošanas plāni, kā arī konferences par Eiropas nākotni rezultāti.

Eva Pavy / Alexandru-George Moș
05/2024

1.3.6. EIROPADOME

Eiropadome, ko veido dalībvalstu un to valdību vadītāji, sniedz Eiropas Savienības attīstībai vajadzīgo impulsu un nosaka vispārējās politiskās pamatnostādnes. Tās loceklis bez balsstiesībām ir arī Komisijas priekšsēdētājs. Sākoties Eiropadomes sanāksmēm, to uzrunā Eiropas Parlamenta priekšsēdētājs. Lisabonas līgums Eiropadomei piešķir Savienības iestādes statusu un ievieša Eiropadomes ilgtermiņa prezidentūru.

JURIDISKAIS PAMATS

Līguma par Eiropas Savienību (LES) 13., 15., 26., 27. pants un 42. panta 2. punkts.

PRIEKŠVĒSTURE

Pašreizējā Eiropadome ir ES dalībvalstu un to valdību vadītāju augstākā līmeņa sanāksme. Pirmā šāda Eiropas augstākā līmeņa sanāksme notika 1961. gadā Parīzē, un kopš 1969. gada tās tiek rīkotas biežāk.

Eiropas augstākā līmeņa sanāksmē, kas notika 1974. gada februārī Parīzē, tika nolemts, ka turpmāk šādas valstu un valdību vadītāju sanāksmes jeb Eiropadomes sanāksmes būtu jārīko regulāri, jo tādējādi būtu iespējams izstrādāt vispārēju pieeju Eiropas integrācijas problēmām un nodrošināt pienācīgu ES darbības koordināciju.

Ar [Vienoto Eiropas aktu](#) (1986) Eiropadome pirmoreiz tika iekļauta Kopienas līgumu sistēmā, nosakot tās sastāvu un paredzot tās sanāksmes sasaukt divas reizes gadā.

Ar [Māstrihtas līgumu](#) (1992) oficiāli tika noteikta Eiropadomes loma ES institucionālajā sistēmā.

Ar Lisabonas līgumu (2009; oficiāli to sauc par Līgumu par Eiropas Savienību) Eiropadome kļuva par pilntiesīgu ES iestādi (13. pants) un tika noteikti tās uzdevumi: tā "rosina Savienības attīstību un nosaka atbilstīgus šīs attīstības vispārējos politiskos virzienus un prioritātes" (15. pants). Eiropadome un Eiropas Savienības Padome (turpmāk "Padome") ir vienojušās dalīt ES budžeta II iedaļu (Finanšu regulas 43. panta b) punkts), tāpēc vispārējais budžets sastāv tikai no 10 iedaļām, nevis 11, lai gan Eiropadome un Padome ir atsevišķas iestādes.

ORGANIZĀCIJA

Eiropadomes sanāksmes sasauc tās priekšsēdētājs, un tajās piedalās 27 dalībvalstu un to valdību vadītāji un Komisijas priekšsēdētājs (LES 15. panta 2. punkts). Tās darbā piedalās Savienības Augstais pārstāvis ārlietās un drošības politikas jautājumos. Eiropas Parlamenta priekšsēdētāju parasti uzaicina teikt runu sanāksmes atklāšanā (Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 235. panta 2. punkts).

Priekšsēdētāju uz vienreiz atjaunojamu divarpus gadu termiņu ievēlē pati Eiropadome, un priekšsēdētājs pārstāv ES pārējās pasaules priekšā. Priekšsēdētāja loma ir noteikta LES 15. pantā. Pašreizējais priekšsēdētājs Šarls Mišels pirmo pilnvaru termiņu sāka

2019. gada 1. decembrī un 2022. gada martā tika atkārtoti ievēlēts uz otro pilnvaru termiņu no 2022. gada 1. jūnija līdz 2024. gada 30. novembrim.

Parasti Eiropadome lēmumus pieņem konsensa ceļā, tomēr daudzus svarīgus lēmumus par iecelšanu amatā tā pieņem ar kvalificētu balsu vairākumu (piemēram, apstiprinot Eiropadomes priekšsēdētāju, Eiropas Komisijas priekšsēdētāja amata kandidātu, Savienības Augsto pārstāvi ārlietās un drošības politikas jautājumos un Eiropas Centrālās bankas priekšsēdētāju).

Eiropadomes sanāksmes parasti notiek vismaz četrrēiz gadā. Kopš 2008. gada, īpaši finanšu krīzes un tai sekojušās eurozonas parādu krīzes laikā, Eiropadomes sanāksmes bijušas biežākas. Pēdējā laikā Eiropadomi ļoti nodarbinājuši arī tādi jautājumi kā migrācijas plūsmas uz ES un iekšējā drošība.

2016. gadā valstu un valdību vadītāji sāka tikties "ES-27" formā, proti, nepiedaloties Apvienotajai Karalistei (AK). Pirms AK 2017. gada martā oficiāli paziņoja par izstāšanos no ES saskaņā ar LES 50. pantu, šīs sanāksmes bija neoficiālas. Pēc paziņošanas līdztekus parastajām sanāksmēm notika arī vairākas oficiālas ES-27 sanāksmes 50. panta Eiropadomes formā.

Eiropadomes locekļi tiek arī starpvaldību konferencēs (SVK): šīs dalībvalstu valdību pārstāvju konferences tiek sasauktas, lai apspriestos un vienotos par izmaiņām ES līgumos. Pirms Lisabonas līguma stāšanās spēkā 2009. gadā šī bija vienīgā līguma pārskatīšanas procedūra. Tagad to sauc par parasto pārskatīšanas procedūru. SVK, ko sasauca Eiropadomes priekšsēdētājs, par līguma grozījumiem lemj vienprātīgi.

UZDEVUMI

A. Vieta ES iestāžu sistēmā

Saskaņā ar LES 13. pantu Eiropadome ir daļa no Savienības vienotās iestāžu sistēmas. Bet tās loma ir radīt vispārējus politiskus stimulus, nevis pildīt lēmējietādes funkcijas juridiskā nozīmē. Eiropadome tikai izņēmuma gadījumos pieņem lēmumus, kas var radīt juridiskas sekas ES (sk. C sadaļas 2. punktu), bet tai ir piešķirtas vairākas lēmējietādes pilnvaras. Eiropadome patlaban ir tiesīga pieņemt saistošus aktus, kurus var apstrīdēt Eiropas Savienības Tiesā, cita starpā par bezdarbību (LESD 265. pants).

LES 7. panta 2. punkts Eiropadomei piešķir pilnvaras ierosināt procedūru par dalībvalsts tiesību apturēšanu, ja ir konstatēts nopietns ES principu pārkāpums un Eiropadome ir saņēmusi Parlamenta piekrišanu.

B. Attiecības ar pārējām iestādēm

Eiropadome pieņem lēmumus pilnīgi neatkarīgi, un tās lēmumiem parasti nav vajadzīgs nedz Komisijas ierosinājums, nedz Parlamenta iesaiste.

Taču Lisabonas līgumā ir paredzēta organizatoriska saikne ar Komisiju, jo Komisijas priekšsēdētājs ir Eiropadomes loceklis bez balsstiesībām un Savienības Augstais pārstāvis ārlietās un drošības politikas jautājumos piedalās debatēs. Turklāt Eiropadome, gatavojoties sanāksmēm, bieži vien lūdz Komisiju iesniegt tai ziņojumus. LES 15. panta 6. punkta d) apakšpunktā ir paredzēts, ka Eiropadomes priekšsēdētājs pēc katras sanāksmes sniedz ziņojumu Parlamentam. Eiropadomes priekšsēdētājs turklāt katru mēnesi tiek ar Parlamenta priekšsēdētāju un politisko grupu vadītājiem.

2011. gada februārī toreizējais priekšsēdētājs piekrita atbildēt uz rakstiskiem EP deputātu jautājumiem par viņa politisko darbību Parlamentam gan var būt arī neformāla ietekme, jo tā priekšsēdētājs piedalās Eiropadomes sanāksmēs un Eiropas radniecīgo partiju vadītāju sanāksmēs pirms Eiropadomes sasaukšanas un Parlaments pieņem rezolūcijas par Eiropadomes sanāksmju darba kārtības punktiem, šo sanāksmju rezultātiem un Eiropadomes iesniegtajiem oficiālajiem ziņojumiem.

Ar Lisabonas līgumu ir papildus izveidots jauns amats – Savienības Augstais pārstāvis ārlietās un drošības politikas jautājumos, kas Eiropadomes vārdā rosina un īsteno ārpolitikas iniciatīvas. Eiropadomes priekšsēdētājs nodrošina ES ārējo pārstāvību jautājumos, kas attiecas uz tās kopējo ārpolitiku un drošības politiku, neskarot pilnvaras, kuras piešķirtas Savienības Augstajam pārstāvim ārlietās un drošības politikas jautājumos.

C. Pilnvaras

1. Institucionālās pilnvaras

Eiropadome "rosina Savienības attīstību un nosaka šīs attīstības vispārējos politiskos virzienus un prioritātes" (LES 15. panta 1. punkts). Tā ar kvalificētu balsu vairākumu lemj arī par Padomes sastāvu un prezidentvalstu rotācijas grafiku.

2. Ārpolitika un drošības politika ([5.1.1.](#) un [5.1.2.](#))

Eiropadome nosaka kopējās ārpolitikas un drošības politikas (KĀDP) principus un vispārējās pamatnostādnes, kā arī lemj par šīs politikas īstenošanas kopējām stratēģijām (LES 26. pants). Vajadzības gadījumā Eiropadome vienprātīgi lemj par ieteikumu dalībvalstīm pakāpeniski izstrādāt kopēju ES aizsardzības politiku saskaņā ar LES 42. panta 2. punktu.

Ja dalībvalsts nopietnu ar valsts politiku saistītu iemeslu dēļ ir pret kāda lēmuma pieņemšanu, Padome ar kvalificētu balsu vairākumu var nolemt attiecīgo lietu nodot izlemt Eiropadomei ar vienprātīgi pieņemtu lēmumu (LES 31. panta 2. punkts). To pašu procedūru var izmantot arī tad, ja dalībvalstis šajā jomā nolemj izveidot ciešāku sadarbību (LES 20. pants).

Konferencē par Eiropas nākotni pieņemtajā pilsoņu ieteikumā Nr. 21 prasīts, lai ES uzlabo savu spēju pieņemt ātrus un iedarbīgus lēmumus, it īpaši – KĀDP jomā pārejot no vienprātības uz kvalificēta vairākuma balsošanu un stiprinot Savienības Augstā pārstāvja ārlietās un drošības politikas jautājumos lomu. [2022. gada 9. jūnija rezolūcijā par aicinājumu sasaukt konventu, lai grozītu Līgumus](#), Parlaments iesniedza Padomei priekšlikumus par Līgumu grozījumiem saskaņā ar parasto pārskatīšanas procedūru, kas noteikta LES 48. pantā. Viena svarīga priekšlikuma mērķis bija ļaut Padomei konkrētās jomās, piemēram, attiecībā uz sankciju pieņemšanu un ārkārtas situācijā, lēmumus pieņemt ar kvalificētu balsu vairākumu, nevis vienprātīgi. Parlamenta Konstitucionālo jautājumu komiteja gatavo ziņojumu par ES Līgumos paredzēto pārejas klauzulu īstenošanu (šīs klauzulas ļauj mainīt likumdošanas procedūru, oficiāli negrozot līgumus) un ierosina izmantot pārejas klauzulas dažās prioritārajās rīcībpolitikas jomās, piemēram, kopējā ārpolitikā un drošības politikā.

3. Ekonomikas pārvaldība un daudzgadu finanšu shēma (DFS) ([1.4.3.](#))

Kopš 2009. gada valsts parādu krīzes dēļ Eiropadomei un eurozonas samitiem ir galvenā loma pasaules banku krīzes seku risināšanā. Vairākas dalībvalstis ir saņēmušas

finansiālu atbalstu, izmantojot ad hoc vai pagaidu vienošanās, par kurām lēmuši valstu vai valdību vadītāji un kuras vēlāk ratificējušas dalībvalstis. Kopš 2012. gada finansiālais atbalsts tiek sniegts, izmantojot pastāvīgo Eiropas Stabilitātes mehānismu (ESM). Dalībvalstu valdības, aktīvi piedaloties Komisijai, Parlamentam un Eiropas Centrālajai bankai, ir sagatavojušas starptautisku līgumu – Līgumu par stabilitāti, koordināciju un pārvaldību jeb Fiskālo pakto –, kas paredz ieviest stingrāku kontroli pār dalībvalstu budžeta un sociālekonomisko politiku. Līdz ar to rodas aizvien vairāk jautājumu par Komisijas un Parlamenta lomu eurozonas ekonomikas pārvaldībā.

Eiropadomei ir arī svarīga loma Eiropas pusgadā. Tās pavasara sanāksmēs tiek sagatavotas rīcībpolitiskās vadlīnijas par makroekonomikas, nodokļu jomas un strukturālajām reformām un izaugsmi veicinošām rīcībpolitikām. Jūnija sanāksmēs Eiropadome apstiprina ieteikumus, kas sagatavoti pēc Komisijas izstrādāto valsts reformu programmu izvērtēšanas un apspriešanas Padomē.

Eiropadome arī piedalās sarunās par daudzgadu finanšu shēmu (DFS), kurās tai ir izšķiroša loma centienos panākt politisku vienošanos par tādiem nozīmīgiem DFS regulas politikas jautājumiem kā izdevumu ierobežojumi, izdevumu programmas un finansiālais nodrošinājums (resursi).

4. Policijas un tiesu iestāžu sadarbība krimināllietās ([4.2.6.](#) un [4.2.7.](#))

Pēc Padomes locekļa pieprasījuma Eiropadome lemj, vai izveidot ciešāku sadarbību ar šo jomu saistītā jautājumā (LES 20. pants). Ar Lisabonas līgumu ir ieviestas vairākas jaunas pārejas klauzulas, kas Eiropadomei ļauj mainīt Padomes lēmumu pieņemšanas kārtību, vienprātību aizstājot ar balsu vairākumu ([1.2.4.](#)).

SASNIEGUMI

Eiropadome ir izstrādājusi stratēģisku piegādes programmu (2019–2024), kurā noteiktas prioritārās jomas, kurās ES ilgākā termiņā jāīsteno un kurām jāpievērš uzmanība. Papildus stratēģiskajai programmai tās īsāka termiņa darba programmās – tā dēvētajās Vadītāju programmās – ir izklāstīti nākamo Eiropadomes sanāksmju un starptautisko samitu temati. Piemēram, [2023. gada februārī publicētajā indikatīvajā Vadītāju programmā](#) ir izklāstītas indikatīvās prioritātes laikam no 2023. gada janvāra līdz jūlijam, kuru vidū īpaši minams pastāvīgs ES atbalsts Ukrainai, kas tiek sniegts, reaģējot uz Krievijas agresijas karu, ekonomika un ilgtermiņa konkurētspējas palielināšana ES un ES stratēģiskā autonomija, arī drošības un enerģētikas ziņā.

Stratēģisko programmu 2024.–2029. gadam plānots pieņemt 2024. gada jūnijā. Lai diskusijas sāktu laikus, priekšsēdētājs Mišels pirms Eiropadomes 2023. gada jūnija sanāksmes nosūtīja [vēstuli](#). Viņš ierosināja nākamajā darba kārtībā iekļaut četrus galvenos uzdevumus: konsolidēt ES ekonomisko un sociālo bāzi (zaļā un digitālā pārkārtošanās, konkurētspēja, inovācija, veselība), risināt enerģētikas sarežģījumus, stiprināt ES drošības un aizsardzības spējas un padziļināt sadarbību ar pārējo pasauli. Viņš ierosināja arī stiprināt ES vispārējo pieeju migrācijai.

A. Daudzgadu finanšu shēma

Lai palīdzētu ES atjaunoties pēc pandēmijas un atbalstītu investīcijas zaļajā un digitālajā pārejā, Eiropadomes vadītāji [2020. gada 17.–21. jūlija ārkārtas sanāksmē](#) vienojās par visaptverošu paketi 1824,3 miljardu EUR apmērā, kurā apvienota gan

daudzgadu finanšu shēma (DFS), gan ārkārtas atvēršanas centieni instrumenta NextGenerationEU (NGEU) ietvaros.

[2024. gada 1. februāra](#) sanāsmē Eiropadome panāca vienošanos par 2021.–2027. gada DFS pārskatīšanu. Šajā sakarā ES Padome apstiprināja trīs tiesību aktus, kuru mērķis ir stiprināt ilgtermiņa budžetu un stāties pretim jauniem izaicinājumiem. Pieņemtā pakete ietver finanšu shēmas grozījumus un Ukrainas mehānisma un Eiropas stratēģisko tehnoloģiju platformas (STEP) izveidi.

B. Ārpolitika un drošības politika

Kopš 20. gadsimta 90. gadu sākuma ārpolitika un drošības politika ir kļuvusi par Eiropadomes augstākā līmeņa sanāksmju svarīgu darba kārtības jautājumu. Šajā jomā ir pieņemti lēmumi, kas skar:

- starptautisko drošību un cīņu pret terorismu,
- Eiropas kaimiņattiecību politiku un attiecības ar Krieviju,
- attiecības ar Vidusjūras reģiona valstīm un Tuvajiem Austrumiem.

Eiropadome [1999. gada 10. un 11. decembra sanāsmē Helsinkos](#) nolēma stiprināt KĀDP, attīstot militārās un nemilitārās krīžu pārvarēšanas spējas.

[2017. gada 22. un 23. jūnija sanāsmē](#) Eiropadome vienojās, ka nolūkā stiprināt Eiropas drošību un aizsardzību ir jāsāk pastāvīgā strukturētā sadarbība (PESCO). PESCO tika izveidota ar Padomes 2017. gada 11. decembra lēmumu. PESCO piedalās visas ES dalībvalstis, izņemot Dāniju un Maltu. Kopumā PESCO satvarā pašlaik tiek īstenoti 46 projekti.

Minētajā 2020. gada 17.–21. jūlija ārkārtas sanāsmē Eiropadome vienojās kā ārpusbudžeta instrumentu izveidot Eiropas Miera mehānismu, no kā finansēt darbības drošības un aizsardzības jomā. Mehānismam paredzēto finanšu līdzekļu maksimālais apjoms laikā no 2021. līdz 2027. gadam tika noteikts 5 miljardu EUR apmērā, to paredzot finansēt kā ārpusbudžeta posteni, kas neietilpst DFS, proti, no dalībvalstu iemaksām, kuru pamatā ir nacionālā kopienākuma (NKI) sadales koeficients.

2022. gada 30. un 31. maija ārkārtas sanāsmē Eiropadome nosodīja Krievijas agresijas karu pret Ukrainu un vienojās par sesto sankciju paketi, kas attiecas uz jēlnaftu un naftas produktiem, kurus no Krievijas piegādā dalībvalstīm. Tika ieviests pagaidu izņēmums jēlnaftai, ko piegādā pa cauruļvadiem. Līderi mudināja Eiropas Savienības Padomi nekavējoties pabeigt jauno sankciju izstrādi un tās pieņemt.

Saskaņā ar [Eiropadomes 2023. gada 23. marta sanāksmes](#) secinājumiem “Eiropas Savienība stingri un pilnībā atbalsta Ukrainu un turpinās sniegt Ukrainai un tās tautai spēcīgu politisko, ekonomisko, militāro, finansiālo un humāno atbalstu tik ilgi, cik tas būs nepieciešams”.

C. Paplašināšanās ([5.5.1.](#))

Eiropadome ir izstrādājusi sarunu nosacījumus visām ES paplašināšanās kārtām. 1993. gadā Kopenhāgenas sanāsmē Eiropadome lika pamatus nākamajai paplašināšanās kārtai (Kopenhāgenas kritēriji). Turpmākajos gados notikušajās sanāksmēs tika precizēti uzņemšanas kritēriji un pirms tam nepieciešamās iestāžu reformas.

[Eiropadomes Kopenhāgenas sanāksmē \(2002. gada 12. un 13. decembrī\)](#) tika pieņemts lēmums par Čehijas, Igaunijas, Kipras, Latvijas, Lietuvas, Maltas, Polijas, Slovākijas, Slovēnijas un Ungārijas uzņemšanu 2004. gada 1. maijā. Rumānija un Bulgārija Savienībai pievienojās 2007. gada 1. janvārī.

Luksemburgas sanāksmē 2005. gada 3. oktobrī Padome apstiprināja vispārējo plānu sarunām ar Horvātiju un Turciju par to pievienošanos ES. Pievienošanās līgums ar Horvātiju tika parakstīts 2011. gada 9. decembrī, un Horvātija 2013. gada 1. jūlijā pievienojās ES.

2021. gada 14. decembrī Vispārējo lietu padome pieņēma [secinājumus par Melnkalnes, Serbijas, Turcijas, Ziemeļmaķedonijas Republikas, Albānijas, Bosnijas un Hercegovinas un Kosovas paplašināšanās, stabilizācijas un asociācijas procesiem](#), kuros izvērtēts progress, kas panākts katrā no šīm kandidātvalstīm un potenciālajām kandidātvalstīm.

[2022. gada 23. jūnijā](#) Eiropadome piešķir kandidātvalsts statusu Ukrainai, atbildot uz tās 2022. gada 28. februāra dalības pieteikumu, un aicināja Komisiju ziņot Padomei par to nosacījumu izpildi, kas norādīti Komisijas atzinumā par dalības pieteikumu. Tiklīdz visi šie nosacījumi būs pilnībā izpildīti, Padome pieņems lēmumu par turpmākajiem soļiem.

[2023. gada 9. februāra ārkārtas sanāksmes secinājumos](#) Eiropadome atzina "ievērojamus centienus, ko Ukraina pēdējos mēnešos īstenojusi, virzoties uz to mērķu sasniegšanu, kuri ir pamatā tās kandidātvalsts statusam dalībai ES". Tā atzinīgi novērtēja "Ukrainas reformu centienus tik grūtos laikos" un mudināja "Ukrainu turpināt šo virzību un izpildīt nosacījumus, kas izklāstīti Komisijas atzinumā par tās dalības pieteikumu, lai panāktu progresu virzībā uz dalību Eiropas Savienībā nākotnē".

[2023. gada 15. decembrī Eiropadome](#) nolēma sākt pievienošanās sarunas ar Ukrainu un Moldovas Republiku, kā arī piešķirt kandidātvalsts statusu Gruzijai, ar nosacījumu, ka būs veikti Komisijas 2023. gada 8. novembra ieteikumā izklāstītie būtiskie pasākumi.

D. AK izstāšanās no Eiropas Savienības

2018. gada 23. martā Eiropadome (50. pants) ES-27 sastāva sanāksmē pieņēma pamatnostādnes attiecībā uz satvaru turpmākajām attiecībām ar AK pēc tās izstāšanās no ES. Saskaņā ar pamatnostādņēm ES vēlējas ar AK izveidot pēc iespējas ciešu partnerību, kas cita starpā ietvertu tirdzniecības un ekonomisko sadarbību, drošību un aizsardzību.

2019. gada 17. oktobrī Eiropadome ES-27 sastāvā apstiprināja pārskatīto izstāšanās līgumu un pārskatīto politisko deklarāciju, par ko todien bija panākta ES un AK sarunu vedēju vienošanās. Šīs vienošanās mērķis bija ļaut Apvienotajai Karalistei sakārtotā veidā izstāties no Eiropas Savienības.

2019. gada 29. oktobrī pēc AK lūguma Eiropadome pieņēma lēmumu LES 50. panta 3. punktā minēto laikposmu pagarināt līdz 2020. gada 31. janvārim, lai dotu vairāk laika izstāšanās līguma ratifikācijai. Izstāšanās līgums stājās spēkā 2020. gada 31. janvārī. Līdz ar to beidzās LES 50. pantā minētais laikposms un sākās pārejas posms, kas ilga līdz 2020. gada 31. decembrim. AK vairs nav ES dalībvalsts un ir ieguvusi trešās valsts statusu.

E. Iestāžu reformas

Tamperes sanāksmē (1999. gada 15. un 16. oktobrī) Eiropadome pieņēma lēmumu par Eiropas Savienības Pamattiesību hartas izstrādes kārtību ([4.1.2.](#)). Eiropadomes Helsinku sanāksmē (1999. gada decembrī) tika pieņemts lēmums par starpvaldību konferences sasaukšanu Nicas līguma sagatavošanai.

Lākenes sanāksmē (2001. gada 14. un 15. decembrī) Eiropadome nolēma sasaukt Konventu par Eiropas nākotni, kurā tika izstrādāts neveiksmīgais Konstitucionālais līgums ([1.1.4.](#)). Pēc divarpus gadu ilga institucionāla strupceļa Eiropadome 2007. gada 21. un 22. jūnija sanāksmē pieņēma sīki izstrādātas pilnvaras starpvaldību konferencei, kuras darbs vainagojās ar Lisabonas līguma parakstīšanu 2007. gada 13. decembrī un tā stāšanās spēkā 2009. gada 1. decembrī ([1.1.5.](#)). 2011. gada 25. martā Eiropadome pieņēma lēmumu grozīt 136. pantu, kas pavēra ceļu ESM izveidei 2012. gadā.

2018. gada 28. jūnijā Eiropadome pieņēma [lēmumu par Eiropas Parlamenta sastāvu](#), kas dalībvalstīm dod iespēju pieņemt valsts pasākumus, kuri vajadzīgi, lai rīkotu Parlamenta 2019.–2024. gada sasaukuma vēlēšanas^[1].

Nesenās krīzes, it sevišķi Covid-19 pandēmija un karš Ukrainā, ir apliecinājušas, ka ir vajadzīgas institucionālas reformas, lai uzlabotu ES spēju savlaicīgi un iedarbīgi reaģēt uz ārkārtas situācijām.

2022. gada 4. maijā pieņemtajā [rezolūcijā par konferences par Eiropas nākotni rezultātiem](#) Parlaments atzinīgi novērtēja konferences secinājumus un ieteikumus, atzina, ka to īstenošanai [ir nepieciešamas izmaiņas Līgumos](#), un lūdza Konstitucionālo jautājumu komiteju sagatavot priekšlikumus ES Līgumu reformai, kas notiktu, izmantojot konventu saskaņā ar [LES 48. pantu](#). 2022. gada 9. jūnijā Parlaments pieņēma [rezolūciju par aicinājumu sasaukt konventu, lai grozītu Līgumus](#). Viena svarīga priekšlikuma mērķis ir reformēt balsošanas procedūras un ļaut Padomei konkrētās jomās, piemēram, attiecībā uz sankciju un pārejas klauzulu pieņemšanu un ārkārtas situācijā, lēmumus pieņemt ar kvalificētu balsu vairākumu, nevis vienprātīgi. 2023. gada 11. jūlijā Parlaments pieņēma [rezolūciju](#) par ES Līgumos paredzēto pārejas klauzulu īstenošanu. 2023. gada 22. novembrī tas pieņēma [rezolūciju](#) par Līgumu grozījumu projektu, kurā tas mudināja Eiropadomi sasaukt konventu Līgumu pārskatīšanai, lai modernizētu likumdošanas procedūras.

Eeva Pavy / Pablo Abril Marti
05/2024

[1] Eiropadomes Lēmums (ES) 2018/937 (2018. gada 28. jūnijs), ar ko nosaka Eiropas Parlamenta sastāvu.

1.3.7. EIROPAS SAVIENĪBAS PADOME

Padome ir iestāde, kas kopā ar Parlamentu pieņem ES tiesību aktus regulu un direktīvu veidā un sagatavo lēmumus un nesaistošus ieteikumus. Savas kompetences jomās tā pieņem lēmumus ar vienkāršu balsu vairākumu, kvalificētu balsu vairākumu vai vienprātīgi atkarībā no apstiprināšanai iesniegtā akta juridiskā pamata.

JURIDISKAIS PAMATS

Eiropas Savienības vienotā iestāžu sistēmā Padome īsteno pilnvaras, ko tai paredz Līguma par Eiropas Savienību (LES) 16. pants un Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 237.–243. pants.

UZDEVUMI

A. Tiesību akti

Uz Komisijas iesniegto priekšlikumu pamata Padome pieņem ES tiesību aktus regulu un direktīvu veidā vai nu kopā ar Parlamentu saskaņā ar LESD 294. pantu (parastā likumdošanas procedūra), vai viena pati pēc apspriešanās ar Parlamentu ([1.2.3.](#)). Padome pieņem arī individuālus lēmumus un nesaistošus ieteikumus (LESD 288. pants), kā arī rezolūcijas. Padome un Parlaments paredz vispārējus noteikumus par Komisijai piešķirto vai pašai Padomei paredzēto īstenošanas pilnvaru ([LESD 291. panta 3. punkts](#)) izmantošanu.

B. Budžets

Padome ir viena no divām budžeta lēmējinstītūcijās iestādēm (otra ir Parlaments). Abas iestādes kopā pieņem Eiropas Savienības budžetu ([1.2.5.](#)). Turklāt Padome saskaņā ar īpašu likumdošanas procedūru pieņem vienprātīgus lēmumus, paredzot noteikumus, kas piemērojami ES pašu resursu sistēmai un daudzgadu finanšu shēmai (LESD 311. un 312. pants). Šajā gadījumā Parlamentam jāsniedz piekrišana, par to lemjot ar balsu vairākumu. Jaunāko daudzgadu finanšu shēmu (2021–2027) Parlaments pieņēma 2020. gada novembrī. Padome daļa Eiropas Savienības budžeta II iedaļu ar Eiropadomi ([ES Finanšu regulas](#) 46. panta b) punkts), lai gan tās ir divas atsevišķas iestādes.

C. Citas pilnvaras

1. Starptautiski nolīgumi

Padome slēdz Eiropas Savienības starptautiskos nolīgumus, par kuriem sarunas risina Komisija un kuru noslēgšanai lielākajā daļā gadījumu vajadzīga Parlamenta piekrišana ([LESD 218. pants](#)).

2. Iecelšana amatā

Padome ar kvalificētu balsu vairākumu (kopš Nicas līguma stāšanās spēkā) ieceļ amatā Revīzijas palātas, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas un Reģionu komitejas locekļus.

3. Ekonomikas politika

Padome nodrošina dalībvalstu ekonomikas politikas koordināciju (LESD 121. pants) un, neskarot Eiropas Centrālās bankas pilnvaras, pieņem politiskus lēmumus monetārajā jomā.

Īpaši noteikumi attiecas uz Eurogrupas locekļiem: LESD 137. pantā ir noteikts, ka "to dalībvalstu ministru sanāksmju kārtību, kuru naudas vienība ir euro, nosaka Protokolā par Eurogrupu". LESD Protokola (Nr. 14) 1. pantā ir noteikts, ka to "dalībvalstu ministri, kuru naudas vienība ir euro, tiek neoficiālās sanāksmēs. Šādās sanāksmēs vajadzības gadījumā pārrunā jautājumus, kas saistīti ar konkrētiem pienākumiem, kādus tās kopīgi uzņemas saistībā ar vienoto valūtu. Sanāksmēs piedalās Komisija. Šādās sanāksmēs, kuras sagatavo par finansēm atbildīgo ministru pārstāvji no dalībvalstīm, kuru naudas vienība ir euro, un Komisija, uzaicina piedalīties Eiropas Centrālo banku". Saskaņā ar protokola 2. pantu to "dalībvalstu ministri, kuru naudas vienība ir euro, ar šo dalībvalstu vairākumu uz divarpus gadiem ievēl priekšsēdētāju". Eurogrupas finanšu ministri parasti tiekas dienu pirms Ekonomikas un finanšu padomes sanāksmes.

Padome arī pilda dažas ekonomikas pārvaldības funkcijas Eiropas pusgada kontekstā. Cikla sākumā, proti, rudenī, tā izskata konkrētus eurozonai paredzētus ieteikumus, pamatojoties uz gada izaugsmes pētījumu, un pēc tam jūnijā un jūlijā pieņem konkrētām valstīm adresētus ieteikumus pēc to apstiprināšanas Eiropadomē.

LESD 136. pants tika grozīts ar Eiropadomes Lēmumu 2011/199/ES un stājās spēkā 2013. gada 1. maijā pēc tā ratificēšanas visās dalībvalstīs. Tas veido juridisko pamatu stabilitātes mehānismiem, piemēram, Eiropas Stabilitātes mehānismam ([2.6.8.](#)).

4. Kopējā ārpolitika un drošības politika ([5.1.1.](#) un [5.1.2.](#))

Ar Lisabonas līgumu Eiropas Savienībai ir piešķirts juridiskas personas statuss, un tā aizstāj Eiropas Kopienu. Turklāt ar jauno Līgumu ir atcelta trīs pīlāru sistēma. Tieslietas un iekšlietas ir kļuvušas par pilnībā integrētu ES rīcībpolitikas jomu, kam gandrīz vienmēr piemēro parasto likumdošanas procedūru. Tomēr ārpolitikas un drošības politikas jomā Padome turpina rīkoties saskaņā ar īpašiem noteikumiem, pieņemot kopējās nostājas un kopīgu rīcību vai izstrādājot konvencijas.

Iepriekšējā trijotnes sistēma ir aizstāta ar jaunu sistēmu: Ārlietu padome Savienības Augstā pārstāvja ārlietās un drošības politikas jautājumos pastāvīgā vadībā cieši sadarbojas ar Komisiju. Tai palīdz Padomes ģenerālsekretariāts un Eiropas Ārējās darbības dienests.

ORGANIZĀCIJA

A. Sastāvs

1. Locekļi

Padomē ir pa vienam pārstāvim no katras dalībvalsts ministra līmenī, "kas pilnvarots uzņemties saistības attiecīgās dalībvalsts valdības vārdā" (LES 16. panta 2. punkts).

2. Prezidentūra

Izņemot Ārlietu padomi, Padomes priekšsēdētājs ir tās dalībvalsts pārstāvis, kura ir Eiropas Savienības prezidentvalsts. Padomes prezidentūra mainās ik pēc sešiem

mēnešiem tādā secībā, kādu Padome apstiprina ar vienprātīgu lēmumu (LES 16. panta 9. punkts). Padomes prezidentūru, izņemot Ārlietu padomi, veido iepriekš noteiktas triju dalībvalstu grupas uz 18 mēnešu laikposmu, un katra no šīm trijām dalībvalstīm vada Padomi sešus mēnešus.

Turpmākos piecus gadus prezidentvalstu secība būs šāda: Zviedrija un Spānija 2023. gadā, Beļģija un Ungārija 2024. gadā, Polija un Dānija 2025. gadā, Kipra un Īrija 2026. gadā un Lietuva un Grieķija 2027. gadā. Eiropadome var minēto secību mainīt (LESD 236. panta b) punkts).

3. Sagatavošanas struktūras

Komiteja, ko veido visu dalībvalstu pastāvīgie pārstāvji (Pastāvīgo pārstāvju komiteja), sagatavo Padomes darbu un pilda pienākumus, kurus tai uzticējusi Padome (LESD 240. pants). Šo komiteju vada tās dalībvalsts pārstāvis, kura tobrīd vada Vispārējo lietu padomi, t. i., rotējošo prezidentūru. Tomēr Politikas un drošības komiteju, kas seko līdzīgai starptautiskās situācijas izmaiņām kopējās ārpolitikas un drošības politikas jomā, vada Savienības Augstā pārstāvja ārlietās un drošības politikas jautājumos izvirzīts pārstāvis.

Pastāvīgo pārstāvju komiteja tiek katru nedēļu, lai sagatavotu Padomes darbu un koordinētu darbības, kas ir saistītas ar koplēmuma pieņemšanu kopā ar Parlamentu. Tā ir iedalīta divās grupās. Pastāvīgo pārstāvju komiteju (I) veido pastāvīgo pārstāvju vietnieki, kas sagatavo darbu tehniskākās jomās, cita starpā lauksaimniecības, nodarbinātības, izglītības un vides jomā. Pastāvīgo pārstāvju komiteja (II) risina jautājumus, kas vairāk attiecas uz tā dēvēto augsta līmeņa politiku, proti, ārlietām, ekonomiku un monetāro politiku, kā arī tieslietām un iekšlietām. Pastāvīgo pārstāvju komitejai tās sagatavošanas darbā palīdz ap 10 komiteju un apmēram 100 specializētu darba grupu.

B. Darbība

Atkarībā no attiecīgās jomas Padome pieņem lēmumu ar vienkāršu balsu vairākumu, ar kvalificētu balsu vairākumu vai vienprātīgi (1.2.3. un 1.2.4.). Kad Padome darbojas kā likumdevēja, tās sanāksmes ir atklātas (LES 16. panta 8. punkts). Padomes ģenerālsekretāru ieceļ Padome saskaņā ar LESD 240. pantu. Padomes sanāksmes notiek Briselē, kā arī Luksemburgā (aprīļa, jūnija un oktobra sesija). Šobrīd ir desmit Padomes sastāvi, no kuriem trīs tiek regulāri (Vispārējo lietu padome, Ārlietu padome, Ekonomikas un finanšu padome (ECOFIN)).

1. Vienkāršs balsu vairākums

Vienkāršs balsu vairākums nozīmē, ka lēmums tiek uzskatīts par pieņemtu, ja ir vairāk balsu "par" nekā "pret". Katram Padomes loceklim ir viena balss. Līdz ar to vienkāršs balsu vairākums ir panākts, ja vismaz 14 Padomes locekļi balso "par". Vienkārša balsu vairākuma noteikums ir piemērojams, ja Līgumā nav paredzēta citāda procedūra (LESD 238. panta 1. punkts). Tātad tas ir parastais lēmuma pieņemšanas process. Tomēr praksē to piemēro tikai dažām jomām: Padomes reglamentam, Padomes ģenerālsekretariāta darba organizēšanai un noteikumiem, kas reglamentē Līgumā paredzēto komiteju darbību.

2. Kvalificēts balsu vairākums

a. Mehānisms

Noteikumi par Padomes kvalificētu balsu vairākumu ir atrodami Lisabonas līgumā un LES 16. panta 4. punkta pirmajā daļā. Saskaņā ar šo pantu ir vajadzīgs vismaz 55 % Padomes locekļu labvēlīgs balsojums un tiem jāpārstāv vismaz 65 % no ES iedzīvotājiem. Būtībā tas nozīmē vismaz 15 no 27 dalībvalstīm. Gadījumos, kad priekšlikumu nav izvirzījusi Komisija vai Augstais pārstāvis, piemēro t. s. pastiprināta kvalificēta vairākuma noteikumu, kas paredz, ka ir vajadzīgs vismaz 72 % Padomes locekļu labvēlīgs balsojums (kuri pārstāv vismaz 20 no 27 ES dalībvalstīm un vismaz 65 % no Savienības iedzīvotājiem).

b. Darbības joma

Ar Lisabonas līgumu tika vēl vairāk paplašināts to jomu klāsts, kurās lēmums jāpieņem ar kvalificētu balsu vairākumu. Lēmumu pieņemšana ar kvalificētu balsu vairākumu ir ieviesta vai paplašināta attiecībā uz 68 juridiskajiem pamatiem, vairumā gadījumu līdz ar parastās likumdošanas procedūras ieviešanu (tostarp attiecībā uz daudzām jomām, kas iepriekš ietilpa trešajā pīlārā). Kvalificēts balsu vairākums ir vajadzīgs arī Komisijas priekšsēdētāja un tās locekļu, Revīzijas palātas, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas un Eiropas Reģionu komitejas locekļu iecelšanai ([1.2.3.](#) un [1.2.4.](#)).

3. Vienprātība

Līgums paredz vienprātīga lēmuma pieņemšanu tikai dažās jomās, piemēram, nodokļu un sociālās politikas jomā. Šāda prasība tika saglabāta Lisabonas līgumā. LES 48. panta 7. punktā ir paredzēta vispārēja pārejas klauzula, kas, ievērojot konkrētus nosacījumus, piemērojama visām ES rīcībpolitikām un dod iespēju atkāpties no Līgumos sākotnēji paredzētajām likumdošanas procedūrām. Attiecīgi tā ļauj Padomei par dažiem jautājumiem lemt ar kvalificētu balsu vairākumu, nevis vienprātīgi. Pārejas klauzula dod iespēju īpašās likumdošanas procedūras vietā izmantot parasto likumdošanas procedūru un vienprātīga balsojuma vietā – kvalificēta vairākuma balsošanu. Tomēr pārejas klauzulu joprojām var aktivizēt tikai tad, ja šādu lēmumu vienprātīgi pieņem Padome vai Eiropadome. Attiecīgi pirms klauzulas piemērošanas ir vajadzīga visu dalībvalstu piekrišana.

[2018. gada runā par stāvokli Savienībā](#) Komisijas priekšsēdētājs Ž. K. Junkers paziņoja, ka pārejas klauzulas tiks visaptveroši pārskatītas. Tā rezultātā Komisija līdz šim ir publicējusi četrus paziņojumus: par [kopējo ārpolitiku un drošības politiku](#) (2018. gada septembrī), [nodokļiem](#) (2019. gada janvārī), [enerģētiku un klimatu](#) (2019. gada aprīlī) un [sociālo politiku](#) (2019. gadā).

Parasti Padome cenšas panākt vienprātību arī tad, ja tā nav prasīta. Šāda prakse aizsākās ar 1966. gada Luksemburgas kompromisu, ar ko tika izbeigts Francijas un citu dalībvalstu strīds, kura pamatā bija Francijas atteikšanās noteiktās jomās pāriet no vienprātības uz kvalificētu balsu vairākumu. Kompromisa teksts ir šāds: "Ja tādu lēmumu gadījumā, ko var pieņemt ar vairākuma balsojumu par Komisijas priekšlikumu, izšķiras viena vai vairāku partneru ļoti svarīgas intereses, Padomes locekļi saprātīgā laikposmā cenšas rast risinājumus, kurus var pieņemt visi Padomes locekļi, ievērojot Kopienas un viņu savstarpējās intereses."

Līdzīgs risinājums tika rasts 1994. gadā, panākot Joanīnas kompromisu to dalībvalstu aizsardzībai, kuru balsu skaits ir tuvu bloķējošā mazākuma sliekšnim. Šī kārtība paredz, ka tad, ja attiecīgās valstis pauž nodomu iebilst pret Padomes lēmuma pieņemšanu ar kvalificētu balsu vairākumu, Padome darīs visu iespējamo, lai saprātīgā laikposmā panāktu pārliecinošam dalībvalstu vairākumam pieņemamu risinājumu.

Saskaņā ar LES 48. pantu, lai pārskatītu dibināšanas līgumus, nepieciešama vienprātība, un tas tiek uzskatīts par būtisku ierobežojumu 27 dalībvalstu veidotās Savienības reformēšanai. Lai pārvarētu šo vienprātības prasību, dalībvalstis ir noslēgušas starptautiskus nolīgumus ārpus ES tiesiskās kārtības. Pirmoreiz tas notika euro krīzes rezultātā, 2012. gadā pieņemot [Līgumu par stabilitāti, koordināciju un pārvaldību ekonomiskajā un monetārajā savienībā \(fiskālais pakts\)](#) un [Līgumu par Eiropas Stabilitātes mehānisma dibināšanu \(ESM līgums\)](#), kā arī 2014. gadā – [Starpvaldību nolīgumu par iemaksu pārskaitīšanu uz vienoto noregulējuma fondu un to kopīgošanu \(VNF nolīgums\)](#). Saskaņā ar fiskālā pakta 14. panta 3. punktu paktu piemēro no tā spēkā stāšanās dienas un tikai tām valstīm, kuras to ratificējušas. Tā kā tas jāratificē tikai vismaz 12 eurozonas valstīm, pietiek ar to, ka paktu apstiprina dalībvalstu mazākums, lai tas stātos spēkā.

Konferences par Eiropas nākotni un Covid-19 pandēmijas kontekstā Parlaments [rezolūcijā par koordinētu ES rīcību Covid-19 pandēmijas un tās seku apkarošanai](#) ierosināja “piešķirt Savienībai lielākas pilnvaras rīkoties pārrobežu veselības apdraudējuma gadījumā” un izmantot “vispārīgo pārejas klauzulu, lai atvieglotu lēmumu pieņemšanas procesu visos jautājumos, kas varētu palīdzēt risināt pašreizējās veselības krīzes radītās problēmas”. 2022. gada 9. jūnija [rezolūcijā par aicinājumu sasaukt konventu, lai grozītu Līgumus](#), Parlaments iesniedza Padomei priekšlikumus par Līgumu grozījumiem saskaņā ar parasto pārskatīšanas procedūru, kas noteikta LES 48. pantā. Ierosinātie grozījumi ļautu Padomei konkrētās jomās, piemēram, attiecībā uz sankciju pieņemšanu un ārkārtas situācijā, lēmumus pieņemt ar kvalificētu balsu vairākumu, nevis vienprātīgi.

Komisijas priekšsēdētāja Urzula fon der Leiena, uzstājoties ar [runu Konferences par Eiropas nākotni noslēguma pasākumā](#), kas notika 2022. gada 9. maijā, atkārtoti apstiprināja Komisijas gatavību īstenot pieņemtos pilsoņu priekšlikumus par vienprātības balsojuma radītā strupceļa pārvarēšanu. Saskaņā ar Komisiju “tagad mums jāizvēlas vistiešākais ceļš, kā to panākt, – vai nu pilnībā izmantojot Līgumu sniegtās iespējas, vai, jā, vajadzības gadījumā grozot Līgumus”. 2023. gada 11. jūlijā Parlaments pieņēma [rezolūciju par ES Līgumos paredzēto pārejas klauzulu īstenošanu](#), ierosinot aktivizēt pārejas klauzulas dažās prioritārās politikas jomās, jo īpaši kopējās ārpolitikas un drošības politikas un enerģētikas politikas jomā un attiecībā uz nodokļu jautājumiem, kam piemīt vides dimensija.

Komisijas priekšsēdētāja 2023. gada decembrī [atkārtoja](#) sava kabineta apņemšanos reformēt Līgumus. Tomēr 2024. gada 20. marta [paziņojumā](#) Komisija savu nostāju mīkstināja un, atsaucoties uz šķēršļiem, ko Līgumu izmaiņām rada vienprātības prasība, norādīja, ka ES pārvaldību varētu “ātri uzlabot, pilnībā izmantojot spēkā esošo Līgumu potenciālu”.

Eeva Pavy / Alexandru-George Moș

05/2024

1.3.8. EIROPAS KOMISIJA

Komisija ir ES iestāde, kurai ir monopoltiesības ierosināt likumdošanas iniciatīvas un kurai ir piešķirtas svarīgas izpildvaras funkcijas tādās jomās kā, piemēram, konkurence un ārējā tirdzniecība. Komisija ir galvenā Eiropas Savienības izpildvaras institūcija, un to veido komisāru kolēģija, kurā katru dalībvalsti pārstāv viens komisārs. Komisijai uzdots pārraudzīt, kā dalībvalstis piemēro Savienības tiesību normas un pilda Līgumus, un Komisijas vadībā arī darbojas komitejas, kas atbildīgas par ES tiesību aktu īstenošanu. Iepriekš izmantotā komitoloģijas procedūra ir aizstāta ar jauniem tiesību instrumentiem – īstenošanas aktiem un deleģētajiem aktiem.

JURIDISKAIS PAMATS

[Līguma par Eiropas Savienību](#) (LES) 17. pants un [Līguma par Eiropas Savienības darbību](#) (LESD) 234. pants, 244.–250. pants, 290. un 291. pants, kā arī [Līgums par vienotas Eiropas Kopienu Padomes un vienotas Eiropas Kopienu Komisijas izveidi](#) (Apvienošanās līgums).

VĒSTURE

Sākotnēji katrai Kopienai bija sava izpildvaras institūcija – Augstā iestāde 1951. gadā izveidotajai Eiropas Ogļu un tērauda kopienai (EOTK), kā arī atsevišķa komisija katrai no abām kopienām, proti, EEK un Euratom, kas izveidotas ar 1957. gada Romas līgumu. Ar Apvienošanās līgumu 1965. gada 8. aprīlī tika apvienotas gan EOTK, EEK un Euratom izpildvaras struktūras, gan šo iestāžu budžets (svarīgākā no tām bija Komisija), un visas trīs kļuva par vienu iestādi – Eiropas Kopienu Komisiju ([1.1.2.](#)). Kad 2002. gadā EOTK līguma darbības termiņš pēc 50 gadiem kopš tā parakstīšanas bija notecējis, tika [nolemts](#), ka EOTK aktīvi atkal būtu jāpārņem Komisijai, kurai būtu pienākums pabeigt iesāktās darbības, pārvaldīt EOTK aktīvus un nodrošināt finansējumu pētniecībai nozarēs, kas saistītas ar ogļu un tērauda rūpniecību.

SASTĀVS UN JURIDISKAIS STATUSS

A. Komisijas locekļu skaits

Ilgu laiku Komisijas sastāvā bija vismaz viens, bet ne vairāk kā divi komisāri no katras dalībvalsts. Sākotnēji Lisabonas līgumā bija noteikts, ka no 2014. gada 1. novembra Komisijas locekļu skaits atbilst divām trešdaļām no dalībvalstu skaita. Vienlaikus bija nodrošināta arī zināma elastība, ļaujot Komisijas locekļu skaitu noteikt Eiropadomei (LES 17. panta 5. punkts). Eiropadome 2009. gadā nolēma saglabāt spēkā principu, ka Komisijas sastāvā ir viens komisārs no katras dalībvalsts.

B. Komisijas locekļu iecelšana

Lisabonas līgumā ir noteikts, ka Eiropadome, ņemot vērā Eiropas Parlamenta vēlēšanu rezultātus un pēc attiecīgas apspriešanās (kā izklāstīts Līgumam pievienotajā 11. deklarācijā attiecībā uz LES 17. panta 6. un 7. punktu), ar kvalificētu balsu vairākumu izraugās Komisijas priekšsēdētāja kandidātu, kuru tā piedāvā Parlamentam apstiprināt.

Parlaments šo kandidātu apstiprina, pieņemot lēmumu ar deputātu absolūto balsu vairākumu (LES 17. panta 7. punkts).

Eiropas Savienības Padome (turpmāk "Padome"), ko veido valdības ministri no katras ES valsts, savstarpēji vienojoties ar jaunievēlēto Komisijas priekšsēdētāju un ņemot vērā dalībvalstu priekšlikumus, ar kvalificētu balsu vairākumu apstiprina pārējo Komisijas locekļu kandidātu sarakstu.

Parlaments apstiprina Komisijas priekšsēdētāja un pārējo Komisijas locekļu (tostarp Savienības Augstā pārstāvja ārlietās un drošības politikas jautājumos) kandidātus, balsojot par visu sarakstu kopumā, un tad Eiropadome, ko veido ES dalībvalstu valdību vai valsts vadītāji, lemjot ar kvalificētu balsu vairākumu, minētos kandidātus ieceļ amatā.

Ar Māstrihtas līgumu ir noteikts, ka komisāra pilnvaru laiks atbilst Eiropas Parlamenta piecu gadu likumdošanas pilnvaru termiņam un ir atjaunojams.

C. Atbildība

1. Personiskā atbildība (LESD 245. pants)

Komisijas locekļi:

- pildot savus pienākumus, ir pilnīgi neatkarīgi un strādā visas Savienības interesēs; viņi jo īpaši nedrīkst nedz lūgt, nedz saņemt nevienas valdības vai citas ārējas struktūras norādījumus,
- viņi nedrīkst veikt nedz citu algotu darbu, nedz arī darbu, par kuru netiek saņemta atlīdzība.

Eiropas Savienības Tiesa pēc Padomes vai pašas Komisijas pieprasījuma var atlaist no amata Komisijas locekli, kurš nepilda šos nosacījumus vai ir izdarījis smagu pārkāpumu (LESD 247. pants).

2. Kolektīvā atbildība

Saskaņā ar LESD 234. pantu Komisija par savu darbu ir kolektīvi atbildīga Parlamentam. Ja Parlaments pieņem priekšlikumu izteikt neuzticību, ir jāatkāpjas visiem Komisijas locekļiem, arī Savienības Augstajam pārstāvim ārlietās un drošības politikas jautājumos, gan tikai no tā amata, kuru tas ieņem Komisijā.

STRUKTŪRA UN DARBĪBA

Komisija strādā Komisijas priekšsēdētāja vadībā, kurš lemj par tās iekšējo struktūru. Priekšsēdētājs iedala Komisijas locekļiem darbības jomas. Tādējādi katrs komisārs uzņemas atbildību par konkrētu rīcībpolitikas jomu, un viņa pakļautībā darbojas attiecīgie administratīvie dienesti. Saņēmis kolēģijas apstiprinājumu, priekšsēdētājs no Komisijas locekļiem ieceļ priekšsēdētāja vietniekus. Augstais pārstāvis ir arī Komisijas priekšsēdētāja vietnieks. Komisijas loceklim no amata ir jāatkāpjas, ja to ar kolēģijas piekrišanu ir pieprasījis priekšsēdētājs.

Komisijai ir ģenerālsekretariāts, kura sastāvā ir 33 ģenerāldirektorāti, kas sagatavo, pārvalda un īsteno ES rīcībpolitiku, tiesību aktus un finansējumu. Vēl ir 20 specializētie departamenti (dienesti un aģentūras), kas risina ad hoc un horizontālus jautājumus. Tie cita starpā ir Eiropas Birojs krāpšanas apkarošanai, Juridiskais dienests, Vēstures

arhīvs, Publikāciju birojs, Eiropas Politiskās stratēģijas centrs un Darba grupa LES 50. pantā paredzētajām sarunām ar Apvienoto Karalisti. Ir arī sešas izpildaģentūras, piemēram, Pētniecības izpildaģentūra, kuras pilda uzdevumus, ko tām deleģējusi Komisija, bet ir patstāvīgas juridiskas personas. Komisija lēmumus gandrīz vienmēr pieņem ar balsu vairākumu (LESD 250. pants).

Komisija tiekas reizi nedēļā, lai apspriestu politiski sensitīvus jautājumus un pieņemtu priekšlikumus, par kuriem jāvienojas mutiski, savukārt mazāk sensitīvi jautājumi tiek risināti rakstiski. Ar vadību vai pārvaldību saistītus pasākumus var pieņemt ar pilnvarojuma sistēmas palīdzību, proti, komisāru kolēģija kādu no saviem locekļiem pilnvaro pieņemt lēmumus komisāru kolēģijas vārdā (tas ir jo īpaši relevanti tādās jomās kā atbalsts lauksaimniecībai un antidempinga pasākumi), vai deleģējot pilnvaras administratīvā līmeņa amatpersonām, parasti ģenerāldirektoriem.

PILNVARAS

A. Iniciatīvas pilnvaras

Komisijai principā ir monopoltiesības ierosināt ES tiesību aktu pieņemšanu (LES 17. panta 2. punkts), un šajā nolūkā tā izstrādā likumdošanas priekšlikumus, kurus pieņem abas lēmējinstādes – Parlaments un Padome.

1. Pilnīga iniciatīva: tiesības iesniegt priekšlikumu

a. Likumdošanas iniciatīva

Tiesības iesniegt priekšlikumu ir pilnīgākā iniciatīvas pilnvaru forma: no vienas puses, tās vienmēr ir ekskluzīvas un, no otras puses, tās zināmā mērā ierobežo lēmējinstādes rīcību, proti, lēmumu tā var pieņemt tikai tad, ja ir iesniegts priekšlikums, un tikai balstoties uz iesniegto priekšlikumu.

Komisija izstrādā un iesniedz Padomei un Parlamentam visus tiesību aktu (regulu un direktīvu) priekšlikumus, kas ir nepieciešami Līgumu īstenošanai ([1.2.3.](#)).

b. Budžeta iniciatīva

Saskaņā ar LESD 314. pantu Komisija izstrādā budžeta projektu un iesniedz to Padomei un Parlamentam ([1.2.5.](#)). Katru gadu visas iestādes, izņemot Komisiju, sagatavo tāmes, tajās iestrādājot visus savus ieņēmumus un izdevumus, un līdz 1. jūlijam nosūta tās Komisijai (Finanšu regulas 39. panta 1. punkts). Saskaņā ar Līgumiem izveidotās struktūras, kas ir juridiskas personas un saņem finansējumu no ES budžeta, savas tāmes Komisijai nosūta ik gadu līdz 31. janvārim. Tad Komisija ES aģentūru tāmes nosūta Parlamentam un Padomei un ierosina atvēlēt katrai ES struktūrai attiecīgu finansējuma summu un darbinieku skaitu, ko Komisija uzskata par konkrētajai struktūrai nepieciešamu nākamajam finanšu gadam.

ES pašu resursu sistēmas gadījumā Padomei pēc Komisijas priekšlikuma (LES 17. pants) un pēc apspriešanās ar Parlamentu īpašas likumdošanas procedūras kārtībā vienprātīgi ir jāpieņem lēmums par pašu resursiem. Jebkurā brīdī var noteikt jaunas vai likvidēt jau esošas pašu resursu kategorijas (LESD 311. panta trešā daļa), tomēr šādus lēmumus var pieņemt tikai pēc Komisijas priekšlikuma (LES 17. panta 2. punkts). Un vēl – Padome pēc Komisijas priekšlikuma un pēc apspriešanās ar Eiropas Parlamentu

un Revīzijas palātu nosaka metodes un procedūru, kā tiek nodrošināts, lai ES budžetā būtu pieejami budžeta ieņēmumi (LESD 322. panta 2. punkts).

c. Attiecības ar trešām valstīm

Gadījumos, kad Padome to ir pilnvarojusi, Komisija saskaņā ar LESD 207. un 218. pantu risina sarunas par starptautiskiem nolīgumiem, kas pēc tam tiek iesniegti Padomei, kura tos noslēdz. Šāds pilnvarojums attiecas arī uz sarunām par pievienošanos Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijai (LES 6. panta 2. punkts). Sarunas par nolīgumu slēgšanu ārpolitikas un drošības politikas jomā risina Savienības Augstais pārstāvis ārlietās un drošības politikas jautājumos. LES 50. pantā un LESD 218. panta 3. punktā ir noteikts, ka Komisija arī sniedz ieteikumus sākt sarunas par dalībvalsts izstāšanos no ES.

2. Ierobežota iniciatīva – tiesības sniegt ieteikumu vai atzinumu

a. Ekonomiskās un monetārās savienības kontekstā ([2.6.2.](#))

Komisija piedalās ekonomiskās un monetārās savienības (EMS) pārvaldībā. Tā sniedz Padomei:

- ieteikumus dalībvalstu ekonomikas politikas vispārējo pamatnostādņu projekta izstrādei un brīdinājumus par dalībvalstu ekonomikas politikas iespējamu neatbilstību šīm pamatnostādnēm (LESD 121. panta 4. punkts),
- novērtējuma priekšlikumus, lai Padome izlemtu, vai dalībvalstij ir pārmērīgs budžeta deficīts (LESD 126. panta 6. punkts),
- ieteikumus par pasākumiem, kuri jāveic, ja kādai dalībvalstij, kas nav pievienojusies eurozonai, ir radušās maksājumu bilances grūtības (LESD 143. pants),
- ieteikumus par vienotās valūtas maiņas kursa noteikšanu attiecībā pret citām valūtām un ieteikumus par valūtas maiņas kursu politikas pamatievirzēm (LESD 219. pants),
- dalībvalstu plānu novērtējumu, iesniedzot arī katrai valstij paredzēto ieteikumu projektus, kas sagatavoti Eiropas pusgada kontekstā.

b. Kopējā ārpolitika un drošības politika

Šajā jomā atbildību par daudzu uzdevumu izpildi no Komisijas ir pārņēmis Savienības Augstais pārstāvis ārlietās un drošības politikas jautājumos un Eiropas Ārējās darbības dienests (EĀDD). Tomēr Komisija var atbalstīt Savienības Augsto pārstāvi, kad tas iesniedz Padomei priekšlikumus, kuri attiecas uz kopējo ārpolitiku un drošības politiku (LES 30. pants). Augstais pārstāvis vienlaikus ir arī Komisijas priekšsēdētāja vietnieks.

B. Pilnvaras uzraudzīt Savienības tiesību aktu īstenošanu

Līgumos Komisijai ir noteikts pienākums nodrošināt, lai pareizi tiktu izpildīti gan paši Līgumi, gan visi Līgumu īstenošanai pieņemtie lēmumi (sekundārie tiesību akti). Šādi Komisija pilda Līgumu sargātājas funkciju. Komisija šo funkciju galvenokārt pilda, attiecībā uz dalībvalstīm īstenojot tā dēvēto pienākumu neizpildes procedūru, kas noteikta LESD 258. pantā.

C. Īstenošanas pilnvaras

1. Līgumos noteiktās īstenošanas pilnvaras

Galvenās Komisijai piešķirtās pilnvaras ir:

- budžeta izpilde (LES 17. panta 1. punkts, LESD 317. pants). Tiklīdz budžets ir pieņemts, no nākamā finanšu gada 1. janvāra katra dalībvalsts maksā [Eiropas Savienībai attiecīgu summu](#), veicot ikmēneša iemaksu ES budžetā, kas tiek deponēta bankas kontā, kurš valsts finanšu ministrijā vai centrālajā bankā ir atvērts uz Eiropas Komisijas vārda,
- pilnvaras atļaut dalībvalstīm veikt Līgumos paredzētos aizsardzības pasākumus, jo īpaši pārejas periodos (piemēram, LESD 201. pants),
- ar konkurences noteikumu izpildes nodrošināšanu saistītās pilnvaras, tostarp jo īpaši valsts atbalsta piešķiršanas uzraudzība (LESD 108. pants).

Attiecībā finanšu sistēmas glābšanas pasākumu paketēm, kas izstrādātas, lai dažas dalībvalstis spētu pārvarēt valsts parāda krīzi, Komisijas pienākums ir pārvaldīt piesaistīto finansējumu, ko nodrošina ES budžets. Komisijai ir arī tiesības mainīt balsošanas procedūru Eiropas Stabilizācijas mehānisma (ESM) valdē tā, ka lēmums ir jāpieņem nevis vienprātīgi, bet ar īpašu kvalificēto balsu vairākumu (85 %), ja Komisija uzskata (un Eiropas Centrālā banka ir ar to vienprātis), ka, nepieņemot lēmumu par finansiālās palīdzības piešķiršanu, tiktu apdraudēta eurozonas ekonomiskā un finansiālā ilgtspēja (Līguma par ESM 4. panta 4. punkts) ([2.6.8.](#)).

2. Parlamenta un Padomes deleģētās īstenošanas pilnvaras

Saskaņā ar LESD 291. pantu Komisijai tiek piešķirtas pilnvaras nodrošināt Parlamenta un Padomes pieņemto tiesību aktu īstenošanu.

Lisabonas līgums ievieša jaunus noteikumus un vispārīgus principus "par dalībvalstu kontroles mehānismiem, kas attiecas uz Komisijas īstenošanas pilnvaru izmantošanu" (LESD 291. panta 3. punkts un Regula (ES) Nr. 182/2011). Iepriekš izmantotie komiteju mehānismi ir aizstāti ar diviem jauniem instrumentiem, proti, ar konsultēšanās procedūru un pārbaudes procedūru. Parlamentam un Padomei ir oficiāli noteiktas uzraudzības pilnvaras, un ir paredzēta pārsūdzības procedūra iespējamo strīdu izšķiršanai.

3. Deleģētie akti

Ar Lisabonas līgumu ir ieviesta arī jauna tiesību aktu kategorija, kas ierindojas starp leģislatīvajiem aktiem un īstenošanas aktiem. Šie deleģētie neleģislatīvie akti (LESD 290. pants) ir vispārēji piemērojami neleģislatīvie akti, kas tiek pieņemti, lai papildinātu vai grozītu dažus nebūtiskus leģislatīvā akta (ko dēvē arī par pamataktu) elementus. Parlamentam principā ir tādas pašas uzraudzības pilnvaras kā Padomei.

D. Regulatīvās un konsultatīvās pilnvaras

Līgumos Komisijai tikai retos gadījumos ir noteiktas pilnvaras vienai pašai pieņemt tiesību aktus. Viens no piemēriem ir LESD 106. pants, kas Komisijai piešķir tiesības nodrošināt Savienības noteikumu piemērošanu publiskiem uzņēmumiem un uzņēmumiem, kuriem uzticēts veikt vispārējas tautsaimnieciskas nozīmes

pakalpojumu, un vajadzības gadījumā pieņemt attiecīgas dalībvalstīm adresētas direktīvas vai lēmumus.

Līgumi Komisijai daudzviet piešķir pilnvaras sniegt ieteikumus vai iesniegt ziņojumus un atzinumus. Tajos ir arī noteikts, ka ar Komisiju ir jāapspriežas par dažiem lēmumiem, piemēram, par jaunu dalībvalstu uzņemšanu Savienībā (LES 49. pants). Ar Komisiju jo īpaši ir jāapspriežas arī par izmaiņām citu ES iestāžu un struktūru statūtos, piemēram, par grozījumiem Eiropas Parlamenta deputātu nolikumā, Eiropas Ombuda statūtos un Eiropas Savienības Tiesas statūtos.

EIROPAS PARLAMENTA LOMA

Komisija ir Parlamenta galvenā sarunu partnere likumdošanas un budžeta jautājumos. Komisijas darba programmas un tās izpildes parlamentārā uzraudzība ir aizvien svarīgāka labākas ES pārvaldības demokrātiskās leģitimitātes nodrošināšanā. Gada budžeta projekts ir priekšlikums, kas ietver budžeta projektu un jāiesniedz Parlamentam un Padomei līdz tā gada 1. septembrim, kurš ir pirms budžeta izpildes gada (n-1. gads). Minēto priekšlikumu Komisija nosūta arī valstu parlamentiem zināšanai. Turklāt Komisija sagatavo savu tēmi, ko arī nosūta atsevišķi Parlamentam un Padomei apstiprināšanai. Saskaņā ar LESD 319. pantu Parlamentam ir tiesības sniegt Komisijai apstiprinājumu par budžeta izpildi.

Lēmums par pašu resursiem tiek pieņemts īpašas likumdošanas procedūras kārtībā (LESD 289. panta 2. punkts) pēc Komisijas priekšlikuma (LESD 311. panta otrā daļa) un pēc **apspriešanās ar Parlamentu**. Lēmums par pašu resursiem tiek pieņemts, īstenojot šo konsultāciju procedūru, savukārt attiecīgos īstenošanas pasākumus (saskaņā ar LESD 291. panta 2. punktu) Padome pieņem pēc Komisijas priekšlikuma (LESD 311. panta trešā daļa) un pēc tam, kad ir saņēmusi **Parlamenta piekrišanu**.

Eiropas Komisijai būtu jāuztur pastāvīgs dialogs ar Eiropas Parlamentu visā pilnvaru laikā, sākot ar [komisāra amata kandidātu uzklaušīšanu](#) un turpinot ar to [konkrēto saistību](#) pildīšanu, ko tā uzņēmusies šajās uzklaušīšanās, [šo saistību vidusposma izvērtēšanu](#) un sistemātisku strukturētu dialogu ar konkrētām Parlamenta komitejām.

Saskaņā ar Māstrihtas līgumu, ko uzlaboja Lisabonas līgums, Eiropas Parlamentam ir likumdošanas iniciatīvas tiesības, kuras tam dod iespēju lūgt Komisiju iesniegt priekšlikumu. Eiropas Parlaments tiesību aktos var ieviest arī ziņošanas prasības, uzliekot Eiropas Komisijai pienākumu iesniegt īstenošanas ziņojumus.

Eiropas Komisija dažkārt neizpilda Eiropas Parlamenta pieprasījumus iesniegt priekšlikumus (tā bija, piemēram, ar [Eiropas Parlamenta 2023. gada 15. jūnija ieteikumu Padomei un Komisijai pēc izmeklēšanas par iespējamiem pārkāpumiem un administratīvām kļūmēm Savienības tiesību aktu piemērošanā attiecībā uz Pegasus un līdzvērtīgas novērošanas spieģrogrammatūras izmantošanu](#)) vai kavējas ar svarīgu īstenošanas ziņojumu iesniegšanu (piemēram, gadījumā ar pirmo ziņojumu par Tiesībaizsardzības direktīvas piemērošanu un darbību^[1]).

[1] Vogiatzoglou P. et al., [Assessment of the implementation of the Law Enforcement Directive](#) ("Novērtējums par Tiesībaizsardzības direktīvas īstenošanu"), Pilsoņu tiesību un konstitucionālo jautājumu politikas departaments, Eiropas Parlaments, 2022. gada decembris.

Pēc tam, kad, ņemot vērā bažas par to, ka ES pilsoņi transatlantiskajā datu apmaiņā nav aizsargāti, Schrems II lietas rezultātā tika atzīts par spēkā neesošu Komisijas Īstenošanas lēmums (ES) 2016/1250 par ES un ASV datu apmaiņu nolīguma nodrošinātās aizsardzības pietiekamību, Parlaments kritizēja to, ka Komisija bija piešķīrusi prioritāti attiecībām ar ASV, nevis ES pilsoņu interesēm un ka tādējādi Komisija ES tiesību aizsardzības uzdevumu bija atstājusi atsevišķu pilsoņu ziņā^[2]. Neraugoties uz šo kritiku un vēl vienu Parlamenta [rezolūciju](#), kurā secināts, ka ES un ASV datu privātuma satvars nenodrošina būtisku aizsardzības līmeņa līdzvērtību, Komisija 2023. gada 10. jūlijā pieņēma trešo [lēmumu](#) par personas datu aizsardzības līmeņa atbilstību ES un ASV datu privātuma satvarā.

Šo faktu lapu sagatavojis Eiropas Parlamenta Pilsoņu tiesību un konstitucionālo jautājumu politikas departaments.

Pablo Abril Marti / Mariusz Maciejewski
04/2024

[2] Eiropas Parlamenta [2021. gada 20. maija rezolūcija par Eiropas Savienības Tiesas 2020. gada 16. jūlija spriedumu lietā C-311/18 – Data Protection Commissioner pret Facebook Ireland Limited, Maximilian Schrems \(Schrems II\)](#).

1.3.9. EIROPAS SAVIENĪBAS TIESA

Eiropas Savienības Tiesa (EST) ir viena no septiņām Eiropas Savienības iestādēm. To veido divas tiesas: pati [Tiesa](#) un [Vispārējā tiesa](#). Eiropas Savienības Tiesas kompetencē ir Eiropas Savienības jurisdikcija. Minētās tiesas nodrošina ES primāro un sekundāro tiesību aktu pareizu interpretāciju un piemērošanu Eiropas Savienībā. Tās pārbauda ES iestāžu izdoto tiesību aktu likumīgumu un lemj par to, vai dalībvalstis ir ievērojušas primārajos un sekundārajos tiesību aktos tām noteiktos pienākumus. Tiesa pēc valsts tiesnešu pieprasījuma interpretē arī ES tiesību aktus.

TIESA

A. Juridiskais pamats

- [Līguma par Eiropas Savienību](#) (LES) LES 19. pants, [Līguma par Eiropas Savienības darbību](#) (LESD) 251.–281. pants, Euratom līguma 136. pants un [Līgumiem pievienotais Protokols Nr. 3 "Par Eiropas Savienības Tiesas statūtiem" \("Statūti"\)](#);
- [Eiropas Parlamenta un Padomes Regula \(ES, Euratom\) 2019/629 \(2019. gada 17. aprīlis\), ar ko groza 3. protokolu par Eiropas Savienības Tiesas statūtiem](#);
- ES budžets (IV iedaļa).

B. Sastāvs un statūti

1. Tiesneši

a. Tiesnešu skaits (LES 19. pants un LESD 252. pants)

Tiesas sastāvā darbojas pa vienam tiesnesim no katras dalībvalsts (27). Tiesai palīdz 11 ģenerālvokāti. Tiesas tiesneši no sava vidus uz trim gadiem ievēlē Tiesas priekšsēdētāju un priekšsēdētāja vietnieku – minēto pilnvaru termiņu var atjaunot.

b. Amata kandidātiem izvirzītās prasības (LES 19. pants un LESD 253. pants)

- Tiesnešiem un ģenerālvokātiem ir jābūt kvalifikācijai, kas ir nepieciešama, lai ieņemtu augstākos tiesnešu amatus viņu attiecīgajā valstī, vai arī ir jābūt juristiem ar atzītu kompetenci.
- Viņu neatkarība nekādas šaubas radīt nedrīkst.

c. Iecelšana amatā (LESD 253. pants)

Tuvojoties tiesnešu un ģenerālvokātu pilnvaru termiņa beigām, dalībvalstu valdību pārstāvji, apspriedušies ar komiteju, kuras uzdevums ir sniegt atzinumu par potenciālo kandidātu piemērotību, kopīgi vienojoties, ieceļ Tiesas tiesnešus vai ģenerālvokātus (255. panta LESD).

2. Pilnvaru raksturojums

a. Termiņš (LESD 253. pants un Statūti)

Pilnvaru termiņš ir seši gadi. Ik pēc trijiem gadiem notiek Tiesas sastāva daļēja aizstāšana, vienreiz nomainot pusi tiesnešu, otrreiz – pusi ģenerālvokātu. Gan

tiesnešus, gan ģenerālvokātus, kuriem beidzas pilnvaru termiņš, amatā var iecelt atkārtoti.

b. Privilēģijas un imunitāte (Statūti)

Tiesneši un ģenerālvokāti bauda imunitāti pret tiesas procesa ierosināšanu. Pēc amata pilnvaru beigām imunitāte saglabājas attiecībā uz darbībām, kuras viņi ir veikuši, atrodoties oficiālajā amatā. Tiesnešus un ģenerālvokātus var atbrīvot no amata tikai ar Tiesas vienprātīgu lēmumu.

c. Pienākumi (Statūti)

Tiesneši un ģenerālvokāti:

- pirms stāšanās amatā nodod zvērestu (pildīt pienākumus neatkarīgi un objektīvi un ievērot amata noslēpumu);
- nedrīkst atrasties politiskos vai valsts pārvaldes amatos vai pildīt jebkādus citus profesionālus pienākumus;
- apņemas pildīt pienākumus, ko uzliek šis amats.

C. Organizācija un darbība (LESD 253. pants un Statūti)

1. Institucionālā struktūra

Eiropas Savienības Tiesas Statūti ir jāpieņem atsevišķā protokolā, ko pievieno Līgumiem (LESD 281. pants). Tiesa priekšsēdētāju un priekšsēdētāja vietnieku uz trim gadiem ievēlē no tiesnešu vidus – minēto pilnvaru termiņu var atjaunot (Protokola Nr. 3 9.a pants). Priekšsēdētājs vada Tiesas darbu un vada Plēnuma vai Virspalātas tiesas sēdes un apspriedes. Tiesa ieceļ Tiesas sekretāru. Tiesas sekretārs ir šīs iestādes ģenerālsekretārs un pārvalda tās departamentus, ievērojot Tiesas priekšsēdētāja norādījumus.

2. Darbība

Tiesa pieņem savu reglamentu, ko ar kvalificētu balsu vairākumu apstiprina Padome. Tiesa var sanākt kopā Plēnumā, kuru veido 27 tiesneši, Virspalātā – 15 tiesneši, vai palātās, kuras sastāv no trim vai pieciem tiesnešiem. Šo iestādi finansē no ES budžeta, kurā tai ir paredzēta pašai sava īpašā budžeta iedaļa (IV iedaļa).

D. Sasniegumi

Eiropas Savienības Tiesa ir sevi apliecinājusi kā Eiropas integrācijas procesa virzītājspēku.

1. Vispārīgā tiesu prakse

Tiesa 1964. gada 15. jūlijā pieņēma spriedumu lietā Costa/Enel, kuram bija kardināla nozīme, jo ar to Kopienas tiesības tika definētas kā neatkarīga tiesību sistēma, kurai ir augstāks juridiskais spēks par dalībvalstu tiesību normām, un deklarēts ES tiesību pārākuma princips^[1]. Līdzīgā veidā Tiesas 1963. gada 5. februāra spriedums lietā Van Gend & Loos noteica principu, ka dalībvalstu tiesās Kopienas tiesības ir jāpiemēro nepastarpināti. Pie citiem nozīmīgiem spriedumiem, kas attiecas uz cilvēktiesību

[1] Ziller J., La primauté du droit de l'Union européenne ("Eiropas Savienības tiesību augstākais spēks"), Eiropas Parlamenta Iekšpolitikas ģenerāldirektorāts, Pilsoņu tiesību un konstitucionālo jautājumu politikas departaments, Eiropas Parlaments, 2022. gada maijs.

aizsardzību, ir pieskaitāms arī 1974. gada 14. maija spriedums Nold lietā, kurā Tiesa noteica, ka cilvēka pamattiesības ir neatņemama to vispārējo tiesību principu daļa, kuru ievērošanu tā nodrošina (4.1.2.).

2. Sasniegumi konkrētās jomās

- Tiesības veikt uzņēmējdarbību: 1976. gada 8. aprīļa spriedums Royer lietā, kurā Tiesa apstiprināja dalībvalsts pilsoņa tiesības uzturēties jebkuras citas dalībvalsts teritorijā neatkarīgi no tā, vai uzņemošā valsts ir izsniegusi dzīvošanas atļauju.
- Preču brīva kustība: 1979. gada 20. februāra spriedums Cassis de Dijon lietā, kurā Tiesa nolēma, ka ikvienu kādā dalībvalstī likumīgi ražotu un tirgotu precī principā ir jāvar tirgot jebkuras citas dalībvalsts tirgū.
- Kopienas starptautiskā jurisdikcija: 1971. gada 31. marta Eiropas Nolīguma par autopāravadājumiem (AETR) spriedums lietā Komisija/Padome, kurā Tiesa atzina Kopienas kompetenci noslēgt starptautiskus nolīgumus jomās, uz kurām attiecas Kopienas tiesības.
- Nesen pieņemtajos spriedumos, kuros dalībvalstīm, kas direktīvas savos tiesību aktos transponējušas nav jeb tās transponējušas ir, taču novēloti, ir noteikts pienākums atlīdzināt nodarītos zaudējumus.
- Dažādi spriedumi, kas ir pieņemti sociālā nodrošinājuma un konkurences jomā.
- Nolēmumi par dalībvalstu izdarītiem ES tiesību pārkāpumiem – tie ir būtiski, lai garantētu pienācīgu vienotā tirgus darbību.
- Datu aizsardzība: nolēmumi par “drošības zonas” nolīgumu [Schrems I](#) (2015. gads) un par ES un ASV privātuma virogu [Schrems II](#) (2020), kas atzina par spēkā neesošiem [Komisijas lēmumus par aizsardzības līmeņa pietiekamību](#) attiecībā uz Amerikas Savienotajām Valstīm, lai aizsargātu Eiropas tiesību pamatprincipus un nodrošinātu stingru datu aizsardzības prasību kopumu.

Jāpiebilst, ka viens no ievērojamākajiem Tiesas sasniegumiem ir tās pasludinātais princips, ka Līgumus nedrīkst interpretēt iesīkstējušā veidā, bet gan, ka tie ir jāskata, ņemot vērā integrācijas pakāpi un pašos Līgumos noteiktos mērķus. Pamatojoties uz šo principu, ES varēja pieņemt tiesību aktus jomās, uz kurām konkrētas Līgumu normas neattiecas, piemēram, reglamentēt cīņu pret apkārtējās vides piesārņošanu (2005. gada 13. septembrī Tiesa pieņēma spriedumu lietā C-176/03, ar kuru tā faktiski atļāva ES noteikt regulējumu kas ir saistīts ar krimināltiesībām un kurus [Savienības likumdevējs] “uzskata par vajadzīgiem” no vides aizsardzības mērķu sasniegšanas viedokļa).

2022. gadā Tiesā tika iesniegti 806 prasības pieteikumi, tostarp 546 prejudiciālā nolēmuma tiesvedībā, 37 pirmās instances procesos un 209 apelācijas lietās pret Vispārējās tiesas nolēmumiem. Ir izskatītas 808 lietas, tostarp 564 – prejudiciālā nolēmuma tiesvedībā, 36 prasības pieteikumi pirmās instances procesos un 196 apelācijas lietas pret Vispārējās tiesas nolēmumiem. Visvairāk pieprasījumu ir iesniegti no Vācijas (98), Itālijas (63), Bulgārijas (43) un Spānijas (41). Vidējais

tiesvedības ilgums bija 16,4 mēneši^[2]. 2022. gada 31. decembrī neizskatītas vēl bija 1111 lietas.

VISPĀRĒJĀ TIESA

A. Juridiskais pamats

LESD 254.–257. pants, Euratom līguma 40. pants un Līgumiem pievienotā Protokola Nr. 3 "Par Eiropas Savienības Tiesas statūtiem" IV sadaļa.

B. Sastāvs un statūti (LESD 254. pants)

1. Tiesneši

a. Skaits (LES 19. pants un LESD 254. pants)

LESD 254. pantā ir noteikts, ka tās tiesnešu skaits ir paredzēts statūtos. Tā [Protokola Nr. 3 par šiem statūtiem 48. pantā, kuru grozīja ar Regulu \(ES, Euratom\) 2016/1192 \(2016. gada 6. jūlijs\)](#), ir teikts, ka Vispārējā tiesā ir divi tiesneši no katras dalībvalsts (patlaban 54). Tiesnešus, savstarpēji vienojoties, ieceļ dalībvalstu valdības pēc apspriešanās ar ekspertu grupu, kas ir izveidota, lai sniegtu atzinumu par kandidātu piemērotību tiesneša amatam. Tiesnešu pilnvaru termiņš ir seši gadi, un tas ir atjaunojams. Tiesnešiem var likt pildīt ģenerālvokāta pienākumus, jo atšķirībā no Tiesas Vispārējā tiesā pastāvīgu ģenerālvokāta amatu nav.

b. Prasības amata kandidātiem

Tādas pašas kā tiesneša amata kandidātiem Tiesā (LES 19. pants). Lai kandidātus ieceltu par tiesnešiem Vispārējā tiesā, viņiem ir jāapliecina prasmes, kādas ir nepieciešamas iecelšanai augstā tiesneša amatā.

c. Iecelšanas procedūra

Tāda pati kā Tiesā.

2. Pilnvaru raksturojums

Tādas pašas kā Tiesas tiesnešiem.

C. Organizācija un darbība

Lai arī tiesneši no sava vidus ieceļ tiesas priekšsēdētāju uz trim gadiem un tiesas sekretāru uz sešiem gadiem, tomēr Vispārējā tiesa izmanto Tiesas dienestus, lai veiktu savas administratīvās un lingvistiskās funkcijas.

Vispārējā tiesa ar Tiesas piekrišanu pieņem savu [Reglamentu](#). (LESD 254. panta piektā daļa). Vispārējā tiesa lietas izskata palātās trīs vai piecu tiesnešu sastāvā. Vispārējā tiesas sēdes notiek Plēnuma vai Virspalātas formātā, vai tā sastāv no viena vienīga tiesneša. Vairāk nekā 80 % no Vispārējā tiesā iesniegto lietu izskata palātā trīs tiesnešu sastāvā.

Saskaņā ar jaunākajiem 3. protokola grozījumiem (49.a pants) Vispārējai tiesai tāpat kā Tiesai, izskatot lūgumus sniegt prejudiciālu nolēmumu, palīdz viens vai vairāki ģenerālvokāti. Tāpēc Vispārējās tiesas tiesneši no sava vidus ievēlē ģenerālvokātu(-us) uz trim gadiem (viņu(-s) vienreiz var pārvēlēt).

[2] [EST Gada ziņojums par 2022. gadu](#).

Pateicoties nesējai Reglamenta grozījumiem (2023. gada aprīlis), tiesas sēžu laikā var rīkot videokonferences (Reglamenta 107.a pants). Ar grozījumiem tika ieviests arī jēdziens "izmēģinājuma lieta" (Reglamenta 71.a pants). Ja vairākās lietās var konstatēt vienu un to pašu tiesisko problēmu un ja nosacījumi ir izpildīti, vienu no lietām var identificēt kā izmēģinājuma lietu, bet pārējās – apturēt.

Vispārējā tiesā pirmajā instancē tiešās prasības var celt galvenokārt fiziskas vai juridiskas personas, uz kurām attiecīgais akts attiecas tieši un individuāli, un dalībvalstis – par Savienības iestāžu, struktūru, biroju vai aģentūru tiesību aktiem, kā arī tiešās prasības par iestāžu vai to darbinieku nodarītā kaitējuma atlīdzināšanu. Vispārējās tiesas spriedumus var pārsūdzēt Tiesā, bet tikai attiecībā uz tiesību jautājumiem. Vidēji par aptuveni 30 % Vispārējās tiesas nolēmumu iesniedz apelāciju.

Parlaments un Padome var izveidot pie Vispārējās tiesas piederošas specializētās tiesas, kuras pirmajā instancē izskata un iztiesā noteiktu kategoriju prasību pieteikumus vai īsteno īpašās jomās ierosinātas tiesvedības. Lai izveidotu šīs tiesas, Parlaments un Padome rīkojas saskaņā ar parasto likumdošanas procedūru.

2022. gadā Vispārējā tiesā tika iesniegti 904 prasības pieteikumi, un izskatītas tika 858 lietas. 792 tika ierosinātas, pamatojoties uz tiešām prasībām (270 lietas par intelektuālo un rūpniecisko īpašumu, 76 lietas par valsts atbalstu un konkurenci, 66 lietas par ES civildienestu un 380 lietas par citām tiešām prasībām). Tiesvedības puse, kas tiesāšanās izdevumus segt nespēj, var lūgt bezmaksas juridisko palīdzību (2022. gadā tā tika lūgta 54 lietās). Vidējais tiesvedības ilgums bija 16,2 mēneši. 2022. gada 31. decembrī neizskatītas vēl bija 1474 lietas^[3].

BIJUSĪ EIROPAS SAVIENĪBAS CIVILDIENESTA TIESA

Eiropas Civildienesta tiesa (izveidota 2004. gadā) izšķīra ES iestāžu strīdus ar to darbiniekiem, ja minētie strīdi nebija piekritīgi valstu tiesām. Cenšoties palielināt Eiropas Savienības Tiesas iestādes tiesnešu kopējo skaitu, Eiropas Savienības Civildienesta tiesa 2016. gada 1. septembrī tika likvidēta un integrēta Vispārējā tiesā, pamatojoties uz Eiropas Parlamenta un Padomes [Regulu \(ES, Euratom\) 2016/1192 \(2016. gada 6. jūlijs\) par to, lai Vispārējai tiesai nodotu kompetenci pirmajā instancē izskatīt domstarpības starp Eiropas Savienību un tās darbiniekiem](#). Lietas, kuru izskatīšana Civildienesta tiesā 2016. gada 31. augustā vēl pabeigta nebija, tika nodotas Vispārējai tiesai, sākot ar 2016. gada 1. septembri. Vispārējā tiesa turpina skatīt minētās lietas tajā stadijā, kurā tās atradās minētajā datumā, turklāt spēkā paliek procesuālās darbības, kuras ir veikusi bijusī Civildienesta tiesa.

EIROPAS PARLAMENTA LOMA

Jau 1990. gadā, taisot spriedumu attiecībā uz Parlamenta prasību, kas tika celta tādas likumdošanas procedūras ietvaros, kurā bija paredzēts pieņemt veselības aizsardzības regulējumu pēc Černobiļas atomelektrostacijā notikušās katastrofas, Tiesa tajā atzina, ka Parlamentam ir tiesības celt Tiesā prasību par lēmumu pasludināšanu par spēkā neesošiem, lai aizsargātu tā prerogatīvas, kuras tam ir noteiktas konkrētajā likumdošanas procedūrā.

[3] [EST Gada ziņojums par 2022. gadu](#).

Atbilstoši LESD 257. pantam Eiropas Parlaments un Padome saskaņā ar parasto likumdošanas procedūru **var izveidot Vispārējai tiesai piederošas specializētās tiesas**, kuras pirmajā instancē izskata un izlemj noteiktu kategoriju lietas īpašās jomās. Parlamentam un Padomei ir jārikojas, pieņemot tiesību normas vai nu pēc Komisijas priekšlikuma un apspriežoties ar Eiropas Savienības Tiesu, vai pēc Eiropas Savienības Tiesas priekšlikuma un apspriežoties ar Komisiju.

Saskaņā ar LESD 281. pantu [Eiropas Savienības Tiesas statūti](#) tiek grozīti, Parlamentam un Padomei rīkojoties saskaņā ar parasto likumdošanas procedūru (tiek pieņemta Eiropas Parlamenta un Padomes regula). Parlamenta dalības piemērs ir [Tiesas 2022. gada 30. novembra priekšlikums](#) grozīt tās statūtus.

Parlaments ir viena no LESD 263. pantā minētajām iestādēm, pamatojoties uz kuras (kā puses tiesvedībā) prasības pieteikumu, Tiesa var ierosināt tiesvedību.

Saskaņā ar LESD 218. panta 11. punktu Parlaments var prasīt Tiesai sniegt atzinumu par to, vai paredzētais attiecīgais starptautiskais nolīgums ir saderīgs ar Līgumiem. Ja Tiesas atzinums ir nelabvēlīgs, paredzētais nolīgums stāties spēkā nevar, kamēr tas nav grozīts vai kamēr nav pārskatīti Līgumi. Piemēram, 2019. gada jūlijā Parlaments lūdz sniegt juridisko atzinumu par to, vai ES pievienošanās Eiropas Padomes Konvencijai par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu (Stambulas Konvencija) atbilst Līgumiem ([Atzinums Nr. 1/19](#)).

Stājoties spēkā Lisabonas līgumam, tiesneša un ģenerālvokāta amata kandidātu atbilstību tagad vispirms izvērtē ekspertu grupa tādu septiņu personu sastāvā, no kurām vienu izvirza Parlaments (LESD 255. panta otrā daļa un Parlamenta Reglamenta 128. pants), plenārsēdē pieņemot [rezolūciju](#).

Saskaņā ar Regulas 2015/2422 3. panta 1. punktu Tiesa 2020. gada 21. decembrī iesniedza [ziņojumu par Vispārējās tiesas darbību](#), kuru sagatavoja ārējs konsultants. Piemēram, Regulas 2015/2422 3. panta 1. punktā ir izteikta prasība, lai ziņojumā īpaša uzmanība tiktu pievērsta Vispārējās tiesas efektivitātei, tiesnešu skaita palielināšanas līdz 56 tiesnešiem nepieciešamībai un lietderībai, resursu izmantošanai un lietderībai un turpmākai specializētu palātu izveidei un/vai citām strukturālām izmaiņām.

JURI komiteja 2023. gada 19. septembrī pieņēma [ziņojuma projektu](#) par [priekšlikumu grozīt ES Protokolu Nr. 3 par Eiropas Savienības Tiesas statūtiem](#) nolūkā Tiesai piekritīgu lietu jurisdikciju prejudiciālā nolēmuma lietās noteiktās jomās nodot Vispārējai tiesai un paplašināt atļaujas iesniegt apelāciju prasības tvērumu apelācijas lietā pret noteiktiem Vispārējās tiesas nolēmumiem. Padome tiesību aktu pieņēma 2024. gada 11. aprīlī pēc Parlamenta pirmā lasījuma. Saskaņotais teksts satur normas par pastāvīgo ģenerālvokātu ievēlšanu Vispārējā tiesā uz trim gadiem.

Alexandru-George Moș / Udo Bux / Mariusz Maciejewski
05/2024

1.3.10. EIROPAS SAVIENĪBAS TIESAS KOMPETENCES JOMAS

Eiropas Savienības Tiesu veido divas tiesas – pati Tiesa un Vispārējā tiesa, kurās var celt dažādas prasības, kā noteikts [Līguma par Eiropas Savienību](#) 19. pantā, [Līguma par Eiropas Savienības darbību](#) (LESD) 251.–281. pantā, Euratom līguma 136. pantā un Līgumiem pievienotajā 3. protokolā par Eiropas Savienības Tiesas statūtiem.

ES TIESA

A. Pret dalībvalstīm vai Eiropas Savienības iestādēm, struktūrām, birojiem vai aģentūrām celtas tiešās prasības.

Tiesa izskata lietas, kas ierosinātas pret dalībvalstīm vai iestādēm, kuras nav ievērojušas savus no ES tiesībām izrietošos pienākumus.

1. Prasības pret dalībvalsti sakarā ar valsts pienākumu neizpildi

Šāda veida tiesvedību var uzsākt:

- vai nu Komisija, atbilstoši sākotnējai procedūrai (LESD 258. pants): vispirms dodot attiecīgai valstij iespēju sniegt savus paskaidrojumus un pamatotos atzinumus ([1.3.8.](#));
- vai kāda dalībvalsts pret citu dalībvalsti, pirms tam ar lūgumu par lietas izskatīšanu vērsoties Komisijā (LESD 259. pants).

Tiesas uzdevums:

- apstiprināt, ka dalībvalsts nav izpildījusi savus pienākumus, un tādā gadījumā šai dalībvalstij tiek uzlikts pienākums nekavējoties veikt pasākumus to izpildei;
- ja pēc tam, kad Komisija atkārtoti vērsusies Tiesā, Tiesa tomēr konstatē, ka attiecīgā dalībvalsts nav izpildījusi tās spriedumu, Tiesa var šai valstij uzlikt naudas sodu (fiksētu vienreizēju naudas sodu un/vai periodisku maksājumu), kura lielumu nosaka Tiesa pēc Komisijas ierosinājuma (LESD 260. pants).

2. Pret ES iestādēm celtas prasības par tiesību akta pasludināšanu par spēkā neesošu vai sakarā ar iestāžu bezdarbību

Joma: gadījumi, kad pieteikuma iesniedzējs lūdz atcelt pasākumu, kas, viņa ieskatā, ir pretrunā ar ES tiesībām (pasludināšana par spēkā neesošu – LESD 263. pants) vai, pārkāpjot ES tiesības, iestādes, struktūras, biroji vai aģentūras nav pieņēmušas lēmumu (LESD 265. pants).

Lietas nodošana izskatīšanai Tiesā: prasību var celt dalībvalstis, pašas iestādes, kā arī jebkura fiziska vai juridiska persona, ja prasība attiecas uz pasākumu (jo īpaši regulu, direktīvu vai lēmumu), ko pieņēmusi ES iestāde un kas adresēts kādam no minētajiem.

Tiesas uzdevums: Tiesa pasludina par spēkā neesošu nelikumīgi pieņemto tiesību aktu vai konstatē bezdarbību, un šajā gadījumā attiecīgajai iestādei ir jāveic vajadzīgie pasākumi, lai pildītu Tiesas spriedumu (LESD 266. pants).

3. Citas tiešās prasības

Tā kā Vispārējās tiesas kompetencē ir pirmajā instancē izskatīt LESD 263., 265., 268., 270. un 272. pantā minētās prasības, Tiesā var celt tikai prasības par Komisijas lēmumiem, ar kuriem uzņēmumiem piemēro sankcijas (LESD 261. pants), kā arī prasības, kas paredzētas [Tiesas statūtos](#) (kuros jaunākie grozījumi izdarīti ar 2019. gada 17. aprīļa [Regulu \(ES, Euratom\) 2019/629](#)). Tiesas Statūtu 51. pantā ir noteikts, ka, atkāpjoties no noteikuma, kas iekļauts LESD 256. panta 1. punktā, Tiesa saglabā jurisdikciju lietās, kas minētas LESD 263. un 265. pantā, kad tās ierosina kāda dalībvalsts pret:

- Eiropas Parlamenta vai Padomes, vai abu šo iestāžu kopīgu darbību vai bezdarbību, izņemot:
 - lēmumus, kurus pieņēmusi Padome saskaņā ar LESD 108. panta 2. punkta trešo daļu;
 - Padomes tiesību aktus, kas pieņemti saskaņā ar Padomes regulu par pasākumiem, lai aizsargātu tirdzniecību LESD 207. panta nozīmē;
 - Padomes tiesību aktus, ar kuriem Padome īsteno izpildu pilnvaras saskaņā ar LESD 291. panta 2. punktu;
- Komisijas darbību vai bezdarbību saskaņā ar LESD 331. panta 1. punktu.

Tiesa saglabā jurisdikciju arī lietās, kas minētas tajos pašos pantos, kad tās ierosina Savienības iestāde pret Eiropas Parlamenta, Padomes, abu šo iestāžu kopīgu darbību vai bezdarbību, vai pret Komisiju, vai kad tās ierosina Savienības iestāde pret Eiropas Centrālās bankas darbību vai bezdarbību.

B. Netiešās prasības – dalībvalsts tiesā celti iebildumi pret aktu likumību (LESD 267. pants – prejudiciāli nolēmumi)

Parasti par ES tiesību piemērošanu lietās, kas saistītas ar šo tiesību piemērošanu, ir atbildīga dalībvalsts tiesa. Tomēr, ja kādas dalībvalsts tiesā ir ierosināts jautājums par Savienības tiesību interpretāciju, šī tiesa var lūgt, lai Tiesa sniedz prejudiciālu nolēmumu par šo jautājumu. Ja minētā dalībvalsts tiesa ir pēdējās instances tiesa, tad tai šādā situācijā ir obligāti jāvēršas Tiesā. Valsts tiesa iesniedz Tiesai jautājumu(-s) par ES tiesību normu interpretāciju vai spēkā esamību, parasti tiesas nolēmuma veidā atbilstoši valstu procesuālajiem noteikumiem. Tomēr 2018. gada 11. decembra spriedumā lietā C-493/17 ([Weiss](#)) Tiesa nosprieda, ka "ir jāatsakās lemt par valsts tiesas uzdotu prejudiciālu jautājumu, ja ir acīmredzams, ka lūgtajai Savienības tiesību aktu interpretācijai vai spēkā esamības vērtējumam nav nekādas saiknes ar pamatlietas faktisko situāciju vai priekšmetu, ja izvirzītā problēma ir hipotētiska". Tiesas kanceleja to nosūta pamata lietā iesaistītajiem dalībniekiem, kā arī visām Savienības dalībvalstīm un iestādēm. Tiem ir doti divi mēneši rakstveida apsvērumu iesniegšanai Tiesā.

C. Otrās instances kompetence

Tiesas kompetencē ir arī izskatīt pret Vispārējās tiesas spriedumiem un rīkojumiem celtās apelācijas sūdzības, kuras attiecas uz tiesību jautājumiem. Apelācijas sūdzības izskatīšana neaptur attiecīgā akta piemērošanu.

Ja apelācijas sūdzība ir pieņemama un pamatota, Tiesa atceļ Vispārējās tiesas spriedumu un var pati izšķirt strīdu vai arī nodot lietu atpakaļ Vispārējai tiesai, kurai ir saistošs apelācijas tiesvedībā pieņemtais Tiesas nolēmums.

SASNIEGUMI

Ir apliecinājies, ka Tiesa ir ļoti svarīgs faktors – Eiropas integrācijas procesā dažos gadījumos pat var teikt šā procesa virzītājspēks.

A. Vispārējie sasniegumi

Tiesas 1963. gada 5. februāra spriedums lietā 26-62 ([Van Gend & Loos](#)) apstiprināja principu, ka dalībvalstu tiesās ir tieši jāpiemēro Kopienas tiesību akti. Arī Tiesas 1964. gada 15. jūlijā pieņemtajam spriedumam lietā 6-64 ([Costa/E.N.E.L.](#)) bija īpaši būtiska nozīme, nosakot Kopienas tiesības par neatkarīgu tiesību sistēmu, kas ir prioritāra salīdzinājumā ar dalībvalstu tiesību normām. Tiesa vienmēr uzsvērusi, ka tai ir galīgā autoritāte, nosakot attiecības starp Savienības tiesībām un valsts tiesībām. Ar ļoti nozīmīgajām lietām Gend & Loos un Costa/E.N.E.L., Tiesa nostiprināja pamatdoktrīnas par ES tiesību pārākuma principu. Saskaņā ar šīm doktrīnām ES tiesībām ir absolūta prioritāte pār valsts tiesībām, un valstu tiesām šis pārākums ir jāņem vērā savos lēmumos. 1970. gada 17. decembra spriedumā lietā 11-70 ([Internationale Handelsgesellschaft](#)) Tiesa nosprieda, ka Savienības tiesībām ir prioritāte pat attiecībā uz valsts konstitūcijā garantētām pamattiesībām. Šajā lietā pieņemtā nolēmuma pamatojuma 3. punktā Tiesa norādīja, ka: "atsauce uz pamattiesību, kas noteiktas dalībvalsts konstitūcijā, vai valsts konstitucionālās struktūras principu apdraudējumu neietekmē Kopienas tiesību akta spēkā esamību vai tā ietekmi šīs valsts teritorijā". Tiesa šīs doktrīnas ir apstiprinājusi arī vēlākās lietās (sk. lietu 106/77, [Simmenthal](#) (1978), lietu 149/79, [Komisija/Belģija](#) (1980), lietu C-46/93 un lietu C-48/93, [Brasserie du Pêcheur un Factortame II](#) (1996), lietu C-473/93, [Komisija/Luksemburga](#), (1996), lietu C-213/07, [Michaniki](#), (2008)). Ar šo judikatūru Tiesa ir izstrādājusi doktrīnas instrumentus, lai piešķirtu dalībvalstu tiesām zināmu rīcības brīvību un nopietni ņemtu vērā to intereses. Turklāt Tiesa dažkārt netieši pielāgo pati savu judikatūru, lai ņemtu vērā dalībvalstu tiesu paustās bažas. Vissspilgtākais piemērs šajā ziņā ir Tiesas izstrādātā judikatūra pamattiesību jomā, reaģējot uz dalībvalstu tiesu spiedienu: pēc Eiropas Kopienas dibināšanas Tiesa sākotnēji iebilda pret pamattiesību iekļaušanu EK tiesību sistēmā (lieta 36/59, [Ruhrkohlen-Verkaufsgesellschaft](#) (1960)). Tomēr, kad dalībvalstu konstitucionālās tiesas iebilda, Tiesa mainīja savu nostāju. Apsteidzot Vācijas Federālās Konstitucionālās tiesas un Itālijas Konstitucionālās tiesas spriedumus, Tiesa [Internationale Handelsgesellschaft](#) lietā nosprieda, ka pamattiesības "ir neatņemama vispārīgo tiesību principu sastāvdaļa".

B. Sasniegumi konkrētās jomās

- Cilvēktiesību aizsardzība: pie nozīmīgiem spriedumiem jāmin, piemēram, 1974. gada 14. maija spriedums lietā 4-73 ([Nold Kohlen- und Baustoffgroßhandlung / Eiropas Kopienas Komisija](#)), kurā Tiesa noteica, ka cilvēka pamattiesības ir neatņemama to vispārējo tiesību principu daļa, kuru ievērošanu tā nodrošina ([4.1.1.](#)).

- Preču brīva aprīte: 1979. gada 20. februāra spriedums lietā 120/78 ([Cassis de Dijon](#)), kurā Tiesa nolēma, ka ikvienu kādā dalībvalstī likumīgi ražotu un tirgotu preci principā drīkst tirgot jebkuras citas dalībvalsts tirgū.
- Personu brīva pārvietošanās: 1995. gada 15. decembra spriedums lietā C-415/93 lietā ([Bosman](#)) noteica, ka profesionālais sports ir saimnieciskā darbība, kuras īstenošanu nedrīkst kavēt futbola federāciju noteikumi, ar kuriem reglamentē spēlētāju pāriešanu no kluba uz klubu vai ierobežo citu dalībvalstu pilsoņu skaitu.
- Kopienas ārējās kompetences: 1971. gada 31. marta spriedumā lietā 22-70 ([Komisija/Padome](#)) Tiesa atzina Kopienas kompetenci slēgt starptautiskus nolīgumus jomās, kurās Kopiena ir pieņēmusi kopīgus noteikumus.
- Savā 1991. gada 19. novembra spriedumā lietā C-6/90 un lietā C-9/90 ([Francovich un citi](#)), Tiesa izstrādāja vēl vienu pamatprincipu: valsts atbildības principu attiecībā uz fiziskām personām nodarīto kaitējumu, kas radies valsts pārkāpuma dēļ, ja šī dalībvalsts nav transponējusi direktīvu vai to izdarījusi novēloti.
- Dažādi spriedumi pieņemti sociālās drošības jautājumos (lieta 43-75, [Defrenne](#) (1976) par vienādu atalgojumu vīriešiem un sievietēm) un darba ņēmēju veselības aizsardzību un drošību (lieta C-173/99, [BECTU](#) (2001)).

Attiecībā uz samērīguma principu Tiesa 2015. gada 16. jūnija spriedumā (lieta C-62/14, [Gauweiler](#) u. c.) nosprieda, ka saskaņā ar Tiesas pastāvīgo judikatūru samērīguma princips prasa, lai Savienības iestāžu akti būtu piemēroti ar attiecīgo tiesisko regulējumu sasniedzamo leģitīmo mērķu īstenošanai un nepārsniegtu šo mērķu sasniegšanai vajadzīgo. Tāpēc ES iestādēm un struktūrām ir jāizvērtē dažādās iesaistītās intereses tā, lai nepieļautu nelabvēlīgu ietekmi, kas ir acīmredzami nesamērīga ar sasniedzamajiem mērķiem (Lieta C-493/17 (Weiss), 93. punkts). Viens no ievērojamākajiem Tiesas sasniegumiem ir tās pasludinātais princips, ka Līgumus nedrīkst interpretēt iesīkstējušā veidā, bet gan tie ir jāskata saistībā ar integrācijas pakāpi un pašos Līgumos noteiktajiem mērķiem. Šis princips ļāva pieņemt tiesību aktus jomās, uz kurām neattiecas konkrēti Līgumu noteikumi, piemēram, attiecībā uz cīņu pret apkārtējās vides piesārņošanu: savā 2005. gada 13. septembra spriedumā lietā C-176/03 ([Komisija/Padome](#)) Tiesa atļāva Eiropas Savienībai veikt krimināltiesiskus pasākumus, ko uzskata par vajadzīgiem vides aizsardzības mērķu sasniegšanai.

2017. gadā pēc Tiesas priekšsēdētāja un ES 28 dalībvalstu konstitucionālo un augstāko tiesu priekšsēdētāju iniciatīvas saistībā ar Romas līgumu parakstīšanas 60. gadadienu tika izveidots [Eiropas Savienības Tiesu tīkls](#).

Tā mērķis ir veicināt informācijas apmaiņu par tiesu praksi starp iesaistītajām valstu tiesām un Eiropas Savienības Tiesu. Ierobežotas piekļuves vietnē iesaistītās valstu tiesas un Eiropas Savienības Tiesa publicē informāciju par tiesu praksi attiecībā uz ES tiesību aktiem, par jautājumiem, kurus valstu tiesas nosūtījušas EST prejudiciāla nolēmuma sniegšanai, kā arī piezīmes un pētījumus.

Sadarbības platforma JNEU it pieejama visās ES valodās un tajā apkopo Eiropas Savienības Tiesas tiesnešu un valstu tiesnešu tiesu iestāžu darbības ietvaros paveikto. Tiesnešiem ir pieejams instruments, kas ļauj viņiem savu judikatūru un pētniecības un analīzes darbu padarīt pieejamu kolēģiem, lai tā dalītos ar zināšanām un uzlabotu efektivitāti.

Platformai pašlaik ir vairāk nekā 2000 lietotāju dalībvalstu konstitucionālajās un augstākajās tiesās.

VISPĀRĒJĀ TIESA (1.3.9.)

A. Vispārējās tiesas kompetences jomas (LESD 256. pants)

Eiropas Savienības Tiesa sastāv no divām tiesām, proti, no pašas [Tiesas](#) un [Vispārējās tiesas](#). Ja Tiesai ir ekskluzīva kompetence attiecībā uz prasībām starp iestādēm un prasībām, ko kāda dalībvalsts ceļ pret Eiropas Parlamentu un/vai Padomi, tad Vispārējai tiesai ir pirmās instances kompetence attiecībā uz visām citām šāda veida prasībām, jo īpaši prasībām, ko ceļ fiziskas personas, un prasībām, ko kāda dalībvalsts ceļ pret Komisiju.

LESD nosaka, ka Vispārējās tiesas kompetencē ir izskatīt un izlemt pirmajā instancē lietas, kas minētas LESD 263., 265., 268., 270. un 272. pantā, jo īpaši turpmāk minētajās jomās, ja vien tās nav dalībvalstu, ES iestāžu vai Eiropas Centrālās bankas iesniegtas lietas, kuru izskatīšana ir vienīgi Tiesas kompetencē (Eiropas Savienības Tiesas Statūtu 51. pants):

- prasības par ES iestāžu, aģentūru vai struktūru tiesību aktu atcelšanu vai prasības, ko ceļ fiziskas vai juridiskas personas, lai tiktu konstatēta šo iestāžu un struktūru bezdarbība (LESD 263. un 265. pants);
- pret Komisiju celtās dalībvalstu prasības;
- lūgumi sniegt prejudiciālu nolēmumu saskaņā ar LESD 267. pantu konkrētās jomās (Statūtu 50.b pants);
- prasības par tāda kaitējuma novēršanu, ko radījušas ES iestādes, aģentūras vai struktūras vai to darbinieki (LESD 268. pants);
- prasības, kas saistītas ar Savienības vai Savienības vārdā noslēgtiem līgumiem, ja tajos nepārprotami noteikts, ka strīdi izskatāmi Vispārējā tiesā (LESD 272. pants);
- prasības intelektuālā īpašuma jomā, kas iesniegtas pret Eiropas Savienības Intelektuālā īpašuma biroju (EUIPO) un Kopienas Augu šķirņu biroju;
- domstarpības starp Savienību un tās darbiniekiem, tostarp domstarpības starp visām iestādēm un visām struktūrām, birojiem vai aģentūrām, no vienas puses, un to darbiniekiem, no otras puses.

Eiropas Savienības Tiesas statūtos Vispārējās tiesas kompetenci var paplašināt, ietverot arī citas jomas.

Pirmajā instancē pieņemtos Vispārējās tiesas lēmumus principā var pārsūdzēt Tiesā, bet tikai attiecībā uz tiesību jautājumiem.

B. Prejudiciāli nolēmumi

Vispārējās tiesas kompetencē ir sniegt prejudiciālus nolēmumus (LESD 267. pants) Eiropas Savienības Tiesas statūtos noteiktajās jomās (LESD 256. panta 3. punkts). 2024. gada aprīlī Statūtos (50.b pants) tika ieviesti noteikumi, kas attiecas uz šo jautājumu, un tagad arī [Vispārējai tiesai konkrētos gadījumos ir kompetence sniegt prejudiciālus nolēmumus](#). Prejudiciālu nolēmumu sniegšanas kompetences daļējas

nodošanas Vispārējai tiesai mērķis ir dot iespēju Tiesai veltīt vairāk laika un resursu, lai izskatītu pašus svarīgākos lūgumus sniegt prejudiciālu nolēmumu.

C. Apelācijas sūdzību iesniegšana

Vispārējās tiesas spriedumus divu mēnešu laikā var pārsūdzēt Tiesā, bet tikai attiecībā uz tiesību jautājumiem.

EIROPAS SAVIENĪBAS CIVILDIENESTA TIESA

No 2016. gada 1. septembra domstarpību starp Savienību un tās darbiniekiem izskatīšana tika nodota Vispārējai tiesai ([1.3.9.](#)), kas nozīmēja 2004. gadā izveidotās Eiropas Savienības Civildienesta tiesas likvidāciju. Padomes Lēmums 2004/752/EK, Euratom par Eiropas Savienības Civildienesta tiesas izveidi tādējādi tika atcelts ar Eiropas Parlamenta un Padomes 2016. gada 6. jūlija [Regulu \(ES, Euratom\) 2016/1192](#) par to, lai Vispārējai tiesai nodotu kompetenci pirmajā instancē izskatīt domstarpības starp Eiropas Savienību un tās darbiniekiem. Civildienesta tiesā neizskatītās lietas tika nodotas Vispārējai tiesai, kura turpina šīs lietas izskatīt tādā stāvoklī, kādā tās bija attiecīgajā datumā, turklāt turpināja piemērot bijušās Civildienesta tiesas veiktās procesuālās darbības šajās lietās.

Pārejas noteikumi tika ieviesti attiecībā uz apelācijām par Civildienesta tiesas nolēmumiem, kuru izskatīšana vēl nebija pabeigta līdz jurisdikcijas nodošanai 2016. gada 1. septembrī vai kas tika iesniegtas vēlāk. Vispārējā tiesa turpina būt kompetenta izskatīt šīs apelācijas un pieņemt nolēmumus. Līdz ar to Tiesas statūtu I pielikuma 9.–12. pantam joprojām jābūt piemērojamam attiecībā uz konkrētajām tiesvedībām.

EIROPAS PARLAMENTA LOMA

Atbilstoši LESD 257. pantam Eiropas Parlaments un Padome saskaņā ar parasto likumdošanas procedūru Vispārējai tiesai var izveidot specializētās tiesas, kuras pirmajā instancē izskata un izlemj noteiktu kategoriju lietas īpašās jomās. Parlaments un Padome, pieņemot regulas, izveido tās vai nu pēc Komisijas priekšlikuma un pēc apspriešanās ar Tiesu, vai arī pēc Tiesas lūguma un pēc apspriešanās ar Komisiju.

Atbilstoši LESD 281. pantam [Eiropas Savienības Tiesas statūti](#) ir izklāstīti atsevišķā [3. protokolā](#) un Parlaments un Padome [saskaņā ar parasto likumdošanas procedūru](#) var grozīt statūtu noteikumus. Parlaments un Padome [nesen izskatīja](#) Tiesas [lūgumu grozīt 3. protokolu](#).

Parlaments ir viena no LESD 263. pantā minētajām iestādēm, kas var sniegt prasību tiesā (kā viena no pusēm).

Saskaņā ar LESD 218. panta 11. punktu Parlaments var lūgt Tiesas atzinumu par to, vai paredzētais starptautiskais nolīgums ir saderīgs ar Līgumiem. Ja Tiesas lēmums ir nelabvēlīgs, paredzētais nolīgums nevar stāties spēkā, kamēr tas nav grozīts vai kamēr Līgumi nav pārskatīti.

Alexandru-George Moș / Udo Bux / Mariusz Maciejewski
05/2024

1.3.11. EIROPAS CENTRĀLĀ BANKA (ECB)

Eiropas Centrālā banka (ECB) ir Ekonomikas un monetārās savienības galvenā iestāde un kopš 1999. gada 1. janvāra ir atbildīga par monetāro politiku eurozonā. ECB kopā ar visu dalībvalstu centrālajām bankām veido Eiropas Centrālo banku sistēmu. Eiropas Centrālo banku sistēmas galvenais mērķis ir uzturēt cenu stabilitāti. Kopš 2014. gada ECB ir atbildīga par uzdevumiem saistībā ar kredītiestāžu prudenciālo uzraudzību saskaņā ar vienoto uzraudzības mehānismu.

JURIDISKAIS PAMATS

- Līguma par Eiropas Savienību (LES) 3. un 13. pants;
- Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 3. panta 1. punkta c) apakšpunktā, 119., 123., 127.–134., 138.–144., 219. un 282.–284. pantā;
- protokols (Nr. 4) par Eiropas Centrālo banku sistēmas (ECBS) Statūtiem un Eiropas Centrālās bankas (ECB) Statūtiem, protokols (Nr. 16) par dažiem noteikumiem attiecībā uz Dāniju, kas pievienoti LES un LESD;
- Padomes 2013. gada 15. oktobra Regula (ES) Nr. 1024/2013, ar ko Eiropas Centrālajai bankai uztic īpašus uzdevumus saistībā ar politikas nostādņām, kas attiecas uz kredītiestāžu prudenciālo uzraudzību (Vienotā uzraudzības mehānisma (VUM) regula);
- Eiropas Parlamenta un Padomes 2014. gada 15. jūlija Regula (ES) Nr. 806/2014, ar ko izveido vienādus noteikumus un vienotu procedūru kredītiestāžu un noteiktu ieguldījumu brokeru sabiedrību noregulējumam (Vienotā noregulējuma mehānisma (VNM) regula).

ORGANIZĀCIJA UN DARBĪBA

Saskaņā ar Līgumiem ECB galvenās kompetences ietver monetārās politikas īstenošanu eurozonā. Turklāt saskaņā ar VUM regulu, sākot no 2014. gada novembra, ECB ir piešķirtas noteiktas uzraudzības funkcijas attiecībā uz kredītiestādēm.

A. Monetāra funkcija

ECB un visu ES dalībvalstu centrālās bankas, arī to dalībvalstu, kurās nav ieviesta euro valūta, veido Eiropas Centrālo banku sistēmu (ECBS). Savukārt Eurosistēmā ietilpst ECB un to ES dalībvalstu centrālās bankas, kuru valūta ir euro. LESD drīzāk ir atsauces uz ECBS, nevis Eurosistēmu, jo šis līgums tika sagatavots, pamatojoties uz pieņēmumu, ka visas ES dalībvalstis varētu pieņemt euro. Attiecībā uz dalībvalstīm, kas vēl nav pieņēmušas euro par savu valūtu (jo tām ir izņēmuma statuss vai izvēles tiesības), daži Līguma noteikumi, kuros ir atsauce uz ECBS, nav piemērojami, kas nozīmē, ka kopumā Līguma atsauces uz ECBS praksē galvenokārt attiecas uz Eurosistēmu. ECB neatkarība ir nostiprināta LESD 130. pantā: "Ne ECB, ne kādas valsts centrālā banka, ne arī kāds to lēmējinstanču loceklis, īstenojot pilnvaras un veicot uzdevumus un pienākumus, ko uzliek Līgumi un ECBS un ECB Statūti, nelūdz un

nepieņem norādījumus no Savienības iestādēm vai struktūrām, no kādas dalībvalsts valdības vai no kādas citas struktūras.”

1. Lēmējinstances

ECB lēmējinstances ir padome, valde un Ģenerālpadome. ECBS pārvalda ECB lēmējinstances.

a. Padome

ECB Padomi veido tās Valdes locekļi un valstu centrālo banku vadītāji no eurozonas dalībvalstīm. Tā formulē monetāro politiku un izstrādā tās īstenošanai nepieciešamās pamatnostādnes. ECB Padome pieņem ECB reglamentu, pilda padomdevējfunkcijas un lemj par to, kā pārstāvēt ECBS starptautiskās sadarbības jomā. ECB Padome konkrētas pilnvaras var arī deleģēt valdei. Padome parasti sanāk kopā divas reizes mēnesī, un tā darbojas, pamatojoties uz ikmēneša rotējošu balsstiesību sistēmu. Vadītāji no valstīm, kas ierindotas pirmajā līdz piektajā vietā (atkarībā to tautsaimniecību un finanšu nozaru lieluma), daļa četras balsis. Atlikušajām 15 valstīm kopā ir 11 balsis. ECB valdē pastāvīgas balsstiesības ir ne tikai valstu centrālo banku vadītājiem, bet arī ECB valdes locekļiem.

b. Valde

Valdi veido priekšsēdētājs, priekšsēdētāja vietnieks un četri valdes locekļi. Viņus ieceļ Eiropadome ar kvalificētu balsu vairākumu pēc Padomes ieteikuma, ko tā sniegusi pēc apspriešanās ar Parlamentu un ECB Padomi. Locekļu pilnvaru laiks ir astoņi gadi, un to nevar pagarināt. Valde ir atbildīga par ECB aktuālo un ikdienas darbu. Tā īsteno monetāro politiku saskaņā ar ECB Padomes pieņemtām pamatnostādnēm un lēmumiem. Valde paredz vajadzīgos norādījumus valstu centrālajām bankām. Valde sagatavo Ģenerālpadomes sanāksmes.

c. Ģenerālpadome

Ģenerālpadome kā ECB trešā lēmējinstance, bet tikai tik ilgi, kamēr pastāv dalībvalstis, kuras vēl nav ieviesušas euro. To veido ECB priekšsēdētājs un priekšsēdētāja vietnieks, kā arī visu dalībvalstu centrālo banku vadītāji. Ģenerālpadomes sanāksmēs var piedalīties arī citi valdes locekļi, bet viņiem nav balsstiesību.

2. Mērķi un uzdevumi

Saskaņā ar LESD 127. panta 1. punktu ECBS galvenais mērķis ir saglabāt cenu stabilitāti. Neskarot šo mērķi, ECBS arī atbalsta Savienības vispārējo ekonomikas politiku, lai palīdzētu sasniegt LES 3. pantā noteiktos Savienības mērķus. ECBS darbojas saskaņā ar principu, kas paredz atvērta tirgus ekonomiku, kurā pastāv brīva konkurence, un saskaņā ar LESD 119. pantā minētajiem principiem. Galvenie ECBS uzdevumi ir šādi: noteikt un īstenot Savienības monetāro politiku; veikt ārvalstu valūtas maiņas operācijas atbilstīgi LESD 219. panta noteikumiem; turēt un pārvaldīt dalībvalstu oficiālās ārvalstu valūtas rezerves; veicināt norēķinu sistēmu vienmērīgu darbību.

3. Pilnvaras un instrumenti

ECB ir ekskluzīvas tiesības atļaut emitēt euro banknotes. Dalībvalstis drīkst emitēt euro monētas, kuru emisijas daudzums jāapstiprina ECB (LESD 128. pants). ECB

pieņem regulas un lēmumus, kas vajadzīgi, lai veiktu Līgumos un ECB statūtos ECBS uzticētos uzdevumus. Tā sagatavo arī ieteikumus un sniedz atzinumus (LESD 132. pants). Ar ECB ir jāapspriežas par visiem ierosinātiem ES aktiem, kas ir ECB kompetencē, savukārt dalībvalstu iestādēm ar ECB ir jāapspriežas par visiem likumprojektiem, kas ir ECB kompetencē (LESD 127. panta 4. punkts). Tā var sniegt atzinumus par jautājumiem, par kuriem ar to apspriežas. Ar ECB apspriežas arī saistībā ar lēmumiem par kopēju nostāju un pasākumiem, kas saistīti ar vienotu eurozonas pārstāvību starptautiskajās finanšu iestādēs (LESD 138. pants). ECB ar valstu centrālo banku atbalstu vāc vajadzīgos statistikas datus, saņemot tos vai nu no dalībvalstu kompetentajām iestādēm, vai tieši no uzņēmējiem (ECB statūtu 5. pants). Statūtos ir minēti dažādi instrumenti, kurus ECB var izmantot savu uzdevumu veikšanai monetārajā jomā. ECB un valstu centrālās bankas var atvērt kontus kredītiestādēm, valsts iestādēm un citiem tirgus dalībniekiem, kā arī pieņemt aktīvus kā nodrošinājumu. Tā var veikt atvērta tirgus operācijas un kredītooperācijas un pieprasīt deponēt obligātas rezerves. Padome ar divu trešdaļu balsu vairākumu var arī lemt par citu monetārās kontroles instrumentu izmantošanu. Tomēr ar LESD 123. pantu ir aizliegta monetārā finansēšana un noteikti monetārās politikas instrumentu izmantošanas ierobežojumi. ECB var piedāvāt infrastruktūru un noteikt pārraudzības politiku, lai nodrošinātu efektīvas un drošas ieskaita un norēķinu sistēmas. ECB var arī nodibināt sakarus ar citu valstu centrālajām bankām un finanšu iestādēm un ar starptautiskām organizācijām.

4. Dalībvalstis ar izņēmuma statusu un izvēles tiesībām

LESD 139.–144. pantā ir paredzēti īpaši noteikumi dalībvalstīm, kurām Līgums uzliek par pienākumu ieviest euro, bet kuras vēl neatbilst euro ieviešanas nosacījumiem ("dalībvalstis ar izņēmuma statusu"). Dažus Līguma noteikumus šīm dalībvalstīm nepiemēro, piemēram, attiecībā uz ECBS mērķiem un uzdevumiem (127. panta 1.–3. un 5. punkts), euro monētu emisiju (LESD 128. pants). Dānijai ir piešķirta iespēja nepievienoties eurozonai un tādējādi tai nav pienākuma pievienoties eurozonai, kā noteikts LESD pievienotajā 16. protokolā.

B. Uzraudzības funkcija

Kopš 2014. gada novembra ECB kompetencē ir visu kredītiestāžu uzraudzība (gan tieša attiecībā uz lielākajām bankām, gan netieša attiecībā uz citām kredītiestādēm) dalībvalstīs, kas iesaistījušās VUM. Īstenojot šo funkciju, ECB cieši sadarbojas ar citām struktūrām, kas veido Eiropas finanšu uzraudzības sistēmu. VUM veido ECB un eurozonas dalībvalstu kompetentās iestādes. Arī to ES dalībvalstu kompetentās iestādes, kas nav pievienojušās eurozonai, var piedalīties VUM. ECB tieši uzrauga lielākās bankas, kamēr dalībvalstu uzraudzības iestādes turpināt uzraudzīt pārējās bankas.

1. Uzraudzības padome

Uzraudzības padomi veido priekšsēdētājs, priekšsēdētāja vietnieks, četri ECB pārstāvji (to pienākumi nevar būt tieši saistīti ar ECB monetāro funkciju) un katras dalībvalsts, kas iesaistījusies VUM, kompetentās iestādes pārstāvis. Eiropas Parlamentam ir jāapstiprina ECB priekšlikums par priekšsēdētāja un priekšsēdētāja vietnieka kandidatūrām. Uzraudzības padome lēmumus pieņem ar vienkāršu balsu vairākumu. Uzraudzības padome ir iekšēja struktūra, kurai uzdots plānot, sagatavot

un izpildīt uzraudzības funkcijas, kas piešķirtas ECB. Tā sagatavo un ierosina ECB Padomes uzraudzības lēmumu projektus. Tie tiek pieņemti, ja ECB Padome nenoraida tos īpaši norādītā laikposmā. Ja kāda iesaistītā dalībvalsts, kura nav pievienojusies eurozonai, nepiekrīt Uzraudzības padomes lēmuma projektam, tiek piemērota īpaša procedūra un attiecīgā dalībvalsts var pat pieprasīt ciešākas sadarbības izbeigšanu.

2. Mērķi un uzdevumi

ECB kā banku darbības uzraudzības iestādes uzdevumi cita starpā ietver atļauju piešķiršanu un atsaukšanu kredītiestādēm, nodrošinot atbilstību prudenciālajām prasībām, sagatavojot uzraudzības pārskatus un piedaloties finanšu konglomerātu papildu uzraudzībā. Tai jārisina arī jautājumi saistībā ar sistēmiskiem un makroprudenciāliem riskiem.

3. Pilnvaras un instrumenti

Lai īstenotu uzraudzības lomu, ECB ir pārbaužu veikšanas pilnvaras (tā pieprasa informāciju, veic vispārējas pārbaudes, kā arī pārbaudes uz vietas) un īpašas uzraudzības pilnvaras (piemēram, atļauju piešķiršana kredītiestādēm). ECB ir arī pilnvarota noteikt administratīvus sodus. Tā var arī pieprasīt, lai kredītiestādes nodrošina augstākas kapitāla rezerves.

C. Citas funkcijas

ECB papildu uzdevumi ir paredzēti arī citos juridiskajos pamatos. Ar Līgumu par Eiropas stabilitātes mehānismu, kas stājās spēkā 2012. gada septembrī, ECB tika noteikti ar finansiālās palīdzības sniegšanu saistīti uzdevumi, galvenokārt novērtējums un analīze. Saskaņā ar regulu, ar ko izveido Eiropas Sistēmisko risku kolēģiju (ESRK), kura atbild par ES finanšu sistēmas makrouzraudzību, ECB nodrošina ESRK sekretariāta pakalpojumus, kas sniedz ESRK analītisku, statistisku, loģistikas un administratīvu atbalstu. ECB ir konsultatīva loma kredītiestāžu noregulējuma plānu novērtēšanā saskaņā ar Banku atvēršanas un noregulējuma direktīvu un Vienotā noregulējuma mehānisma regulu. Vienotā noregulējuma mehānisma (VNM) ietvaros ECB novērtē, vai kredītiestāde kļūst maksātnespējīga vai, domājams, kļūs maksātnespējīga, un attiecīgi informē Komisiju un Vienoto noregulējuma valdi.

EIROPAS PARLAMENTA LOMA

ECB priekšsēdētājs ziņo Eiropas Parlamentam par monetārajiem jautājumiem saistībā ar monetāro dialogu, kas notiek reizi ceturksnī. Turklāt ECB sagatavo ikgadēju ziņojumu par monetāro politiku, kurš tiek iesniegts Parlamentam. EP pieņem rezolūciju par šo ikgadējo ziņojumu. EP deputāti var nosūtīt ECB jautājumus, uz kuriem jāatbild rakstiski. ECB 2023. gada jūnijā un Eiropas Parlaments parakstīja [vēstulju apmaiņu](#) starp abām iestādēm, formalizējot šo praksi un citus neformālus pasākumus to mijiedarbībai centrālo banku jomā. Ar Parlamentu apspriežas arī saistībā ar [ECB valdes locekļu iecelšanas procedūru](#).

ECB jaunās kompetences uzraudzības jomā ir saskaņotas ar prasībām par papildu pārskatatbildību saskaņā ar VUM regulu. Praktiskie nosacījumi šajā sakarībā ir regulēti lestāžu nolīgumā, kas noslēgts starp Parlamentu un ECB. Pārskatatbildības kārtība paredz Uzraudzības valdes priekšsēdētāja piedalīšanos kompetentās komitejas, proti, Ekonomikas un monetārās komitejas, rīkotā uzklaušanās, atbilžu sniegšanu

uz Parlamenta uzdotajiem jautājumiem un konfidenciālas mutiskas diskusijas pēc pieprasījuma ar kompetentās komitejas priekšsēdētāju un priekšsēdētāja vietnieku. Turklāt ECB sagatavo ikgadēju uzraudzības ziņojumu, kuru Uzraudzības valdes priekšsēdētājs iesniedz Parlamentam.

Giacomo Loi / Maja Sabol
04/2024

1.3.12. REVĪZIJAS PALĀTA

Eiropas Revīzijas palāta (ERP) ir atbildīga par ES finanšu revīziju. Eiropas Revīzijas palāta kā ES ārējās revīzijas iestāde sekmē ES finanšu labāku pārvaldību un darbojas kā neatkarīga Eiropas Savienības iedzīvotāju finansiālo interešu aizstāve.

JURIDISKAIS PAMATS

- Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 285. līdz 287. pants;
- Eiropas Parlamenta un Padomes 2018. gada 18. jūlija Regula (ES, Euratom) 2018/1046 par finanšu noteikumiem, ko piemēro Savienības vispārējam budžetam (sk. jo īpaši XIV sadaļu par ārējo revīziju un budžeta izpildes apstiprināšanu).

STRUKTŪRA

A. Locekļi

1. Skaits

Eiropas Revīzijas palātā darbojas pa vienam loceklim no katras dalībvalsts (ar Nicas līgumu tika oficiāli noteikta procedūra, kura līdz tam darbojās tikai kā pieņemtā prakse), tātad principā tie ir 27 locekļi.

2. Prasības

Locekļus izraugās no personām, kas:

- savā valstī darbojušās vai darbojas neatkarīgās revīzijas iestādēs vai ir īpaši kvalificētas šim amatam;
- apliecina, ka viņu neatkarība nav apšaubāma.

3. Iecelšana amatā

Locekļus ieceļ:

- Padome ar kvalificētu balsu vairākumu,
- pēc katras dalībvalsts ieteikuma attiecībā uz tās kandidātu Revīzijas palātas locekļa amatam,
- pēc apspriešanās ar Parlamentu.

B. Mandāta veids

1. Termiņš

Seši gadi, un termiņu var atjaunot.

2. Statuss

Uz Revīzijas palātas locekļiem attiecas tās pašas privilēģijas un tā pati imunitāte, kas uz Eiropas Savienības Tiesas tiesnešiem.

3. Pienākumi

Revīzijas palātas locekļi, "veicot savus pienākumus, ir pilnīgi neatkarīgi". Tas nozīmē, ka, veicot savus pienākumus:

- viņi nedrīkst prasīt un pieņemt nevienas ārējās struktūras norādījumus;
- viņiem jāatturas no jebkādas rīcības, kas nav saderīga ar viņu pienākumiem;
- viņi nedrīkst iesaistīties nekādā citā algotā vai nealgotā profesionālā darbībā;
- viņus var atstādināt no amata ar Tiesas lēmumu, ja viņi neievēro šos nosacījumus.

C. Organizācija

Kolēģija ievēlē Revīzijas palātas priekšsēdētāju no locekļu vidus, un viņa pilnvaru termiņš ir trīs gadi.

Viņu var ievēlēt atkārtoti. Revīzijas palātā ir piecas apakšpalātas, un katra no tām ir atbildīga par konkrētām izdevumu un ieņēmumu jomām:

- I apakšpalāta: Ilgtspējīga dabas resursu izmantošana,
- II apakšpalāta: Investīcijas kohēzijai, izaugsmei un iekļautībai,
- III apakšpalāta: Ārējā darbība, drošība un tiesiskums,
- IV apakšpalāta: Tirgu regulēšana un konkurētspējīga ekonomika,
- V apakšpalāta: Eiropas Savienības finansēšana un pārvaldība.

Katrai apakšpalātai ir divas atbildības jomas: pirmkārt, pieņemt īpašos ziņojumus, īpašos gada pārskatus un atzinumus, otrkārt, sagatavot apsvērumu projektus gada pārskatiem par ES vispārējo budžetu un Eiropas Attīstības fondu un atzinumu projektus, kurus pieņem Revīzijas palāta kopumā.

Revīzijas palātā strādā aptuveni 980 darbinieku, un tā atrodas Luksemburgā.

PILNVARAS

A. Revīzijas palātas revīzijas

1. Revīzijas tvērums

Revīzijas palātas kompetencē ietilpst jebkuru Savienības vai tās struktūru ieņēmumu un izdevumu pārskatu pārbaude. Revīzijas palāta veic revīzijas, lai gūtu pamatotu pārliecību par šādiem aspektiem:

- Eiropas Savienības gada pārskatu ticamība (finanšu revīzija),
- pakārtoto darījumu likumība un pareizība (atbilstības revīzija), kā arī
- finanšu pārvaldības pareizība (lietderības revīzija).

2. Revīzijas metodes

Revīzijas palātas revīzija notiek nepārtraukti, un to var veikt pirms attiecīgā finanšu gada bilances slēgšanas. Revīziju veic, pamatojoties uz dokumentiem, un to var veikt arī uz vietas:

- ES iestādēs un aģentūrās,

- visās struktūrās, kuras Savienības vārdā pārvalda ieņēmumus un izdevumus,
- jebkurai fiziskai vai juridiskai personai, kas saņem ES budžeta līdzekļus.

Dalībvalstīs revīziju veic saziņā ar valsts augstākajām revīzijas iestādēm. Revidēto struktūru pienākums ir iesniegt Revīzijas palātai visus dokumentus vai informāciju, ko tā uzskata par vajadzīgu.

Revīzijas palātai nav izmeklēšanas pilnvaru, tādēļ par krāpšanas un korupcijas gadījumiem tā ziņo Eiropas Birojam krāpšanas apkarošanai un/vai Eiropas Prokuratūrai, kas lietas izskata saskaņā ar savu attiecīgo kompetenci.

3. Revīzijas ziņojumi

Pēc revīzijām Revīzijas palāta publicē:

- gada pārskatus par ES budžeta un Eiropas Attīstības fonda izpildi, tostarp ticamības deklarāciju, pievēršoties atbilstībai un pareizībai (līdz 15. novembrim vai agrāk); kopš 2022. gada snieguma aspekti atkal tiek analizēti gada pārskatos un īpašajos ziņojumos (atšķirībā no 2019.–2021. gada, kad tika sagatavots gada pārskats par ES budžeta sniegumu);
- īpašos gada pārskatus par ES aģentūrām, decentralizētajām struktūrām un kopuzņēmumiem;
- īpašos ziņojumus par aktuāliem jautājumiem, jo īpaši saistībā ar pareizu finanšu pārvaldību un konkrētu izdevumu vai politikas jomu;
- apskatus, kuri plaši aptver rīcībpolitikas un pārvaldes jautājumus, kuros tiek analizētas jomas vai jautājumi, par ko vēl nav veikta revīzija, vai kuri veido faktu bāzi konkrētiem tematiem.

B. Padomdevēja pilnvaras

Pamatojoties uz LESD 287. panta 4. punktu, citas iestādes var aicināt Revīzijas palātu sniegt atzinumu, ja tās uzskata to par lietderīgu. Revīzijas palātas atzinums ir obligāts gadījumā, kad Padome:

- pieņem finanšu regulas, ar kurām precizē budžeta apstiprināšanas un izpildes, kā arī pārskatu iesniegšanas un revīzijas procedūru;
- nosaka metodes un procedūru, ar ko Komisijas rīcībā nodod ES pašu resursus;
- izstrādā noteikumus par finanšu kontrolieru, kredītrīkotāju un grāmatvežu atbildību vai
- pieņem krāpšanas apkarošanas pasākumus.

REVĪZIJAS PALĀTAS PĀRSKATI PAR 2022. GADU

A. [Revīzijas palātas pārskats par 2022. gadu](#)

Kopējais kļūdu īpatsvars izdevumos palielinājās no 3,0 % 2021. gadā līdz 4,2 % 2022. gadā. No revidētajiem izdevumiem 66 % bija augsta riska izdevumi, proti, galvenokārt uz atlīdzināšanu balstīti maksājumi, kuriem piemēro sarežģītus noteikumus un atbilstības kritērijus. Šāda veida maksājumus bieži veic saistībā ar

kohēzijas politiku un lauku attīstības programmām, kuras Komisija pārvalda dalītā pārvaldībā ar dalībvalstīm.

Kļūdu īpatsvars šim maksājumu veidam ir aplēsts 6 % apmērā (salīdzinājumā ar 4,7 % 2021. gadā un 4,0 % 2020. gadā), kas pārsniedz būtiskuma sliekšni un tika klasificēts kā "plaši izplatīts". Līdz ar to Revīzijas palāta ceturto gadu pēc kārtas sniedza negatīvu atzinumu par pārskatiem pakārtoto darījumu pareizību (nevis atzinumu ar iebildēm, kā tas bija 2016.–2018. gadā), uzsverot pastāvīgās problēmas, kas jārisina.

Papildus ES parastā budžeta izdevumu revīzijai Palāta sniedza atsevišķu atzinumu par Atveseļošanas un noturības fonda (ANF) izdevumiem. Tā turpinās to darīt fonda darbības laikā. Finansējums no ANF tiek izmaksāts, tiklīdz ir sasniegti konkrēti starpposma un galīgie mērķrādītāji. Revīzijas palāta revidēja visus 13 2022. gadā veiktos dotāciju maksājumus 46,9 miljardu EUR apmērā, tostarp saistītā priekšfinansējuma noskaidrošanu 6,8 miljardu EUR apmērā, un pārbaudīja, vai ir izpildīti 281 atskaites punkti un mērķrādītāji, kas saistīti ar šiem dotāciju maksājumiem, tostarp Komisijas sākotnējos novērtējumus. Tā konstatēja, ka attiecībā uz 15 no 281 atskaites punktiem un mērķrādītājiem ir bijušas problēmas ar maksājumu pareizību un tie vai nu nav apmierinoši izpildīti, vai neatbilst attiecināmības nosacījumiem. Lai gan tiek lēsts, ka to minimālā finansiālā ietekme ir tuvu būtiskuma sliekšnim, kļūdu īpatsvars nav norādīts, jo Komisijas metodika maksājumu apturēšanai ir balstīta uz spriedumiem un tāpēc to var interpretēt. Revīzijas palāta iesaka Komisijai uzlabot sākotnējos novērtējumus un ex post revīzijas, lai a) nodrošinātu, ka maksājumi tiek veikti attiecināmības periodos un ka dotācijas netiek izmantotas, lai aizstātu kārtējos valsts budžeta izdevumus, kā arī b) nodrošinātu, ka netiek atcelti jau sasniegtie mērķrādītāji un atskaites punkti. Turklāt Komisijai būtu jāpārbauda, vai pārskatītajos nacionālajos atveseļošanas un noturības plānos ir skaidri definēti visi atskaites punkti un mērķrādītāji un aptverti visi pasākuma galvenie elementi.

B. [ES budžeta izpilde](#) – gada pārskata 3. nodaļa

Revīzijas palāta savu gada pārskatu par 2019., 2020. un 2021. gadu sadalīja divās daļās, kā bija paredzēts izmēģinājuma projektā, proti, pirmā daļa bija gada pārskats par ES pārskatu ticamību un pamatā esošo darījumu likumību un pareizību, savukārt otrā daļa – pārskats par ES budžeta izdevumu programmu sniegumu.

2022. gadā Revīzijas palāta vairs nesagatavoja gada pārskatu par sniegumu un snieguma aspektus atkal iekļāva gada pārskata 3. nodaļā. Šajā nodaļā ir sniegts pārskats par rezultātiem, kas gūti no 28 Revīzijas palātas 2022. gada īpašajiem ziņojumiem piecās stratēģiskās jomās, proti, i) reaģēšana uz Covid-19, ii) konkurētspēja, iii) noturība un Eiropas vērtības, iv) klimata pārmaiņas, vide un dabas resursi, kā arī v) fiskālā politika un publiskās finanses. Pēc tam, kad ir sniegts kopsavilkums par galvenajiem vēstījumiem katrā jomā, gada pārskatā sniegti piemēri par Komisijas rīcību, veicot turpmākos pasākumus pēc īpašajiem ziņojumiem, un apkopoti Eiropas Parlamenta un Padomes viedokļi.

EIROPAS PARLAMENTA LOMA

Revīzijas palāta tika izveidota 1977. gadā pēc Parlamenta iniciatīvas. Par ES iestādi tā kļuva 1993. gadā. Kopš tā laika Revīzijas palāta palīdz Parlamentam un Padomei veikt to

uzdevumus budžeta kontrolē un izpildē. Gada pārskati un īpašie ziņojumi tiek ņemti par pamatu ikgadējā budžeta izpildes apstiprināšanas procedūrā, ko īsteno Parlaments.

Revīzijas palātas locekļi tiek aicināti uz komiteju sanāksmēm, lai iepazīstinātu ar saviem pārskatiem un ziņojumiem un atbildētu uz EP deputātu uzdotajiem jautājumiem. Galvenokārt tas notiek Parlamenta Budžeta kontroles (CONT) komitejā, kā arī CONT komitejas apvienotajās sanāksmēs ar vienu vai vairākām specializētajām komitejām vai dažkārt – gadījumos, kad CONT komitejai par kādu lietu ir tikai neliela interese, – vienīgi specializētā komitejā. Katru gadu Revīzijas palāta un CONT komiteja organizē sanāksmes, kurās CONT komitejas locekļi ar Revīzijas palātas locekļiem apspriež viņu politiskās prioritātes, Revīzijas palātas gada darba programmu, detalizētu sadarbības kārtību utt. Reizi gadā Revīzijas palātas priekšsēdētājs piedalās Parlamenta Komiteju priekšsēdētāju konferences sanāksmē, lai iepazīstinātu ar Revīzijas palātas gada darba programmu un aicinātu visas komitejas iesniegt savus ierosinājumus nākamajam plānošanas periodam. Parlaments ikgadējās rezolūcijās par Revīzijas palātas budžeta izpildes apstiprināšanu sniedz arī ieteikumus par šiem jautājumiem.

Jāpiemin arī tas, ka CONT komiteja veic Revīzijas palātas locekļu amata kandidātu uzklaušīšanu. Turklāt Revīzijas palātas kompetence palīdz EP deputātiem izstrādāt tiesību aktu projektus finanšu jautājumos.

Lai iegūtu vairāk informācijas par šo tematu, dodieties uz [Budžeta kontroles komitejas](#) tīmekļa vietni.

Vera Milicevic
03/2024

1.3.13. EIROPAS EKONOMIKAS UN SOCIĀLO LIETU KOMITEJA

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja (EESK) ir Eiropas Savienības padomdevēja struktūra, kas atrodas Briselē. Tajā ir 329 locekļi. Komitejas atzinumi tiek prasīti gadījumos, kad Komisijai, Padomei vai Parlamentam ir obligāti jāapspriežas ar komiteju Līgumos noteiktajās jomās, kā arī tad, ja šīs iestādes ar komiteju apspriežas brīvprātīgi. Tā var sniegt atzinumus arī pēc savas iniciatīvas. Tās locekļiem nav saistoši nekādi norādījumi. Viņiem jāpilda pienākumi pilnīgi neatkarīgi un ES vispārējās interesēs.

JURIDISKAIS PAMATS

- Līguma par Eiropas Savienību (LES) 13. panta 4. punkts;
- Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 300.–304. pants;
- [Padomes Lēmums \(ES\) 2019/853, ar ko nosaka Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas sastāvu](#), un turpmākie Padomes lēmumi, ar kuriem ieceļ dažādu dalībvalstu izvirzītos Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas locekļus;
- kā arī [Padomes Lēmums 2020/1392](#), ar kuru laikposmam no 2020. gada 21. septembra līdz 2025. gada 20. septembrim ieceļ Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas locekļus.

SASTĀVS

A. Locekļu skaits un dalībvalstu pārstāvība (LESD 301. pants un Padomes Lēmums (ES) 2019/853, ar ko nosaka Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas sastāvu)

[EESK](#) pašlaik ir 329 locekļi, pārstāvot dalībvalstis šādi:

- Francija, Itālija un Vācija – no katras 24;
- Polija un Spānija – no katras 21;
- Rumānija – 15;
- Austrija, Beļģija, Bulgārija, Čehija, Grieķija, Nīderlande, Portugāle, Ungārija un Zviedrija – no katras 12;
- Dānija, Horvātija, Īrija, Lietuva, Slovākija un Somija – no katras 9;
- Igaunija, Latvija un Slovēnija – no katras 7;
- Kipra un Luksemburga – no katras 6;
- Malta – 5.

Kopumā komitejas locekļu skaits tika samazināts no 350 līdz 329 locekļiem, sākot ar 2020. gada 1. februāri (ņemot vērā Apvienotās Karalistes izstāšanos no ES).

B. Komitejas locekļu iecelšana (LESD 302. pants)

Pamatojoties uz dalībvalstu priekšlikumiem, komitejas locekļus amatā ieceļ Padome ar kvalificētu balsu vairākumu (kā [šajā piemērā](#)). Padome par šiem kandidātiem apspriežas ar Komisiju (LESD 302. panta 2. punkts). Dalībvalstīm ir jānodrošina, lai atbilstīgi tiktu pārstāvēti dažādi ekonomiskās un sociālās darbības veidi. Parasti viena trešdaļa vietu tiek atvēlēta darba devējiem, viena trešdaļa – darba ņēmējiem un viena trešdaļa – citām grupām (lauksaimnieki, tirgotāji, brīvo profesiju pārstāvji, patērētāji u. c.).

Maksimālais EESK locekļu skaits, ko pieļauj Lisabonas līgums (LESD 301. pants), ir 350. Tas uz neilgu laiku – no 2013. gada jūlija līdz 2015. gada septembrim – tika pārsniegts, jo 2013. gada 1. jūlijā pievienojās Horvātija. Pievienojot deviņas jaunajai dalībvalstij paredzētas jaunas vietas, kopējais locekļu skaits pieauga līdz 353 (no 344). Ar [Padomes Lēmumu \(ES\) 2015/1157](#) EESK sastāvs tika pielāgots, ņemot vērā Horvātijas pievienošanu, proti, Igaunijas, Kipras un Luksemburgas pārstāvju skaits tika samazināts par vienu, lai novērstu neatbilstību starp maksimālo EESK locekļu skaitu, kas noteikts LESD 301. panta pirmajā daļā, un locekļu skaitu pēc Horvātijas pievienošanās. Tādējādi Luksemburgas un Kipras pārstāvju skaits tika samazināts no sešiem uz pieciem un Igaunijas pārstāvju skaits tika samazināts no septiņiem uz sešiem. Ar [Padomes Lēmumu \(ES\) 2019/853](#) tika noteikts galīgais EESK locekļu sastāvs atbilstoši vietu sadalījumam Eiropas Reģionu komitejā, kurā arī ir 329 locekļi, un ņemot vērā Apvienotās Karalistes izstāšanos no ES, kā rezultātā atbrīvojās 24 vietas. Līdz ar to Luksemburgas un Kipras pārstāvju skaits atkal tika palielināts no pieciem uz sešiem un Igaunijas pārstāvju skaits tika palielināts no sešiem uz septiņiem.

C. Mandāta veids (LESD 301. pants)

Komitejas locekļus izraugās valstu valdības un Padome ieceļ amatā uz pieciem gadiem, amatā var iecelt arī atkārtoti (302. pants). Tos izraugās no ekonomisko un sociālo interešu grupām Eiropā. Pēdējā atjaunošana notika 2020. gada oktobrī attiecībā uz 2020.–2025. gada pilnvaru termiņu ([Padomes Lēmums \(ES\) 2020/1392](#) (2020. gada 2. oktobris), ar kuru laikposmam no 2020. gada 21. septembra līdz 2025. gada 20. septembrim ieceļ Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas locekļus).

Komitejas locekļi pieder vienai no trim grupām:

- [darba devēji](#) (I grupa);
- [darba ņēmēji](#) (II grupa);
- [pilsoniskās sabiedrības organizācijas](#) (III grupa).

Komitejas locekļiem pienākumi ir jāpilda pilnīgi neatkarīgi un ES vispārējās interesēs (LESD 300. panta 4. punkts). Katru reizi, kad EESK atbrīvojas locekļa vai locekļa aizvietošanas vieta, jo ir beidzies šīs personas pilnvaru termiņš, ir vajadzīgs īpašs Padomes lēmums, lai attiecīgo locekli aizstātu.

STRUKTŪRA UN PROCEDŪRAS

EESK nav viena no LES 13. panta 1. punktā norādītajām iestādēm. Tomēr 13. panta 4. punktā ir noteikts, ka EESK palīdz Parlamentam, Padomei un Komisijai, pildot padomdevējas funkcijas.

- Komiteja no savu locekļu vidus uz divarpus gadu pilnvaru termiņu ieceļ priekšsēdētāju un prezidiju.
- Komiteja pieņem savu reglamentu.
- Tā var organizēt sanāksmes pēc pašas iniciatīvas, taču parasti tā tiekas pēc Padomes vai Komisijas pieprasījuma.
- Lai palīdzētu sagatavot atzinumus, komitejā ir sešas turpmāk minētās nodaļas, kas specializējas dažādās ES darbības jomās (un tā var veidot arī apakškomitejas konkrētu jautājumu risināšanai):
 - Lauksaimniecības, lauku attīstības un vides specializētā nodaļa ([NAT](#));
 - Ekonomikas un monetārās savienības, ekonomiskās un sociālās kohēzijas specializētā nodaļa ([ECO](#));
 - Nodarbinātības, sociālo lietu un pilsoniskuma specializētā nodaļa ([SOC](#));
 - Ārējo attiecību specializētā nodaļa ([REX](#));
 - Vienotā tirgus, ražošanas un patēriņa specializētā nodaļa ([INT](#));
 - Transporta, enerģētikas, infrastruktūras un informācijas sabiedrības specializētā nodaļa ([TEN](#)).

EESK atbalstu sniedz ģenerālsekretariāts, ko vada ģenerālsekretārs, kurš atskaitās priekšsēdētājam. Ģenerālsekretariāts nodrošina EESK locekļiem atbalstu politikas un komunikācijas jomā, kā arī organizatorisko, lingvistisko un materiālo atbalstu. Ģenerālsekretariātā ir aptuveni 700 darbinieku. Efektivitātes nolūkā EESK izmanto pastāvīgā sekretariāta pakalpojumus Briselē kopīgi ar Eiropas Reģionu komitejas sekretariātu (saistībā ar atrašanās vietu Briselē sk. Lisabonas līguma Protokolu Nr. 6 par iestāžu atrašanās vietu). Turklāt Parlamenta Prezidijs 2014. gada budžeta procedūras ietvaros noslēdza nolīgumu ar EESK, lai kopīgiem spēkiem uzlabotu efektivitāti rakstiskās tulkošanas jomā. Tas notika saskaņā ar LESD 314. panta 1. punktu, kurā noteikts, ka "katra iestāde [...] sagatavo savu paredzamo izdevumu tāmes nākamajam finanšu gadam. Komisija apvieno šīs tāmes budžeta projektā.". EESK rīcībā ir administratīvais gada budžets, kas iekļauts ES budžeta VI iedaļā (kā viena no "citām iestādēm") un 2022. gadā bija 152,5 miljoni EUR – [par 5,1 % lielāks nekā 2021. gada budžets](#).

Lai efektīvi pārvaldītu tai piešķirto ES budžeta daļu, EESK administratīvos jautājumos cieši sadarbojas ar Eiropas Reģionu komiteju, slēdzot secīgus administratīvās sadarbības nolīgumus. Šajos nolīgumos ir paredzēta administratīvā sadarbība, kas ļauj apvienot cilvēkresursus un finanšu resursus loģistikas (ēkas, drošība, iespieddarbi u. c.), informācijas tehnoloģijas un tulkošanas jomā.

2021. gada 1. novembrī stājās spēkā jauns piecu gadu sadarbības nolīgums starp EESK un Eiropas Reģionu komiteju, kura pamatā ir kopīgi dienesti. Jaunais nolīgums vēl vairāk paplašina kopīgo darbību tvērumu, nododot kopīgajiem dienestiem apmeklētāju uzņemšanas pakalpojumus un papīra pasta sūtījumu piegādi. Gandrīz puse EESK darbinieku (2023. gadā – 671 darbinieks) strādā kopīgajos dienestos.

PILNVARAS

EESK tika izveidota 1957. gadā ar Romas līgumiem, lai ekonomisko un sociālo interešu grupas iesaistītu kopējā tirgus veidošanā un radītu institucionālu struktūru Komisijas un Ministru padomes informēšanai par Eiropas jautājumiem. Ar Vienoto Eiropas aktu (1986) un Māstrihtas līgumu (1992) tika paplašināts to jautājumu loks, kuri jāiesniedz izskatīšanai komitejā. Ar Amsterdamas līgumu tika vēl vairāk paplašinātas komitejā izskatāmās jomas un Parlamentam tika dota iespēja apspriesties ar to. Vidēji EESK sagatavo 170 konsultatīvus dokumentus un atzinumus gadā (no kuriem aptuveni 15 % tiek izdoti pēc pašas iniciatīvas). Atzinumus publicē Oficiālajā Vēstnesī. Komitejai ir arī padomdevējas statuss (LESD 300. pants). Tās uzdevums ir informēt ES lēmēj institūcijas par ekonomikas un sociālās jomas pārstāvju viedokli.

A. Atzinuma sniegšana pēc ES iestāžu pieprasījuma

1. Obligāta apspriešanās

LESD ir noteikts, ka Padomei un Komisijai ir jāapspriežas ar EESK pirms lēmuma pieņemšanas atsevišķās īpaši norādītās jomās. Šīs jomas ir:

- lauksaimniecības politika (43. pants);
- personu brīva pārvietošanās un pakalpojumu brīva aprīte (46., 50. un 59. pants);
- transporta politika (91., 95. un 100. pants);
- tiesību aktu attiecībā uz netiešajiem nodokļiem saskaņošana (113. pants);
- to normatīvo aktu tuvināšana, kuri attiecas uz vienoto tirgu (114. un 115. pants);
- nodarbinātības politika (148., 149. un 153. pants);
- sociālā politika, izglītība, arodmācības un jaunatne (156., 165. un 166. pants);
- sabiedrības veselība (168. pants);
- patērētāju tiesību aizsardzība (169. pants);
- Eiropas komunikāciju tīkli (172. pants);
- rūpniecības politika (173. pants);
- ekonomiskā, sociālā un teritoriālā kohēzija (175. pants);
- pētniecība, tehnoloģijas attīstība un kosmos (182. un 188. pants);
- vide (192. pants).

2. Brīvprātīga apspriešanās

Parlaments, Komisija vai Padome var apspriesties ar EESK arī par jebkuru citu jautājumu, ja uzskata šādu apspriešanos par lietderīgu. Kad minētās iestādes apspriežas ar komiteju (saskaņā ar obligātu vai brīvprātīgu procedūru), tās var noteikt atzinuma iesniegšanas termiņu (vismaz viena mēneša garumā), kuram beidzoties, tās var turpināt procesu, lai arī komitejas atzinums nav saņemts (LESD 304. pants).

B. Atzinuma sniegšana pēc komitejas iniciatīvas

Komiteja var sniegt atzinumu visos gadījumos, kad uzskata to par lietderīgu.

EIROPAS PARLAMENTA LOMA

[2014. gada 5. februāra sadarbības nolīguma starp Parlamentu un EESK](#) mērķis ir stiprināt ES demokrātisko leģitimitāti. Konkrētāk, Eiropas Parlaments un EESK vienojušies par vairākiem jautājumiem.

- EESK sagatavos ietekmes novērtējumus ar informāciju un attiecīgiem pilsoniskās sabiedrības materiāliem par to, kā darbojas spēkā esošie ES tiesību akti un kādi trūkumi ir jāņem vērā, izstrādājot un pārskatot ES tiesību aktus. Tie tiek nosūtīti Parlamentam savlaicīgi pirms grozījumu procedūras sākuma.
- Visās attiecīgajās Parlamenta komiteju sanāksmēs viena vieta būs rezervēta EESK loceklim. EESK ziņotājus aicinās iepazīstināt ar būtiskiem atzinumiem attiecīgo Parlamenta komiteju rīkotajās uzklaušanās.
- Komiteju priekšsēdētāju konferences priekšsēdētājs, Parlamenta komiteju priekšsēdētāji un EESK priekšsēdētājs divreiz gadā apspriež vispārējo sadarbību likumdošanas jomā un darba plānu.

Alexandru-George Moș / Udo Bux / Mariusz Maciejewski
07/2024

1.3.14. EIROPAS REĢIONU KOMITEJA

Reģionu komiteju veido 329 locekļi, kuri pārstāv Eiropas Savienības 27 dalībvalstu reģionālās un vietējās pašvaldības. Komiteja sniedz atzinumus obligātas apspriešanās (ja tā ir prasīta Līgumos) un fakultatīvas apspriešanās gadījumos un pēc savas iniciatīvas, ja tā to uzskata par nepieciešamu. Tās locekļiem nekādi obligātie norādījumi saistoši nav. Viņi savus pienākumus veic neatkarīgi, ievērojot Eiropas Savienības vispārējās intereses.

JURIDISKAIS PAMATS

Līguma par Eiropas Savienību (LES) 13. panta 4. punkts, Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 300. pants un 305.–307. pants, un dažādi Padomes lēmumi, ar kuriem dalībvalstu izvirzītos Reģionu komitejas locekļus un viņu aizstājējus ieceļ amatā uz piecu gadu pilnvaru termiņu.

MĒRĶI

Reģionu komiteju izveidoja 1994. gadā – pēc Māstrihtas līguma stāšanās spēkā –, un tā ir padomdevēja iestāde, kas Eiropas Savienībā aizstāv reģionālo un vietējo pašvaldību intereses un šo pašvaldību vārdā sniedz atzinumus Padomei un Komisijai. Reģionu komitejas locekļi var būt, piemēram, 27 ES dalībvalstu reģionālo pašvaldību vadītāji, mēri vai vēlēti vai nevēlēti minēto valstu reģionu un pilsētu pārstāvji.

Saskaņā ar Reģionu komitejas pašas formulēto uzdevumu Reģionu komiteja ir politisks reģionālo un vietējo pašvaldību pārstāvju forums, kas veicina Eiropas integrāciju. Tā nodrošina visu ES teritoriālo vienību, reģionu, pilsētu un vietējo pašvaldību institucionālo pārstāvību.

Tās funkcija ir Eiropas lēmumu pieņemšanas procesā iesaistīt reģionālās un vietējās pašvaldības un tādējādi veicināt iedzīvotāju plašāku dalību. Reģionu komiteja ir politiska struktūra, kurā kopā darbojas un savas intereses aizstāv Eiropas vietējā līmenī ievēlētie pārstāvji, tostarp 329 locekļi un 329 locekļu aizstājēji, kas pārstāv 300 reģionus, 100 000 vietējo pašvaldību un 1 miljonu vietējo politiķu, kuri savukārt pārstāv 441 miljonu ES iedzīvotāju.

Lai labāk pildītu šo uzdevumu, Reģionu komiteja jau ļoti ilgi ir centusies iegūt tiesības vērsties Eiropas Savienības Tiesā ar prasības pieteikumiem subsidiaritātes principa pārkāpumu lietās. Pēc Lisabonas līguma spēkā stāšanās tā tagad to var darīt saskaņā ar nosacījumiem, kas ir minēti Protokola Nr. 2 par subsidiaritātes principa un proporcionalitātes principa piemērošanu 8. pantā.

Saskaņā ar Reģionu komitejas trim 2020. gada jūlijā pieņemtajām politiskajām prioritātēm 2020.–2025. gadam visi lēmumi, kas tiek pieņemti ES līmenī, lai risinātu galvenās sabiedrības pārmaiņas, ar kurām pašlaik saskaras ciemati, pilsētas un reģioni, piemēram, globālā pandēmija, zaļā un digitālā pārkārtošanās, demogrāfiskās problēmas un migrācijas plūsmas, ir jāpieņem, cik vien iespējams, pietuvināti iedzīvotājiem, kā to nosaka subsidiaritātes princips.

Prioritāte Nr. 1: Eiropu padarīt cilvēkiem tuvāku: demokrātija un ES nākotne. Modernizēt un stiprināt demokrātiju visos pārvaldes līmeņos, lai ES varētu efektīvāk reaģēt uz iedzīvotāju reālajām vajadzībām.

Prioritāte Nr. 2: Sabiedrības fundamentālo pārmaiņu pārvaldība: veidot noturīgas reģionālās un vietējās kopienas, kas spētu reaģēt uz globālo pandēmiju, klimata pārmaiņām, digitālo un demogrāfisko pārkārtošanos, kā arī migrācijas plūsmu, piemērojot saskaņotu, integrētu un vietēju Eiropas pieeju.

Prioritāte Nr. 3: Kohēzija – mūsu pamatvērtība: konkrētai vietai pielāgota ES rīcībspolitika, ar kuras palīdzību ES aizstāv tās iedzīvotāju intereses un apkalpo viņu dzīves vietas. Kohēzija nenozīmē naudu, tā ir ES pamatvērtība, kuras mērķis ir veicināt ekonomisko, sociālo un teritoriālo kohēziju.

ORGANIZĀCIJA

A. Sastāvs (LESD 305. pants un Padomes Lēmums (ES) 2019/852^[1])

1. Locekļu skaits un dalībvalstu pārstāvības apjoms

Saskaņā ar [Padomes Lēmuma \(ES\) 2019/852](#) (2019. gada 21. maijs) normām Reģionu komitejā darbojas 329 locekļi un tikpat daudz aizstājēju, un katrai valstij ir piešķirts šāds vietu skaits:

- 24 – Francijai, Itālijai un Vācijai;
- 21 – Polijai un Spānijai;
- 15 – Rumānijai;
- 12 – Austrijai, Beļģijai, Bulgārijai, Čehijai, Grieķijai, Nīderlandei, Portugālei, Ungārijai un Zviedrijai;
- 9 – Dānijai, Horvātijai, Īrijai, Lietuvai, Slovākijai un Somijai;
- 7 – Igaunijai, Latvijai un Slovēnijai;
- 6 – Kiprai un Luksemburgai;
- 5 – Maltai.

2. Locekļu iecelšana amatā

Reģionu komitejas locekļus uz pieciem gadiem ieceļ Padome, vienprātīgi balsojot par attiecīgās dalībvalsts priekšlikumiem (LESD 305. pants). Laikposmam no 2020. gada 26. janvāra līdz 2025. gada 25. janvārim Padome 2019. gada 10. decembrī pieņēma [Lēmumu \(ES\) 2019/2157](#), ar ko amatā ieceļ Reģionu komitejas locekļus un viņu aizstājējus. Padome 2020. gada 20. janvārī pieņēma [Lēmumu \(ES\) 2020/102](#), ar ko tā iecēla arī locekļus un locekļu aizstājējus, attiecībā uz kuriem tā no attiecīgās dalībvalsts priekšlikumus saņēma pēc 2019. gada 20. decembra. Reģionu komitejas locekļus un viņu aizstājējus šajā amatā var iecelt atkārtoti. Locekļiem ir jābūt vai nu reģionālas, vai vietējas vēlētas varas struktūras pilnvarām, vai arī politiski atbildīgiem kāda vēlēta foruma priekšā (LESD 300. panta 3. punkts). Katru reizi, kad Reģionu

[1]Padomes Lēmums (ES) 2019/852 (2019. gada 21. maijs), ar ko nosaka Reģionu komitejas sastāvu (OV L 139, 27.5.2019., 13. lpp.).

komitejā atbrīvojas kāda locekļa vai aizstājēja vieta, jo ir beidzies viņu pilnvaru termiņš (piemēram, beidzoties viņa pilnvaru termiņam reģionālā vai vietējā vēlētā struktūrā, pamatojoties uz kuru, attiecīgo pārstāvi ierosināja iecelt par Reģionu komitejas locekli vai aizstājēju), ir nepieciešams īpašs Padomes lēmums.

B. Struktūra (LESD 306. pants)

Reģionu komiteja no savu locekļu vidus uz divarpus gadiem ieceļ tās priekšsēdētāju un prezidiju. Tā pieņem savu reglamentu, pamatojoties uz LESD 306. pantu, un iesniedz to Padomei apstiprināšanai. Parasti Reģionu komiteja rīko sešas plenārsesijas gadā. Balstoties uz deputātu politisko piederību, tajā patlaban darbojas sešas politiskās grupas.

Šo grupu priekšsēdētāju orgāns ir Priekšsēdētāju konference, kas sagatavo pilnsapulces, prezidija un komisiju darbu un palīdz rast politisku vienprātību par pieņemamajiem lēmumiem.

Plenārsēdi vada Reģionu komitejas [priekšsēdētājs](#) (LESD 306. pants), un tās galvenās funkcijas ir pieņemt atzinumus, ziņojumus, un rezolūcijas, Reģionu komitejas ieņēmumu un izdevumu provizoriskās tāmes projektu, katra sasaukuma sākumā – tās politisko programmu, ievēlēt priekšsēdētāju, priekšsēdētāja pirmo vietnieku un pārējos prezidija locekļus, izveidotu tās politikas komisijas, kā arī pieņemt un pārskatīt tās reglamentu.

Reģionu Komitejā darbs norit sešās specializētās komisijās, kas izstrādā atzinumu un rezolūciju projektus, kurus pēc tam iesniedz pieņemšanai plenārsesijā: Pilsoniskuma, pārvaldības, institucionālo lietu un ārlietu komisija (CIVEX), Teritoriālās kohēzijas politikas un ES budžeta komisija (COTER), Ekonomikas politikas komisija (ECON), Vides, klimata pārmaiņu un enerģētikas komisija (ENVE), Dabas resursu komisija (NAT) un Sociālās politikas, izglītības, nodarbinātības, pētniecības un kultūras komisija (SEDEC).

Efektivitātes labad daži tās pastāvīgā sekretariāta dienesti (kopējais darbinieku skaits 2023. gadā: 496) , kas atrodas tās mītnē Briselē (sk. [Protokolu Nr. 6 par Savienības iestāžu, dažu struktūru, organizāciju un struktūrvienību atrašanās vietu](#)) ir kopīgi ar Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteju. Reģionu komitejai (ES budžeta VII iedaļa) tika piešķirts [aptuveni 116,1 miljons EUR \(2023. gads\) liels administratīvais budžets](#).

PILNVARAS

A. Atzinuma sniegšana pēc citu iestāžu pieprasījuma

1. Obligātā apspriešanās

Padomei un Komisijai pirms lēmuma pieņemšanas ir obligāti jāapspiežas ar Eiropas Reģionu komiteju par šādiem jautājumiem:

- izglītība, arodapmācība un jaunatne (LESD 165. pants);
- kultūra (LESD 167. pants);
- sabiedrības veselība (LESD 168 pants);
- Eiropas transporta, telekomunikāciju un enerģētikas tīkli (LESD 172. pants);

— ekonomiskā un sociālā kohēzija (LESD 175., 177. un 178. pants).

2. Fakultatīvā apspriešanās

Komisija, Padome un Parlaments var Eiropas Reģionu komitejai lūgt sniegt atzinumu arī par jebkuru citu jautājumu, ja šīs iestādes to uzskata par nepieciešamu.

Ja Parlaments, Padome vai Komisija apspriežas ar Reģionu komiteju (gan obligātā, gan fakultatīvā kārtā), šīs iestādes var noteikt atbildes sniegšanas termiņu (saskaņā ar LESD 307. pantu tas nedrīkst būt mazāks par vienu mēnesi). Ja termiņš beidzas un atzinums nav sniegts, minētās iestādes drīkst turpināt procesu, atzinumu neizmantojot. Kā brīvprātīgas sadarbības piemēru var minēt Komisijas un Reģionu Komitejas 2020. gada decembra vienošanos par partnerību migrantu integrācijas jomā, saskaņā ar kuru tiek apvienoti spēki tā darba atbalstīšanā, kuru veic, lai migrantus integrētu ES pilsētās un reģionos. Šīs partnerības pamatā ir Reģionu Komitejas 2019. gada iniciatīva "[Pilsētas un reģioni integrācijas vārdā](#)", un tā nodrošina politisku platformu Eiropas pilsētu mēriem un reģionālajiem vadītājiem, lai apmainītos ar informāciju un demonstrētu pozitīvus migrantu un bēgļu integrācijas piemērus.

B. Atzinuma sniegšana pēc pašu iniciatīvas

1. Ja Ekonomikas un sociālo lietu komiteja saņem atzinuma pieprasījumu, par to tiek informēta Reģionu komiteja, kura arī var sniegt atzinumu par konkrēto tematu, ja tā uzskata, ka tas skar reģionu intereses.
2. Parasti Reģionu komiteja ir tiesīga sniegt atzinumu ikreiz, kad tā to uzskata par nepieciešamu. Piemēram, Komiteja pēc savas iniciatīvas ir sniegusi atzinumus šādās jomās: mazie un vidējie uzņēmumi (MVU), Eiropas komunikāciju tīkli, tūrisms, struktūrfondi, veselība (narkotiku apkarošana), rūpniecība, pilsētattīstība, apmācības programmas un vide.

C. Vēršanās Eiropas Savienības Tiesā – ex post īstenota Tiesas kontrole

Papildus tam Reģionu komiteja var vērsties ar prasību Eiropas Savienības Tiesā, lai aizsargātu tai piešķirtās prerogatīvas ([LESD 263. pants](#)). Citiem vārdiem – tā ir tiesīga iesniegt Eiropas Savienības Tiesā prasības pieteikumu, ja tā uzskata, ka tai nav prasīts sniegt atzinumu situācijā, kurā tas būtu bijis jādara, vai ja apspriešanās procedūras nav īstenotas pareizi (aktu atcelšana ([1.3.10.](#))).

Tiesības iesniegt prasības pieteikumu Tiesā, [kas ir noteiktas Lisabonas līgumam pievienotā Protokola Nr. 2 par subsidiaritātes principa un proporcionālītātes principa piemērošanu 8. pantu](#), ja apspriešanās procedūras nav piemērotas pareizi, nozīmē, ka Reģionu komiteja var prasīt Tiesai, lai tā noskaidrotu, vai tiesību akts, kas attiecas uz Komitejas kompetences sfēru, atbilst subsidiaritātes principam.

EIROPAS PARLAMENTA LOMA

Eiropas Parlamenta Reglamentā ([VI pielikuma XII punkts](#)) Reģionālās attīstības komiteja (REGI) ir minēta kā komiteja, kas ir atbildīga par attiecību uzturēšanu ar Reģionu komiteju, starpreģionālās sadarbības organizācijām un vietējām un reģionālām pašvaldībām.

Saskaņā ar [Eiropas Parlamenta un Reģionu komitejas 2014. gada 5. februāra sadarbības nolīgumu](#):

- Reģionu komiteja sagatavo ES tiesību aktu priekšlikumu ietekmes novērtējumus, kurus tā savlaicīgi nosūta Parlamentam pirms grozījumu procedūras sākuma. Šajos ietekmes novērtējumos sīki iztīrā to, kā spēkā esošie tiesību akti darbojas valsts, reģionālā un vietējā līmenī, un sniedz atzinumus par tiesību aktu priekšlikumu uzlabojumiem.
- Vienu Reģionu komitejas locekli uzaicina uz visām attiecīgajām Parlamenta komiteju sanāksmēm. Minētais referents vai runaspersona iepazīstina ar Reģionu komitejas atzinumiem. Savukārt Parlamenta referenti ir tiesīgi apmeklēt Reģionu komitejas sanāksmes;
- Parlamenta Komiteju priekšsēdētāju konferences priekšsēdētājs un viņa amatam atbilstošā amatpersona Reģionu komitejā divreiz gadā apspriež vispārējo sadarbību likumdošanas jomā un darba plānu.

Kopš 2008. gada REGI komiteja un COTER komisija ir organizējušas kopīgu ikgadējo sanāksmi pasākuma "[Atvērtās dienas – Eiropas reģionu un pilsētu nedēļa](#)" ietvaros.

Udo Bux / Mariusz Maciejewski
07/2024

1.3.15. EIROPAS INVESTĪCIJU BANKA

Eiropas Investīciju banka (EIB) veicina Eiropas Savienības mērķu sasniegšanu, nodrošinot ilgtermiņa projektu īstenošanai nepieciešamo finansējumu, garantijas un konsultācijas. Tā atbalsta projektus gan Eiropas Savienībā, gan ārpus tās. Tās akcionāri ir ES dalībvalstis. EIB ir Eiropas Investīciju fonda (EIF) vairākuma akcionāre, un abas organizācijas kopā veido EIB grupu.

JURIDISKAIS PAMATS

- Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 308. un 309. pants. Papildu noteikumi par EIB ir iekļauti LESD 15., 126., 175., 209., 271., 287., 289. un 343. pantā.
- Līgumam par Eiropas Savienību un LESD pievienotais Protokols (Nr. 5) par Eiropas Investīciju bankas Statūtiem un Protokols (Nr. 28) par ekonomisko, sociālo un teritoriālo kohēziju.

MĒRĶI

Saskaņā ar LESD 309. pantu EIB uzdevums ir Savienības interesēs veicināt līdzsvarotu un vienmērīgu iekšējā tirgus attīstību. EIB visās ekonomikas nozarēs atvieglo šādu projektu finansēšanu:

- projekti mazāk attīstītu reģionu attīstībai;
- projekti uzņēmumu modernizācijai vai pārveidošanai vai jaunu darbību attīstīšanai;
- projekti, kuru īstenošana sniedz vispārēju labumu vairākām dalībvalstīm.

EIB piedalās arī ekonomiskās, sociālās un teritoriālās kohēzijas veicināšanā ES (LESD 175. pants un Protokols Nr. 28). Turklāt tā atbalsta tādu pasākumu īstenošanu ārpus ES, ar kuriem tiek veicināta ES attīstības sadarbības politikas īstenošana (LESD 209. pants).

EIB savās darbībās galveno uzmanību velta šādām sešām prioritārām jomām: klimats un vide; attīstība; inovācija un prasmes; mazie uzņēmumi; infrastruktūra; kohēzija.

LĪDZEKĻI UN INSTRUMENTI

A. Līdzekļi

EIB savu mērķu īstenošanai galvenokārt izmanto pašas resursus un starptautiskos kapitāla tirgus (LESD 309. pants).

1. Pašu resursi

EIB pašas resursus nodrošina tās locekļi, proti, dalībvalstis (LESD 308. pants). Ikvienas dalībvalsts iemaksa EIB kapitālā ir noteikta EIB Statūtu 4. pantā, un to aprēķina saskaņā ar dalībvalstu ekonomisko svaru. Dalībvalstis var brīvprātīgi palielināt savu parakstīto kapitālu. EIB kopējais parakstītais kapitāls ir 248,8 miljardi EUR.

2. Kapitāla tirgi

Lielāko daļu aizdošanai paredzēto līdzekļu EIB iegūst starptautiskos kapitāla tirgos, galvenokārt emitējot obligācijas. Tā ir viens no lielākajiem pārvalstiskajiem aizdevējiem. Lai iegūtu izmaksu ziņā efektīvu finansējumu, liela nozīme ir nevainojamam kredītreitingam. Svarīgākās kredītreitingu aģentūras EIB ir piešķirušas visaugstāko reitingu, tādējādi apliecinot tās aizdevumu portfeļa kvalitāti. Parasti EIB finansē vienu trešo daļu projekta izmaksu, taču atbalstam paredzētais finansējums var sasniegt 50 %.

B. Instrumenti

EIB izmanto daudzus un dažādus instrumentus, galvenokārt aizdevumus un garantijas. Tomēr tā ir izstrādājusi arī vairākus citus, inovatīvākus, instrumentus, kuriem ir augstāks riska profils. Sadarbībā ar citām ES institūcijām tiks izstrādāti vēl citi instrumenti. EIB sniegto finansējumu var arī kombinēt ar finansējumu no citiem ES avotiem (tostarp no ES budžeta) — tas ir process, kas pazīstams kā jaukšana. Bez projektu finansēšanas EIB sniedz arī konsultācijas.

EIB aizdošana galvenokārt izpaužas kā tiešo un starpniekaizdevumu piešķiršana. Lai saņemtu tiešo aizdevumu projekta īstenošanai, ir jāievēro zināmi nosacījumi, piemēram, kopējām investēšanas izmaksām ir jāpārsniedz 25 miljoni EUR un ar šo aizdevumu nedrīkst segt vairāk par 50 % no projekta izmaksām. Starpniekaizdevumi tiek piešķirti vietējām bankām vai citiem starpniekiem, kas savukārt piešķir aizdevumu galīgajam saņēmējam. Lielākā daļa aizdošanas darbību notiek ES.

Papildus tradicionālākām aizdošanas darbībām EIB izmanto arī finansējuma apvienošanas mehānismus, lai savus aizdevumus kombinētu ar publisku iestāžu vai filantropisku organizāciju dotācijām.

PĀRVALDE UN STRUKTŪRA

A. Pārvalde

Saskaņā ar LESD 308. pantu EIB ir juridiskās personas statuss. To vada un pārvalda Valde, Direktoru padome un Vadības komiteja. EIB darbības pārbauda Revīzijas komiteja.

Valde sastāv no dalībvalstu nozīmētiem ministriem. Tā nosaka EIB kredītpolitikas vispārējās direktīvas un nodrošina to īstenošanu. Tai cita starpā:

- jāpieņem lēmums par to, vai palielināt parakstīto kapitālu;
- jānosaka principi, ko piemēro finansēšanas operācijām, kuras veic konkrētā EIB uzdevuma ietvaros;
- jāpieņem lēmumi par finansējuma piešķiršanu investēšanas operācijām, ko pilnībā vai daļēji veic ārpus ES;
- jāapstiprina Direktoru padomes gada pārskats, gada bilance, peļņas un zaudējumu pārskats un EIB Reglaments.

Direktoru padome sastāv no 28 direktoriem un 31 direktora aizstājēja. Direktorus uz pieciem gadiem ieceļ Valde. Katra dalībvalsts un Komisija izvirza pa vienam direktora amata kandidātam. Direktoru padome pieņem lēmumus par šādiem jautājumiem:

finansējuma piešķiršana, it īpaši aizdevumu un garantiju veidā; aizņemšanās; piešķiramo aizdevumu procentu likmju, komisijas maksas un citas maksas noteikšana. Tā nodrošina EIB pienācīgu darbību un to, ka tā tiek pārvaldīta saskaņā ar Līgumu un Statūtu noteikumiem, kā arī ar Valdes noteiktajām vispārējām direktīvām.

Vadības komiteja sastāv no priekšsēdētāja un astoņiem priekšsēdētāja vietniekiem, ko uz sešiem gadiem ieceļ Valde pēc Direktoru padomes priekšlikuma. Viņus var iecelt amatā atkārtoti. Vadības komiteja priekšsēdētāja vadībā un Direktoru padomes uzraudzībā atbild par EIB ikdienas darbību. Tā sagatavo Direktoru padomes lēmumus un nodrošina šo lēmumu izpildi.

Revīzijas komiteja sastāv no sešiem locekļiem, kurus ieceļ Valde. Tā katru gadu pārbauda, vai EIB operācijas ir veiktas un grāmatvedība vesta pienācīgā veidā.

B. Struktūra

EIB grupa tika izveidota 2000. gadā, un tā sastāv no EIB un EIF, kas tika izveidots kā publiskā un privātā partnerība, kurā ietilpst šādas trīs galvenās akcionāru grupas: EIB kā vairākuma akcionārs (62,2 % akciju), Komisija (30 %) un vairākas publiskas un privātas finanšu institūcijas (7,8 %). EIF nodrošina dažāda veida riska kapitāla instrumentus, piemēram, riska kapitālu. EIF piešķir aizdevumus galvenokārt maziem un vidējiem uzņēmumiem (MVU). Tas izmanto daudzus un dažādus inovatīvus instrumentus, lai uzlabotu finansējuma pieejamību MVU.

INVESTĪCIJU PLĀNS EIROPAI

Kopš sākās globālā ekonomikas un finanšu krīze, ES cieš no zema investīciju līmeņa. [Komisijas paziņojumā "Investīciju plāns Eiropai"](#) ir sniegti ieteikumi, kā atdzīvināt investēšanu Eiropas Savienībā, radīt darbvietas un veicināt ilgtermiņa izaugsmi un konkurētspēju. Šajā sakarā 2015. gada 25. jūnijā pieņēma [Regulu \(ES\) 2015/1017, ar ko izveido Eiropas Stratēģisko investīciju fondu \(ESIF\)](#).

ESIF mērķis ir radīt privātās investīcijas, piesaistot publiskos līdzekļus, un izveidot investēšanai labvēlīgu vidi. Lai piesaistītu privātos līdzekļus, tika izmantota sākotnēja ES garantija EIB 16 miljardu EUR apmērā kopā ar EIB pašas saistībām 5 miljardu EUR apmērā, un līdz 2018. gada vidum bija pārsniegts ESIF mērķis rast papildu 315 miljardus EUR finansējuma investēšanai Eiropas Savienībā.

Ar ESIF regulu tika izveidots arī Eiropas Investīciju konsultāciju centrs (EIKC), kura mērķis bija sniegt konsultatīvu un tehnisku atbalstu investīciju projektu identificēšanā, sagatavošanā un izstrādē.

[ESIF 2.0 regulu](#) pieņēma 2017. gada decembrī, un tā stājās spēkā 2018. gada 1. janvārī. Ar šo regulu tiek pagarināts ESIF darbības ilgums (līdz 2020. gada beigām) un pastiprināti ESIF un EIKC, lai investīcijām mobilizētu papildu finansējumu 500 miljardu EUR apmērā.

PROGRAMMA INVESTEU

Programmu [InvestEU](#) pieņēma 2021. gada martā kā pēcteci Investīciju plānam Eiropai, un tā apvieno ESIF un 13 citus finanšu instrumentus. Tajā īpaša uzmanība pievērsta četrām galvenajām politikas jomām (ilgtspējīga infrastruktūra; pētniecība, inovācija un digitalizācija; MVU; sociālās investīcijas un prasmes), un tās mērķis ir laikposmā

no 2021. gada līdz 2027. gadam piesaistīt papildu investīcijas 372 miljardu EUR apmērā. Programma sastāv no fonda InvestEU, konsultāciju centra InvestEU un portāla InvestEU.

Dalībvalstis var izmantot programmu InvestEU, lai īstenotu savus atveseļošanas un noturības plānus Atveseļošanas un noturības mehānisma ietvaros.

ES "KLIMATA BANKA"

2019. gada jūnijā Eiropadome aicināja EIB "pastiprināt darbību klimata rīcības atbalstam". 2019. gada novembrī EIB uz šo aicinājumu atbildēja ar jaunu klimata stratēģiju un jaunu aizdošanas politiku enerģētikas jomā.

EIB ir apņēmusies visas savas finansēšanas darbības saskaņot ar Parīzes nolīguma mērķiem. EIB it īpaši ir apņēmusies līdz 2025. gadam palielināt prioritātei "rīcība klimata jomā un vides ilgtspēja" paredzēto investīciju daļu līdz 50 %. 2021. gada beigās EIB pārtrauca finansēt fosilā kurināmā projektus.

EIB jaunā aizdošanas politika enerģētikas jomā, kas nosaka tās darbības enerģētikas nozarē, balstās uz šādiem pieciem principiem:

- energoefektivitātes noteikšana par prioritāti, lai atbalstītu jauno ES mērķi, kas izklāstīts ES Energoefektivitātes direktīvā;
- enerģijas dekarbonizācijas veicināšana, palielinot atbalstu zemu oglekļa emisiju vai bezoglekļa tehnoloģijai, lai līdz 2030. gadam visā ES panāktu, ka atjaunojamo energoresursu īpatsvars ir 32 %;
- finansējuma palielināšana decentralizētai enerģijas ražošanai, inovatīvai enerģijas glabāšanai un e-mobilitātei;
- investēšanas tīklos nodrošināšana, kas ir ļoti svarīga jaunu variablu atjaunojamo energoresursu avotiem, piemēram, vēja un saules enerģijai, kā arī pārrobežu savienojumu stiprināšana;
- investīciju ietekmes palielināšana, lai atbalstītu enerģijas pārkārtošanu ārpus ES.

REAĢĒŠANA UZ COVID-19 KRĪZI

2020. gadā EIB, reaģējot uz COVID-19 krīzes ekonomiskajām sekām, izveidoja 25 miljardu EUR garantiju fondu, lai EIB grupa varētu palielināt atbalstu uzņēmumiem visās dalībvalstīs, mobilizējot papildu summu līdz 200 miljardiem EUR apmērā.

Šis fonds papildināja tūlītēja atbalsta pasākumu kopumu līdz 40 miljardu EUR apmērā, kuru veido:

- uz esošajām programmām balstītas bankām paredzētas īpašas garantiju shēmas tūlītējai izmantošanai, šajā nolūkā mobilizējot finansējumu līdz 20 miljardu EUR apmērā;
- bankām paredzētas īpašas likviditātes kredītlīnijas, lai apgrozāmā kapitāla veidā nodrošinātu papildu 10 miljardu EUR atbalstu MVU un vidēji liela kapitāla uzņēmumiem;

- Īpašas ar aktīviem nodrošinātu vērtspapīru iegādes programmas, lai bankām dotu iespēju pārnest risku uz MVU izsniegtu aizdevumu portfeļiem, mobilizējot papildu 10 miljardu EUR atbalstu.

REAĢĒŠANA UZ KRIEVIJAS IEBRUKUMU UKRAINĀ

EIB ar Ukrainu saistītas darbības sāka veikt 2007. gadā. Ukrainā tā darbojas Eiropas kaimiņattiecību politikas, Austrumu partnerības un citu ES divpusēju nolīgumu ietvaros. Kopš Krievijas iebrukuma Ukrainā EIB ir pastiprinājusi savu atbalstu. No minētā instrumenta piešķirtā finansējuma mērķis ir palīdzēt Ukrainai salabot bojāto infrastruktūru, atsākt pašvaldību pakalpojumu sniegšanu un atbalstīt steidzamus energoefektivitātes pasākumus, gatavojoties aukstajai sezonai. Turklāt EIB ir koordinējusi humānās palīdzības ziedojumus, prioritāti piešķirot ārkārtas palīdzībai konflikta skartajiem cilvēkiem Ukrainā un tās kaimiņvalstīs.

Saistībā ar Krievijas agresijas karu pret Ukrainu un nepieciešamību palielināt dalībvalstu militāro kapacitāti ir sākusies diskusija par to, vai EIB mērķiem nevajadzētu pievienot investīcijas aizsardzības nozarē. Arī Ukraina būtu tiesīga saņemt šādu finansējumu. Tā būtu radikāla atkāpšanās no pašreizējās prakses, kas izslēdz ar aizsardzību saistītu investīciju atbalstīšanu. Šajā sakarā būtu jāņem vērā tas, kādu ietekmi šāds papildu mērķis — ja tā apstiprināšanas rezultātā EIB palielinātu savu aizņēmēšanu kapitāla tirgos — varētu atstāt uz EIB spēju saglabāt augstu kredītreitingu. Eiropadomes 2024. gada 21. un 22. marta sanāksmes secinājumos ir norādīts, ka "Eiropas Investīciju banka tiek aicināta pielāgot savu politiku attiecībā uz aizdevumiem aizsardzības industrijai un savu pašreizējo divējāda lietojuma preču definīciju, vienlaikus nodrošinot savu finansēšanas spēju".

EIROPAS PARLAMENTA LOMA

Saskaņā ar LESD 308. pantu EIB Statūtu grozīšanas gadījumā tā apspriežas ar Parlamentu. EIB ir tieši atbildīga dalībvalstu priekšā. EIB nav oficiāla pienākuma ziņot Parlamentam, nedz arī tā ir atbildīga Parlamenta priekšā. Tomēr, demonstrējot labo gribu, EIB priekšsēdētājs pieņem uzaicinājumus piedalīties plenārsēdē un attiecīgajās Parlamenta komiteju sanāksmēs, un EIB ir gatava atbildēt uz Parlamenta deputātu jautājumiem.

Katru gadu [Budžeta kontroles komiteja \(CONT\)](#) izvērtē EIB darbības un sniedz ziņojumu plenārsēdē, uz kuru tiek uzaicināts EIB priekšsēdētājs.

Saskaņā ar pašreizējo regulējumu Parlaments apstiprina ESIF rīkotājdirektora un tā vietnieka iecelšanu. Ar galvojuma fondu saistītās ikgadējās ES budžeta apropriācijas apstiprina Parlaments un Padome ikgadējās budžeta procedūras ietvaros.

Parlaments kā viens no likumdevējiem bija iesaistīts ESIF un InvestEU iniciatīvas pieņemšanā.

Plašāka informācija par šo tematu pieejama [Ekonomikas un monetārās komitejas tīmekļa vietnē](#).

Christian Scheinert
04/2024

1.3.16. EIROPAS OMBUDS

Eiropas Ombuds, rīkojoties pēc savas ierosmes vai pamatojoties uz tādu ES pilsoņu vai fizisku vai juridisku personu iesniegtām sūdzībām, kuras dzīvo vai kuru juridiskā adrese ir reģistrēta kādā dalībvalstī, izmeklē Eiropas Savienības iestāžu, struktūru, biroju un aģentūru pieļautās administratīvas kļūmes. Ombudu ieceļ Eiropas Parlaments uz visu Parlamenta sasaukuma laikposmu.

JURIDISKAIS PAMATS

Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 20., 24. un 228. pants, kā arī Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 43. pants.

Eiropas Ombuda statusu un pienākumus Parlaments ietērpa vārdos 1994. gada 9. marta lēmumā, ko pieņēma pēc apspriešanās ar Komisiju, Padomei to apstiprinot^[1]. Pēc tam Eiropas Ombuds pieņēma minētā lēmuma īstenošanas noteikumus. Minēto lēmumu atcēla, un tā vietā Eiropas Parlaments saskaņā ar to pašu procedūru pieņēma 2021. gada 24. jūnija regulu^[2]. Eiropas Ombuda ievēlēšanas un atcelšanas no amata procedūra ir noteikta Eiropas Parlamenta Reglamenta 231.–233. pantā.

MĒRĶI

Eiropas Ombuda institūciju izveidoja ar Māstrihtas līgumu (1992. gads), un tās uzdevums ir:

- uzlabot tādu pilsoņu vai fizisku vai juridisku personu aizsardzību, kuras dzīvo vai kuru juridiskā adrese ir reģistrēta kādā dalībvalstī, ja Eiropas Savienības iestādes, struktūras, biroji vai aģentūras ir pieļāvušas administratīvas kļūmes, kā arī
- tādējādi ES iestāžu lēmumu pieņemšanas procesā un pārvaldībā vairo atvērtību un demokrātisko pārskatatbildību.

A. Statuss

1. Vēlēšanas

a. Prasības

Par Eiropas Ombudu ieceļ personu, kura:

- ir ES pilsonis;
- ir apveltīta ar visām pilsoniskām un politiskām tiesībām,
- pilnībā garantē savu neatkarību,

[1]OV L 113, 4.5.1994., 15. lpp., grozījumi izdarīti ar Eiropas Parlamenta 2002. gada 14. marta lēmumu (OV L 92, 9.4.2002., 13. lpp.) un 2008. gada 18. jūnija lēmumu (OV L 189, 17.7.2008., 25. lpp.).

[2]Eiropas Parlamenta [Regula \(ES, Euratom\) 2021/1163](#) (2021. gada 24. jūnijs), ar ko nosaka noteikumus un vispārējos nosacījumus, kas reglamentē ombuda pienākumu izpildi (Eiropas Ombuda statūti), un atceļ Lēmumu 94/262/EOTK, EK, Euratom (OV L 253, 16.7.2021., 1. lpp.)

- atbilst nosacījumiem, kas ir jāizpilda, lai ieņemtu augstāko tiesībaizsardzības iestāžu amatus savā valstī, vai kurai ir atzīta kompetence un kvalifikācija, lai uzņemtos Eiropas Ombuda pienākumus;
- kas nav bijusi valsts valdības loceklis vai Eiropas Parlamenta, Eiropadomes vai Eiropas Komisijas loceklis divu gadu laikā pirms uzaicinājuma izvirzīt kandidatūras publicēšanas dienas.

b. Procedūra

Katra parlamentārā sasaukuma sākumā vai Eiropas Ombuda nāves, atkāpšanās no amata vai atcelšanas no amata gadījumā Eiropas Parlamenta priekšsēdētājs prasa izvirzīt Eiropas Ombuda amata kandidatūras un nosaka to iesniegšanas termiņus. Kandidatūrām ir jābaida vismaz tādu 40 Eiropas Parlamenta deputātu atbalsts, kuri pārstāv vismaz divas dalībvalstis. Kandidatūras iesniedz Eiropas Parlamenta Lūgumrakstu komitejai, kura izskata to pieņemamību. Komiteja var aicināt kandidātus uzstāties. Atbilstīgo kandidatūru sarakstu pēc tam iesniedz Eiropas Parlamentam balsošanai. Eiropas Ombudu ievēlē ar nodoto balsu vairākumu.

2. Pilnvaru termiņš

a. garums:

Eiropas Ombudu uz Eiropas Parlamenta pilnu pilnvaru termiņu ievēlē Eiropas Parlaments pēc katrām Eiropas Parlamenta vēlēšanām. Viņu amatā var ievēlēt atkārtoti.

b. Pienākumi

Savu amata pilnvaru termiņa laikā Eiropas Ombudam:

- pildot savus pienākumus, ir jābūt pilnīgi neatkarīgam un objektīvam;
- viņš nedrīkst nedz lūgt, nedz pieņemt kādas valdības, iestādes, struktūras, biroja vai vienības norādījumus;
- viņam ir jāatturas veikt darbības, kas nav savienojamas ar viņa darba pienākumiem;
- viņš nedrīkst veikt nekādus citus politiskus, administratīvus vai vel citādus profesionālus pienākumus neatkarīgi no tā, vai par tiem pienākas atlīdzība vai ne.

3. Atcelšana no amata

Eiropas Ombudu pēc Eiropas Parlamenta pieprasījuma var atcelt Eiropas Savienības Tiesa (EST), ja viņš vairs neatbilst nosacījumiem, kas ir jāievēro, lai pildītu amata pienākumus, vai ir vainojams nopietnos pārkāpumos.

B. Funkcija

1. Tvērums

Eiropas Ombuds izskata lietas par Eiropas Savienības iestāžu, struktūru, biroju vai aģentūru pieļautām administratīvām kļūmēm.

a. Eiropas Ombuds var konstatēt administratīvās kļūmes esamību, ja attiecīgā iestāde neievēro:

- pamattiesības

- tiesību normas vai principus;
- labas pārvaldības principus.

Eiropas Ombuda veiktā izmeklēšana galvenokārt attiecas uz:

- lēmumu pieņemšanas un lobēšanas/pārskatatbildības pārredzamību;
- piekļuvi dokumentiem;
- dienesta kultūru;
- procesuālo tiesību ievērošanu;
- konfidencialitātes prasību pienācīgu ievērošanu;
- pamattiesību ievērošanu;
- pieņemšanu darbā;
- ES personāla jautājumu un iecelšanu labu pārvaldību;
- finanšu pareizu pārvaldību;
- ētiku;
- sabiedrības līdzdalību ES lēmumu pieņemšanā.

Apmēram trešā daļa no visām pārbaudēm, kuras Eiropas Ombuds katru gadu veic, attiecas uz informācijas trūkumu vai atteikumu to sniegt.

b. Izņēmumi

Eiropas Ombuds neizmeklē šādus jautājumus:

- EST tiesas iestādes statusā veiktās darbības: Eiropas Ombuds attiecībā uz EST veic izmeklēšanu tikai tajā mērā, kādā tā neskar EST tiesvedības kompetenci, piemēram, par iepirkuma konkursiem, līgumiem un darbinieku lietām;
- sūdzības par vietējām, reģionālām vai valsts iestādēm, pat ja šīs sūdzības attiecas uz jautājumiem, kas ir saistīti ar Eiropas Savienību;
- valsts tiesu vai Ombudu rīcību: Eiropas Ombuds nav institūcija, kurā var pārsūdzēt minēto struktūru lēmumus;
- lietas, kas pirms tam attiecīgajās iestādēs nav izskatītas, piemērojot atbilstošas administratīvās procedūras;
- sūdzības par atsevišķu ES amatpersonu rīcību.

2. Vēršanās pie Eiropas Ombuda

Eiropas Ombuds veic izmeklēšanu vai nu par iemesliem, kurus viņš konstatē pats, vai, nu, reaģējot uz tādu ES pilsoņu vai tādu fizisko vai juridisko personu iesniegtām sūdzībām, kuras dzīvo vai kuru juridiskā adrese ir reģistrēta kādā no dalībvalstīm, – vai nu pats, vai nu ar kāda Eiropas Parlamenta deputāta starpniecību, izņemot gadījumus, kad attiecībā uz sūdzībā izteiktajiem faktiem tiek īstenota vai ir bijusi īstenota tiesvedība.

3. Informācijas pieprasīšanas tiesības

Eiropas Ombuds var pieprasīt informāciju no:

- iestādēm un struktūrām, kurām šī informācija ir jāsniedz un jānodrošina piekļuve attiecīgajām lietām, izņemot gadījumus, kad tas nav iespējams pienācīgi pamatota informācijas neizpaušanas pienākuma dēļ;
- minēto iestāžu un struktūru amatpersonām un pārējiem darbiniekiem ir pienākums sniegt liecības pēc Eiropas Ombuda pieprasījuma, taču vienlaikus tām ir jāievēro noteikumi, kuri uz tām attiecas;
- dalībvalstu iestādēm, kurām šī informācija ir jāsniedz, izņemot gadījumus, kad šāda informācijas izpaušana ir aizliegta ar likumu vai noteikumiem; Taču arī šādos gadījumos Eiropas Ombuds var šo informāciju iegūt, ja viņš apņemas to neizpaust.

Ja Eiropas Ombuds pieprasīto palīdzību neiegūst, viņš par to informē Eiropas Parlamentu, kurš uz minēto informāciju attiecīgi reaģē. Papildus tam Eiropas Ombuds var sadarboties ar saviem partneriem – dalībvalstu Ombudiem, ievērojot attiecīgās dalībvalsts tiesību aktu normas. Ja informācija tomēr, izrādās, attiecas uz krimināltiesībām, Eiropas Ombuds nekavējoties informē dalībvalsts kompetentās iestādes un Eiropas Biroju krāpšanas apkarošanai (OLAF). Vajadzības gadījumā Eiropas Ombuds arī var informēt to ES iestādi, kuras pakļautībā attiecīgais ierēdnis vai darbinieks atrodas.

4. Pārbauzu rezultāti

Eiropas Ombuds iespēju robežās apspriežas ar attiecīgo iestādi vai struktūru, lai rastu risinājumu, kas apmierinātu sūdzības iesniedzēju. Ja Eiropas Ombuds konstatē administratīvas kļūmes esamību, viņš ar ieteikumiem vēršas pie attiecīgās iestādes vai struktūras, kurai pēc tam triju mēnešu laikā Eiropas Ombudam ir jādara zināma sava nostāja. Ja iestāde ierosinātos ieteikumus noraida, Eiropas Ombuds var izstrādāt īpašu ziņojumu, kuru viņš iesniedz Eiropas Parlamentam. Eiropas Parlaments savukārt var izstrādāt ziņojumu par Eiropas Ombuda iesniegto īpašo ziņojumu. Visbeidzot, Eiropas Ombuds informē sūdzības iesniedzēju par pārbaudes rezultātiem, attiecīgās iestādes vai struktūras izstrādāto atzinumu un izklāsta savus ieteikumus.

C. Pārvaldes aparāts

Eiropas Ombuda rīcībā ir sekretariāts, uz kura darbiniekiem attiecas Eiropas Savienības Civildienesta noteikumi. Eiropas Ombuds ieceļ sekretariāta vadītāju.

D. Pasākumi

Pirmais Eiropas Ombuds Jacob Söderman šajā amatā nostrādāja divus pilnvaru termiņus – no 1995. gada jūlija līdz 2003. gada 31. martam. Viņa amata pilnvaru laikā Eiropas Parlaments apstiprināja Labas administratīvās prakses kodeksu (2001. gadā). Šis kodekss ir procesuāls kodekss, kurā ir iestrādāti ES administratīvo tiesību principi, kas ir izkristalizēti EST judikatūrā, kā arī par paraugu ir ņemti vērā valstu tiesību akti. Eiropas Ombuds šo kodeksu izmanto, izmeklējot, vai nav pieļautas administratīvas kļūmes un tā normas piemēro izmeklēšanas gaitā. Minētais kodekss vienlaikus noder gan kā rokasgrāmata, gan kā atsauces avots arī ES ierēdņiem, veicinot augstāko pārvaldības standartu ievērošanu.

Nikiforos Diamandouros Eiropas Ombuda amatu ieņēma laikposmā no 2003. gada aprīļa līdz 2013. gada 14. martam, kad viņš no šā amata atkāpās, bet atkāpšanās spēkā stājās, sākot ar 2013. gada 1. oktobri. 2006. gada 11. jūlijā viņš iesniedza

priekšlikumu par Eiropas Ombuda statūtu pielāgojumiem, kuriem piekrita Eiropas Parlamenta Lūgumrakstu komiteja, Eiropas Parlaments un Eiropas Savienības Padome. Statūti tika grozīti, lai nostiprinātu un precizētu Eiropas Ombuda funkcijas, piemēram, no dokumentu pieejamības un informācijas paziņošanas OLAF viedokļa, kad minētie dokumenti un informācija varētu attiekties uz šā biroja kompetenci.

Eiropas Parlaments 2013. gada jūlija sesijā Eiropas Ombuda amatā ievēlēja Emily O'Reilly – bijušo Īrijas Ombudi –, un viņa šajā amatā stājās 2013. gada 1. oktobrī, un pēc tam tajā tika apstiprināta divreiz – pēc 2014. gada un 2019. gada Eiropas Parlamenta vēlēšanām. Viņa uzlaboja Eiropas Ombuda lomas atpazīstamību, koncentrējoties uz ES pilsoņiem vissvarīgākajiem jautājumiem un nodrošinot, ka ES ievēro augstākos pārvaldības, pārredzamības un ētikas standartus. Viņa veicināja tā ES lēmumu pieņemšanas procesa pārredzamību, kas jo īpaši norisēja dialogos un Eiropas Savienības Padomē, kā arī pārredzamību attiecībā uz lobēšanu, ekspertu grupām, interešu konfliktu, virpuļdurvju efektu, ES aģentūrām (piemēram, Eiropas Robežu un krasta apsardzes aģentūru, Frontex) un starptautiskajām sarunām (piemēram, par transatlantisko tirdzniecības un ieguldījumu partnerību). Viņa ir strādājusi, lai uzlabotu noteikumus, kas reglamentē trauksmes celšanu, Eiropas pilsoņu iniciatīvu un invaliditāti. Viņa ir izskatījusi arī administratīvo kļūmju gadījumus bijušā Komisijas ģenerālsekretāra iecelšanā.

Eiropas Ombuds papildus tam koordinē Eiropas Ombudu tīklu un kopš 2017. gada vienreiz divos gados ir piešķīris "Labas pārvaldības balvu".

EIROPAS PARLAMENTA LOMA

Lai arī Eiropas Ombuds, pildot savus pienākumus, ir pilnībā neatkarīgs, viņš tomēr darbojas kā Parlamenta Ombuds. Eiropas Ombudam ir ļoti cieša saikne ar Eiropas Parlamentu, kuram vienīgajam ir tiesības viņu ievēlēt un prasīt EST viņu no amata atcelt un kurš pieņem noteikumus par Eiropas Ombuda pienākumu veikšanu, sniedz viņam atbalstu izmeklēšanā un izskata viņa ziņojumus. Eiropas Parlamenta Lūgumrakstu komiteja, pamatojoties uz Reglamentu (232. pantu), katru gadu sagatavo ziņojumu attiecībā uz gada ziņojumu par Eiropas Ombuda darbību. Komiteja šajos ziņojumos Eiropas Ombudam ir atkārtoti paudusi nedalītu atbalstu un uzsvērusi, ka ES iestādēm ar to būtu pilnībā jāsadarbojas, lai palielinātu Savienības pārredzamību un pārskatatbildību, ko, piemēram, panāk, īstenojot Eiropas Ombuda ieteikumus. Parlaments 2019. gada 12. februārī pieņēma rezolūciju par regulas projektu, kas satur priekšlikumu par atjauninātiem Eiropas Ombuda statūtiem, ar kuriem ir iecerēts stiprināt šīs institūcijas neatkarību un pilnvaras. Eiropas Parlaments 2021. gada 24. jūnijā pieņēma [Regulu, ar kuru nosaka jaunus Eiropas Ombuda statūtus](#) un ar kuru kodificē daudzas šīs struktūras darba iezīmes, piemēram, pilnvaras sākt izmeklēšanu pēc savas iniciatīvas.

Pablo Abril Marti / Georgiana Sandu
05/2024

1.4. FINANSES

1.4.1. SAVIENĪBAS IEŅĒMUMI

ES budžets lielākoties tiek finansēts no pašu resursiem un papildināts ar citiem ieņēmumiem. Gada ieņēmumiem pilnībā ir jāsedz gada izdevumi, jo budžeta deficīts nav atļauts. Lēmumus par pašu resursu sistēmu, balstoties uz vienprātības principu un ņemot vērā Eiropas Parlamenta atzinumu, pieņem Padome, un tie ir jāratificē ikvienai dalībvalstij. Komisija 2022. un 2023. gadā ierosināja pašu resursu sistēmas reformu, kas sastāvēja no diviem jaunu pašu resursu kopumiem.

JURIDISKAIS PAMATS

- Līguma par Eiropas Savienības darbību 311. pants un 322. panta 2. punkts un Eiropas Atomenerģijas kopienas dibināšanas līguma 106.a un 171. pants;
- [Padomes 2020. gada 14. decembra Lēmums \(ES, Euratom\) 2020/2053](#) par Eiropas Savienības pašu resursu sistēmu;
- [Padomes 2021. gada 30. aprīļa Regula \(ES, Euratom\) 2021/768](#), ar ko nosaka Eiropas Savienības pašu resursu sistēmas īstenošanas pasākumus, [Padomes 2014. gada 26. maija Regula \(ES, Euratom\) Nr. 609/2014](#) par metodēm un procedūru, lai darītu pieejamus tradicionālos, PVN un NKI pašu resursus, un par pasākumiem, lai izpildītu kases vajadzības, [Padomes 2021. gada 30. aprīļa Regula \(ES, Euratom\) 2021/769](#) par galīgajiem vienotajiem pasākumiem, lai iekasētu pašu resursus, ko veido pievienotās vērtības nodokļi, un [Padomes 2021. gada 30. aprīļa Regula \(ES, Euratom\) 2021/770](#) par pašu resursa aprēķināšanu, kas pamatojas uz neregistrēta izlietotā plastmasas iepakojuma daudzumu, par metodēm un procedūru, lai darītu pieejamu minēto pašu resursu, par pasākumiem, lai izpildītu kases vajadzības, un par dažiem aspektiem attiecībā uz pašu resursu, kas pamatojas uz nacionālo kopienākumu.

MĒRĶIS

Nodrošināt Eiropas Savienībai finansiālu autonomiju budžeta disciplīnas robežās.

KĀ DARBOJAS PAŠU RESURSU SISTĒMA

Ar [1970. gada 21. aprīļa Pašu resursu lēmumu](#) Eiropas Ekonomikas kopiena (EEK) tika nodrošināta ar pašu resursiem. Saskaņā ar [Padomes 2020. gada 14. decembra Lēmumu \(ES, Euratom\) 2020/2053](#) dalībvalstu ikgadējā iemaksa pašu resursu nodrošināšanai pašlaik ir ierobežota līdz 1,4 % no ES nacionālā kopienākuma (NKI). Tā kā kopējie budžeta izdevumi nedrīkst pārsniegt kopējos ieņēmumus, šis maksimālais apjoms attiecas arī uz izdevumiem pašreizējās (2021.–2027. gada) daudzgadu finanšu shēmas (DFS) ietvaros ([1.4.3.](#)).

IEŅĒMUMU SASTĀVS

Tā dēvētie tradicionālie pašu resursi sastāv no muitas nodokļa, lauksaimniecības ražojumu nodokļa un cukura nodevas, ko iekasē kopš 1970. gada. Procentuālā daļa, ko dalībvalstis var paturēt iekasēšanas izmaksu segšanai, tika atjaunota iepriekšējā līmenī, proti, no 20 % uz 25 %. Pašlaik tradicionālie pašu resursi parasti ir aptuveni 10–15 % no pašu resursu ieņēmumiem^[1].

1. Pašu resursi

PVN pašu resursi ir tādas summas pārskaitījums Savienībai, kura ir procentuāla daļa no lēstā pievienotās vērtības nodokļa (PVN), ko iekasē dalībvalstis. Lai gan šis pašu resursu veids bija paredzēts jau 1970. gada lēmumā, dalībvalstis to sāka pārskaitīt Savienības budžetā tikai pēc to PVN sistēmu saskaņošanas 1979. gadā. PVN pašu resursi pašlaik ir aptuveni 10 % no pašu resursu ieņēmumiem.

NKI pašu resursi ir iemaksa, ko katru gadu budžeta procedūras ietvaros aprēķina kā vienotu procentuālu daļu no dalībvalstu NKI, un tos ievieša ar [Padomes 1988. gada 24. jūnija Lēmumu 88/376/EEK](#). Sākotnēji tos bija paredzēts iekasēt tikai tad, ja pārējie pašu resursi pilnībā nesedza izdevumus, taču pašlaik ar tiem finansē ES budžeta izdevumu lielāko daļu. Kopš 90. gadu beigām NKI pašu resursu apjoms ir trīskāršojies, un pašlaik tie ir aptuveni 60–70 % no pašu resursu ieņēmumiem.

Tā dēvētos plastmasas pašu resursus ievieša 2021. gada 1. janvārī ar 2020. gada [Pašu resursu lēmumu](#). Tā ir dalībvalstu iemaksa (tiešs pārskaitījums no dalībvalstu budžeta), kura balstās uz nerekiclētu plastmasas iepakojuma atkritumu daudzumu un kuras aprēķināšanai izmanto vienotu piesaistīšanas likmi – 0,80 EUR par kilogramu. To dalībvalstu iemaksa, kuru NKI uz vienu iedzīvotāju ir zemāks par ES vidējo rādītāju, tiek samazināta par ikgadēju fiksētu summu, kas atbilst 3,8 kilogramiem plastmasas atkritumu uz vienu iedzīvotāju. Šī pašu resursu veida radītie ieņēmumi nodrošina aptuveni 3–4 % no ES budžeta.

2. Citi ieņēmumi un no iepriekšējā gada pārnestais atlikums

Citos ieņēmumos tiek ieskaitīti arī aizņēmumi, un tie pašlaik veido 25–30 % no budžeta. ES budžeta deficīts nav pieļaujams, un tā izdevumus nav atļauts finansēt ar

[1] [Eiropas Savienības 2021. finanšu gada konsolidētie finanšu pārskati](#).

aizņemšanās palīdzību. Tomēr, lai finansētu dotācijas un aizdevumus, kas paredzēti Atvēršanas instrumenta NextGenerationEU (NGEU) ietvaros, Komisijai izņēmuma kārtā uz laiku tika atļauts kapitāla tirgos aizņemt līdz 750 miljardiem EUR (2018. gada cenās). Šo jauno neto aizņemšanos paredzēts pārtraukt 2026. gada beigās, un pēc tam būs atļautas tikai refinansēšanas operācijas.

3. Korekcijas mehānismi

Citi ieņēmumi ietver ES iestāžu darbinieku maksātos nodokļus, ar ko apliek viņu algu, trešo valstu iemaksas ES programmās, procentu maksājumus un sodas nauda, ko maksā uzņēmumi, attiecībā uz kuriem konstatēts, ka tie pārkāpuši ES tiesības. Ja budžetā ir pārpalikums, to attiecīgā finanšu gada beigās pārnes uz nākamā gada budžetu kā ieņēmumus. Citi ieņēmumi, atlikums un tehniskās korekcijas parasti ir aptuveni 2–8 % no kopējiem ieņēmumiem.

Pašu resursu sistēmu izmantoja arī, lai korigētu nelīdzsvarotību starp dalībvalstu neto iemaksām Savienības budžetā. Lai gan 1984. gadā ieviesto Apvienotās Karalistes atlaidi vairs nepiemēro, fiksētas summas korekcija Dānijas, Vācijas, Nīderlandes, Austrijas un Zviedrijas iemaksai tiks piemērota arī laikposmā no 2021. gada līdz 2027. gadam.

VIRZĪBA UZ ES PAŠU RESURSU REFORMU

Lisabonas līgumā atkārtoti norādīts, ka budžetu pilnībā finansē no pašu resursiem, un saglabātas Padomes pilnvaras pēc apspriešanās ar Parlamentu vienprātīgi pieņemt lēmumu par Savienības pašu resursu sistēmu^[2], ieviest jaunas pašu resursu kategorijas un atcelt esošās kategorijas. Šis līgums nosaka arī to, ka šādu lēmumu īstenošanas pasākumus Padome var pieņemt tikai ar Parlamenta piekrišanu, un šis noteikums pastiprina Parlamenta pozīciju šajā procesā.

Balstoties uz jaunajiem Lisabonas līguma noteikumiem, Parlaments vairākās pēdējos gados pieņemtās nostājās un rezolūcijās^[3] atkārtoti ir prasījis veikt pašu resursu sistēmas padziļinātu reformu. Tas ir uzsvēris ar pašu resursu sistēmu saistītās problēmas, it īpaši tās pārmērīgo sarežģītību un finansiālo atkarību no dalībvalstu iemaksām.

2017. gada janvārī augsta līmeņa grupa (Monti grupa), ko izveidoja 2014. gadā pašu resursu sistēmas vispārējai pārskatīšanai, iepazīstināja ar savu [galīgo ziņojumu](#) par pārredzamākiem, vienkāršākiem, taisnīgākiem un demokrātiski pārskatatbildīgākiem veidiem, kā finansēt ES budžetu. Galvenais ziņojuma secinājums bija šāds: lai varētu risināt aktuālās problēmas un sasniegt taustāmus rezultātus ES iedzīvotāju labā, ir jāreformē ES budžets – gan tā ieņēmumu, gan izdevumu daļa.

Balstoties uz šo ziņojumu un tam sekojošo [Pārdomu dokumentu par ES finanšu nākotni](#), 2018. gada 2. maijā Komisija nāca klajā ar [priekšlikumiem](#)^[4] vienkāršot

[2] Jebkurš šāds lēmums ir jāratificē dalībvalstīm.

[3] [2014. gada 17. decembra nostāja](#) par Eiropas Kopienų pašu resursu sistēmu; [2014. gada 16. aprīļa nostāja](#) par projektu Padomes lēmumam par Eiropas Savienības pašu resursu sistēmu; [2016. gada 6. jūlija rezolūcija](#) par gatavošanos DFS 2014.–2020. gadam pārskatīšanai pēc vēlēšanām – Parlamenta ieteikumi pirms Komisijas priekšlikuma izstrādes; [2016. gada 26. oktobra rezolūcija](#) par DFS 2014.–2020. gadam vidusposma novērtēšanu; [2017. gada 24. oktobra rezolūcija](#) par pārdomu dokumentu par ES finanšu nākotni; [2018. gada 14. marta rezolūcija](#) par Eiropas Savienības pašu resursu sistēmas reformu; [2018. gada 30. maija rezolūcija](#) par daudzgadu finanšu shēmu 2021.–2027. gadam un pašu resursiem; [2018. gada 14. novembra rezolūcija](#) par daudzgadu finanšu shēmu 2021.–2027. gadam; [Parlamenta nostāja ar nolūku panākt vienošanos, 2019. gada 10. oktobra rezolūcija](#) par daudzgadu finanšu shēmu 2021.–2027. gadam un pašu resursiem: laiks attaisnot pilsoņu cerības.

[4] Revīzijas palāta par šiem priekšlikumiem sniedza atzinumu 2018. gada 29. novembrī ([atzinums Nr. 5/2018](#)).

pašreizējos PVN pašu resursus un ieviest jaunu pašu resursu grozu. Komisija ierosināja arī atcelt visas atlaides un no 20 % līdz 10 % samazināt muitas nodokļa ieņēmumu daļu, ko dalībvalstis patur kā iekasēšanas izmaksas, kā arī palielināt piesaistāmo pašu resursu ikgadējo maksimālo apjomu, lai ņemtu vērā ES-27 kopējā NKI samazināšanos un ierosināto Eiropas Attīstības fonda iekļaušanu ES budžetā.

Lai panāktu stabilāku ES budžetu, kas paredzēts ES politikas mērķu atbalstīšanai, Parlaments ir vairākkārt prasījis ieviest uz augstiem mērķiem balstītu un līdzsvarotu jaunu ES pašu resursu grozu, kurš būtu taisnīgs, vienkāršs, pārredzams un fiskāli neitrāls iedzīvotājiem. Parlaments arī atkārtoti ir prasījis veikt reformas, lai ieņēmumu iekasēšanu padarītu vienkāršāku, pārredzamāku un demokrātiskāku, samazinātu uz NKI balstīto iemaksu īpatsvaru, pārveidotu vai likvidētu PVN pašu resursus un pakāpeniski atteiktos no jebkādam atlaidēm.

REFORMU PRIEKŠLIKUMI

Eiropadomes 2020. gada 17.–21. jūlija sanāksmē valstu vai to valdību vadītāji vienojās par jaunu DFS, NGEU, maksājumu maksimālā apjoma palielināšanu un jauna – uz neregulētiem plastmasas iepakojuma atkritumiem balstīta – pašu resursu veida ieviešanu, sākot no 2021. gada janvāra.

NGEU pamatā bija Komisijas [2020. gada 28. maija](#) priekšlikums aizņemt līdz 750 miljardiem EUR, starptautiskajos tirgos ES vārdā emitējot obligācijas ar 3–30 gadu atmaksas termiņu, lai mazinātu Covid-19 pandēmijas ietekmi. Lai atbalstītu saistības, ko ES uzņēmusies nolūkā atmaksāt tirgū piesaistīto finansējumu, Komisija papildus jau ierosinātajam pastāvīgajam pašu resursu maksimālā apjoma palielinājumam no 1,2 % uz 1,4 % no NKI ir nākusi klajā ar priekšlikumu izņēmuma kārtā un uz laiku palielināt pašu resursu maksimālo apjomu par 0,6 % no ES NKI, lai ņemtu vērā jauno ekonomisko kontekstu.

Reaģējot uz minēto Komisijas priekšlikumu, Parlaments [2020. gada 23. jūlija rezolūcijā](#) uzsver, ka tikai papildu jaunu pašu resursu ieviešana var palīdzēt atmaksāt ES parādu, ko radījusi ar NGEU saistītā aizņemšanās, un vienlaikus glābt ES budžetu un mazināt fiskālo spiedienu uz dalībvalstu finansēm un ES iedzīvotājiem. [2020. gada 16. septembrī](#) Parlaments, paužot nostāju saskaņā ar apspriešanās procedūru, atkārtoti prasīja ieviest jaunus pašu resursus, vadoties pēc iepriekš noteikta ceļveža, un atcelt visas atlaides.

2020. gada 10. novembrī Parlamenta, Padomes un Komisijas sarunu vedēji panāca politisku vienošanos par DFS, pašu resursiem un atsevišķiem aspektiem attiecībā uz atvēršanas instrumenta pārvaldību. Tā rezultātā kā jauns pielikums [Eiropas Parlamenta, Padomes un Komisijas leģislatīvo nolīgumu par budžeta disciplīnu, sadarbību budžeta jautājumos un pareizu finanšu pārvaldību](#) ir noteikts ceļvedis jaunu pašu resursu ieviešanai laikposmā no 2021. līdz 2027. gadam. No jaunajiem pašu resursiem gūtajiem ieņēmumiem vajadzētu būt pietiekamiem, lai segtu ar NGEU saistīto līdzekļu atmaksu, savukārt atlikušie ieņēmumi būtu izmantojami ES budžeta finansēšanai.

Saskaņā ar 2020. gada 14. decembrī pieņemto jauno Pašu resursu lēmumu tiek saglabātas atlaides dažām dalībvalstīm un muitas nodokļa iekasēšanas izmaksu segšanai paredzētais īpatsvars tiek palielināts no 20 % uz 25 %. Pēc tam, kad Pašu

resursu lēmumu līdz 2021. gada 31. maijam bija ratificējušas visas dalībvalstis, to piemēroja ar atpakaļejošu spēku no 2021. gada 1. janvāra.

Pēc 2021. gada 14. jūlija priekšlikumiem par [ES emisijas kvotu tirdzniecības sistēmas \(ETS\) pārskatīšanu](#) un [oglekļa ievedkorekcijas mehānisma ieviešanu](#), 2021. gada 22. decembrī tika publicēts [priekšlikums par ES pašu resursu nākamo paaudzi](#). Tajā precizēts, ka ES budžetā tiek iemaksāti 25 % no ienākumiem, kas gūti no izsolē pārdotajām ETS kvotām, 75 % no oglekļa ievedkorekcijas mehānisma radītajiem ienākumiem un 15 % no atlikušās peļņas daļas, kura ES dalībvalstīm pārdalītā saskaņā ar Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas / G20 vienošanos par starptautisku uzņēmuma ienākuma nodokļa uzlikšanu (pirmais pīlārs).

2023. gada 20. jūnijā Komisija publicēja [priekšlikumus otrajam pašu resursu kopumam](#). Tas ietver pagaidu uz statistiku balstītus pašu resursus, ko dalībvalstis maksātu kā iemaksu par uzņēmumu gūto peļņu un kas tiktu noteikta 0,5 % apmērā no ES uzņēmumu nosacītās peļņas bāzes (pamatojoties uz Eurostat aprēķinātiem finanšu un nefinanšu sabiedrību nozaru bruto darbības rezultātiem). Galu galā šie pašu resursi tiks aizstāti ar patiesiem pašu resursiem, kas balstīsies uz uzņēmumu ienākuma nodokļa uzlikšanu saskaņā ar gaidāmo satvaru "[Uzņēmējdarbība Eiropā: satvars ienākumu nodokļa uzlikšanai \(BEFIT\)](#)". Minētais priekšlikums arī paredz palielināt ETS pašu resursu piesaistīšanas likmi no 25 % uz 30 % pieaugošo oglekļa cenu dēļ. Ierosinātais pašu resursu kopums varētu radīt papildu ikgadējos ieņēmumus aptuveni 23 miljardu EUR apmērā no 2024. gada un 36 miljardu EUR apmērā no 2028. gada, kas būtu aptuveni 18–20 % no kopējiem ieņēmumiem.

Par visiem nesen ierosinātajiem jaunajiem pašu resursiem pašlaik tiek gaidīti Padomes lēmumi.

EIROPAS PARLAMENTA NOSTĀJA

Ar jauno pašu resursu pirmo grozu saistītās apspriešanās procedūras laikā Parlaments visumā atbalstīja minēto priekšlikumu, ierosinot tajā dažus [grozījumus](#). Parlaments arī ir pieņēmis [rezolūciju \(2023. gada 10. maijā\)](#), kurā mudina Padomi pieņemt pirmo pašu resursu grozu un ierosina vēl citus jaunus pašu resursu veidus.

Andras Schwarcz
04/2024

1.4.2. ES IZDEVUMI

Budžeta izdevumus kopīgi apstiprina Padome un Parlaments. ES ikgadējā budžeta jomā ir jāievēro izdevumu maksimālais apjoms, par ko attiecībā uz dažādām izdevumu pozīcijām, piemēram, izdevumu kategorijām, tādām kā iekšējais tirgus, kohēzija un dabas resursi, ir panākta vienošanās daudzgadu finanšu shēmas (DFS) ietvaros. ES spēju reaģēt neparedzētu vajadzību gadījumā nodrošina tematiski un netematiski īpašie instrumenti. Budžeta garantiju un finanšu instrumentu izmantošana rada sviras efektu attiecībā uz ES izdevumiem. Papildus DFS kopējie ES izdevumi 2021.–2027. gada laikposmam ietver pagaidu atvaseļošanas instrumentu NextGenerationEU, kas palīdz ES ekonomikai atgūties no Covid-19 krīzes.

JURIDISKAIS PAMATS

- Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 310.–325. pants un 352. pants un Eiropas Atomenerģijas kopienas dibināšanas līguma 106.a, 171.–182. pants un 203. pants;
- Eiropas Parlamenta un Padomes 2018. gada 18. jūlija [Regula \(ES, Euratom\) 2018/1046](#) par finanšu noteikumiem, ko piemēro Savienības vispārējam budžetam, ar kuru groza Regulas (ES) Nr. 1296/2013, (ES) Nr. 1301/2013, (ES) Nr. 1303/2013, (ES) Nr. 1304/2013, (ES) Nr. 1309/2013, (ES) Nr. 1316/2013, (ES) Nr. 223/2014, (ES) Nr. 283/2014 un Lēmumu Nr. 541/2014/ES un atceļ Regulu (ES, Euratom) Nr. 966/2012;
- [Padomes 2020. gada 17. decembra Regula \(ES, Euratom\) 2020/2093](#), ar ko nosaka daudzgadu finanšu shēmu 2021.–2027. gadam (DFS regula);
- [Padomes 2024. gada 29. februāra Regula \(ES, Euratom\) 2024/765](#), ar kuru groza Regulu (ES, Euratom) 2020/2093, ar ko nosaka daudzgadu finanšu shēmu 2021.–2027. gadam;
- [Padomes 2020. gada 14. decembra Regula \(ES\) 2020/2094](#), ar ko izveido Eiropas Savienības Atvaseļošanas instrumentu ekonomikas atvaseļošanas atbalstam pēc Covid-19 krīzes;
- 2020. gada 16. decembra [lestāžu nolīgums](#) starp Eiropas Parlamentu, Eiropas Savienības Padomi un Eiropas Komisiju par budžeta disciplīnu, sadarbību budžeta jautājumos un pareizu finanšu pārvaldību, kā arī par jauniem pašu resursiem, tostarp par ceļvedi jaunu pašu resursu ieviešanai (lestāžu nolīgums).

MĒRĶIS

ES budžeta vispārējais mērķis ir finansēt Eiropas Savienības politikas, ievērojot budžeta disciplīnu un saskaņā ar spēkā esošajiem noteikumiem un procedūrām. ES budžets galvenokārt ir paredzēts investēšanai. Tādēļ ES pieņem ilgtermiņa izdevumu plānus — kas pazīstami kā daudzgadu finanšu shēmas (DFS) — piecu līdz septiņu gadu laikposmam (sk. turpmāk tekstā).

PAMATPRINCIPI

Saskaņā ar Finanšu regulas par finanšu noteikumiem, ko piemēro Savienības vispārējam budžetam, 6. līdz 38. pantu uz ES budžetu attiecas deviņi vispārēji noteikumi, proti, vienotības, budžeta precizitātes, gada pārskata^[1], līdzsvara, norēķinu vienības (euro), universāluma, specifiskācijas (katra apropriācija tiek piešķirta konkrētam izdevumu veidam), pareizas finanšu pārvaldības un pārredzamības princips.

Gada pārskata princips ir jāaskaņo ar nepieciešamību pārvaldīt daudzgadu darbības, kuru nozīme budžetā ir palielinājusies. Tādēļ budžets ietver diferencētas apropriācijas, kas sastāv no:

- saistību apropriācijām, kuras kārtējā finanšu gadā sedz to juridisko saistību kopējās izmaksas, kas uzņemtas par vairākus gadus ilgstošām darbībām;
- maksājumu apropriācijām, kuras sedz izdevumus to saistību izpildei, kas uzņemtas kārtējā finanšu gadā vai iepriekšējos gados.

2020. gada 16. decembra lēstāžu nolīgums paredz, ka Komisija sagatavo gada ziņojumu, kurā sniedz pārskatu par dažādu ES darbību finansiālo ietekmi un ietekmi uz budžetu neatkarīgi no tā, vai tās tiek finansētas no ES budžeta vai ar citiem līdzekļiem. Šis ziņojums ietver informāciju par ES aktīviem un saistībām, dažādām aizņemšanās un aizdošanas operācijām – tostarp par Eiropas finanšu stabilizācijas mehānismu un Eiropas Finanšu stabilitātes instrumentu (2.6.8) – un citiem iespējamām nākotnes mehānismiem. Turklāt ziņojumā iekļauj informāciju par klimata jomas izdevumiem un izdevumiem, kas palīdz apturēt un vērst pretējā virzienā bioloģiskās daudzveidības mazināšanos, veicināt dzimumu līdztiesību un īstenot ANO ilgtspējīgas attīstības mērķus, visās attiecīgajās ES programmās.

ES IZDEVUMU STRUKTŪRA UN KATEGORIJAS

1. ES izdevumu iedaļas

Vispārējais budžets ir iedalīts 10 iedaļās – viena katrai institūcijai. Ja citu institūciju iedaļas sastāv galvenokārt no administratīviem izdevumiem, Komisijas iedaļa (III iedaļa) sastāv no darbības izdevumiem un to īstenošanas administratīvajām izmaksām (tehniskā palīdzība, aģentūras un cilvēkresursi). Ir sagaidāms, ka 2024. gadā kopējie administratīvie izdevumi būs 6,3 % no kopējās saistību apropriāciju summas, kas ir 189,28 miljardi EUR.

Komisija izmanto tādu budžeta nomenklatūru, saskaņā ar kuru līdzekļi tiek iedalīti pa politikas jomām un programmām, programmu jomas saskaņojot ar izdevumu kategorijām vai t. s. programmu kopām (sk. turpmāk tekstā), un šāda pieeja atvieglo katras ES politikas izmaksu un efektivitātes izvērtēšanu.

2. Daudzgadu finanšu shēma (DFS) (1.4.3)

Kopš 1988. gada ES izdevumi tiek iekļauti daudzgadu shēmā, kurā budžets iedalīts izdevumu kategorijās, kas atbilst plašākām politikas jomām un kam tiek noteikts

[1]Princips, saskaņā ar kuru budžetā iekļautās apropriācijas apstiprina attiecībā uz finanšu gadu, kas ilgst no 1. janvāra līdz 31. decembrim.

maksimālais izdevumu apjoms, tādējādi atspoguļojot svarīgākās budžeta prioritātes attiecīgajā periodā. Pirmais plānošanas periods bija pieci gadi, taču turpmākie periodi, tostarp pašreizējais, ir septiņi gadi. Attiecībā uz ikgadējo budžetu ir jāievēro daudzgadu shēmā noteiktās robežvērtības.

ES budžets ir pakļauts stingram līdzsvara principam, kas noteikts LESD 310. pantā un Finanšu regulā. Praksē tas nozīmē to, ka ES budžets ir orientēts uz izdevumiem. Citiem vārdiem sakot, kopējie ieņēmumi var palielināties tikai tiktāl, ciktāl to ex ante pieļauj DFS maksimālie apjomi un īpašo instrumentu papildus šādiem maksimālajiem apjomiem apmērs. Saskaņā ar DFS regulas 4. panta noteikumiem šādiem maksimālajiem apjomiem piemēro nominālu automātisku augšupēju korekciju 2 % apmērā gadā^[2]. 2021.–2027. gada DFS paredzēja kopējās saistību apropriācijas 1824,3 miljardu EUR apmērā 2018. gada cenās, no kuriem 1074,3 miljardi EUR bija paredzēti DFS un 750 miljardi EUR – atvērto instrumentam NextGenerationEU (NGEU), taču DFS regulas 5. pantā noteikto konkrētām programmām paredzēto korekciju rezultātā tās tika palielinātas par 11 miljardiem EUR.

Pēc tam, kad Komisija 2023. gada 20. jūnijā bija nākusi klajā ar tiesību akta priekšlikumu, Parlaments un Padome 2024. gada 6. februārī panāca vienošanos, paverot ceļu vēsturē pirmajai DFS vidusposma pārskatīšanai. Šī vienošanās attiecas uz pašreizējās DFS atlikušajiem gadiem, ļaujot pārskatīt DFS maksimālos apjomus, kā arī īpašo instrumentu papildus šiem maksimālajiem apjomiem darbības jomu un apmēru. Konkrētāk vienošanās paredz papildu izdevumus 21 miljarda EUR apmērā (2024. gada cenās) neto nominālā izteiksmē, no kuriem 17 miljardi EUR paredzēti kā dotācijas Ukrainai, izmantojot jaunu īpašo instrumentu papildus DFS maksimālajiem apjomiem^[3]. Šis palielinājums atbilst maksimālo atļauto izdevumu palielinājumam par 2,8 % pašreizējās DFS atlikušajā periodā.

Kopumā, neraugoties uz izdevumiem paredzētā finansējuma nominālvērtības pieaugumu, ES izdevumi reālajā izteiksmē ievērojami samazināsies sakarā ar inflācijas uzliesmojumu laikposmā no 2021. līdz 2023. gadam. Pašreizējās DFS (laikposmam no 2021. līdz 2027. gadam) pirmajos 2,5 gados uzkrātā inflācija ES jau ir sasniegusi 23,7 %. Kā norādīts [nesenā Parlamenta pasūtītā pētījumā](#), ir paredzams, ka, citiem faktoriem saglabājoties nemainīgiem, DFS apjoms procentos no ES nacionālā kopienākuma līdz perioda beigām 2027. gadā būs samazinājies līdz 0,96 %. Tas ir ievērojami zemāk par 1,05 % no nacionālā kopienākuma – 2021.–2027. gada DFS apjoma īpatsvaru, kas bija paredzēts tās pieņemšanas brīdī.

Turpmāk tekstā ievietotajā tabulā sniegts 2024. gada budžets sadalījumā pa politikas jomām, kā noteikts saskaņā ar DFS 2021.–2027. gadam.

ES 2024. gada budžets (miljonos euro): saistību apropriāciju un maksājumu apropriāciju iedalījums DFS kategorijās

APROPRIĀCIJAS PĒC KATEGORIJAS	2024. gada budžets	
	Saistības	Maksājumi

[2]Tādu pašu automātisku korekciju piemēro konkrētu NGEU programmu īstenošanas nolūkā.

[3]Vienošanās paredz arī kompensējošus aizdevumus Ukrainai 33 miljardu EUR apjomā nesen apstiprinātā Ukrainas mehānisma ietvaros.

1. Vienotais tirgus, inovācija un digitālā joma	21 493,4	20 828,0
2. Kohēzija, noturība un vērtības	74 560,7	33 716,0
– Ekonomiskā, sociālā un teritoriālā kohēzija	64 665,2	24 155,7
– Noturība un vērtības	9895,5	9560,3
3. Dabas resursi un vide	57 338,6	54 151,4
Ar tirgu saistītie izdevumi un tiešie maksājumi	40 517,3	40 505,5
4. Migrācija un robežu pārvaldība	3892,7	3249,0
5. Drošība un aizsardzība	2321,2	2035,4
6. Kaimiņattiecības un pasaule	16 230,0	15 291,2
7. Eiropas publiskā pārvalde	11 988,0	11 988,0
Tematiskie īpašie instrumenti	2221,7	1734,4
Kopējās apropriācijas	189 385,4	142 630,3

Avots: Eiropas Komisija. Skaitļi izteikti 2023. gada novembra cenās.

3. Elastības un tematiskie īpašie instrumenti

Papildus izdevumiem, kas paredzēti ES politiku finansēšanai saskaņā ar daudzgadu programmām, ES budžetā ir rezervēti finanšu līdzekļi reaģēšanai uz neparedzētām krīzēm un situācijām. Šie īpašie elastības un tematiskie instrumenti var tikt izmantoti ekonomiskas krīzes (piemēram, EGF – Eiropas Globalizācijas pielāgošanās fonds), dabas katastrofas, sabiedrības veselības krīzes un ārkārtas humanitārās situācijas gadījumā (piemēram, SEAR – rezerve solidaritātei un palīdzībai ārkārtas gadījumos) vai citām neparedzētām vajadzībām (piemēram, elastības instruments) ES dalībvalstīs, kandidātvalstīs vai trešās valstīs. Šāds finansējums ļauj segt izdevumus ierobežotām ārkārtas finansiālajām vajadzībām.

EIROPAS SAVIENĪBAS ATVESEĻOŠANAS INSTRUMENTS – NEXTGENERATIONEU

Šī instrumenta ietvaros Komisija mobilizēs 750 miljardus EUR 2018. gada cenās, no kuriem līdz 390 miljardiem EUR varēs izmantot dotācijām un līdz 360 miljardiem EUR – aizdevumu sniegšanai, tādējādi papildinot 2021.–2027. gada ilgtermiņa budžetu, lai palīdzētu ES atgūties pēc Covid-19 krīzes. Saskaņā ar [Pašu resursu lēmuma](#) 5. panta 1. punktu Komisija ir pilnvarota ES vārdā aizņemties līdzekļus kapitāla tirgos. Šo izdevumiem izmantojamo līdzekļu pamatsummas (390 miljardi EUR 2018. gada cenās) atmaksa un saistīto procentu maksāšana tiks finansēta no ES vispārējā budžeta, tostarp, gūstot pietiekamus ieņēmumus no jauniem pašu resursiem, kas tiek pakāpeniski ieviesti kopš 2021. gada ([1.4.1](#)).

NGEU izmantošanā īpaša uzmanība būtu jāpievērš: a) nodarbinātības atjaunošanai un darbvietu radīšanai, b) reformām un investīcijām, lai atdzīvinātu ilgspējīgas izaugsmes un nodarbinātības potenciālu nolūkā stiprināt kohēziju starp dalībvalstīm un palielināt to noturību, c) pasākumiem, kas paredzēti uzņēmumiem – jo īpaši maziem un vidējiem uzņēmumiem –, kurus skārušas Covid-19 krīzes ekonomiskās sekas, un ilgspējīgas izaugsmes stiprināšanai Eiropas Savienībā, tostarp tiešām finanšu investīcijām

uzņēmumos, d) pētniecībai un inovācijai paredzētiem pasākumiem, reaģējot uz Covid-19 krīzi, e) krīzgatavības līmeņa paaugstināšanai un ES spējai ātri un efektīvi reaģēt uz liela mēroga ārkārtas situācijām, tostarp svarīgāko preču un medicīnas aprīkojuma uzkrājumu veidošanai un ātrai reaģēšanai krīzes situācijā nepieciešamās infrastruktūras nodrošināšanai, f) pasākumiem, kuru mērķis ir nodrošināt, ka Covid-19 krīze neapdraud taisnīgu pārkārtošanos uz klimatneitrālu ekonomiku, g) pasākumiem, kas paredzēti Covid-19 krīzes ietekmes uz lauksaimniecību un lauku attīstību mazināšanai.

Lai sniegtu atbalstu dalībvalstīm investīciju un reformu jomā, 2021. gada 12. februārī tika panākta vienošanās par jauno Atveseļošanas un noturības mehānismu (ANM). Sākotnēji ar šī mehānisma palīdzību bija paredzēts aizdevumos un dotācijās dalībvalstīm darīt pieejamus 672,5 miljardus EUR (2018. gada cenās), kas būtu jāizmanto, īstenojot nacionālos atveseļošanas un noturības plānus^[4]. Šiem plāniem jāietver reformas un investīcijas, kas aptver svarīgākās politikas jomas (seši pīlāri^[5]), un ar to palīdzību jāvirza uz priekšu zaļā un digitālā pārkārtošanās un jāīsteno Eiropas pusgada ietvaros sniegtie konkrētām valstīm adresētie ieteikumi.

Saistībā ar Krievijas iebrukumu Ukrainā Komisija 2022. gada 18. maijā publicēja [paziņojumu "RepowerEU"](#), kurā izklāstīta stratēģija ES atkarības no Krievijas enerģijas importa mazināšanai. Saskaņā ar Komisijas izvērtējumu šīs stratēģijas sekmīgai īstenošanai nepieciešamas papildu investīcijas 210 miljardu EUR apmērā. Ņemot vērā iepriekš minēto, Komisija kā vienu no pasākumiem^[6] ierosināja grozīt ANM regulu, lai pārdalītu ANM ietvaros atlikušos aizdevumus līdz 225 miljardu EUR apmērā, kā arī REPowerEU vajadzībām piešķirt līdz 7,5 % no līdzekļiem, kas pieejami no Eiropas Reģionālās attīstības fonda, Eiropas Sociālā fonda Plus un Kohēzijas fonda. Turklāt līdz 20 miljardiem EUR 2022. gada cenās tiks darīti pieejami no [emisijas kvotu tirdzniecības sistēmas kvotu izsolīšanas](#) saskaņā ar Direktīvu 2003/87/EK vai no pārvietojumiem no Brexit korekcijas rezerves, kas izveidota ar Regulu (ES) 2021/1755. Ar šiem līdzekļiem finansēs jaunu nodaļu nacionālajos atveseļošanas un noturības plānos, kurā būs noteikti konkrēti pasākumi energoapgādes dažādošanai un atkarības no fosilā kurināmā mazināšanai. Šis finansējums izpaudīsies aizdevumu (līdz 225 miljardiem EUR) un dotāciju (līdz 75 miljardiem EUR) veidā. Dalībvalstis līdz REPowerEU regulā noteiktajam termiņam pārskatīto ANP kontekstā ir pieprasījušas aizdevumus 127,24 miljardu EUR apmērā.

Iepriekš minētā vienošanās par DFS vidusposma pārskatīšanu jo īpaši ievieš jaunu finansēšanas kaskādes mehānismu, lai segtu pārsniegumus, kas saistīti procentu maksājumiem, kuri attiecas uz NGEU. Šī mehānisma ietvaros kā galējo līdzekli var izmantot jaunu tematisku īpašo instrumentu papildus DFS maksimālajiem apjomiem —

[4] Retrospektīvi un pēc atjaunināto nacionālo atveseļošanas un noturības plānu izskatīšanas, kuros ņemts vērā REPowerEU, šādas summas atbilst 648 miljardiem EUR 2022. gada cenās. Ar grozīto ANM regulu dalībvalstīm tika darītas pieejamas papildu dotācijas emisijas kvotu tirdzniecības sistēmas un Brexit korekcijas rezerves ietvaros. Līdz ar to dotācijas 357 miljardu EUR apmērā tagad ir sadalītas sākotnējās ANM dotācijās (338 miljardi EUR), emisijas kvotu tirdzniecības sistēmas dotācijās (17,3 miljardi EUR) un Brexit korekcijas rezerves dotācijās (1,6 miljardi EUR). Turklāt dalībvalstis līdz 2023. gada augustam varēja pieprasīt aizdevuma atbalstu. No kopējā pieejamā finansējuma 385 miljardu EUR apmērā līdz 2023. gada beigām bija uzņemtas saistības gandrīz par 291 miljardu EUR.

[5] Zaļā pārkārtošanās; digitālā pārveide; ekonomiskā kohēzija, ražīgums un konkurētspēja; sociālā un teritoriālā kohēzija; veselība un ekonomiskā, sociālā un institucionālā noturība; politikas nākamajai paaudzei.

[6] RepowerEU paredz arī jaunu finansējumu, izmantojot 20 miljardu EUR piešķirumu no emisijas kvotu tirdzniecības sistēmas, kas tiek turētas tirgus stabilitātes rezervē, kā arī pārvietojumus no Kohēzijas fonda (līdz 12,5 % no dalībvalstu piešķirumiem) un pārvietojumus lauku attīstībai (arī 12,5 % no dalībvalstu piešķirumiem).

ES Atveseļošanas instrumentu —, taču tikai tad, ja 2.b izdevumu kategorijā jau paredzētās summas papildus atceltajām saistībām, prioritāšu pārskatīšanai un netematisko īpašo instrumentu ietvaros pieejamajiem līdzekļiem nav pietiekamas.

EIROPAS PARLAMENTA LOMA

Parlaments kopā ar Padomi īsteno budžeta lēmējinstiūcijas pilnvaras, un šīs pilnvaras bija vienas no pirmajām, ko Eiropas Parlamenta deputāti ieguva 70. gados (1.2.5). Budžeta pilnvaras attiecas uz ES ikgadējo izdevumu kopējās summas un sadalījuma noteikšanu, kā arī uz budžeta izpildes kontroles īstenošanu.

Parlamenta Budžeta komiteja ir atbildīga par sarunām par DFS un par ikgadējā budžeta pieņemšanu Parlamenta vārdā un pārstāv Parlamenta viedokli sarunās ar Padomi. Tai parasti izdodas panākt, ka Padome piekrīt prioritāriem palielinājumiem, kas izriet no tā izdarītajiem grozījumiem (lai gan ne vienmēr to sākotnējā apmērā).

Sarunās par 2021.–2027. gada DFS Parlaments jo īpaši aizstāvēja un lielā mērā nodrošināja: a) DFS maksimālā apjoma palielināšanu un vairākām pamatprogrammām paredzēto līdzekļu palielināšanu, b) apņemšanos ieviest jaunus ES pašu resursu veidus, lai segtu vismaz ar NGEU saistītās izmaksas (pamatsummu un procentus), c) savu lomu Atveseļošanas instrumenta īstenošanā saskaņā ar Kopienas metodi, d) ES budžeta finansējuma nozīmi klimata un bioloģiskās daudzveidības mērķu sasniegšanā un dzimumu līdztiesības nodrošināšanā, e) jaunā mehānisma ieviešanu, kurš paredzēts ES budžeta aizsardzībai pret tiesiskuma principu pārkāpumiem (1.4.3).

Parlaments arī sistemātiski uzstāj uz budžeta pārredzamību un visu no ES budžeta finansēto darbību un instrumentu pienācīgu kontroli.

Parlaments ir budžeta izpildes apstiprinātājiestāde (sk. LESD 319. pantu), un tā Budžeta kontroles komiteja tam sagatavo visus darbus, kas saistīti ar budžeta izpildes politisko kontroli (1.4.5). Katru gadu budžeta izpildes apstiprināšanas procedūra atspoguļo procesa noslēguma secinājumus par to, kā Komisija un citas iestādes un struktūras ir izpildījušas ES budžetu. Šīs procedūras mērķis ir pārbaudīt, vai budžeta izpilde ir veikta saskaņā ar attiecīgajiem noteikumiem (atbilstība), tostarp ar pareizas finanšu pārvaldības principiem (jo īpaši ar sniegumu saistīto prasību ievērošana).

Parlamenta Budžeta kontroles komiteja rīko ikgadēju tikšanos ar Eiropas Investīciju bankas (EIB) pārstāvjiem (1.3.15), lai rūpīgi pārbaudītu tās finanšu darbības, un sagatavo gada ziņojumu, kurā tiek izvērtēts EIB sniegums un darbības rezultāti. Parlamenta Budžeta komiteja un Ekonomikas un monetārā komiteja ir vienojušās sagatavot gada ziņojumu, kurā tiek izvērtētas EIB pašreizējās un turpmākās darbības; abas komitejas pārmaiņus veic atbildīgās komitejas funkcijas. Lai gan Parlaments uzskata, ka finanšu instrumenti var būt vērtīgs līdzeklis ES līdzekļu ietekmes palielināšanai, tas ir uzsvēris, ka tie jāizmanto saskaņā ar stingriem nosacījumiem un ierobežojot riskus ES budžetam. Tādēļ Finanšu regulā ir iekļauti sīki izstrādāti noteikumi par tādu finanšu instrumentu izmantošanu, kurus finansē vai garantē no ES budžeta.

Parlamenta Budžeta komiteja un Ekonomikas un monetārā komiteja kopīgi atbild par ANM īstenošanas rūpīgu pārbaudi, izmantojot darba grupu un reizi divos mēnešos notiekošu dialogu ar Komisiju par atveseļošanas un noturības jautājumiem.

Francisco Padilla Olivares
04/2024

1.4.3. DAUDZGADU FINANŠU SHĒMA

Līdz šim ir bijušas sešas daudzgadu finanšu shēmas (DFS), ieskaitot DFS 2021.–2027. gadam. Ar Lisabonas līgumu DFS no iestāžu nolīguma tika pārveidota par regulu. DFS, ko nosaka vismaz uz pieciem gadiem, ir paredzēta tam, lai nodrošinātu, ka ES izdevumi tiek veikti godprātīgi un pašu resursu robežās. Tā paredz noteikumus, kas jāievēro ES gada budžetā. DFS regulā ir noteikti izdevumu maksimālie apjomi plašām izdevumu kategorijām. Pēc sākotnējiem 2018. gada 2. maijā iesniegtajiem priekšlikumiem un pēc Covid-19 uzliesmojuma Komisija 2020. gada 27. maijā ierosināja atveseļošanas plānu (NextGenerationEU), kas ietvēra pārskatītus priekšlikumus attiecībā uz DFS 2021.–2027. gadam un pašu resursiem un atveseļošanas instrumenta izveidi 750 miljardu EUR vērtībā (2018. gada cenās). Šis tiesību aktu kopums tika pieņemts 2020. gada 16. decembrī pēc iestāžu sarunām. Ņemot vērā jaunākās norises, DFS tika pārskatīta 2022. gada decembrī un pēc tam vēl būtiskāk – 2024. gada februārī.

JURIDISKAIS PAMATS

- Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 312. pants;
- [Padomes 2020. gada 17. decembra Regula \(ES, Euratom\) 2020/2093](#), ar ko nosaka daudzgadu finanšu shēmu 2021.–2027. gadam;
- [Padomes 2020. gada 14. decembra Regula \(ES\) 2020/2094](#), ar ko izveido Eiropas Savienības Atveseļošanas instrumentu ekonomikas atveseļošanas atbalstam pēc Covid-19 krīzes;
- [2020. gada 16. decembra Iestāžu nolīgums](#) starp Eiropas Parlamentu, Eiropas Savienības Padomi un Eiropas Komisiju par budžeta disciplīnu, sadarbību budžeta jautājumos un pareizu finanšu pārvaldību, kā arī par jauniem pašu resursiem, tostarp par ceļvedi jaunu pašu resursu ieviešanai.

PRIEKŠVĒSTURE

Pagājušā gadsimta astoņdesmitajos gados aizvien lielākā pieejamo resursu un faktisko budžeta vajadzību neatbilstība radīja konflikta gaisotni iestāžu attiecībās. Pirmā daudzgadu finanšu plāna koncepcija tika izstrādāta, mēģinot ar labākas plānošanas palīdzību mazināt konfliktu un uzlabot budžeta disciplīnu un budžeta izpildi. Pirmais iestāžu nolīgums šajā nolūkā tika noslēgts 1988. gadā. Tas ietvēra 1988.–1992. gada finanšu plānu, kurš pazīstams arī kā tiesību aktu kopums Delors I un kura mērķis bija nodrošināt nepieciešamos resursus Vienotā Eiropas akta budžeta izpildei. Jauns iestāžu nolīgums līdz ar 1993.–1999. gada finanšu plānu – Delors II tiesību aktu kopumu – tika noslēgts 1993. gada 29. oktobrī, un tas ļāva dubultot struktūrfondus un palielināt pašu resursu ([1.4.1.](#)) maksimālo apjomu. Trešais iestāžu nolīgums par 2000.–2006. gada finanšu plānu, dēvēts arī par "Darba kārtību 2000", tika parakstīts 1999. gada 6. maijā, un viens no šā plāna svarīgākajiem mērķiem bija paplašināšanās finansēšanai nepieciešamo līdzekļu nodrošināšana. Ceturtais iestāžu nolīgums, kas

attiecās uz laikposmu no 2007. gada līdz 2013. gadam, tika noslēgts 2006. gada 17. maijā.

Ar Lisabonas līgumu DFS no iestāžu nolīguma tika pārveidota par Padomes regulu, kura jāpieņem vienprātīgi saskaņā ar īpašu likumdošanas procedūru un saņemot Eiropas Parlamenta piekrišanu. Papildus tam, ka LESD paredz, ka DFS "nosaka saistību apropriāciju gada maksimālo apjomu katrai izdevumu kategorijai un gada maksimālo apjomu maksājumu apropriācijām", tas nosaka, ka DFS arī "paredz visus citus noteikumus, kas nepieciešami ikgadējās budžeta procedūras sekmīgai norisei".

Piektā DFS, kas attiecās uz laikposmu no 2014. līdz 2020. gadam, bija pirmā, kurā kopējās summas reālā izteiksmē samazinājās. Tāpēc viens no Parlamenta priekšnoteikumiem tās pieņemšanai bija obligāta vidusposma pārskatīšana, kas dotu iespēju no jauna izvērtēt un vajadzības gadījumā korigēt budžeta vajadzības attiecīgās DFS darbības laikā. Nolīgums cita starpā nodrošināja arī lielāku elastību, lai varētu pilnībā izmantot plānotās summas, un vienošanos par virzību uz patiesu ES pašu resursu sistēmu. Pārskatītā DFS 2014.–2020. gadam tika pieņemta 2017. gada 20. jūnijā, paredzot papildu atbalstu ar migrāciju saistītiem pasākumiem, nodarbinātībai un izaugsmei. Arī elastības instrumenta un rezerves palīdzībai ārkārtas gadījumos līdzekļi tika papildināti, kas deva iespēju pārvirzīt vairāk līdzekļu starp budžeta kategorijām un gadiem, lai varētu reaģēt uz neparedzētiem notikumiem un jaunām prioritātēm.

DAUDZGADU FINANŠU SHĒMA 2021.–2027. GADAM

Komisija [2018. gada 2. maijā](#) iesniedza tiesību aktu priekšlikumus par DFS 2021.–2027. gadam. Komisijas priekšlikumā paredzētā summa bija 1134,6 miljardi EUR (2018. gada cenās) saistību apropriācijās, kas atbilst 1,11 % no 27 dalībvalstu ES nacionālā kopienākuma (NKI). Tas ietvēra līdzekļu palielinājumus robežu pārvaldībai, migrācijai, drošībai, aizsardzībai, attīstības sadarbībai un pētniecībai. Samazinājumi tika ierosināti jo īpaši kohēzijas un lauksaimniecības politikas jomā. Vispārējā struktūra bija jāpadara racionālāka (pārejot no 58 uz 37 izdevumu programmām), un Komisija ierosināja izveidot īpašu instrumentu kopumu ārpus DFS maksimālajiem apjomiem, lai uzlabotu elastību ES budžeta plānošanā. Eiropas Attīstības fondu (EAF) bija paredzēts iekļaut DFS. Turklāt Komisija ierosināja modernizēt ieņēmumu daļu, ieviešot vairākas jaunas pašu resursu kategorijas.

Rezolūcijas par DFS 2021.–2027. gadam Parlaments pieņēma [2018. gada 14. martā](#) un [2018. gada 30. maijā](#). [2018. gada 14. novembrī](#) Parlaments sīkāk izklāstīja savu sarunu mandātu, tostarp grozījumus priekšlikumos par DFS regulu un iestāžu nolīgumu, kā arī sniedza pilnīgu informāciju par summām sadalījumā pa izdevumu kategorijām un programmām. Tas paredzēja, ka DFS maksimālais saistību apjoms būtu jāpalielina no pašreizējā 1,0 % no 28 dalībvalstu ES NKI līdz 1,3 % no 27 dalībvalstu ES NKI, t. i., līdz 1324 miljardiem EUR (2018. gada cenās), kas ir par 16,7 % vairāk salīdzinājumā ar Komisijas priekšlikumu. Kopējās lauksaimniecības politikas un kohēzijas politikas piešķirumiem reālā izteiksmē būtu jāpaliek nemainīgiem, savukārt vairākas prioritātes būtu vēl vairāk jānostiprina, tostarp "Apvārsnis Eiropa", Erasmus+ un LIFE; būtu jāizveido jauna Garantija bērniem (5,9 miljardi EUR) un jauns Enerģētikas pārkārtošanas fonds (4,8 miljardi EUR); finansējums, kas paredzēts migrācijas un robežu pārvaldības jomā strādājošajām decentralizētajām aģentūrām, būtu jāpalielina

vairāk nekā četrkārtīgi (līdz vairāk nekā 12 miljardiem EUR). ES budžeta ieguldījumam klimata mērķu sasniegšanā būtu jāveido ne mazāk kā 25 % no DFS izdevumiem 2021.–2027. gadā (šos līdzekļus integrējot dažādās attiecīgajās politikas jomās), un tam būtu jāpalielinās līdz 30 % ne vēlāk kā 2027. gadā. DFS vidusposma pārskatīšanai vajadzētu būt obligātai.

Padome [2018. gada 30. novembrī](#) un [2019. gada 5. decembrī](#) publicēja sarunu satvara projektu, kas cita starpā ietvēra horizontālus un nozaru jautājumus, kuri parasti ir to izdevumu programmu kompetencē, uz ko attiecas parastā likumdošanas procedūra (Parlaments to kritizēja, piemēram, 2019. gada 10. oktobra rezolūcijas 14.–16. punktā). Padome atbalstīja DFS kopējo summu 1087 miljardu EUR apmērā saistību apropriācijās 2018. gada cenās (1,07 % no 27 dalībvalstu ES NKI), kas bija daudz mazāk par to, ko vēlējās Parlaments.

Pēc Eiropas vēlēšanām Parlaments atjaunināja savu mandātu [2019. gada 10. oktobrī](#) un [2020. gada 13. maijā](#) un aicināja Komisiju iesniegt priekšlikumu par DFS ārkārtas rīcības plānu, lai nodrošinātu drošības tīklu Savienības programmu līdzekļu saņēmēju aizsardzībai gadījumā, ja spēkā esošās DFS darbības laiks būtu jāpagarina, ņemot vērā domstarpības Eiropadomē.

Tai pat laikā Komisija, īstenojot Eiropas zaļo kursu, [2020. gada 14. janvārī](#) bija iesniegusi priekšlikumu par Taisnīgas pārkārtošanās fondu kā vēl vienu elementu ar DFS saistīto priekšlikumu kopumā.

Ņemot vērā Covid-19 krīzi un nepieciešamo pārvietošanās ierobežojumu nopietno ietekmi uz ekonomiku, Komisija [2020. gada 27. maijā](#) publicēja grozītu priekšlikumu par DFS 1100 miljardu EUR apmērā un [2020. gada 28. maijā](#) – par papildu atveseļošanas instrumentu NextGenerationEU (NGEU) 750 miljardu EUR vērtībā (2018. gada cenās), no kuriem 500 miljardi EUR tiek piešķirti kā dotācijas un 250 miljardi EUR – kā izdevumi. Šis kopums ietvēra tiesību aktu priekšlikumus par jauniem finanšu instrumentiem, kā arī izmaiņas jau izskatīšanā esošās DFS programmās. Papildu pasākumu finansējums bija jānodrošina ar aizņēmumiem finanšu tirgos. Šim nolūkam Komisija grozīja arī priekšlikumu par pašu resursiem, lai būtu iespējams aizņemties līdz pat 750 miljardiem EUR. Visbeidzot, Komisijas tiesību aktu kopumā bija iekļauts 2020. gadam paredzēts DFS 2014.–2020. gadam saistību maksimālā apjoma palielinājums 11,5 miljardu EUR apmērā, lai sāktu piesaistīt atbalstu pirms jaunās DFS stāšanās spēkā.

Eiropadome [2020. gada 21. jūlijā](#) pieņēma secinājumus par atveseļošanas centieniem (NextGenerationEU), DFS 2021.–2027. gadam un pašu resursiem. Atveseļošanas centieniem tika apstiprināti 750 miljardi EUR 2021.–2023. gadam. Tomēr dotāciju komponents tika samazināts no 500 miljardiem EUR līdz 390 miljardiem EUR, savukārt izdevumu komponents tika palielināts no 250 miljardiem EUR līdz 360 miljardiem EUR. Eiropadome noraidīja DFS maksimālā apjoma 2020. gadam pārskatīšanu ar mērķi to palielināt. Kopējais saistību maksimālais apjoms DFS 2021.–2027. gadam tika noteikts 1074,3 miljardu EUR apmērā. Turklāt secinājumos bija norādīts, ka budžeta un NGEU aizsargāšanas pret tiesiskuma pārkāpumiem nolūkā tiks ieviests nosacītības režīms. Tika panākta vienošanās par tādu jaunu pašu resursu no 2021. gada 1. janvāra, kas pamatojas uz neregulēta izlietotā plastmasas iepakojuma daudzumu. Tika plānots darbs pie citu pašu resursu ieviešanas DFS 2021.–

2027. gadam darbības laikā, lai tos izmantotu NGEU ietvaros veiktu aizņēmumu pirmstermiņa atmaksai. Ierosinātais NGEU juridiskais pamats bija LESD 122. pants, kas ļauj ES ar kvalificētu balsu vairākumu Padomē noteikt ekonomiskajai situācijai atbilstošus pasākumus, neiesaistot Parlamentu likumdošanas procedūrā.

Parlaments nekavējoties reaģēja uz šiem secinājumiem, [2020. gada 23. jūlijā](#) pieņemot rezolūciju, kurā atvēršanas instrumenta izveidi nodēvēja par vēsturisku soli, taču puda nožēlu par samazinājumiem, kas veikti uz nākotni vērstās programmās. Tas uzstāja uz mērķtiecīgiem palielinājumiem papildus Eiropadomes ierosinātajiem skaitļiem un atkāroti norādīja, ka nesniegs piekrišanu DFS, ja nebūs panākta vienošanās par ES pašu resursu sistēmas reformu ar mērķi segt vismaz tās izmaksas, kas saistītas ar NGEU (pamatsumma un procenti), lai nodrošinātu šī instrumenta uzticamību un ilgtspēju. Parlaments arī pieprasīja, lai to kā budžeta lēmējinstiūcijas iestādi pilnībā iesaistītu atvēršanas instrumentā saskaņā ar Kopienas metodi.

Trīspusējās sarunas, kurās piedalījās Parlaments, Padome un Komisija, sākās 2020. gada augustā un noslēdzās 2020. gada 10. novembrī. Pēc Parlamenta piekrišanas 2020. gada 17. decembrī tika pieņemta Padomes regula par DFS 2021.–2027. gadam. 2021. gada 1. janvārī stājās spēkā jauns [nosacītības mehānisms ES budžeta un NGEU aizsardzībai pret tiesiskuma pārkāpumiem](#), kas bija vēl viens priekšnoteikums Parlamenta piekrišanai. Visas 27 dalībvalstis līdz 2021. gada 31. maijam ratificēja Pašu resursu lēmumu, ļaujot ES sākt emitēt parādus kapitāla tirgos saskaņā ar NGEU.

Daudz gadu finanšu shēma (ES 27) (miljonos EUR, 2018. gada cenās)

Saistību apropriācijas	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	Kopā 2021–2027
1. Vienotais tirgus, inovācija un digitālā joma	19 712	19 666	19 133	18 633	18 518	18 646	18 473	132 781
2. Kohēzija, noturība un vērtības	49 741	51 101	52 194	53 954	55 182	56 787	58 809	377 768
2.a Ekonomikas, sociālā un teritoriālā kohēzija	45 411	45 951	46 493	47 130	47 770	48 414	49 066	330 235
2.b Noturība un vērtības	4 330	5 150	5 701	6 824	7 412	8 373	9 743	47 533
3. Dabas resursi un vide	55 242	52 214	51 489	50 617	49 719	48 932	48 161	356 374
t. sk.: ar tirgu saistītie izdevumi un tiešie maksājumi	38 564	38 115	37 604	36 983	36 373	35 772	35 183	258 594
4. Migrācija un robežu pārvaldība	2 324	2 811	3 164	3 282	3 672	3 682	3 736	22 671
5. Drošība un aizsardzība	1 700	1 725	1 737	1 754	1 928	2 078	2 263	13 185
6. Kaimiņattiecības un pasaule	15 309	15 522	14 789	14 056	13 323	12 592	12 828	98 419
7. Eiropas publiskā pārvalde	10 021	10 215	10 342	10 454	10 554	10 673	10 843	73 102
t. sk.: iestāžu administratīvie izdevumi	7 742	7 878	7 945	7 997	8 025	8 077	8 188	55 852

KOPĒJĀS APROPRIĀCIJAS	SAISTĪBU	154 049	153 254	152 848	152 750	152 896	153 390	155 113	1 074 300
KOPĒJĀS APROPRIĀCIJAS	MAKSĀJUMU	156 557	154 822	149 936	149 936	149 936	149 936	149 936	1 061 058

Politiskā vienošanās attiecas ne tikai uz DFS 2021.–2027. gadam, bet arī uz turpmāko pašu resursu sistēmu un atbalsta pasākumiem jaunajam [atveseļošanas instrumentam](#) NGEU. Kompromiss ir atspoguļots ne tikai [2020. gada 17. decembra DFS regulā](#), bet arī [lestāžu nolīgumā](#) un [kopīgo deklarāciju](#) kopumā.

Konkrētāk, Parlamentam izdevās panākt turpmāk minēto:

- papildu 15 miljardi EUR salīdzinājumā ar 2020. gada jūlija priekšlikumu, kas paredzēti šādām pamatprogrammām: “Apvārtnis Eiropa”, Erasmus+, “ES – veselībai”, InvestEU, Robežu pārvaldības un vīzu fonds, Eiropas Robežu un krasta apsardzes aģentūra (Frontex), Kaimiņattiecību, attīstības sadarbības un starptautiskās sadarbības instruments “Eiropa pasaulē” (NDICI – “Eiropa pasaulē”), humānā palīdzība, “Tiesības un vērtības” un “Radošā Eiropa”;
- juridiski saistošs ceļvedis jaunu ES pašu resursu ieviešanai;
- DFS 2021.–2027. gadam kopējā maksimālā apjoma pakāpeniska palielināšana no 1074,3 miljardiem EUR līdz 1085,3 miljardiem EUR 2018. gada cenās (paskaidrots tālāk tekstā);
- papildu 1 miljards EUR elastības instrumentam;
- jauns procedūras posms (“budžeta rūpīgas pārbaudes procedūra”) turpmāko krīzes mehānismu izveidei, pamatojoties uz LESD 122. pantu, ar iespējamu ievērojamu ietekmi uz budžetu;
- Parlamenta iesaistīšana NGEU ārējo piešķirto ieņēmumu izmantošanā, ārējo piešķirto ieņēmumu un aizņemšanās un aizdošanas vispārēja atkārtota novērtēšana, nākamo reizi pārskatot Finanšu regulu, kā arī sadarbības kārtības turpmākajās sarunās par DFS vispārēja atkārtota novērtēšana;
- uzlabota klimatrīcības apsekošanas metodika, lai sasniegtu mērķi vismaz 30 % no DFS/NGEU izdevumiem atvēlēt klimata mērķu atbalstam^[1];
- jauns ikgadējs mērķrādītājs bioloģiskās daudzveidības jomā (7,5 % 2024. gadā un 10 % 2026. un 2027. gadā) un ar dzimumu saistītu izdevumu noteikšanas metodikas izstrāde;
- datu par saņēmējiem vākšanas, kvalitātes un salīdzināmības reforma, lai labāk aizsargātu ES budžetu, tostarp NGEU izdevumus.

Citi DFS 2021.–2027. gadam elementi, kas atbilst Parlamenta prioritātēm, ir šādi:

- EAF iekļaušana ES budžetā;
- tāds kopējā lauksaimniecības un kohēzijas finansējuma apmērs, kas ir pielīdzināms 2014.–2020. gada apmēram;

[1]Komisija 2022. gada 21. jūnijā [dienestu darba dokumentā](#) publicēja savu pieeju klimata politikas integrēšanai DFS 2021.–2027. gadam un NGEU.

— Taisnīgas pārkārtošanās fonda izveide.

Papildu 15 miljardi EUR ietver pakāpenisku palielinājumu 11 miljardu EUR apmērā, kura galvenais avots ir jauns mehānisms, kas saistīts ar ES iekasētajiem naudas sodiem, kā rezultātā attiecīgajām programmām 2022.–2027. gadā tiek automātiski piešķirti papildu līdzekļi. Tādējādi septiņu gadu DFS kopējais maksimālais apjoms pakāpeniski sasniegs 1085,3 miljardus EUR 2018. gada cenās, t. i., reālā izteiksmē būs par 2 miljardiem EUR lielāks nekā līdzvērtīgais DFS 2014.–2020. gadam maksimālais apjoms (1083,3 miljardi EUR 2018. gada cenās – bez Apvienotās Karalistes, ar EAF). Papildu avotus veido: nepiešķirto līdzekļu rezerves, kas ir pieejamas Eiropadomes noteikto maksimālo apjomu ietvaros (2,5 miljardi EUR), atmaksājumi no ĀKK ieguldījumu mehānisma (EAF), kas paredzēti NDICI – “Eiropa pasaulē” (1 miljards EUR), un pētniecības jomā atceltās apropriācijas, kuras paredzētas pamatprogrammai “Apvārnis Eiropa” (0,5 miljardi EUR)^[2].

Iestāžu nolīgumā 2020. gadā tika noteikts, ka atveseļošanas parāda atmaksājumi un procenti tiks finansēti no ES budžeta, nepārsniedzot DFS maksimālos apjomus 2021.–2027. gada periodam, “tostarp no pietiekamiem ienākumiem no jaunajiem pašu resursiem, kurus ieviesīs pēc 2021. gada”, neskarot to, kā šis jautājums tiks risināts turpmākajās DFS pēc 2028. gada. Nepārprotams mērķis bija saglabāt ES programmas un fondus Komisija 2021. gada 22. decembrī ierosināja jaunus pašu resursus un mērķtiecīgu grozījumu DFS regulā (vēlāk tas tika atsaukts), kura mērķis cita starpā bija ieviest jaunu mehānismu, kas ļautu no 2025. gada automātiski palielināt maksimālos apjomus, lai NGEU parāda pirmstermiņa atmaksas nolūkā iekļautu jebkādu papildu ieņēmumus, kurus radījuši jaunie pašu resursi. Parlaments [2022. gada 13. septembrī](#) pieņēma starpposma rezolūciju par šo grozījumu.

Komisija ir norādījusi, ka līdz 2024. gada 1. janvārim tā iesniegs DFS darbības novērtējumu un attiecīgā gadījumā – priekšlikumus pārskatīšanai. Savā [2022. gada 18. maija paziņojumā par palīdzību Ukrainai un Ukrainas atjaunošanu](#) tā norādīja, ka “neparedzētās vajadzības, ko radījis Eiropā notiekošais karš, krietni pārsniedz pašreizējās daudzgadu finanšu shēmas ietvaros pieejamos līdzekļus”. Parlaments [2022. gada 19. maijā](#) aicināja “pēc iespējas drīzāk un ne vēlāk kā 2023. gada pirmajā ceturksnī izstrādāt tiesību akta priekšlikumu visaptverošai DFS pārskatīšanai”.

Pirmais solis bija DFS grozīšana ar [Padomes Regulu \(ES, Euratom\) 2022/2496](#) tās paketes ietvaros, ko Parlaments pieņēma [2022. gada 24. novembrī](#) saskaņā ar steidzamības procedūru. Tādējādi budžeta segums, kas līdz tam attiecās uz dalībvalstīm izsniegtajiem aizdevumiem, tika paplašināts, attiecinot to arī uz makrofinansilās palīdzības aizdevumiem Ukrainai 2023. un 2024. gadā: saistību neizpildes gadījumā nepieciešamās summas tiktu mobilizētas ārpus DFS maksimālajiem apjomiem, bet nepārsniedzot pašu resursu maksimālo apjomu.

Lai noteiktu darba kārtību daudz plašākai pārskatīšanai, Parlaments 2022. gada 15. decembrī pieņēma rezolūciju [“Daudzgadu finanšu shēmas 2021.–2027. gadam uzlabošana: noturīgs un jaunu problēmu risināšanai piemērots ES budžets”](#), kurā izklāstītas tā galvenās prasības.

[2]Finanšu regulas 15. panta 3. punkts.

Komisija 2023. gada 20. jūnijā ierosināja [mērķtiecīgu pārskatīšanu](#), kas ietvēra lielāko daļu šo prasību (sešus mēnešus pirms sākotnēji plānotās pārskatīšanas):

- rezerve 50 miljardu EUR apmērā saistībā ar karu Ukrainā un tā humanitārajām un ekonomiskajām sekām un ietekmi uz budžetu (dotācijas, aizdevumi un garantijas);
- papildu finansējums migrācijai, globālām problēmām un dabas katastrofām – 4. un 6. izdevumu kategorijas maksimālos apjomus palielinot attiecīgi par 2 miljardiem EUR un 10,5 miljardiem EUR un rezervi solidaritātei un palīdzībai ārkārtas gadījumos palielinot par 2,5 miljardiem EUR;
- jauns Eiropas Savienības Atveseļošanas instruments (ESAI) papildus DFS maksimālajiem apjomiem, lai risinātu problēmu, kas saistīta ar ESAI parāda atmaksu saistībā ar strauju inflācijas un procentu likmju pieaugumu;
- Eiropas stratēģisko tehnoloģiju platforma (STEP), lai palielinātu Eiropas stratēģisko autonomiju pēc globālās piegādes ķēdes traucējumiem – 1., 3. un 5. izdevumu kategorijas maksimālos apjomus palielinot attiecīgi par 3,5 miljardiem EUR, 5 miljardiem EUR un 1,5 miljardiem EUR, un pētniecības jomā atceltās saistības, kas turpmāk jāizmanto 1. izdevumu kategorijā;
- elastības instrumentam paredzētā finansējuma palielinājums par 3 miljardiem EUR, lai budžetā palielinātu iespējas reaģēt uz neparedzētiem apstākļiem;
- papildu finansējums administrācijai (1,9 miljardi EUR), attiecīgi palielinot 7. izdevumu kategorijas maksimālo apjomu.

Parlaments 2023. gada 3. oktobrī pieņēma [mandātu](#), uzsverot, ka pārskatītajai DFS ir jāstājas spēkā ne vēlāk kā 2024. gada 1. janvārī. Tomēr Eiropadome 2023. gada 15. decembrī nonāca strupceļā.

Kad beidzot tika panākta politiska vienošanās, [pārskatītā DFS](#) tika publicēta 2024. gada 29. februārī. Tā ietver samazinājumus pamatprogrammā "Apvārsnis Eiropa" (kas tikai daļēji tiek kompensēti, atkārtoti izmantojot pēdējā DFS pētniecības jomā atceltās saistības) un programmā "ES – veselībai" (kurus mazina DFS 5. panta mehānisms), kā arī kopējās lauksaimniecības politikas un kohēzijas politikas tiešu pārvaldību un ierobežotus jaunus līdzekļus STEP.

Tomēr šī ir pirmā reize, kad DFS vidusposma pārskatīšana ir izraisījusi izdevumu maksimālo apjomu neto pieaugumu. Galvenie pozitīvie rezultāti ir šādi: 50 miljardi EUR Ukrainai 2024.–2027. gadā, lielāks finansējums migrācijai un ārējai darbībai un Eiropas Aizsardzības fondam (STEP ietvaros), finansējuma palielinājums īpašajiem instrumentiem (elastības instrumentam un ES Solidaritātes rezervei atjaunošanai pēc ekstrēmām laikapstākļiem un dabas katastrofām, kas tagad ir nodalīta no rezerves palīdzībai ārkārtas gadījumos, no kuras sniedz ārkārtas palīdzību trešām valstīm) un neierobežota īpaša instrumenta – ESAI – izveide, kas aizsargā programmas no ievērojamiem samazinājumiem. Dažas no ES kopīgo aizņēmumu izmaksām ir jāsedz ikgadējā budžeta procedūrā (Eiropadome ir noteikusi nesaistošu sliekšni 50 % apmērā). Lai šim nolūkam izmantotu īpašo instrumentu ESAI, aptuveni puse no izmaksām ir jāsedz no īpašajiem instrumentiem vai pārdalot programmu līdzekļus. Pārdale notiek divos posmos: pirmajā posmā tiek piesaistīti resursi, kas līdzvērtīgi to

līdzekļu apmēram, par kuriem atceltas saistības, un otrajā posmā tiek izmantotas valstu papildu iemaksas kā "pēdējais līdzeklis".

Sīkāka informācija ir atrodama [Komisijas paziņojumā par DFS tehniskajām korekcijām](#).

Plašākai informācijai par šo tematu skatīt [Budžeta komitejas](#) tīmekļa vietni.

Alix Delasnerie

04/2024

1.4.4. BUDŽETA IZPILDE

Komisija atbild par budžeta izpildi sadarbībā ar dalībvalstīm, bet budžeta izpildes politisko kontroli veic Eiropas Parlaments.

JURIDISKAIS PAMATS

- [Līguma par Eiropas Savienības darbību](#) (LESD) 290., 291., 317., 318., 319., 321., 322. un 323. pants, kā arī Euratom līguma 179. pants;
- Finanšu regula, proti, Eiropas Parlamenta un Padomes 2018. gada 18. jūlija [Regula \(ES, Euratom\) 2018/1046](#) par finanšu noteikumiem, ko piemēro Savienības vispārējam budžetam;
- [2020. gada 16. decembra lestāžu nolīgums \(lestāžu nolīgums\)](#) starp Eiropas Parlamentu, Padomi un Komisiju par budžeta disciplīnu, sadarbību budžeta jautājumos un pareizu finanšu pārvaldību, kā arī par jauniem pašu resursiem, tostarp par ceļvedi jaunu pašu resursu ieviešanai.

MĒRĶIS

Komisija atbild par to, lai budžeta ieņēmumi un izdevumi tiktu izpildīti saskaņā ar Līgumiem un Finanšu regulā izklāstītajiem noteikumiem un norādījumiem un ievērojot piešķirto apropriāciju maksimālos apjomus ([1.4.3.](#)).

Dalībvalstis sadarbojas ar Komisiju, lai apropriācijas tiktu izlietotas saskaņā ar pareizas finanšu pārvaldības principiem, proti, taupīgumu, efektivitāti un lietderību.

APRAKSTS

A. Pamatmehānisms

Budžeta izpildes pamatā ir šādas divas galvenās darbības: saistības, kam seko maksājumi. Attiecībā uz izdevumu saistībām tiek pieņemts lēmums noteiktu summu no noteiktas budžeta pozīcijas izmantot konkrētas darbības finansēšanai. Pēc tam, kad ir noteiktas atbilstošas juridiskās saistības, piemēram, parakstīts līgums, un sniegts attiecīgais pakalpojums, izpildīts darbs vai veikta pasūtīto preču piegāde, tiek apstiprināti izdevumi un tiek veikts maksājums.

B. Izpildes metodes

Komisija budžetu var izpildīt vienā no šādiem veidiem:

- tieši (t. s. tiešā pārvaldība), budžeta izpildi veicot tās dienestiem vai arī ar izpildaģentūru palīdzību;
- kopā ar dalībvalstīm (t. s. dalītā pārvaldība);
- netieši (t. s. netiešā pārvaldība), budžeta izpildes uzdevumus uzticot vienībām un personām, piemēram, trešām valstīm, starptautiskām organizācijām u. c.

Praksē apmēram 70 % budžeta līdzekļu izlieto, īstenojot dalīto pārvaldību (dalībvalstīm sadalot līdzekļus un pārvaldot izdevumus), aptuveni 20 % – Komisijai un tās izpildaģentūrām īstenojot tiešo pārvaldību, un atlikušos 10 % – īstenojot netiešo pārvaldību^[1].

[Finanšu pārredzamības sistēma](#) sniedz informāciju par Komisijas tieši pārvaldīto līdzekļu saņēmējiem. Katra dalībvalsts ir atbildīga par to datu publicēšanu, kuri attiecas uz tās atbilstoši netiešajai un dalītajai pārvaldībai pārvaldīto līdzekļu saņēmējiem.

LESD 317. pants nosaka, ka Komisija budžetu izpilda sadarbībā ar dalībvalstīm un ka saskaņā ar LESD 322. pantu pieņemtie noteikumi dalībvalstīm paredz kontroles un revīzijas pienākumus budžeta izpildē un no tiem izrietošo atbildību.

Turklāt ES tiesību aktu īstenošanas plašākā kontekstā LESD 290. un 291. pants paredz noteikumus, kas reglamentē Komisijai uzticētās deleģētās pilnvaras un īstenošanas pilnvaras un it īpaši kontroli, kuru dalībvalstis, Padome un Eiropas Parlaments īsteno pār Komisijas darbu šajā jomā.

Atbilstoši LESD 290. pantam ar leģislatīvu aktu Komisijai var tikt deleģētas pilnvaras pieņemt neleģislatīvus aktus, lai papildinātu "dažus nebūtiskus leģislatīvu aktu elementus". Parlamentam un Padomei ir tiesības atsaukt šādu pilnvaru deleģējumu Komisijai vai iebilst pret to, tādējādi nepieļaujot tā stāšanos spēkā.

LESD 291. pants reglamentē Komisijai uzticētās īstenošanas pilnvaras. Minētā līguma 291. panta 1. punkts nosaka, ka dalībvalstis ir atbildīgas par visu to valsts tiesību aktu pieņemšanu, kuri nepieciešami juridiski saistošu Savienības aktu īstenošanai, savukārt 291. panta 2. punkts paredz, ka šo aktu īstenošanas pilnvaras tiek piešķirtas Komisijai vai – [Līguma par Eiropas Savienību](#) (LES) 24. un 26. panta gadījumā – Padomei, "ja ir nepieciešami vienādi nosacījumi juridiski saistošo Savienības aktu īstenošanai". Saskaņā ar LESD 291. panta 3. punktu Parlaments un Padome ar regulu palīdzību paredz noteikumus par mehānismiem Komisijas īstenošanas pilnvaru izmantošanas kontrolei.

Iestādes 2020. gadā vienojās par jaunu iestāžu nolīgumu par budžeta disciplīnu, sadarbību budžeta jautājumos un pareizu finanšu pārvaldību, kā arī par jauniem pašu resursiem, tostarp ceļvedi jaunu pašu resursu ieviešanai. Iestāžu nolīgums tika pieņemts vienlaikus ar [Regulu par daudzgadu finanšu shēmu \(DFS\) 2021.–2027. gadam](#), un tā mērķis ir ne tikai nodrošināt pastāvīgu sadarbību starp iestādēm budžeta jautājumos, bet arī uzlabot Savienības ikgadējo budžeta procedūru un ar pielikumā izklāstītā ceļveža palīdzību atvieglot jaunu ES pašu resursu ieviešanu šīs DFS ietvaros.

LESD 291. pants tika papildināts ar Eiropas Parlamenta un Padomes 2011. gada 16. februāra [Regulu \(ES\) Nr. 182/2011](#), ar ko nosaka normas un vispārīgus principus par dalībvalstu kontroles mehānismiem, kuri attiecas uz Komisijas īstenošanas pilnvaru izmantošanu. Šo kontroli veic, izmantojot komitejas, kuras sastāv no dalībvalstu pārstāvjiem un kuras vada Komisijas pārstāvis. Regula nosaka divus jaunus procedūru veidus, ko izmanto atkarībā no konkrētā tiesību akta piemērošanas jomas: saskaņā ar pārbaudes procedūru Komisija nevar pieņemt attiecīgo pasākumu, ja komiteja ir

[1]Komisijas Budžeta ģenerāldirektorāta sniegtie dati par 2021.–2027. gadu.

sniegusi negatīvu atzinumu; saskaņā ar konsultēšanās procedūru Komisijai ir "pēc iespējas" jāņem vērā komitejas secinājumi, bet komitejas atzinums tai nav saistošs.

Dalībvalstīm, kuras budžetu izpilda nepareizi, tiek noteiktas sankcijas saskaņā ar grāmatojumu noskaidrošanas procedūru un saistībā ar atbilstības pārbaudi: pēc Komisijas un Revīzijas palātas veiktās revīzijas ieņēmumiem, ko dalībvalstu valdības saņem no ES budžeta, tiek piemērota prasība atmaksāt nepareizi piešķirtos līdzekļus. Lēmumus par šādām korekcijām pieņem Komisija saskaņā ar iepriekš minētajām īstenošanas pilnvaru izmantošanas procedūrām (1.4.5.).

Tādējādi Revīzijas palāta regulāri pārbauda budžeta izpildi (1.3.12.). Ir atsevišķas nozares, kuras Revīzijas palāta savos ziņojumos ir vairākkārt kritizējusi.

C. Izpildes noteikumi

Pamatojoties uz LESD 322. pantu, Finanšu regulā ir izklāstīti visi principi un noteikumi, kas reglamentē budžeta izpildi. Tai ir horizontāls raksturs, un to piemēro visām izdevumu jomām un visiem ieņēmumiem. Vēl citi budžeta izpildei piemērojami noteikumi ir atrodami attiecīgo nozari reglamentējošajos tiesību aktos, kas attiecas uz konkrētām ES politikas jomām.

Pašreizējo Finanšu regulu pieņēma 2018. gada jūlijā, un tā stājās spēkā 2018. gada 2. augustā. Tomēr lielākā daļa tās noteikumu par Savienības institūciju administratīvo apropriāciju izpildi stājās spēkā tikai 2019. gada 1. janvārī^[2].

Komisijas galvenais budžeta izpildes un tās uzraudzības instruments ir datorizētā grāmatvedības sistēma ABAC (uzkrājumu grāmatvedība). Komisija ir veikusi pasākumus, lai panāktu atbilstību augstākajiem starptautiskajiem grāmatvedības standartiem, it īpaši starptautiskajiem publiskā sektora grāmatvedības standartiem (IPSAS), ko noteikusi Starptautiskā Grāmatvežu federācija (IFAC). Svarīgs budžeta izpildes aspekts ir atbilstība ES tiesību aktiem, ko piemēro publiskā iepirkuma līgumiem (piegāde, darbi un pakalpojumi 2.1.10.). Turklāt Savienības finanšu interešu aizsardzību pastiprina agrīnas atklāšanas un izslēgšanas sistēma (EDES). Tā ļauj atklāt agrīnā stadijā, izslēgt un finansiāli sodīt neuzticamas personas un vienības, kas iesniedz pieprasījumu ES līdzekļu saņemšanai vai ir uzņēmušās juridiskas saistības ar Komisiju vai citām iestādēm^[3].

EIROPAS PARLAMENTA LOMA

Eiropas Parlamenta līdzdalība budžeta izpildē ir divējāda:

- Parlaments kā viena no divām budžeta lēmējinstādēm kopīgi apstiprina nākamā gada budžeta apropriācijas;
- izmantojot ikgadējo budžeta izpildes apstiprināšanas procedūru, tas pārbauda budžeta izpildi iepriekšējā gadā.

[2] Jaunās Finanšu regulas 283. panta 3. punkta c) apakšpunkts.

[3] Minēto reglamentē Finanšu regula, un tas atbilst Eiropas Parlamenta un Padomes 2018. gada 23. oktobra Regulai (ES) 2018/1725 par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi Savienības iestādēs, struktūrās, birojos un aģentūrās un par šādu datu brīvu apriti.

Pateicoties budžeta procedūrai, Parlaments var agrāk ietekmēt ES budžeta izpildi, izmantojot grozījumus un lēmumus, ko tas pieņem budžeta procedūras kontekstā attiecībā uz līdzekļu piešķiršanu ([1.2.5.](#)).

Ja Parlamentam ir šaubas par izdevumu pamatotību vai Komisijas spēju tos īstenot, tas var nolemt izmantot budžeta rezerves mehānismu, pieprasītos līdzekļus iekļaujot rezervē līdz brīdim, kad Komisija sniegs attiecīgus pierādījumus saistībā ar pieprasījumu pārvietot līdzekļus no rezerves. Pārvietošanas priekšlikumi ir jāapstiprina gan Parlamentam, gan Padomei. Apropriācijas nevar izmantot, kamēr tās no rezerves nav pārvietotas uz attiecīgo budžeta pozīciju.

Budžeta izpildes apstiprinājuma procedūra ([1.4.5.](#)) ļauj Parlamentam kontrolēt tekošā gada budžeta izpildi. Lai gan vairākums jautājumu attiecas uz budžeta izpildes apstiprinājuma laikposmu (parasti iepriekšējo gadu), daudzi Parlamenta Budžeta kontroles komitejas jautājumi, ko tā Komisijai uzdevusi budžeta izpildes apstiprinājuma procedūras ietvaros, attiecas uz tekošā gada budžeta izpildi. Budžeta izpildes apstiprinājuma sniegšanas rezolūcijā, kas ir neatņemama daļa no lēmuma par budžeta izpildes apstiprinājuma sniegšanu, ir iekļauti daudzi Komisijai un citām budžeta izpildē iesaistītām struktūrām adresēti pienākumi un ieteikumi.

Saskaņā ar Lisabonas līgumu Parlaments kopā ar Padomi pieņem "finanšu noteikumus, kuros jo īpaši nosaka budžeta apstiprināšanas un īstenošanas, kā arī aprēķinu uzrādīšanas un revīzijas procedūru" (LESD 322. panta 1. punkts).

Turklāt gandrīz visās politikas jomās Parlaments ietekmē budžeta izpildi, izmantojot savu likumdošanas un ar likumdošanu nesaistīto darbību, piemēram, ar ziņojumu un rezolūciju palīdzību vai vienkārši uzdodot Komisijai mutiskus vai rakstiskus jautājumus.

Pēdējos gados Parlaments ir pastiprinājis politisko kontroli pār Komisiju, ieviešot instrumentus, kas ļauj veikt informācijas apmaiņu par līdzekļu izpildi un nenokārtoto saistību, proti, vēl nesamaksāto juridisko saistību, summu. Ja minētās saistības tiek uzkrātas ilgākā laikposmā, tās var radīt problēmas, un tāpēc Parlaments mudina Komisiju šīs saistības pastāvīgi kontrolēt.

Tiek izstrādāti jauni instrumenti, lai varētu labāk uzraudzīt budžeta izpildi un palielināt ES programmām izlietoto līdzekļu atdevi. Tādēļ Parlaments prasa sniegt augstas kvalitātes darbības pārskatus (kurus Komisija kā darba dokumentus sagatavo saistībā ar vispārējā budžeta provizorisko projektu) un regulāri iesniegt ES programmu izmaksu efektivitātes analīzi.

Sīkāka informācija par šo tematu ir atrodama [Budžeta komitejas](#) tīmekļa vietnē.

Stefan Schulz
05/2024

1.4.5. BUDŽETA KONTROLE

Katra ES iestāde un dalībvalstis rūpīgi pārbauda ES budžetu. Eiropas Revīzijas palāta un Eiropas Parlaments veic detalizētas pārbaudes dažādos līmeņos. Parlaments katru gadu pārbauda budžeta izpildi, lai par to sniegtu apstiprinājumu Eiropas Komisijai, citām ES iestādēm un decentralizētajām ES aģentūrām.

JURIDISKAIS PAMATS^[1]

- [Līguma par Eiropas Savienības darbību](#) (LESD) 287., 317., 318., 319., 322. un 325. pants;
- [Eiropas Parlamenta un Padomes 2018. gada 18. jūlija Regula \(ES, Euratom\) 2018/1046 par finanšu noteikumiem, ko piemēro Savienības vispārējam budžetam, ar kuru groza Regulas \(ES\) Nr. 1296/2013, \(ES\) Nr. 1301/2013, \(ES\) Nr. 1303/2013, \(ES\) Nr. 1304/2013, \(ES\) Nr. 1309/2013, \(ES\) Nr. 1316/2013, \(ES\) Nr. 223/2014, \(ES\) Nr. 283/2014 un Lēmumu Nr. 541/2014/ES un atceļ Regulu \(ES, Euratom\) Nr. 966/2012](#) (sk. jo īpaši II sadaļas 7. nodaļu par pareizas finanšu pārvaldības principu un sniegumu un XIV sadaļu par ārējo revīziju un budžeta izpildes apstiprināšanu);
- [Iestāžu 2020. gada 16. decembra Nolīguma starp Eiropas Parlamentu, Eiropas Savienības Padomi un Eiropas Komisiju](#) par budžeta disciplīnu, sadarbību budžeta jautājumos un pareizu finanšu pārvaldību, kā arī par jauniem pašu resursiem, tostarp par ceļvedi jaunu pašu resursu ieviešanai, III daļa;
- [Eiropas Parlamenta Reglamenta](#) II sadaļas 6. un 7. nodaļas 99., 100. un 104. pants; V sadaļas 2. nodaļas 134. pants; V pielikums.

MĒRĶI

Nodrošināt budžeta operāciju un finanšu kontroles sistēmu likumību, precizitāti un pareizu finanšu pārvaldību, kā arī ES budžeta pareizu finanšu pārvaldību (ievērojot taupības, lietderīguma un efektivitātes principus), Eiropas Revīzijas palātai un Eiropas Parlamentam visu laiku pārliecinoties par to, ka mērķi tiek sasniegti (izpildes kritēriji).

SASNIEGUMI

A. Kontrole dalībvalstu līmenī

Ieņēmumu un izdevumu sākotnējo kontroli lielākoties veic dalībvalstu iestādes. Tās ir saglabājušas savas pilnvaras, it īpaši attiecībā uz tradicionālajiem pašu resursiem (sk. faktu lapu [1.4.1.](#)) – jomā, kurā to rīcībā ir vajadzīgās procedūras attiecīgo summu iekasēšanai un kontrolei. Budžeta kontrole arī tiek veikta, cīnoties pret pārkāpumiem un krāpšanu (sk. faktu lapu [1.4.6.](#)). Dalībvalstu iestādes vispirms pārbauda arī to instrumentu darbības izdevumus, uz kuriem attiecas dalītā pārvaldība, piemēram, Eiropas Reģionālās attīstības fonds, Eiropas Sociālais fonds (kas kopā

[1]Šā dokumenta sagatavošanas laikā turpinājās iestāžu sarunas par jauno Finanšu regulu.

veido struktūrfondus), kā arī Eiropas Lauksaimniecības garantiju fonds (ELGF) un Eiropas Lauksaimniecības fonds lauku attīstībai (ELFLA).

B. Kontrole ES līmenī

1. Iekšējā kontrole

Visās iestādēs kontroli veic kredītrīkotāji un grāmatveži, bet pēc tam – attiecīgās iestādes iekšējais revidents.

2. Ārējā kontrole, ko veic Eiropas Revīzijas palāta (sk. faktu lapu [1.3.12.](#))

Ārējo kontroli veic valstu revīzijas palātas un Eiropas Revīzijas palāta, kas saskaņā ar LESD 287. pantu katru gadu iesniedz budžeta lēmējinstīcijai detalizēti izstrādātus ziņojumus, proti:

- deklarāciju par pārskatu ticamību un pakārtoto darījumu likumību un pareizību (t. s. ticamības deklarāciju);
- gada pārskatu par vispārējā budžeta izpildi, tostarp par visu iestāžu un izpildaģentūru budžeta izpildi;
- īpašos gada ziņojumus par ES aģentūrām un struktūrām;
- īpašos ziņojumus par specifiskiem jautājumiem (snieguma un atbilstības revīzijas);
- atzinumus (par jauniem vai grozītiem tiesību aktiem, kas būtiski ietekmē ES finanšu pārvaldību);
- pārskatus, kas aptver politikas jomu un pārvaldības jautājumus, analizē jomas vai jautājumus, kas vēl nav revidēti, vai izveido faktu bāzi par konkrētiem tematiem;
- attiecībā uz 2019., 2020. un 2021. finanšu gadu Revīzijas palāta publicēja ziņojumu par ES budžeta vispārējo sniegumu. Sākot ar 2022. finanšu gadu, tā pārtrauca publicēt šo ziņojumu.

Revīzijas palāta arī regulāri sagatavo ziņojumus par aizņēmumu un aizdevumu darījumiem un Eiropas Attīstības fondu (EAF). Pēdējais EAF aptvēra 2014.–2020. gada periodu, un pēc tam tas tika integrēts ES budžetā ar daudzgadu finanšu shēmu 2021.–2027. gadam^[2].

3. Politiskā kontrole, ko veic Eiropas Parlaments

Eiropas Parlamentā Budžeta kontroles komiteja atbild par Parlamenta nostājas sagatavošanu un it īpaši par:

- ES budžeta un EAF izpildes kontroli;
- lēmumu sagatavošanu par budžeta izpildes apstiprināšanu, tostarp iekšējo budžeta izpildes apstiprināšanas procedūru;
- ES, tās iestāžu un visu ES finansēto organizāciju finanšu pārskatu un bilances slēgšanu, iesniegšanu un revīziju;
- Eiropas Investīciju bankas finansiālās darbības kontroli (sk. faktu lapu [1.3.15.](#));
- rentabilitātes kontroli attiecībā uz dažādiem ES politikas virzienu īstenošanā izmantotiem ES finansējuma veidiem;

[2]8., 9., 10. un 11. EAF joprojām tiek īstenots, un līdz to slēgšanai par tiem ziņos atsevišķi.

- Revīzijas palātas locekļu iecelšanu, ņemot vērā tās ziņojumus;
- ES budžeta izpildē konstatēto krāpšanas un pārkāpumu gadījumu izskatīšanu, šādu gadījumu novēršanai un izmeklēšanas ierosināšanai paredzētu pasākumu pieņemšanu, kā arī ES vispārējo finanšu interešu aizsardzību.
- attiecībām ar Revīzijas palātu, Eiropas Biroju krāpšanas apkarošanai (OLAF) un Eiropas Prokuratūru.

BUDŽETA IZPILDES APSTIPRINĀŠANAS PROCEDŪRA

Reizi gadā Parlaments pēc tam, kad ir izskatījis cita starpā Komisijas ģenerāldirektorātu (un citu iestāžu) gada darbības pārskatus, Komisijas pārvaldības un izpildes gada ziņojumu, novērtējuma ziņojumu (saskaņā ar LESD 318. pantu šajā ziņojumā aplūko ES programmās sasniegtos rezultātus, ņemot vērā ieteikumus, ar kuriem Parlaments un Padome nākuši klajā iepriekšējos gados), Revīzijas palātas gada pārskatu, kā arī Komisijas un citu iestāžu sniegtās atbildes uz Parlamenta jautājumiem (LESD 319. pants), saskaņā ar Padomes ieteikumu sniedz Komisijai (un citām iestādēm un struktūrām) apstiprinājumu par n-2 gada budžeta izpildi. Šo procesu dēvē par budžeta izpildes parlamentāro uzraudzību, un tā mērķis ir nodrošināt atbilstību juridiskajām un regulatīvajām prasībām, kā arī pareizu finanšu pārvaldību. Budžeta kontroles komiteja sagatavo Parlamenta nostāju par iepriekš minētajiem ziņojumiem. Pieņemtajiem lēmumiem par budžeta izpildes apstiprināšanu ir pievienota rezolūcija, kurā ietverti Parlamenta apsvērumi un ieteikumi attiecībā uz budžeta izpildi.

Komisijai un citām iestādēm ir pienākums rīkoties saskaņā ar Parlamenta konstatējumiem, kas izklāstīti tā rezolūcijās par budžeta izpildes apstiprināšanu (LESD 319. panta 3. punkts un Finanšu regulas 262. pants).

Ziņojumus par budžeta izpildes apstiprināšanu Parlaments parasti izvērtē plenārsesijā līdz katra gada 15. maijam (Finanšu regulas 260. pants). Tādējādi balsošana par budžeta izpildes apstiprinājuma sniegšanu, izņemot ārkārtas gadījumus, notiek maija sesijā, bet gadījumā, ja apstiprinājuma sniegšana tiek atlikta, – oktobra sesijā. Ja priekšlikumu apstiprināt budžeta izpildi neatbalsta vairākums vai ja Parlaments nolēmj atlikt lēmumu par budžeta izpildes apstiprināšanu (pavasārī), tas informē attiecīgās iestādes vai aģentūras par iemesliem, kāpēc lēmums ticis atlikts. Attiecīgajām iestādēm vai aģentūrām ir nekavējoties jāveic pasākumi, lai novērstu šķēršļus, kas kavē pieņemt lēmumu par budžeta izpildes apstiprināšanu. Pēc sešiem mēnešiem Budžeta kontroles komiteja iesniedz jaunu ziņojumu, kurā iekļauts jauns priekšlikums par budžeta izpildes apstiprinājuma sniegšanu vai noraidīšanu.

Lai gan LESD attiecas tikai uz Komisijai sniedzamo budžeta izpildes apstiprinājumu, pārredzamības un demokrātiskas kontroles labad Parlaments sniedz atsevišķus budžeta izpildes apstiprinājumus pārējām iestādēm un struktūrām un visām aģentūrām vai līdzīgām struktūrvienībām (decentralizētu aģentūru un publiskā un privātā sektora partnerību budžeta izpildes apstiprināšanas noteikumi ir iekļauti to dibināšanas regulās). Tā kā Padome nesadarbojas budžeta izpildes apstiprināšanas procedūrā, Parlaments kopš 2009. gada atsakās sniegt Padomes ģenerālsekretāram apstiprinājumu par budžeta izpildi. Visbeidzot, Parlamenta lēmumi par budžeta

izpildes apstiprināšanu un rezolūcijas par ES vispārējā budžeta I iedaļas (Eiropas Parlaments) izpildi tiek adresētas Parlamenta priekšsēdētājam.

EIROPAS PARLAMENTA LOMA

A. Pilnvaru paplašināšanās

Laikposmā no 1958. gada līdz 1970. gadam Parlamentu informēja par Padomes lēmumiem sniegt Komisijai apstiprinājumu par budžeta izpildi. 1971. gadā tas ieguva tiesības apstiprināt budžeta izpildi kopā ar Padomi. Kopš 1977. gada 1. jūnija, kad stājās spēkā 1975. gada 22. jūlija Līgums, tikai Parlaments var apstiprināt budžeta izpildi pēc tam, kad ir saņēmis Padomes ieteikumu. Turklāt Parlaments ar tā attiecīgo komiteju starpniecību veic Eiropas Komisijas komisāru amata kandidātu uzklaušīšanu, un Budžeta kontroles komiteja veic Revīzijas palātas locekļu amata kandidātu, izraudzīto Eiropas Biroja krāpšanas apkarošanai (OLAF) ģenerāldirektora amata kandidātu un OLAF Uzraudzības komitejas locekļu amata kandidātu uzklaušīšanu. Šos amatus nedrīkst aizpildīt bez attiecīgo amata kandidātu uzklaušīšanas Parlamentā. Visbeidzot jāpiemin, ka OLAF ģenerāldirektoru ieceļ Komisija pēc apspriešanās ar Parlamentu un Padomi un ka OLAF Uzraudzības komitejas locekļus izraugās Parlaments, Padome un Komisija, savstarpēji vienojoties.

B. Budžeta izpildes apstiprinājuma pielietojums

Parlaments var nolemt atlikt budžeta izpildes apstiprināšanu, ja tas nav apmierināts ar konkrētiem Komisijas veiktās budžeta pārvaldības aspektiem. Atteikumu apstiprināt budžeta izpildi var pielīdzināt Komisijas demisijas pieprasījumam. Šādi draudi tika īstenoti 1998. gada decembrī: pēc balsojuma plenārsēdē, kurā noraidīja priekšlikumu par budžeta izpildes apstiprināšanu, tika izveidota piecu neatkarīgu ekspertu grupa, kas veica izmeklēšanu par Komisijai izvirzīto apsūdzību krāpšanā, sliktā pārvaldībā un nepotismā. 1999. gada 16. martā visi komisāri kolektīvi atkāpās no amata.

Saistībā ar apstiprinājuma sniegšanu Komisijai par Eiropas Savienības vispārējā budžeta izpildi ir jāņem vērā, ka Parlaments 2011. un 2012. gada budžeta izpildes apstiprināšanas procedūrās ieviesa divus jaunus elementus: izdevumu likumības un pareizības pārbaudi, ko papildina ar snieguma novērtējumu (LESD 318. pants), proti novērtējuma ziņojumu par ES finansēm, pamatojoties uz sasniegtajiem rezultātiem, un noteikumu, kas paredz, ka lēmumu par budžeta izpildes apstiprināšanu var līdzsvarot ar atrunām attiecībā uz konkrētām politikas jomām. 2019. gada budžeta izpildes apstiprinājuma procedūras laikā Revīzijas palātai pirmo reizi četrus gadus laikā nācās sniegt negatīvu atzinumu par pārskatiem pakārtoto izdevumu likumību un pareizību. Tomēr Revīzijas palāta savā pirmajā ziņojumā par ES budžeta vispārējo sniegumu konstatēja, ka ir ieviestas apmierinošas procedūras. Parlaments atbalstīja Revīzijas palātas ierosinājumu vēl vairāk uzlabot Komisijas sniegtās informācijas kvalitāti un uzsvēra, ka rezultātu un ietekmes rādītāji ir piemērotāki snieguma novērtēšanai nekā ieguldījuma un tiešo rezultātu rādītāji.

2019. gada budžeta izpildes apstiprināšanas procedūras laikā Parlaments arī pārbaudīja trūkumus Eiropas Robežu un krasta apsardzes aģentūras (Frontex) budžeta un finanšu pārvaldībā un konstatēja, ka aģentūras paskaidrojumi ir nepilnīgi. Parlaments nolēma atlikt Frontex budžeta izpildes apstiprināšanu no 2021. gada pavasara uz 2021. gada 21. oktobri, kad plenārsēdē balsoja par apstiprinājuma

sniegšanu aģentūrai, bet rezervē iekļāva 90 miljonus EUR jeb aptuveni 12 % no aģentūras kopējā budžeta. Šos rezervē iekļautos līdzekļus var izmantot tikai tad, ja Frontex izpilda konkrētus nosacījumus, proti, pieņem darbā 20 trūkstošus pamattiesību uzraudzības speciālistus un trīs izpilddirektora vietniekus, kuriem jābūt pietiekami kvalificētiem, lai šos amatus ieņemtu, kā arī izveido mehānismu ziņošanai par nopietniem incidentiem pie ES ārējām robežām un funkcionējošu pamattiesību uzraudzības sistēmu. Nākamajā 2020. gada budžeta izpildes apstiprināšanas procedūrā Parlaments atlika lēmuma pieņemšanu par Frontex pārskatiem, jo uzskatīja, ka Frontex nav izpildījusi nosacījumus, ko Parlaments bija noteicis 2021. gada oktobrī. Turklāt aģentūrai joprojām bija jāreaģē uz OLAF konstatējumiem saistībā ar izmeklēšanu par aizskarošu izturēšanos, pārkāpumiem un migrantu promraidīšanu un jāziņo Parlamentam par paveikto. Jaunākajās budžeta izpildes apstiprināšanas procedūrās Parlaments galveno uzmanību pievērta Atveseļošanas un noturības mehānisma kontroles prasībām, augstajam kļūdu īpatsvaram izdevumu programmās, pārredzamībai ES līdzekļu izmantošanā (tostarp informācijai par galasaņēmējiem), nevalstisko organizāciju piekļuvei ES līdzekļiem un kontroles un uzraudzības sistēmas stiprināšanai, lai izsekotu ES līdzekļus nestabilās vai konfliktu zonās.

Kā minēts iepriekš, Komisijai, pārējām iestādēm un decentralizētajām aģentūrām ir jāziņo par pasākumiem, ko tās veikušas, ņemot vērā Parlamenta budžeta izpildes apstiprināšanas rezolūcijās izklāstītos apsvērumus. Dalībvalstīm jāinformē Komisija par pasākumiem, ko tās veikušas saskaņā ar Parlamenta apsvērumiem, un Komisijai tie jāņem vērā, gatavojot paveiktā darba pārbaudes ziņojumu (Finanšu regulas 262. pants).

Arī Parlamenta specializētās komitejas dod savu ieguldījumu, lai nodrošinātu ES līdzekļu efektīvu izlietojumu, tādējādi nodrošinot arī ES nodokļu maksātāju interešu ievērošanu. Turklāt Budžeta kontroles komitejas locekļi vairākkārt ir tikušies ar dalībvalstu parlamentu atbilstošo komiteju, kā arī dalībvalstu revīzijas iestāžu un muitas dienestu pārstāvjiem.

Plašāka informāciju par šo jautājumu ir atrodama [Budžeta kontroles komitejas](#) tīmekļa vietnē.

Diána Haase
04/2024

1.4.6. KRĀPŠANAS APKAROŠANA UN ES FINANŠU INTEREŠU AIZSARDZĪBA

Eiropas Savienības darbība budžeta kontroles jomā ir balstīta uz diviem principiem: no vienas puses, uz ES budžeta pienācīga izlietojuma nodrošināšanu un, no otras puses, uz Savienības finanšu interešu aizsardzību un krāpšanas apkarošanu. Eiropas Birojam krāpšanas apkarošanai (OLAF) ir pilnvaras izmeklēt krāpšanu saistībā ar ES budžetu, korupciju un smagus pārkāpumus. OLAF arī izstrādā krāpšanas apkarošanas politiku. Eiropas Prokuratūra (EPPO) izmeklē noziegumus, kuri skar ES budžetu, veic kriminālvajāšanu un sauc pie atbildības vainīgos.

JURIDISKAIS PAMATS

- [Līguma par Eiropas Savienības darbību](#) (LESD) 310. panta 6. punkts un 325. pants par krāpšanas apkarošanu;
- LESD 287. pants par Eiropas Revīzijas palātu;
- LESD 86. pants par Eiropas Prokuratūras izveidi;
- Eiropas Parlamenta un Padomes 2018. gada 18. jūlija [Regulas \(ES, Euratom\) 2018/1046](#) par finanšu noteikumiem, ko piemēro Savienības vispārējam budžetam, ar kuru groza Regulas (ES) Nr. 1296/2013, (ES) Nr. 1301/2013, (ES) Nr. 1303/2013, (ES) Nr. 1304/2013, (ES) Nr. 1309/2013, (ES) Nr. 1316/2013, (ES) Nr. 223/2014, (ES) Nr. 283/2014 un Lēmumu Nr. 541/2014/ES un atceļ Regulu (ES, Euratom) Nr. 966/2012, XIII un XIV sadaļa;
- Eiropas Parlamenta, Padomes un Komisijas 2020. gada 16. decembra [Iestāžu nolīguma](#) par budžeta disciplīnu, sadarbību budžeta jautājumos un pareizu finanšu pārvaldību, kā arī par jauniem pašu resursiem, tostarp par ceļvedi jaunu pašu resursu ieviešanai, III daļa;
- [Eiropas Parlamenta Reģlamenta](#) II sadaļas 6. nodaļas 92., 93. un 94. pants; V sadaļas 1. nodaļas 129. pants, 2. nodaļas 134. pants un 4. nodaļas 142. pants; V pielikums.

MĒRĶI

Lai pilsoņi būtu pārliecināti par to, ka viņu nauda tiek izmantota pareizi, Eiropas Savienībai kopā ar dalībvalstīm ir jāaizsargā Savienības finanšu intereses. Tikpat svarīgi ir arī uzraudzīt un kontrolēt OLAF un EPPO darbu un atbalstīt to veiktos pasākumus, ar kuriem tiek apkarota krāpšana un pārkāpumi ES budžeta izpildē.

VISPĀRĪGA INFORMĀCIJA

Krāpšanas un korupcijas apkarošana un ES finanšu interešu aizsardzība tika oficiāli sākta, 1988. gadā izveidojot Krāpšanas apkarošanas koordinācijas vienību. Konvencija par Eiropas Kopienu finansiālo interešu aizsardzību tika ieviesta ar [Padomes 1995. gada](#)

[26. jūlija aktu](#). OLAF izveidoja 1999. gadā. Ar [Padomes 2017. gada 12. oktobra Regulu \(ES\) 2017/1939](#) tika izveidota EPPO, kas sāka darboties 2021. gada jūnijā.

Šajos un citos tiesību aktos un ieteikumos ir iekļauti šādi mērķi:

- garantēt finanšu interešu aizsardzību ar krimināltiesībām un administratīvu izmeklēšanu, izmantojot integrētu politiku nodokļu maksātāju naudas aizsardzībai un Komisijas [krāpšanas apkarošanas stratēģiju](#);
- uzlabot [OLAF](#) pārvaldību un stiprināt procesuālās garantijas izmeklēšanās;
- atbalstīt [EPPO](#).

TIESĪBU AKTI

A. Krāpšanas apkarošanas mehānismu stiprināšana

Pirmā programma "Hercule" tika ieviesta 2004. gadā, un tās mērķis bija aizsargāt ES finanšu intereses, apkarojot pārkāpumus, krāpšanu un korupciju, kas ietekmēja ES budžetu. Programmu "Hercule I" nomainīja programma "[Hercule II](#)" (2007.–2013. gads) un pēc tam "[Hercule III](#)" (2014.–2020. gads). Visas programmas "Hercule" pārvaldīja OLAF. Saistībā ar jauno daudzgadu finanšu shēmu (2021–2027) tika ieviesta jauna [ES Krāpšanas apkarošanas programma](#). Tā ir izstrādāta, lai replicētu un uzlabotu programmu "Hercule III" un apvienotu to ar Krāpšanas apkarošanas informācijas sistēmu (AFIS) un Pārkāpumu pārvaldības sistēmu (IMS). Abas minētās sistēmas pārvalda OLAF.

[AFIS](#) ir tehniskā infrastruktūra ar krāpšanu saistītas informācijas apmaiņai starp valstu un ES pārvaldes iestādēm, un tā atbalsta muitas un lauksaimniecības tiesību aktu piemērošanu, nodrošinot rīkus informācijas apmaiņai un operatīvajām darbībām, kuru mērķis ir atklāt krāpšanu vai korupciju. [IMS](#) ir elektroniska datu informācijas apmaiņas sistēma, kas atvieglo ziņošanu par pārkāpumiem dažādās jomās. Šo sistēmu nodrošina dalībvalstīm un ES līdzekļu saņēmējiem. IMS ir daļa no AFIS, un to pašlaik izmanto 35 valstis.

Parlaments atbalstīja Komisijas rīcības plānu, ar ko paredzēts pastiprināt cīņu pret krāpšanu nodokļu jomā un izvairīšanos no nodokļu maksāšanas, kā ierosināts [tiesību aktu kopumā taisnīgai un vienkāršai nodokļu politikai](#). Tas nozīmē to, ka būtu jāizstrādā stratēģija uzlabotai un daudzdimensionālai sadarbībai un koordinācijai starp dalībvalstīm, kā arī starp dalībvalstīm un Komisiju. Īpaša uzmanība būtu jāpievērš novēršanas, agrīnas atklāšanas un muitas tranzīta uzraudzības mehānismu izstrādei.

Jaunā [centralizētā maksājumu informācijas elektroniskā sistēma](#) darbojas kopš 2024. gada 1. janvāra. Tā glabās uzskaiti par pārrobežu maksājumu informāciju Eiropas Savienībā, kā arī par maksājumiem trešām valstīm vai teritorijām. Tas ļaus nodokļu iestādēm pienācīgi uzraudzīt PVN saistību pareizu izpildi attiecībā uz pārrobežu preču piegādēm un pakalpojumu sniegšanu uzņēmumu darījumos ar patērētājiem (B2C). Pēdējos gados Parlaments ir mudinājis Komisiju rīkoties, lai nodrošinātu pilnīgu pārredzamību attiecībā uz visiem ES līdzekļu saņēmējiem dalībvalstīs un šajā nolūkā Komisijas tīmekļa vietnē publiskotu visu līdzekļu saņēmēju sarakstu. Parlaments ir arī aicinājis dalībvalstis sadarboties ar Komisiju un sniegt tai pilnīgu un uzticamu informāciju par dalībvalstu pārvaldīto ES līdzekļu saņēmējiem.

No 2016. gada 1. janvāra Komisija ievieša [agrīnas atklāšanas un izslēgšanas sistēmu](#). Sistēmu izmanto ES finanšu interešu aizsardzībai, atklājot neuzticamas personas un vienības, kas piesakās ES līdzekļu saņemšanai vai kam ir juridiskas saistības ar ES iestādēm, struktūrām, birojiem un aģentūrām.

["Arachne"](#) ir IT rīks, ko izmanto datizraicei un datu bagātināšanai. To izmanto administratīvajai kontrolei un vadības pārbaudēm struktūrfondu jomā. "Arachne" var identificēt projektu saņēmējus, līgumus un darbuzņēmējus, kas varētu veikt krāpšanu, interešu konfliktus un citus pārkāpumus. Finanšu regulas pārskatīšanā ir ierosināts padarīt sistēmas izmantošanu obligātu.

[Direktīva \(ES\) 2017/1371](#) (FIA direktīva) palielina ES budžeta aizsardzības līmeni, saskaņojot definīcijas, sankcijas un noilguma termiņus attiecībā uz noziedzīgiem nodarījumiem, kas skar ES finanšu intereses. Komisija sagatavo gada ziņojumu par ES finanšu interešu aizsardzību ([FIA ziņojums](#)), kurā sniegts novērtējums par attiecīgajā gadā gūtajiem panākumiem krāpšanas apkarošanā un ES finanšu interešu aizsardzībā.

B. Jauna Eiropas krāpšanas apkarošanas politika un programmas

2019. gada sākumā Eiropas Revīzijas palāta [Īpašajā ziņojumā Nr. 01/2019 "Cīņa pret krāpšanu ES līdzekļu izlietojuma jomā: ir jārikojas"](#) uzsvēra, ka ES ir jāpastiprina cīņa pret krāpšanu un ka Komisijai šajā jautājumā būtu jāuzņemas vadošā loma un jāpārskata sava krāpšanas apkarošanas biroja loma un atbildība.

2019. gada aprīlī Komisija nāca klajā ar [jaunu stratēģiju](#) (Komisijas stratēģija krāpšanas apkarošanai (CAFS)), ar ko tika atjaunināta 2011. gada stratēģija krāpšanas apkarošanai. Jaunās stratēģijas mērķis ir uzlabot dažādu Komisijas departamentu darbības saskaņotību un koordināciju cīņā pret krāpšanu. Šai stratēģijai būtu arī jāpaver ceļš uz to, ka turpmākajos gados tiek īstenots vairāk uz datiem balstītu krāpšanas apkarošanas pasākumu. Lai gan pati CAFS joprojām ir spēkā, tai pievienotais [rīcības plāns](#) tika atjaunināts 2023. gadā, lai risinātu problēmas, kas saistītas ar inflāciju, atveseļošanu pēc pandēmijas, klimata pārmaiņām un Krievijas agresijas karu pret Ukrainu. Rīcības plānā tagad ir ietvertas 44 darbības, kas iedalītas septiņās nodaļās.

[Eiropas Savienības Atveseļošanas instrumenta](#) ieviešanas rezultātā Eiropola uzraudzībā tika sākta jauna operācija ES finanšu interešu aizsardzībai. [Operācija Sentinel](#) būs īpaši vērsta pret krāpšanu saistībā ar Covid-19 pandēmijas seku novēršanai paredzētajiem ES atveseļošanas līdzekļiem. Šī operācija, kas sākta 2021. gada 15. oktobrī, ietver sadarbību starp Eiropolu, EPPO, Eurojust, OLAF un 19 dalībvalstīm.

Pieņemot [Regulu \(ES, Euratom\) 2020/2092](#), tika ieviests nosacītības režīms attiecībā uz tiesiskumu, lai aizsargātu ES budžetu. Regula tika izstrādāta, lai novērstu pašreizējos tiesiskuma principu pārkāpumus. Tā stājās spēkā 2021. gada 1. janvārī.

IESTĀDES

A. Eiropas Birojs krāpšanas apkarošanai (OLAF)

OLAF darbojas neatkarīgi no Komisijas, un tam ir pilnvaras izmeklēt krāpšanu saistībā ar ES budžetu, korupciju un smagus pārkāpumus Eiropas iestādēs. OLAF arī izstrādā Komisijas krāpšanas apkarošanas politiku. Lai nodrošinātu OLAF izmeklēšanu raitu

norisi, Parlaments, Padome un Komisija 1999. gadā parakstīja [lestāžu nolīgumu par iekšējo izmeklēšanu](#). Daļa no šiem noteikumiem, kas tagad ir iekļauti [ES iestāžu Civildienesta noteikumos](#), nosaka darbiniekiem pienākumu sadarboties ar OLAF un paredz zināmu aizsardzības līmeni ierēdņiem, kuri norāda uz iespējamiem krāpšanas vai korupcijas gadījumiem.

Jaunā OLAF [regula](#) tika pieņemta 2013. gadā un grozīta 2016. gada jūlijā. Jaunajā dokumentā ir ieviesti būtiski uzlabojumi, kas ir padarījuši OLAF efektīvāku, lietderīgāku un atbildīgāku, vienlaikus aizsargājot tā izmeklēšanas neatkarību. Tajā jo īpaši ir skaidrāk definēts pret krāpšanu vērstās izmeklēšanas juridiskais pamats. Tāpat tajā ir definēti jēdzieni "pārkāpums", "krāpšana, korupcija un jebkāda cita nelikumīga darbība, kas ietekmē Savienības finanšu intereses" un "ekonomikas dalībnieks". Tajā ir atsauces uz Pamattiesību hartu, kas garantē tiesības uz aizstāvību un paredz procesuālās garantijas, liecinieku un trauksmes cēlēju tiesības un tiesības piekļūt reģistriem un citiem attiecīgiem dokumentiem OLAF izmeklēšanas laikā.

[Regulas](#) jaunākajā versijā OLAF veiktā izmeklēšana tiek reglamentēta, ņemot vērā EPPO izveidi. Tās mērķis ir nodrošināt maksimālu papildināmību un uzlabot OLAF izmeklēšanas funkciju efektivitāti, cita starpā attiecībā uz pārbaudēm uz vietas, inspekcijām, palīdzību valstu iestādēm, informāciju par bankas kontiem, OLAF savākto pierādījumu pieņemamību, krāpšanas apkarošanas koordinācijas dienestiem un koordinācijas darbībām.

B. Eiropas Prokuratūra (EPPO)

Noteikumi par EPPO izveidi ir izklāstīti LESD 86. pantā, kurā sacīts: "Lai apkarotu noziegumus, kas skar Savienības finansiālās intereses, Padome, pieņemot regulas saskaņā ar īpašu likumdošanas procedūru, var no Eurojust izveidot Eiropas Prokuratūru."

Regulu, ar ko izveido EPPO, saskaņā ar ciešākas sadarbības procedūru pieņēma 2017. gada 12. oktobrī, un tā stājās spēkā 2017. gada 20. novembrī. Pašlaik tajā ir iesaistījušās 22 valstis.

EPPO ir decentralizēta Eiropas Savienības prokuratūra, kuras ekskluzīvā kompetencē ir izmeklēt noziegumus, kas skar ES budžetu, saistībā ar tiem veikt kriminālvajāšanu un saukt pie atbildības vainīgos. Tai ir piešķirtas vispārējās izmeklēšanas pilnvaras, kas būs vienādas visās dalībvalstīs, kuras iesaistīsies EPPO. Šīs pilnvaras balstīsies uz valstu juridiskajām sistēmām un tiks integrētas valstu juridiskajās sistēmās.

EPPO sāka darboties 2021. gada 1. jūnijā.

EIROPAS PARLAMENTA LOMA

Parlaments ir viens no likumdevējiem ES Krāpšanas apkarošanas programmā 2021.–2027. gadam, kas tika pieņemta 2021. gada 29. aprīlī. Tas bija arī viens no likumdevējiem attiecībā uz FIA direktīvu, kuru Parlaments un Padome pieņēma 2017. gada 5. jūlijā.

Katru gadu Parlaments izskata FIA ziņojumu un sniedz komentārus par to, pieņemot rezolūciju. Jaunākā rezolūcija ir pieņemta [2024. gada 18. janvārī](#).

Parlamenta Budžeta kontroles komiteja veic Revīzijas palātas locekļu amata kandidātu, kā arī izraudzīto OLAF ģenerāldirektora amata kandidātu uzklausišanu. Šos amatus nedrīkst aizpildīt bez minētās uzklausišanas Parlamentā. OLAF ģenerāldirektoru ieceļ Komisija pēc apspriešanās ar Parlamentu un Padomi, bet OLAF Uzraudzības komitejas locekļus, savstarpēji vienojoties, izraugās Parlaments, Padome un Komisija.

Parlaments un Padome arī vienojas par EPPO Eiropas galvenā prokurora iecelšanu amatā. [2019. gada 14. oktobrī šajā amatā iecēla Laura Codruța Kövesi.](#)

Plašāka informācija par šo tematu atrodama [Budžeta kontroles](#) komitejas tīmekļa vietnē.

Alexandra Cynthia Jana Pouwels
03/2024

© Šo dokumentu ir sagatavojis ES iekšpolitikas ģenerāldirektorāts un ES ārpolitikas ģenerāldirektorāts.

Šā dokumenta pārpublicēšana nekomerciāliem nolūkiem ir atļauta, ja tiek norādīts avots.